Digitized by Google

NIET UI

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0304 4317

Google

Digitized by Google

M. D. TEENSTRA,

DE

LANDBOUW

IN DE

KOLONIE

SURINAME.

I.

M. D. TEENSTRA,

DE

LANDBOUW

IN DE

KOLONIE

SURINAME.

I.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE
LANDBOUW
IN DE
KOLONIE SURINAME.

DE LANDBOUW IN DE KOLONIE SURINAME

VOORAFGEGAAN DOOR EENE GESCHIED- EN NATUURKUNDIGE BESCHOUWING DIER KOLONIE

DOOR

M. D. Teenstra.

TWEEDE DEEL.

met Kaarten en platen.

Het wapen van de Kolonie SURINAME.

Te GRONINGEN bij
H. EEKHOFF, HZ.
MDCCCXXXV.

VERVOLG

VAN DE

NAAMLIJST

DER

H. H. INTEEKENAREN.

BAKKENES (L. VAN), Boekhandelaar te Amsterdam, 5 exempl.

BENTHEM, (S. VAN) Boekhandelaar te Middelburg.

BLOKLAND, Az., (J.) Aannemer te Hardinxveld.

BLOKLAND, Jz., (A.) Aannemer te Hardinxveld.

BOEKEREN, (W. VAN) Boekhandelaar te Groningen.

BOUWERS, (J.) Ontvanger te Bellingwolde.

BRAVE JR., (W.) Boekh. te Amsterdam, 2 exempl.

CALCAR, (K. P. VAN) Negotiant te Hoogezand.

CLEEF, (Gebr. VAN) Boekhandelaren te Amsterdam en 's Gravenhage, 7 exempl.

COCK, (N. J. DE) Negotiant te Rotterdam.

DEKKER, (R. J.) Aannemer te Hardinxveld.

DIJKHUIS, (W. L.) Landbouwer te Vierhuizen.

GUYKENS, (J.) Boekhandelaar te Amsterdam, 4 exempl.

HOOGENDOORN, (G.) Aannemer te Hardinxveld.

HULST, (K. VAN) Boekhandelaar te Kampen.

JEUNE, (TH. LE) Boekhandelaar te 's Gravenhage.

JULLENS, (W. W.) Rentenier te Hoogezand.

KAMERLINGH, W.Z., (A.) Boekhandelaar te Groningen.

KESTEREN, (J. C. VAN) Boekhandelaar te Amsterdam, 7 exempl.

KIEVIT, Hz., (LT.) Aannemer te Hardinxveld.

KOCK, (Z. EXC. H. M. DE) Luit.-Generaal, Minister van

KRUYF, (J. DE) Boekhandelaar te Utrecht.

LANGEVELD, (P.) Partikulier te Giesendam.

LANGEVELD, (P.) Aannemer te Hardinxveld.

MOHR, (JOH. FRED.) Koopman te Paramaribo.

NIEHENKE, (V. W.) Directeur te Suriname.

NOORDUYN, (J.) Boekhandelaar te Gorinchem.

OOMKENS, (J.) Boekhandelaar te Groningen.

OUDERMEULEN, (F. V. D.) Ridder der Orde van

den Nederlandschen Leeuw, Wethouder der Stad Amsterdam.

PLOOSTER, (M. L.) Rijks Aannemer te Ameide.

REINBACH, (JOAN JACOB) Vice-Consul van Z. M. den Koning van Pruissen te Texel.

REINDERS, (G.) Landbouwer te Noordpolder.

SICCAMA, (J. P. RENGERS HORA) Advokaat en Notaris te Hoogezand.

SLEUVER. (A. J.) Voor het Leesgezelschap te Ulrum.

SMIT, (M.) Boekhandelaar te Groningen.

SOMMER, (J. T.) Boekhandelaar te Almelo.

STEINBEECK, (J. J.) te Zierikzee.

STOCKUM, (W. P. VAN) Boekhandelaar te 's Gravenhage.

STOLK, (CORNs.) Aannemer te Hardinxveld.

TEENSTRA, (P. D.) Landbouwer op de Waard.

TERSTAPPEN, (A. J.) R.-Kath. Priester en Pastoor te Texel.

TERVEEN, (G. J. VAN) Boekhandelaar te Utrecht.

VERBOON, (G.) Boekhandelaar te Rotterdam.

VIJVER, (P. VAN DE) Stads Vroedmeester te Paramaribo.

VRIESENDORP, (J. N.) Kassier te Dordrecht.

WESTERMAN & ZOON, Boekh. te Amsterdam.

WISBOOM, (B. J.) Aannemer te Hardinxveld.

WISBOOM, (C. B.) Aannemer te Hardinxveld.

WOUTERS, (G.) Boekhandelaar te Groningen. Voor
H. WIERDA, Leesgezelschap te Winsum.

INHOUD

VAN HET

TWEEDE DEEL.

VIJFDE AFDEELING.

Statistieke Beschouwing van de Kolonie Suriname.

EERSTE HOOFDSTUK.

Verdeeling van de Kolonie Suriname, *enz.*

TWEEDE HOOFDSTUK.

Beschrijving van Paramaribo, *de* Joden-Savane *en de* Nickeri-punt.

DERDE HOOFDSTUK.

Bevolking, Regering en Taal der Inboorlingen van de Kolonie.

ZESDE AFDEELING.

Ooftboomteelt of Surinaamsche Boom-, Heester- en Rankvruchten, Warmoesgewassen en Aardvruchten.

EERSTE HOOFDSTUK.

Boomvruchten.

Bladz.

ZEVENDE AFDEELING.

Produkten, die in de Kolonie Suriname *welligt met voordeel zouden kunnen worden aangeteeld, en er thans schaars of in 't geheel niet gevonden worden.*

EERSTE HOOFDSTUK.

Tabak.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Verdere Gewassen, waarvan de aanplanting of uitbreiding van derzelver kultuur ook voor Suriname *zeer wenschelijk zoude zijn.*

ACHTSTE AFDEELING.

Veeteelt en eene oppervlakkige Beschouwing van het Dierenrijk.

EERSTE HOOFDSTUK.

Winstgevende viervoetige Dieren.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Pluimvee of Vogelkweek.

VIJFDE AFDEELING.

STATISTIEKE BESCHOUWING VAN DE KOLONIE *SURINAME*.

EERSTE HOOFDSTUK.

VERDEELING VAN DE KOLONIE *SURINAME*, BENEVENS EENE NAAMLIJST DER BESTAANDE EN VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN.

---

§ 1. Verdeeling der Kolonie. — § 2. Lijst van Plantaadjen (*), enz. — § 3. Recapitulatie, algemeen overzigt, enz. — § 4. Defensie- en Militaire Posten.

§ 1. Verdeeling der Kolonie.

De kolonie *Suriname* is tot nog toe zeer onregelmatig in negen divisiën en twee distrikten verdeeld; welke onderdeelen de volgende letters als divisiemerk hebben, en aldus genoemd zijn:

A. *Thorarica.*

A, A. *Boven-Suriname* (zijnde met A, A, A, de Joodsche divisie, vereenigd).

B. *Para.*

C. *Boven-Commewijne.*

D. *Cottica* en *Perica.*

(*) Op de kaart staat § 98, loopende al de §§ van het 1e deel te zamen van § 1 tot § 96, zoodat de op de kaart in het renvooi aangehaalde D. II § 98 hier § 2 is.

E. *Beneden-Commewijne.*
F. *Beneden-Cottica.*
G. *Matappica.*
H. *Saramacca.*

En verder de twee distrikten *Opper-* en *Neder-Nickeri.*

A. De divisie *Thorarica* begint met de forteres *Nieuw Amsterdam*, strekt zich zoo langs den regter oever (in het opvaren links) der rivier *Suriname* uit, bevat de plantaadjen aan de *Surnaus-* en *Pauluskreken*, en eindigt met de plantaadje *de Goede Vrede.* Verder worden hieronder begrepen de aan gene zijde der rivier gelegene plantaadjen, beginnende met de verlatene plantaadje *Tulpenburg*, en eindigende met het chirurgijns etablissement *la Ressource;* ook zijn onder deze divisie begrepen de geheel op zich zelve liggende gronden aan het pad van *Wanica.*

A, A en A, A, A. De divisie *Boven-Suriname* begint benedenwaarts, links in het opvaren, met de plantaadje *Nieuwe Rust* (thans behoorende tot de plantaadje *Toledo*), bevattende de *Joden Savane* en verder de bovenwaarts gelegene houtgronden tot en met de boschgronden van *Berg en Dal;* aan de overzijde der rivier *Suriname* begint deze divisie met den post *Victoria*, bevat de gronden aan de *Marechalskreek* in zich, en eindigt met de koffijplantaadje *Liefdenshoek.*

B. De divisie *Para* (waarin *Paramaribo* gelegen is) begint, in het opvaren regts, aan de rivier *Suriname* met de redoute *Purmer-End*, bevat de plantaadjen aan de *Boomskreek*, de stad en vrijmansgronden, de plantaadjen *Beekhuizen*, *Livorno*, *Dijkveld*, *Tout lui faut*, alsmede alle plantaadjegronden ter weerzijden van de *Para* gelegen, en voorts de zich daarin ontlastende kreken, benevens die van den *Pararac-*

weg, enz. De buitengronden aan den weg van *Kwatta*, van de *Flottebrug* af tot *Kwatta*, behoorden vroeger onder het divisiebeheer van *Para*, en thans tot het gebied van *Paramaribo.*

C. *Boven-Commewijne* begint, regts in het opvaren, met de *Commetewanekreek*, terwijl ook de ter weerzijden van deze kreek gelegene plantaadjen tot de divisie *Boven-Commewijne* behooren; verder opwaarts de *Caramacca-* en *Cassiwinicakreken* in zich sluitende, tot en met den nu verlatenen houtgrond *Jokkemombo* en de hooger liggende militaire posten *Imotappi* en *Oranjebo;* links in het opvaren, begint deze divisie met het etablissement *Sommelsdijk*, loopende vervolgens bij *Klein Polen* langs de doorsnede naar boven tot en met den verlatenen houtgrond *Schipibo*, tegenover *Imotappi.*

D. De divisie *Cottica* en *Perica* begint, regts in het opvaren, met de plantaadje *Courtvlugt*, bevat vervolgens alle plantaadjen en gronden ter weerzijden van de *Perica* en die van de zich daarin ontlastende *Pistorius-* en *Wayamoekreken* tot aan *le Mât rouge*, en links mede tot aan het kordon van den linker vleugel, of wel den post *Honkoop.* Vervolgens strekt zich deze divisie, ter regter zijde, van *Boven-Cottica* tot en met den post van *Oranjewoud* uit en, links in het opvaren, van en met *Oud Bellevue*, de plantaadjen ter weerzijden der *Mot-* en *Vredenburgerkreken* in zich bevattende, tot de verlatene plantaadje *'s Hagenbosch* of wel tot de hoogste in *Boven-Cottica* nog in werking zijnde plantaadje *Mon-bijou*, zijnde eene op een tabbetje (eilandje) gelegene koffijplantaadje.

E. *Beneden-Commewijne.* Deze divisie neemt een' aanvang met de plantaadje *Zoelen*, naast de forteres *Amsterdam*, regts in het opvaren, aan *Beneden-Commewijne*, sluit al de plantaadjen tot aan de *Hoer*

1 *

Helenekreek in zich, en eindigt met de plantaadje *Hooijland*. Echter behooren hieronder ook de op een eiland gelegene plantaadjen *Lustrijk* en *Klein Polen.*

F. *Beneden-Cottica* begint aan *Bramspunt* en sluit in zich de *Jonkermanskreek*, de plantaadje *de Resolutie*, de redoute *Leyden*, en verder alle plantaadjen, in het opvaren ter linker zijde, aan de rivier *Beneden-Commewijne* tot en met de plantaadje *de Nieuwe Eendragt* in *Cottica* Verder behooren de, in het opvaren regts, in *Cottica* gelegene gronden en plantaadjen, van *Sommelsdijk* (*) af tot en met de plantaadje *Hamburg*, mede tot deze divisie, benevens de gronden en plantaadjen, welke ter weerzijden van de *Paramaricakreek* gelegen zijn.

G. De divisie *Matappica* begint, regts in het opvaren, met *Sporksgift*, op den hoek van *Groot Matappica* en, ter linker zijde, met *Constantia*, bevattende verder alle gronden en plantaadjen, welke aan *Groot* en *Klein Matappica*, benevens aan de *Kabbes-*, *Tapoeripa-* en *Warrappakreken* gelegen zijn.

H. De divisie *Saramacca*, de uitgestrektste van allen, bevat de plantaadjen en gronden, welke ter weerzijden zoo aan *Boven-* als *Beneden-Saramacca* liggen, benevens die van *Wanica* en de *Tawajarikreken*, en verder die van het gedolven kanaal van *Wanica.*

Wat de distrikten *Opper-* en *Neder-Nickeri* betreft, deze liggen bewesten de rivier *Coppename;* dan wijl derzelver grenzen in de 2de Afdeeling, 2de Hoofdstuk omschreven zijn, zullen wij thans tot het daar vermelde heenwijzen. Behalve deze elf divisiën en distrikten, kan men de stad *Paramaribo* (zie het

(*) Het etablissement *Sommelsdijk* zelf behoort tot de divisie *Boven-Commewijne.*

volgende Hoofdstuk) als een twaalfde gedeelte der kolonie beschouwen.

§ 2. Lijst van Plantaadjen, enz.

Wat het getal plantaadjen in de acht eerstgenoemde divisiën betreft; deze zijn door onderscheidene kaarten, inzonderheid die van MOSEBERG, benevens door de Surinaamsche almanakken, welke door het Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, te *Paramaribo* gevestigd, worden uitgegeven, vrij algemeen bekend. Echter zijn er sedert het tijdstip, dat MOSEBERG gezegde kaart dezer kolonie vervaardigde, van jaar tot jaar eene menigte plantaadjen en gronden verlaten, terwijl er thans geene plantaadjen meer aangelegd worden; zoodat de kolonie te dien opzigte eene jaarlijksche, geenszins gunstige verandering ondergaat.

Dit verlaten vindt meestal plaats met koffijplantaadjen in de bovenrivieren en kreken, vooral in de *Vredenburger-* en de *Motkreken*, benevens al de kreken van de divisie *Matappica*. Ook in de negende divisie *Saramacca* neemt het verlaten van gronden en plantaadjen meer en meer toe; wat ook reeds het geval in de beide *Nickeri*-distrikten is.

Ook zijn de slaven van de ten deele aangelegde Lands-plantaadje *Voorzorg* (*) reeds naar *Paramaribo* en elders vervoerd; zoodat ook dit anders zoo dankbaar en vruchtbaar stuk gronds, hetwelk door inpoldering, het leggen eener zeer kostbare steenen sluis en het bedelven en in kultuur brengen der met riet beplante akkers zoo veel geld en arbeid gekost heeft, thans weder tot deszelfs natuurstaat (wild bosch) terug

(*) *Voorzorg* ligt in het opvaren aan de linker zijde van de rivier *Saramacca*, tegenover den militairen post *Groningen* en de geprojecteerde stad *Columbia*.

gekeerd is. — Jammer toch, dat men een stuk lands, hetwelk reeds zulk weelderig suikerriet voortbragt en binnen kort eene jaarlijksche hoeveelheid (volgens eigen zeggen van den Heer H. KLINT, destijds Raad-Kommissaris van 's Rijks Domeinen) van 600 vaten suiker zoude kunnen voortbrengen, behalve de voedingsprodukten voor de slaven, zoo spoedig verlaten heeft, omdat het onder de plans en verordeningen van den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH, die men in onze Westindische Bezittingen algemeen tracht te verwerpen, behoorde, ofschoon deze anders nuttige inrigting reeds de voordeeligste uitzigten beloofde; terwijl 's Lands slaven thans te *Paramaribo* in 's Gouverneurs tuin en elders in heeren dienst werkzaam zijn; zoodat men voor hen van Gouvernementswege wekelijks de benoodigde banannen, enz. aankoopen moet (*).

In de laatste 16 jaren zijn meer dan 80 plantaadjen in de kolonie *Suriname* verlaten geworden, zijnde meer dan vijf per jaar; en hoe zeer is dit verlaten thans

---

(*) Op den 1 Januarij 1831 bevonden zich op de plantaadje *Voorzorg* reeds 290 koppen slaven; op welke plantaadje, volgens het plan van den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH, niet alleen suikerriet, maar ook alle andere Surinaamsche handelsprodukten zouden moeten worden aangeplant. Ook zoude men hieraan eene uitgestrekte veefokkerij verbinden, en wel op de hooge gronden aan de overzijde van de rivier *Sarawacca*; terwijl deze plantaadje tevens tot den aanbouw van hier vreemde produkten, proefnemenderwijze, tot algemeen belang der kolonie dienstbaar zoude zijn. Dan, hoe belangrijk ook eene dergelijke onderneming voor den akkerbouw en de veeteelt in het algemeen en tot nut en voordeel voor de kolonie in 't bijzonder zoude zijn geweest, vond dit niet alleen geen' bijval bij het tegenwoordig Koloniaal Bestuur, maar werd ook door vele kolonisten, omdat het nieuw en dus anti-koloniaal was, geheel afgekeurd.

niet toenemende! Wanneer het op die wijze blijft voortgaan, zal een groot gedeelte der thans bebouwde kolonie spoedig tot den oorspronkelijken staat, een woest bosch, terug keeren, in hetwelk vroeger bij de weinige daarin wonende Indianen de jagt en de visscherij de hoofdbedrijven uitmaakten (*). Dan, alles heeft zijne keerkringen: het gebrek in de vervulling van de behoeften wordt uit den overvloed en de overvloed wederkeerig uit dit gebrek geboren. Dit voert den slinger bestendig over het rustpunt, terwijl het verbroken evenwigt zich in de geheele natuur zoekt te herstellen. Zoo zeker als na eene langdurige, drooge hitte, bij sterken zonneschijn, de hevigste donder- en regenbuijen ontstaan, zoo zeker zijn ook verwoestende oorlogen de gevolgen van eenen langdurigen vrede; en dit heeft weder de onfeilbare gevolgen, dat de markten niet meer, gelijk thans, met voedings- en kleedingsbehoeften als overvoerd worden; ten gevolge waarvan de voortbrengende landman en de fabrikant thans gebrek lijden te midden van dezen overvloed; door welk gebrek de loop der natuur als van zelven een' keerkring daarstelt en den gang der zaken door hare wetten, gelijk overal, wijzigt, ofschoon welligt niet wij, maar onze nakomelingen er de vruchten van zullen genieten.

(*) Voor eene eeuw, en zelfs voor 25 a 30 jaren was het getal der Indianen ongemeen veel grooter dan thans, en het is te voorzien, dat die Indiaansche stammen, welke met de Blanken in eenige aanraking komen, door overmatig gebruik van *dram* en andere sterke dranken, binnen weinige jaren geheel zullen uitsterven; niet alleen de mannen, maar zelfs de vrouwen en kinderen gaan zich hierin op eene ongeloofelijke wijze te buiten.

NAAMLIJST VAN DE BESTAANDE EN VERLATENE BLISSEMENTEN EN MILITAIRE POS-

RIVIER SURINAME, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN (*).	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Onuitgegeven Bosch.	
		Redoute Purmerend.	
1	Leonsberg.		326
2	Clevia.		300
3	De Morgenstond.		500
		L. van Susanna's dal.	200
4	Geijers Vlijt en Johannes Hoop.		971
5	De Twee Kinderen.		200
6	Uit en t' Huis.		105
7	Mon Plaisir.		100
		L. van Ma Retraite.	
		Mond der *Boomskreek*.	
8	Nooit Volmaakt.		100
		Voorstad Zeelandia of Combées, 's Lands Magazijnen.	
		Mond der *Sommelsdykskreek*.	
		Fort Zeelandia.	
		Paramaribo.	
		Vrijmans Gronden.	
		Kweeklust.	
		Gedolven Kanaal Poele Pantje.	
9	Beekhuizen.		2001
10	Livorno.		1800
11	Dijkveld.		1000
12	Tout lui faut.		2000

(*) De verlatene Plantaadjen, Posten en Etablissementen, in deze kolom teekent Land, dat aan deze of gene Plantaadje behoort, zijnde genoegzaam

(†) De letters S., W. en B. duiden aan, of de plantaadje een' Stoom-,

PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIRURGIJNS ETA-TEN IN DE KOLONIE *SURINAME*.

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN (†).	AANMERKINGEN.
		Militaire Post tegen over de forteres Nieuw-Amsterdam.
81	Koffij.	Bij de Negers *Boekoe* genaamd.
103	Idem.	
114	Idem.	*Bekkrie*, Negerbenaming.
125	Idem.	*Jan Kooyri.*
	Indigo.	Vroeger *Fortwijk* genoemd; hier bevindt zich een gedeelte van de Slaven der Plant. *Hanover.*
22	Koffij.	*Maayri.*
6	Idem.	*Bossoe.*
12	Idem.	*Mandra Soesman.*
		Hoofdfort van het Garnizoen.
		Aan de brug een Militair Piket.
122	Suiker, B.	
179	Idem, B.	
176	Idem, S.	
162	Idem, W.	

geplaatst, waren in 1770, en dus vóór 60 jaren, nog niet verlaten. — L. be-
alle zulke gronden onbehuisd en ongekultiveerd.
Water- of Beestenmolen heeft.

RIVIER SURINAME, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		L. van Houttuin.	
		Mond der *Parakreek*.	
		L. van Ornamibo.	
		La Ressource.	
13	Boxel.		3200
14	Domburg.		1015
15	La Rencontre.		1500
16	Waterland en Adrichem.		4300
17	Accaribo.		2380
		Smalkalden.	300
		Vigelantia.	1000
18	Klein Curaçao.		946
		Porto Bello en Pina Pina.	213
19	Drie Gebroeders.		700
		L. van Heystvlied.	
20	Guinesche Vriendschap.		777
		Zelden Rust.	254
		Oranjestein.	387
21	Nieuwe Star.		940
		Welbedacht.	308
		De Nieuwe Hoop.	240
		Tulpenburg.	220
22	Liefdenshoek.		1070
		Zorg en Rust.	300
		De Goede Hoop.	568
		Urapanica en Berceba.	700
23	La Simplicité.		2000
		Crommenie.	684
24	Overbrug.		2000
		Watervliet.	
25	Nahamoe.		
		Klein Peru.	

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
	Chir. etablissem.	
188	Suiker, W.	
150	Idem, S. en W.	
115	Idem, W.	Vroeger *Raare Rencontre*.
170	Idem, W.	Adrichem is thans nog eene Koffijplantaadje met 73 koppen Slaven.
140	Idem, W.	
	Kost.	
95	Suiker, W.	
114	Idem, W.	
133	Idem, W.	Voorheen *Strela Nova*.
6	Koffij.	
		Voorheen *de Goede Fortuin*.
		Bereeba, vroeger *Surigo*.
87	Suiker, W.	
		Voorheen *Zandpunt*.
12	Hout.	Communicatiepad naar Hanover.
	Suiker, W.	
		Vroeger *Pomibo*.

RIVIER SURINAME, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Toevlugt.	
		Carracas.	177
		Eikenhoop.	520
26	l'Espérance.		2000
		Namrik.	1000
		Land van Surinamombo.	965
27	Ayo.		800
		Horeb.	607
28	La Diligence.		
29	Quamabo.		
		Mond der *Iracorakreek.*	
30	Retero.		500
		Charprendre.	500
		L. v. Auka.	
31	Sara's Lust.		800
32	Worsteling Jacobs.		
		Friderici's Gunst.	
		D'Othan.	
33	Rama.		
34	De Goede Vrede en Co.		1041
35	Staf Arons.		
		Egypte.	
36	Florentia.		
		Mond der *Marechalskreek.*	
		Baboenhol.	
		Reynesberg.	1500
37	Weltevreden.		
		Kliphreek.	7000
		Mamakreek.	5000
		Pollonickreek.	
38	Berg en Dal.		
		Karelswoud.	
		Talbot.	
		Wilkens.	

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
		Vroeger *Amsterdam*.
157	Suiker, S.	
	Hout.	
48	Idem.	Tegen over de Joden Savane.
24	Idem.	
	Idem.	
3	Idem.	
	Idem.	Steenspringerij van het Land.
42	Idem.	
21	Idem.	Vroeger *Steenenberg*.
3	Idem.	Vroeger *d'Appas*.
	Idem.	Vroeger *Gloria*.
		Vroeger *la Providence*.
	Idem.	Behoort aan het Land.
240	Idem.	Aan de *Toe-Tayakreek*; bij de Negers *Beergi*.
		Naar den eigenaar aldus genoemd.

RIVIER SURINAME, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONSESSIËN IN AKKERS.
		Neale.	
		Kompagniekreek.	
39	Victoria		
		Victoria.	
		Hughesburg.	

RIVIER SURINAME, REGTER-

		Sarakreek.	
		Cederkreek.	
		Mawassiekreek.	
		L. van Berg en Dal.	2750
40	Remoncour.		4250
		L. van Reynesberg.	2000
41	Moederzorg.		4000
42	La Providence.		
43	Morea.		
		Venetia.	
		Bigrar.	
		Cadix.	
		Non panse.	
44	Aucka.		
		L. van Quamabo.	
		L. van La Diligence.	
		Joden Savane.	
45	Surinamombo en Palmeneribo.		5114
		Mahanain.	
		Bamby.	1428
		Esterlust.	200
		Libanon.	233
		St. Domingo.	335
		La Constance en N. Hazard.	

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
57	Hout.	
		Militaire Post.
		Gewezene post, over de *Sarakreek*.

HAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
6	Hout.	
	Idem.	Vroeger *Welgevonden*.
	Idem.	Aan de *Beaumontskreek*.
	Idem.	Voorheen *Porto Bello*.
	Idem.	Bekend door de Vredesonderhandeling in October 1760.
		Portug. Israelitische Gemeente, en Militaire post Gelderland.
	Idem.	
		Vroeger *Florida*.
		Vroeger *l'Esperance*.
		Vroeger *Klein Amsterdam*.
		Vroeger *Sucoht*.

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Bonavesta en Welbedacht.	
		Bonaventura.	204
46	Descanso.		1500
		Nieuw Bergen-op-Zoom.	341
		Verwachting en Wijklust.	866
47	Toledo en Nieuwrust.		591
48	Goede Vrede.		1041
		Nieuwloefbeek.	
		Berendslust.	539
49	Goosen.		800
		Carthago.	350
		Porto Rico.	350
50	Rac a Rac.		1374
51	Groot Chatillon.		1249
		Gelderland.	1000
52	Rorac en Klaverblad.	Klein Chatillon.	2130
53	St. Eustatius.		1000
		Land van N. Weergevonden.	
54	St. Barbera.		1990
		Mond der *Surnauskreek.*	
		L. van Heystvlied.	
55	Merveille.		1800
56	Maagdenburg.		1023
57	Laarwijk.		1123
58	Vreeland.		910
59	Pietersburg.		625
60	De Hoop.		1580
		Mond der Pauluskreek.	
61	La Liberté.		1735
62	Peperpot.		902
		Mopentilo.	604

HAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
125	Suiker, W.	De Negers naar *Domburg* gebragt, bij hen *Paria* geheeten.
120	Suiker, S.	Voorheen *Rodebank* genaamd.
90	Idem, W.	
		Vroeger *Cabo Verdo* geheten, wordt verlaten.
	Kost.	Wordt verlaten.
		Eertijds *la Recuperada.*
116	Suiker, W.	Bij de Negers *Bigi Bakraki.*
168	Idem, W.	
21		
85	Idem, W.	Bij de Negers *Friti* en *di Foeroe* (*di foeroe*, dat is: *gestolen*, als zijnde Klaverblad met kaartspelen gewonnen.)
80	Idem, W.	Bij de Negers *Baboen.*
158	Idem, W.	Bij de Negers *Baroeba Kommisie.*
222	Idem, W.	Bij de Negers *Adjakka.*
148	Idem, W.	
	Hout.	
115	Suiker, W.	
	Kost.	Eertijds *Edam en Liege.*
165	Suiker, W.	*De Hoop*, weleer *Geneve* genaamd.
143	Idem, W.	
69	Koffij.	*Prepre-Patoe.*

RIVIER SURINAME, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
63	Meerzorg.		2840
64	Jagtlust.		2075
65	Dordrecht.		500
66	Lust en Rust.		800
67	Belwaarde.		1257
		L. van Clevia.	
68	Susanna's dal.		500
69	Voorburg.		1500
		De fortres *Nieuw Amsterdam.*	
		Mond *der Commewijne.*	
		Redoute *Leiden.*	
		Plantaadje Bremen.	
70	De Resolutie.		$909\frac{1}{2}$
		Mond *der Jonkermanskreek.*	
		Bramspunt.	

KREKEN, WELKE ZICH IN DE RIVIER SURINAME

Boomskreek,

71	Ma Retraite.		1288
72	La Tourtonne.		1500

HET GEDOLVEN KANAAL POELE PANTJE, LIN-

		Hermitage.	525
73	Zorg en Hoop.		300
74	Flora.		500
75	Duisburg.		200
76	Onverwacht.		250

KANAAL NAAR SARAMACCA, OF HET

77	De Goede Verwachting.		750

PAD VAN WANICA, REGTERHAND

		Ephraïms Zegen.	
78	Ephraïms Zegen.		600

HAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
350	Suiker, S.	Tegen over Paramaribo; bij de Negers *Hanson.*
267	Koffij.	Hierop een Seinpost.
132	Suiker, S.	
104	Koffij.	Bij de Negers *Scherpien.*
121	Suiker, S.	
102		Ingenieurs Etablissement; bij de Negers *Moe-*
	Idem, S.	*seersi.*
150	Idem, W.	*Santigron* (Neger benaming.)
		Hoofdpost der Artillerie.
		Militaire Post.
129	Idem, S.	
		Vroeger eene Militaire post, thans geheel ver-laten.

ONTLASTEN, NAAR VOORGAANDE OPTELLING.

Links in het Opvaren.

93	Koffij en Kakau.	
41	Idem.	Bij de Negers *Kokonassi.*

KERHAND UIT DE RIVIER SURINAME KOMENDE.

	Indigo.	*Braaugron* (Negerbenaming.)
	Hout.	
4	Idem.	
	Idem.	

GEDOLVEN KANAAL VAN WANICA.

1	Kost.	*Mordroegron.*

VAN DE POELE PANTJES BRUG.

		Militaire Invaliden post
8	Hout.	

PAD VAN WANICA, REGTERHAND

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Nieuw Weergevonden.	500
		Nieuw Zorg.	250
		Kinders Deel en Fredrikshoop.	400
		De Vier Kinderen.	200
79	Abigaels Hoop en		500
80	Anna's Lust.		500
81	Vredenslust.		500
82	Welbedacht.		500
83	Nieuwe Grond Leijsner.		1500
		Helena Christina.	1000
84	Mijn Zorg en Discordia.		2000
		Arends Vlijt.	1000
85	Zorg en Vrij.		1000
		PAD VAN WANICA, REGTERHAND	
		Klein Nieuw Meerzorg.	500
		Halfhides Lust.	1500
86	Bergers Hoop.		1500
		L. van Tout lui faut.	603
		L. van Ephraïms Zegen.	1200
87	Blij en hoop.		398
		L. van Beekhuizen.	
		PARAKREEK, REGTERHAND	
88	Hout-tuin.		2297
89	Vreedenburg.		2973
90	Altona.		3000
91	La Bonne Amitié.		2648
		Discorde.	1150
92	Mocha.		2013
		Mond *der Pararackreek.*	
93	Welbedacht en Onverdacht.		1714
94	Onoribo.		3000

VAN POELE PANTJES BRUG.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
		Vroeger *Stargast.*
		Vroeger *Staf Arons.*
	Indigo.	Vroeger beide *de vergunning* (nu kostgrond geworden).
	Hout.	
	Kost.	Veeteelt of Kweek, vroeger Kleine *Staf Arons.*
2	Hout.	
	Idem.	Veeteelt of Kweek.
	Idem.	Vroeger aan *Bramshoop.*
2	Idem.	Vroeger *Bramshoop.*

NAAR POELE PANTJES BRUG.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
		Vroeger *Posthumuslust.*
1	Hout.	Vroeger *Catharinahoop* en *Nieuwe Grond.*
	Idem.	

IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
162	Suiker, S.	
130	Idem, W.	
6	Kostgronden.	
	Idem.	
	Idem.	
14	Hout.	Aan Onverdacht, *le Chau.*
88	Idem.	Bij de Negers *Dam* geheeten. (De Negers heeten de pl^n veeltijds naar den eersten aanlegger, ofschoon diens naam verdraaid voorkomt.

PARAKREEK, REGTERHAND

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
95	Osembo.		5000
96	Onverwacht.		3000
97	Overtoom.		5250
		Matuaribo.	1000
		L. van Gage d'Amour.	
		Mond *der Corroupinakreek.*	
		Ma retraite.	1000
		Mawakkabo.	1500
		L. van Beaulieu.	1000
		Zwitserland.	
98	De Nieuwe Hoop.		1000
		De Eendragt.	1000
99	Berlijn.		3500
		Oranje.	2000

PARAKREEK, REGTERHAND

		Munchenstein.	1300
		Mond *der Carolinekreek.*	
		L. van de Eendragt.	
		De Vrede.	2500
		Welgelegen.	2500
		Beaulieu.	1000
100	Hanover.		3636½
		Jagersburg.	1000
		Loefbeek.	
101	Topibo.		1300
		De Vrijheid.	3487
		L. van Onoribo.	
		l'Espérance.	1300
		Concordia.	
102	Willemsburg.		
		L. van Boxel.	

IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
127	Suiker, S.	Aan de *Jawassiekreek.*
99	Hout.	Was vroeger met *Zorgvliet* vereenigd.
69	Idem.	Idem met *Mon Repos.*
1		
		Vroeger *Wangunst* geheeten, nu aan de *Vier Kinderen.*
		Idem *Majacabo.*
		Met *Leerenberg* en *Societeitsland* vereenigd, thans aan Hanover.
30	Hout.	
		Aan Hanover.
234	Idem.	Regts aan de *Saramakkakreek*; bij de Negers *Bareen.*
		Aan Berlijn.

IN HET AFVAREN.

		Aan Hanover.
		Idem.
142	Indigo.	Vroeger *Copimawabo*; van deze Slaven zijn eenige werkzaam op de Plantaadje *Twee Kinderen.*
	Hout.	
		Aan de *Kraskreek.*
1	Kostgrond.	

PARARACWEG, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		L. van la Ressource.	
103	Ornamibo.		669
		PARARACKREEK, REGTS	
		L. van Onverdacht.	
		L. van Mocha.	
		L. van Onoribo.	
		L. van Onverdacht.	160
104	Guldenvlies.		750
		PARARACWEG, REGTS	
		L. van Onverdacht.	
		Klein Onoribo.	1000
		L. vanOnverdacht.	790
		L. van Onoribo.	500
		L. van Overtoom.	1000
		L. van Onverwacht.	2000
		L. van Onoribo.	1000
		Wijnbergens Lust.	1000
		L. van Osembo.	1000
		Libanon.	500
		PARARACWEG, REGTERHAND	
		L. van Osembo.	1000
		L. van Onoribo.	1000
		L. van Libanon.	1000
		L. van Onverwacht.	1000
		L. van Fredriksburg.	250
		Mijn Hulp.	1000
105	Fredriksburg.		250
		Ongelegen.	500
		CORROUPINAKREEK, REG-	
		Gage d'Amour.	750
		Kweeklust.	1500

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
HAND IN HET OPVAREN.		
47	Suiker, S.	
IN HET OPVAREN.		
	Hout.	
IN HET OPRIJDEN.		
		Aan Osembo.
IN HET TERUGKOMEN.		
		Aan Onverwacht.
	Hout.	
		Aan Osembo.
TERHAND IN HET OPVAREN.		
		Aan de Vier Kinderen.
		Aan de *Konnie Konnie* kreek.

*

CORROUPINAKREEK, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Provoostkreek.	
106	La Prospérité.		3000
		Mond der *Tawaijcoerakreek.*	
		L. van de Vier Kinderen.	5000
		Koningsberg.	1210
		CORROUPINAKREEK, REGTER-	
		Charlottenburg.	1500
		Mijne Hoop en Celle.	500
107	Valkenburg.		1391
		La Liberté.	500
108	Tempauca.		3000
		La Diligence.	1000
		L. van Ma traite.	
		TAWAIJCOERAKREEK, REGTER-	
		L. van de Vier Kinderen.	
		Vreeland.	3466
		Gloria.	3000
		Waakzaamheid.	1000
		Crevecour.	1000
		Meindershoop.	1000
		TAWAIJCOERAKREEK, REGTER-	
		Zonderzorg.	1529
109	Indigoveld.		250
		Mon Gagne pain.	250
		L. van Vreeland.	
110	De Vier Kinderen		2210
111	l'Inquietude.		2526

Klasinakreek in het opvaren

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
HAND IN HET OPVAREN.		
151	Hout.	
		Aan de Vier Kinderen.
HAND IN HET AFVAREN.		
		Nu de Militaire post *Republiek.*
	Hout.	Aan de *Papekreek.*
	Idem.	
HAND IN HET OPVAREN.		
		Aan de *Majorokreek*, behoort aan *Overtoom.*
		Behoort aan *Indigoveld.*
		Aan de *Doedelzakskreek*, behoort aan *Indigoveld.*
		Behoort aan *Indigoveld.*
		Aan Vier Kinderen, behoort aan *la Prospèrité.*
HAND IN HET AFVAREN.		
		Behoort aan *Indigoveld.*
87	Hout.	
187	Idem.	Bij de Negers *Poetrérie* of *Butnarie.*
25	Idem.	De eenige plantaadje aan de *Carolinakreek.*

links in de Carolinakreek.

MARECHALSKREEK, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Praag.	
		Bigrar.	3616
		Garcias Kamp.	3700
		Voorgrond.	1000
		La Tranquillité of Berg Sinaï.	5770
		Temeraire.	1500
112	Nimmerrust.		1000
		Curaçao.	

MARECHALSKREEK, REGTER-

113	Bloemendal.		500
		Land van Curaçao.	
		De Revolutie.	
		L. van La Tranquillité.	
		Libanon.	500
		Nijd en Spijt.	500
		Bethel.	500
		Bergen-op-Zoom.	
114	Nieuwzorg.		
		L. van Voorgrond	
		L. van Reijnesberg.	
		L. van Bigrar.	
		L. van Baboenhol.	

SURNAUSKREEK, REGTER-

		L. van St. Barbara.	
115	Nieuw Weergevonden.		1000
		Augustburg.	

SURNAUSKREEK, REGTER-

		Nieuw Welgetroffen.	
		De Eenzaamheid.	
		Heystvlied.	

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
		Aan de *Messiaskreek.* Vroeger *Mastricht.*
5	Hout.	

HAND IN HET AFVAREN.

26	Hout.	
		Aan de *Lukaskreek.*
	Idem.	

HAND IN HET OPVAREN.

65	Koffij.	Bij de Negers *Mapaisi.*

HAND IN HET AFVAREN.

PAULUSKREEK, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
116	Bleijendal.		1074
		L. van Laarwijk.	
		L. van Maagdenburg.	
		L. van Marfreille.	
		PAULUSKREEK, REGTER-	
		Parcabo.	
		De Eenzaamheid.	
		La Paix.	
		Richellieu.	
		Mon Repos.	
		Bel a Soir.	
		Aurora.	
117	Het Eiland.		2500
		Bitten Zorg.	
		JONKERMANSKREEK, LINKER-	
118	Pomona.		1000
		Batavia.	
		RIVIER BENEDEN-COMMEWIJNE,	
		Fortres Nieuw Amsterdam.	
		L. van Voorburg.	
119	Zoelen.		1117
120	A la Bonneheure.		500
121	Geertruidenberg.		1000
122	Mariënburg.		1000
123	Ellen.		1000
124	Leliëndal.		1000
125	Visserszorg.		1000
126	Zorgvliet.		1000
127	Alkmaar.		1469
128	Nijd en Spijt.		1000
129	Mon tresor.		1000

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
121	Suiker, B.	

HAND IN HET AFVAREN.

		Zeer rijk aan Warappervisch.
160	Suiker, W.	

ZIJDE IN HET OPVAREN.

6	Koffij.	Aan de Resolutie.

REGTERHAND IN HET OPVAREN.

		Zie Rivier Suriname.
162	Suiker, W.	
47	Indigo.	Bij de Negers *Smaradoekoe.*
114	Koffij.	Idem *Broen.*
102	Idem.	De *Hooi.*
179	Suiker, S.	Vroeger *Nooit Gedacht*, bij de Negers *Troton.*
209	Koffij.	Bij de Negers *Addewien.*
260	Suiker, W.	Idem *Roe.*
100	Koffij.	Idem *Dominie* en ook *Fiscalie Kroeroekoe.*
172	Suiker, S.	Idem *Godefroy* of Goede Vrouw.
160	Koffij.	Idem *Spijtie.*
123	Idem.	

RIVIER BENEDEN-COMMEWIJNE,

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
130	Welgelegen.		830
131	Katwijk.		709
132	Wederzorg.		752½
133	Vriendschaps beleid en Ouderzorg.		1000
134	Spieringshoek.		516
		Thyronne.	628
		Mond der *Helenakreek*.	
		Beekenhorst.	689
135	Weltevreden.		500
136	Akkerboom.		500
137	Nieuwgrond.		500
138	Beninenburg.		500
139	Venlo en l'Embarras.		1000
		Breedevoort.	718¾
		Nieuw Roeland.	888
140	Schoonbord.		1670
141	Hooiland.		2170
		Mond der *Commetewanekreek*.	

BENEDEN-COMMEWIJNE, REG-

142	De Jonge Bijekorf.		1000
		L. van Sporks Gift.	
		Mond der *Matappicakreek*.	
		Beproefde Vriendschap.	
143	Saphir.		500
144	Klein Bellevue.		400
145	Purmerend.		749
		Welgevallen.	950
146	Picardie.		1000
147	Zorg en Hoop.		1000
148	La Singularité.		1000

REGTERHAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
145	Koffij.	Bij de Negers *Sali.*
146	Idem.	Idem *Juliaansi.*
218	Idem.	Idem *Kulkan.*
133	Idem.	Idem *Bénéri.*
135	Idem.	Idem *Nepveu* of *Nové.*
81	Idem.	Idem *freijrie.*
59	Idem.	
137	Idem.	
55	Idem.	Idem *Hattriman.*
91	Idem.	Idem *Lamra.*
33		
106		Idem *Rollo.*
146	Suiker, W.	Idem *Sallié.*
247	Idem, W.	

TERHAND IN HET AFVAREN.

98	Koffij.	
	Chir. Etablissement.	Idem *Boobangi.*
58	Koffij.	Idem *Visser.*
68	Idem.	
98	Idem.	Idem *Verwérie.*
	Suiker, S.	
115	Idem, S.	
133	Idem, S.	

BENEDEN-COMMEWIJNE, REG-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
149	Hecht en Sterk.		725
		Frederiksburg.	725
		Kampenburg.	
150	't Vertrouwen.		725
151	Mon Souci.		725
152	Killenstein.		725
153	Nut en Schadelijk.		725
154	Brouwerrust.		725
155	Kroonenburg.		725
156	Rhijnberk.		362
157	Schaapstede.		265
		De Goede Vriendschap.	362
158	Mariënbosch.		1025
159	Guadaloupe.		725
160	Frederiksdorp.		725
161	Buitenlust.		362½
162	Johanna Margaretha.		362½
163	Elizabeths Hoop.		725
164	Berlijn.		750
165	Maastroom.		725
166	Johannesburg.		500
167	Rust en Werk. }		800
168	Lust tot Rust. }		660
169	Einde Rust. }		792
170	Pieterszorg.		500
		Leijerdorp.	253½
		Redoute Leijden.	

HELENAKREEK, REGTER-

		L. van Thyronne.	
		Stolkertsvlijt en Buijslust.	608½
		Vrieshoop.	375

TERHAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
180	Koffij.	Bij de Negers *Stolkroe.*
		Aan 't Vertrouwen.
209	Suiker, W.	Bij de Negers *Tonnij.*
180	Idem, S.	
56	Koffij.	
73	Idem.	Idem *Schaddreen.*
141	Idem.	
113	Suiker, S.	Idem *van Son* of *Dominie.*
23	Koffij.	
25	Idem.	Idem *Zon.*
161	Idem.	Idem *Spierien.*
161	Idem.	
141	Idem.	*Pikien Knuffel* of *Knofroe.*
62	Idem.	Vroeger Knuffels Gift, bij de Negers *Piekien-gron.*
170	Idem.	*Kerki Gron.*
85	Idem.	Bij de Negers *Kreansie* of *Krien Hansi.*
158	Idem.	
130	Idem.	Idem *Polak.*
119	Idem.	Idem *Dumorin* of *Halloy.*
159	Idem.	*Granman Gron.*
140	Idem.	*Pikien Granmangron.*
	Idem.	
94	Suiker, S.	*Parwa.*
		Bij de Negers *Pikien Freyrie* of *Bartlomé.*
		Zie Rivier Suriname.

HAND IN HET OPVAREN.

HELENAKREEK, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Janslust.	186
		Coresburg.	575
171	De Uitvlugt.		600
172	St. Germain.		600
173	Practica.		600
174	Blokkenbosch.		200
175	Mon Affaire.		638
176	Ma Retraite en Gd. mijn Geluk.		578
177	Sanssouci.		200
		Mariëndal.	400
		Montpellier.	400

HELENAKREEK, REGTER

		Nieuwe Aanleg.	500
		Magdalenesburg.	300
		Montauban.	400
		De Hulp.	200
178	Argent Court en Vuide Bouteille.		530
179	Vriendschap (Cornelis).		250
180	La Campagne.		332
		De Vier Gezusters.	599
		Liefdenshoop.	200
		Patientie.	250
		La Sangue.	250
		Tulpenburg.	600
		Hiesveld.	100
181	Welgemoed en Toevlugt.		200
182	Vrouwen Vlijt.		345
		Hoopwijk.	181
		L. van Beekenhorst.	

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
6		
103	Koffij.	Bij de Negers *Goski.*
80	Idem.	
60	Idem.	
38	Idem.	
107	Idem.	Idem *Brokkoe.*
39	Idem.	
109	Idem.	Idem *Roeploe.*

HAND IN HET AFVAREN.

6	Koffij.	*Obérie.*
18	Idem.	
65	Idem.	Bij de Negers *Robeen.*
6		
84	Idem.	Idem *Monki.*
165	Idem.	Idem *Nové.*

MATAPPICAKREEK, REG-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
183	Sporksgift.		500
184	Lodewijksburg.		
		Aldenrad.	332
		Mond der *Cabbeskreek*.	
185	Korte Vreugd en Kleinshoven.		$504\frac{3}{4}$
		Mond der *Tapocripakreek*.	
		Zorg en Hoop.	
		Johannes Zoon.	533
		Kl. Westphalens Hoop.	396
		Duringen.	
186	Felix.		595
		Bij Geluk.	500
		Spieringzorg.	650
187	Lijdens hoop en Jacobs Lust.		1006
188	Johanna Charlotte.		$402\frac{1}{2}$
		Kl. Gelderland.	456
		L. van Korte Vreugd.	
		Kleins Verwachting.	
		L. van Felix.	394
189	Anna Catharina en Charlottenb.		2100

MATAPPICAKREEK, REG-

190	Labadies Hoop en Anna Elizabet.		750
		L. van Bruinendal.	250
		L. v. Bodenburg en Carelsdeel.	282
		L. van Aldenrad.	250
191	Vaders Zorg.		200
192	Beudslust.		350
193	Livonia.		700
194	Adrichem.		500
		Kulenkamp Spruit.	500

TERHAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
134	Koffij.	Bij de Negers *Maknie*.
77	Suiker, S.	Idem *Lemmersi*.
150		Idem *Steenbergi*. Nu verlaten.
299	Katoen.	Idem *Dominie*, tevens met koffij beplant.
		Idem *Pinarie*.
72		Deze Slaven zijn verkocht.
		Bij de Negers *di Jan*.
163	Idem.	Tevens met koffij beplant.
		Deze Slaven verkocht; bij de Negers *Valois*.
98		Bij de Negers *Jacopoe*.
144	Idem.	Idem *Pikien Voogtoe*.
20	Idem.	
		Vroeger *George Hendrik*; bij de Neg. *Pikien Feerki*.
243	Idem.	Bij de Negers *van Omroe*.

TERHAND IN HET TERUGKOMEN.

	Katoen.	
		Nu afzonderlijke grond; bij de Negers *Pikien Saffijn*.
92	Idem.	Bij de Negers *pikien Beiti*.
98	Idem.	Idem *Beiti*.
200	Idem.	Idem *Felman*.
150	Idem.	Idem *Fiskari*.
		Idem *Lemmersi*.

MATAPPICAKREEK, REG-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
195	Landlust en Twistrust.		500
196	Goosen.		$369\frac{1}{2}$
197	Bodenburg.		540
		Mond der *Warappakreek.*	
198	Reijnsdorp.		1000
199	Bruinendal.		300
200	Nieuw Meerzorg.		700
201	Constantia.		800
202	De Zonnebloem.		1000

TAPOERIPAKREEK, REG-

203	Mislukt Bedrog.		500
204	Zomerzorg.		400
		Philipsdal.	$398\frac{2}{3}$
205	Vriesenburg, Nova en Dwingelo.		500
206	Driesveld.		300
		Louisiana en Rouxgift.	
		Saxen.	300
		Bijgelegen.	200
		Haast u langzaam.	
		Anna's Rust.	
		De Verwachting.	

TAPOERIPAKREEK, REG-

		Standvastigheid.	
		Klein Onverwacht.	
		L. van Saxen.	
		Klein Charlottenburg.	750
		Vlijt en Trouw.	
207	Hoffwijk.		750
208	Fackertshoop.		750

TERHAND IN HET TERUGKOMEN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
52	Koffij.	Bij de Negers *Brondroe* en *Smeti*.
90	Idem.	Idem *Snau*.
155	Idem.	
112	Idem.	Idem *pikien Baki*.
96	Idem.	Idem *Pardo*.
205	Idem.	
77	Idem.	Idem *Santi*.
109	Idem.	Bij de Negers *Boejé*; ter regterhand in het opvaren aan de *Cabbeskreek*.

TERHAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
139	Koffij.	Idem *Voley* of *Bekkrie*.
41	Idem.	Idem *de Haan*.
		Idem *Marséelissi*.
101	Idem.	Wordt verlaten; bij de Negers *Reiziger*.
83	Idem.	Idem *Téché* of *Tessier*; tevens met katoen beplant.
		Idem *Crémensi*.
		Idem *Stoekroe*.
		Idem *Pikien Reiziger*.

TERHAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
		Idem *Wichersi*.
		Idem *Jansi*.
57	Koffij.	Wordt verlaten.
123	Katoen.	

TAPOERIPAKREEK, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIëN IN AKKERS.
209	Breda.		750
210	Crommelins Gift.		750
211	Groningen.		750
212	Marias's Lust.		750
		Rees en Crop.	750
213	Meerzorg.		1254
214	Kleins Lust en Boxweide.		903

WARAPPAKREEK, REGTER-

		Staf Arons.	500
215	Kerkshoven.		500
216	Clifford Kockshoven.		500
217	Barbados.		500
218	Anna's Zorg.		500
219	Moed en Kommer.		500
220	Badenstein.		1250
		L. van Anna's Zorg.	
		L. van Moed en Kommer.	250
221	Abigaels Lust.		250
222	Waterloo.		250
223	Alsimo..		500

WARAPPAKREEK, REGTERHAND

		Bremen.	500
		L. van Echtensrots.	500
		L. van Barbados, Esterrust.	407
224	Broeders Hoop.		815
225	Herstelling.		1037½
226	Frederiks Lust.		1037½
227	Klein Lunenburg.		725½
228	Jacoba's Dal.		725½

HAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
98	Katoen.	Bij de Negers *Lobrechi.*
95	Idem.	Idem *Facker.*
109	Idem.	Wordt verlaten, de slaven verkocht. Idem *Linki.*
20	Idem.	Idem. Idem Idem *di Sarti.*
350	Idem.	Bij de Negers *Alterman.*
112	Suiker, S.	Idem *Brundel.*

HAND IN HET OPVAREN.

3		Chir. Etablissement; nu verlaten.
151	Koffij.	Wordt verlaten; bij de Negers *Apkerki.*
155	Idem.	Idem; Idem *Kokhoe.*
211	Idem.	Bij de Negers *Schassi.*
113	Idem.	Idem *Goedoefrouw* (Godefroy).
157	Idem.	Zijnde tevens met katoen beplant; bij de Negers *Korkoe.*
350	Idem.	Bij de Negers *Vakoe*, ook *Voogtoe* genoemd; heeft ook katoen.
166	Katoen.	Vroeger L. van Staf Arons; bij de Negers *Pikien Staf Arons.*
6	Idem.	Vroeger L. van Lodewijksburg.
136	Idem.	Bij de Negers *Oehlers.*

IN HET TERUGKOMEN.

		Bij de Negers *Spiering.*
		Idem *Schassie.*
205	Katoen.	Idem *van Halm.*
203	Idem.	Idem *Safijn.*
251	Idem.	Idem *André n'jam joe oppo.*
105	Idem.	Idem *Knip.*
108	Koffij.	Idem *Wikion* of *Witjoe.*

WARAPPAKREEK, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
229	Echtensrots.		$342\frac{1}{2}$
230	Maria Petronella en Joh. Maria.		1232
231	Bentshoop.		1000
232	Ponthieu.		1000
233	Cornelia'sburg.		936
234	Reijnsfort.		$767\frac{9}{10}$

BOVEN-COMMEWIJNE, REGTER-

		Mond der *Commetewanekreek.*	
		L. van Slootwijk.	
235	Vossenburg.		3000
236	Fairfield.		2415
		Ostage.	1724
237	Cannawappibo.		2000
		Siparipabo.	2911
238	Nieuwhoop.		1950
		Vier Kinderen.	650
		L. van Stolkerts IJver.	
		Wrieddijk.	299
239	Potribo.		1500
		Edenburg.	250
		Groenendal.	104
		Rustveld.	316
240	Berkshoven.		2058
		Mond der *Caramaccakreek.*	
		Oostrust.	187
		Killenstein Nova.	2100
241	Hazard.		2000
242	De Dageraad.		3664
		Nieuw Wederhoop.	
		Mond der *Casiwinicakreek.*	
		L. van Nieuw Rozenbeek.	
243	Vlammenburg.		2500

HAND IN HET TERUGKOMEN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
95	Koffij.	Bij de Negers *Rocheteau* en *Rostoo.*
250	Idem.	Idem *Span.*
207	Suiker, S.	Idem *Limeshoopoe*, vroeger *Limoshoop.*
114	Koffij.	Idem *Gieski.*
39	Idem.	Idem *Santigron.*
96	Idem.	Idem *Kakrakoe.*

HAND IN HET OPVAREN.

244	Suiker, W.	Bij de Negers *Mosika di Vroe.*
116	Suiker, B.	Idem *Mac Intossoe.*
89	Suiker, W.	Idem *Snijman.*
		Idem *Maria.*
51	Suiker, B.	
155	Suiker, W.	Idem *Goeijaba.*
		Chirurgijns Etablissement.
91	Idem.	
130	Idem.	
131	Idem.	Vroeger Koopomombo; be Neg. *Joij dkkomombo.*
		Aan de Dageraad.
		Aan Vlammenburg.
53	Idem.	

BOVEN-COMMEWIJNE, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
244	Fauquemberg.		1269
		Apecope.	2059
245	Waijampibo.		2000
		Nimmerdoor.	
		Carrawassibo.	
		Goed Accoord.	3516
		Jokkemombo.	
		Imotoppe.	
		Ribanicakreek.	
		Oranjebo.	

BOVEN-COMMEWIJNE, REGTER-

		Schipibo.	
		L. van Jokkemombo.	
		L. van Goed Accoord.	
		L. van Goudmijn.	
		L. van Carrawassibo.	
		Klarenbeek.	
		L. van Nieuw Apecapa.	
		L. van Fauquemberg.	
		L. van Vlammenburg.	
		Nieuw Rosenburg.	
		L'Esperance.	
246	Des Tombesburg.		1800
		Bethlehem.	1113
		Rustenburg.	400
247	Concordia.		702
		Malebatrum.	
		Utrecht.	
		Egmont.	629
		Bruinsburg.	1000
		Monplaisir.	1245
		Makeriabo.	953

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
37	Suiker, W.	Bij de Negers *Kéa*.
141	Suiker, B.	
		Militaire Post op den regtervleugel.
		Militaire Post tegen over de *Peninicakreek*.

HAND IN HET AFVAREN.

		Bij de Negers *La Cassi*.
		Militaire Post aan de *Bottelskreek*.
90	Suiker, W.	Aan Concordia.
		Idem.
94	Idem, W.	

BOVEN-COMMEWIJNE, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		L. van Potribo.	
		Stolkerts IJver.	1000
		Courcabo.	
248	Arends Bust.		2218
		L. van Siparipabo.	1034
249	Penoribo.		2060
250	Rosenburg.		1057
251	Goudmijn.		1450
		L. van Klarenbeek.	
		Mond der *Craskreek*.	
252	Mijn Hoop en la Jalousie.		2412
253	Breukelerwaard.		1400
254	Bergerac.		482
		Broeders Gift.	350
		Doorsnede naar Cottica.	
255	Lustrijk.		500
		Klein Polen.	
		Sommelsdijck.	

COMMETEWANAKREEK, REGTER-

		L. van Hooijland.	
256	Saltzthalen.		600
		L. van Fortuin.	
		L. van Eendragt.	
257	Nieuw Zorg.		3150
		Welbedacht.	
		L. van Nieuw Zorg.	

COMMETEWANAKREEK, REGTER-

		L. van Nieuw Zorg.	
258	Sinabo en Gelre.		3242
259	De Eendragt.		2000
260	Fortuin.		1750
261	Slootwijk.		1310

HAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
120	Suiker, W.	
85	Idem.	
79	Idem.	Bij de Negers *Sannikie.*
87	Suiker, S.	Idem *Schassie.*
176	Suiker, W.	Idem *Pattra.*
164	Idem.	Idem *Bigi Koederki.*
61	Koffij.	Idem *Pikien Koederki.*
118	Koffij.	
		Aan de doorsnede.
		Chir. Etabl.; bij de Neg. *Arnitri* (Heruhntters).

HAND IN HET OPVAREN.

61	Koffij.	Bij de Negers *Bossé.*
121	Suiker, W.	Idem *La Sali.*

HAND IN HET AFVAREN.

550	Suiker, B.	Idem *Granda.*
35	Suiker, W.	Idem *Kakrakoe.*
43	Idem, W.	Idem *Baki.*
112	Idem, W.	Idem *Baggri.*

CARRAMACCAKREEK, LIN-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Carramawipibo.	
		CASIWINICAKREEK, REGTER-	
		L. van Nieuw Wederhoop.	
		L. van de Dageraad.	
		La volonté Divine.	
		Roseland.	1000
		Luxemburg.	1580
		L. van Quapibo.	
262	Waijcoribo.		4000
		Mapabo.	500
		Onobo.	852
		Tijgershol.	1075
		Gouverneurs Lust.	
		CASIWINICAKREEK, REGTER-	
		Mauritsburg.	
263	Copie.		2100
		Gartia's Hoop.	
		Vier Azen.	
		L. van Waijcoribo.	
264	Quapibo.		6000
		De Herstelling.	1500
		L. van Apecape.	
		Idem Dageraad.	
		Idem Vlammenburg.	
		Idem N. Rosenbeek.	
		RIVIER COTTICA, REGTER-	
		L. van Sommelsdijck.	
		Idem Breukelwaard.	
		Idem la Jalousie.	
		Idem Mijn Hoop.	

KERHAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
HAND IN HET OPVAREN.		
141	Hout.	
		Hoofdpost Gouvernts. *Veeplaats*; bij de Negers *Krodon* genaamd.
HAND IN HET AFVAREN.		
		Militaire Post bij Gouverneurs Lust.
45	Hout.	
124	Idem.	
203		
HAND IN HET OPVAREN.		

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Klein Beekvliet.	
		Pietersburg.	391
		Mond der *Craskreek*.	
265	Nieuw Klarenbeek.		488
		Constantia.	
266	Sardam.		1619
267	Hamburg.		1500
268	Courvlugt.		1000
		Mond der *Perikakreek*.	
		Hulshoff.	
269	Brunswijk.		358
		Patientie.	
		Goed Succes.	
270	Arnhem.		300
271	Vlugt en Trouw.		900
272	Le Contentement.		500
		Zelden Rust.	580
273	Groot Cuijlenburg.		750
		Nieuw Cuijlenburg.	250
		Elsenhagen.	150
274	Anna'sburg.		650
		Klein Mon Désir.	225
275	Elk het Zijne en Manheim.		505
		L. van Molhoop.	
276	De Vrede.		1200
277	Mon sort.		1000
278	Nieuw Mocha.		1000
		Va Comme je te Pousse.	370
		La Nouvelle l'Espérance.	898
279	Perou.		890
		De Zuinigheid.	
280	Libanon.		1500

TERHAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
115	Koffij.	Bij de Negers *Komisi.*
83	Suiker, W.	Idem *Friti.*
65	Idem, W.	Idem *Kowoesoe.*
116	Koffij.	Idem *Pauli* of *Paurien.*
79	Idem.	Idem *Hoisman.*
		Chirurgijns Etablissement.
59	Idem.	
110	Idem.	Bij de Negers *Labadi.*
102	Idem.	
113	Idem.	Idem *Vandra.*
110	Idem.	Idem *van der Mei.*
87	Idem.	Idem *Tra Fassi.*
145	Idem.	
125	Idem.	
98	Idem.	
111	Suiker, W.	
81	Idem.	

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Klein Marseille.	494
		Gustaafsdal.	537
		L. van N. Cuijlenburg.	500
		Blokkenstein.	1800
		L. van Alijda.	

RIVIER COTTICA, REG-

		Zes Kinderen.	1000
		Goed Uitzigt.	500
		Hagenbosch.	500
		Genoodzaakt.	500
281	Mon Bijou.		
		3de Tabbetje (Eilandje.)	
		L. van la Paix.	
		Mond der *Vredenburgerkreek.*	
282	La Paix.		1736
283	Groot Marseille.		1500
		2de Tabbetje.	
		L. van Mon Désir.	500
		De Onderneming.	1500
		Mariënburg.	360
		1ste Tabbetje.	
284	Lunenburg.		740
285	Boom Akker.		300
		Rustlust.	300
286	Bleijenhoop en Bleijenrust.		1438
287	Louisenburg.		557
288	Welgelegen.		725
		Langmoedigheid.	1076
289	De Alijda.		1000
		Carelsburg.	285
		L. van Naccarackibo.	
		Mond van de *Motkreek.*	

TERHAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.

TERHAND IN HET AFVAREN.

103	Koffij.	Ligt op het 3de Tabbetje ; bij de Neg. *Cropina.*
84	Suiker , S.	
153	Idem , W.	Bij de Negers *Jacobie.*
		Aan Lunenburg.
77	Suiker , W.	Bij de Negers *Peili.*
29	Koffij.	
51	Idem.	
92	Idem.	
135	Idem.	Idem *Sordia.*
118	Suiker , W.	

RIVIER COTTICA, REG-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
290	Munnikendam.		1100
291	Oud Bellevue.		1030
292	De Nieuwe Eendragt.		$705\frac{1}{2}$
293	Ephrata en Lemmerskamp.		2458
294	Geertruidenberg.		$820\frac{1}{2}$
		La Félicité.	361
295	Rotterdam.		438
296	Beekvliet.		1000
297	Charlottenburg.		460
298	Leverpool.		340
		De oude Bijekorf.	370
299	Molhoop en de Gekr. Paauw.		942
		Mond der *Paramaricakreek*.	
300	Nieuwe Levant.		1500
301	l'Avonture.		852
302	Twijfelachtig.		1000
303	Klein Hoop.		500
304	Nieuw Mocha.		683
305	Nieuw Acconoribo.		1000
		Vlaardingen.	500

PERICAKREEK, REGTER-

		L. van Courtvlugt.	
306	Rustenburg.		2873
307	Waterwijk.		1225
		L. van Onvergenoegd.	
308	La Solitude.		1898
309	De Eendragt.		
310	Meulwijk.		
		Nieuw Belair.	
311	Kortenduin.		$701\frac{1}{3}$
		De Vrede.	
312	Wolfs Capoerica.		

TERHAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
112	Koffij.	
76	Idem.	
105	Idem.	Bij de Negers *Soerdi.*
149	Suiker, W.	Idem *Jakoe.*
75	Koffij.	Idem *Satie.*
51	Idem.	
193	Idem.	
105	Idem.	Idem *Freyri.*
57	Idem.	
		Aan *Molhoop* getrokken.
123	Suiker, S.	
112	Koffij.	
151	Idem.	Bij de Negers *Brouroe.*
69	Idem.	Idem *Kraaivanger.*
159	Suiker, S.	Idem *Wolfoe.*
43	Koffij.	
190	Idem.	Idem *Boejé.*
		Idem *Kató.*

HAND IN HET OPVAREN.

219	Suiker, W. en S.	Bij de Negers *Satie.*
143	Suiker, W.	Idem *Veira.*
84	Idem, W.	Aan de *Pistoriuskreek.*
109	Idem, W.	
84	Idem, W.	Bij de Negers *Van Veeri.*
148	Suiker, S.	Idem *Baboentrie.*
90	Idem, W.	

PERICAKREEK, REGTER-

VOLGNOMM	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		L. van Nieuw Timotibo.	
		L. van Soribo.	
313	Le Matrouge.		
		Rietwijk.	

PERICAKREEK, REGTER-

VOLGNOMM	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Honkoop.	
314	Soribo.		2108
		Nieuw Timotibo.	1455
		Wolfs IJver.	
		Belair.	
315	Poelwijk.		1294
316	Nieuw Altona.		426
		Schoonauwen.	683
317	Corisana.		500
318	Cocqswoud.		163
		Mond der *Waijamoekreek.*	
		L. van Waijamoe.	
		Amsterdam.	296
		's Gravenhage.	
		Brouwershaven.	
		L. van de Eendragt.	
319	Onvergenoegd.		600
320	Vriesenburg.		380
		L. van Hulshoff.	

WAIJAMOEKREEK, REGTER-

VOLGNOMM	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		L. van Cocqswoud.	
321	Scheveningen.		
		Ongegund.	
322	Lugtenburg.		
323	Halle en Saxen.		874

HAND IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
	Suiker, B.	Bij de Negers *Kroesau.*

HAND IN HET AFVAREN.

		Militaire Post.
74	Suiker, B.	
		Hoofdpost.
139	Suiker, W. Koffij.	
60	Idem.	
52	Idem.	
76	Idem.	Bij de Negers *Fefré.*
44	Idem.	

HAND IN HET OPVAREN.

95	Koffij.	Bij de Negers *Bleij.*
62	Idem.	Idem *Benali.*
128	Idem.	Idem *Westphalen.*

WAIJAMOEKREEK, REGTER-

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		IJvershoop.	405
324	Karelsburg.		200
325	Klein Jalousie.		
326	Waijamoe.		1146
		VREEDENBURGERKREEK, REG-	
		L. van La Paix.	
		Vredenburg.	
		De Hulp.	500
		Mijn Zorg.	500
		Geertruida Elizabeth.	1000
327	De Zwarigheid.		500
		Johanna.	500
		Oranje.	
		VREEDENBURGERKREEK, REG-	
328	Voorzorg.		500
329	De Harmonie.		500
		Ceres en Wolvenhorst.	1000
		Lunette.	500
		De Beste.	500
		L. van la Paix.	
		MOTKREEK, REGTERHAND	
330	Naccarackibo.		716
331	Buijs en Vlijt.		353
332	Stolkwijk.		300
		Toevlugt.	500
		Oostwaard.	300
		Misgunst.	820
		Voorzorg.	495
		Mon Désir.	796
333	Clemensburg.		366

HAND IN HET AFVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
36	Koffij.	Bij de Negers *Pikien Dambergi.*
23	Idem.	
136	Idem.	Idem *Bedloo.*

TERHAND IN HET OPVAREN.

		Militaire Post.
		Aan de *Zwarigheid.*
203	Katoen.	
		Idem, Idem.
		Militaire Post.

TERHAND IN HET TERUGKOMEN.

72	Katoen.	
	Idem.	Met een' Stoom-Katoenmolen.

IN HET OPVAREN.

76	Koffij.	Bij de Neg. *Kou Mirie;* tevens met Katoen bepl.
105	Idem.	Idem *Boysi;* idem.
84	Idem.	Idem.
		Idem *Wenni.*
		Idem *Modroe,*
80		Is verlaten en in 1831 de Slaven verkocht; bij de Negers *Heemskerki.*
		Is verlaten en in 1831 de Slaven verkocht; bij de Negers *Bénéni.*
116	Katoen.	Idem *Pikien Crémensi.*

MOTKREEK, REGTERHAND

VOLGNOMM.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISSEMENTEN EN MILITAIRE POSTEN.	CONCESSIËN IN AKKERS.
		Vriesenburg.	500
		Visschershaven.	500
		Nieuw Va Comme je te pousse.	500
334	Landzigt.		512
335	Zeezigt.		616

MOTKREEK, REGTERHAND

		De Brandwacht.	
336	Dankbaarheid en Dageraad.		1115
337	Wilkensrust.		470
338	Den Briel.		445
		Theodora Susanna.	470
		Zeewijk.	790
		Sophia's Lust.	300
339	De Lemmert.		416
		Heemslust.	522
340	Jagerswoud.		522
341	Kweekhoven.		809
		Java.	78
		Naaldwijk.	700
		Twee Gebroeders.	336
342	De Goede Verwachting.		585
		L. van Munnikkendam.	

PARAMARICAKREEK, REGTER-

		L. van de Gekroonde Paauw.	
343	Nieuw Onverwacht.		207½
		Leijenhoop.	339½
344	Kleinhausen.		914
345	La Persévèrance.		1288½

PARAMARICAKREEK, REGTER-

		Nieuw Charlottenburg.	
		L. van de Gekroonde Paauw.	

IN HET OPVAREN.

SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
92		Is verlaten en in 1831 de Slaven verkocht; bij de Negers *di Hoopoe*.
104	Katoen.	Idem *Wolfoe*.
410	Idem.	Idem *Bak*.

NAAR COTTICA VARENDE.

		Militaire Post.
279	Katoen.	Bij de Negers *van Omroe*.
161	Idem.	
184	Idem.	Wordt verlaten en de Slaven naar *Carawappibo* getransporteerd.
		Behoort aan de Plantaadje *de Lemmert*.
144	Idem.	Bij de Negers *Brouroe*.
60	Kost.	Idem *Vanuary*; de Slaven verkocht.
77	Idem.	Idem *Koffygron*; idem.
106	Koffij.	*Gran Weyni* of *Wenni*.

HAND IN HET OPVAREN.

	Koffij.	
100		
99	Idem.	De Slaven verkocht; bij de Negers *Lammersi*.
9	Idem.	Bij de Negers *Sravan*.

HAND IN HET AFVAREN.

RIVIER SARAMACCA, REG-

VOLGNOMM.	NOMMERS DER CONCESSIËN OP DE SCHIKKAART.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISS. EN MILITAIRE POSTEN.
346	X. X. W. W.	Kent.	
	T. T. U. U.		Agenoria.
			Nassau.
	S. S.		Barcelay.
	Q. Q. R. R.		Greenfield.
347	O. O. P. P.	Caledonia.	
348	M. M. N. N.	Concordia.	
	½ K. L.		L. van Concordia.
	J. J.		L. van W. Ferrier.
			Braak.
	N°. 1, 3 en 5.		Karel François.
	N°. 79.		Cookhan.
	N°. 95.		Judas Hoop.
349	131, 133 en 135.	Catharina Sophia.	
350	137 en 139.	Anna Maria.	
351	141, 143 en 145.	Smitfield.	
	155.		Gruttie.
			Groningen.
			Columbia.
			Dirkshoop.
			Misgunst.
352		Kweeklust.	
353	192.	De goede Onderneming.	
354	193.	Weltevreden.	
355	194.	De Herstelling.	
356	195.	Margaretha's Gift.	
357	197.	De goede Hoop.	
358	199.	Monitor.	
359	201.	Johannes Hoop.	
360	203.	La Poula.	
361	215 en 217.	Rachels Hoop.	
	219 en 221.		Vriendslust.

CONCESSIëN IN AKKERS.	SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
1000	208	Suiker, S.	Hierbij van Oxford overgebragt 134 Slaven, dus te zamen 342 koppen.
500			Nu Domein.
			Militaire Post.
500			
1000			
1000		Koffij.	Tevens met *Kakau* beplant.
500		Idem.	
750			
500			
			Verlaten Militaire Post.
1500			
500			
500			
1500	176	Suiker, S.	Bij de Negers *Soekroegron*.
1000	97	Koffij.	
1600	6	Idem.	Idem *Sméeti*.
500			Aan het land vervallen.
			Mil. Hoofdp., bij de Negers *Schropoe*.
			Eenige erven van Vrijlieden.
500			Nu Domein.
500			
500		Kostgrond.	
500		Idem.	
500		Idem.	
500		Koffij en Cacau.	
500	1	Koffij.	Vroeger Hendrina's Zorg; tevens met *Kakau*-kultuur.
500	6	Koffij en Cacau.	
500	2	Koffij.	Tevens beplant met *Kakau*; bij de Negers *Drie Aranja*.
500	1	Koffij en Cacau.	
500	64	Koffij.	
1000		Hout.	
1000			Verhuurd voor Kostgr., vroeg. St. Eustatius.

RIVIER SARAMACCA, REG-

VOLGNOMM.	NOMMERS DER CONCESSIËN OP DE SCHIKKAART.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISS. EN MILITAIRE POSTEN.
	223 en 225.		Goede Intentie.
362	227, 229, 231 en 233.	Aitnoch en Elisabetshoop.	
			Nieuw Vermaak.
363	239.	Hamburg.	
			Boven-Saramacca.
			Kleine Mahokreek.
			Groote dito.
	272.		Boston.
	274.		Soulen.
	276 en 278.		Groningerland.
	282.		Vaders Zorg.
364	290 en 292.	Maria's Lust.	
365	294.	Goede Moed.	
366	296.	Karelsburg.	
367	300.	Nooit Gedacht.	
368		Zorg en Hoop.	
369		Johanna Petronella.	
370	320.	Frankfort.	
	334 en 336.		La Solitude.
			Toevlugt.
371		Nieuw Goedenshoop.	
			Tobiekreek.
			Haast u langzaam.

RIVIER BOVEN-SARAMACCA,

372		Vier Gezusters.	
			Hermitage.
			L. van Berlijn.
			Saron.
			Philippines Ruhe.
373	371.	Voorzorg.	
	365, 367 en 369.		Gerard.

TERHAND IN HET OPVAREN.

CONCESSIËN IN AKKERS.	SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
1000			
2000	5	Kweek-enKostgr.	
500			Ongekultiveerd.
594½	271	Suiker, S.	
500			Eertijds land van A. de Ridder.
500			
1000			
500			
1000		Hout.	
500	4	Idem.	
500	4	Idem.	
500		Idem.	Behoort aan *Karelsburg.*
		Idem.	
	10	Idem.	
500	12	Idem.	Vroeger *Buckerszorg.*
1000			
			Behoort aan *Frankfort.*
		Idem.	
			Aan de *Franskreek.*

REGTS IN HET AFVAREN.

1000	4	Hout.	
500			
1500			
			Militaire Post.
500		Idem.	Werkplaats van *Gerard.*
1500			Aan de *Watermolenkreek.*

RIVIER BOVEN-SARAMACCA,

VOLGNOMM.	NOMMERS DER CONCESSIËN OP DE SCHIKKAART.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISS. EN MILITAIRE POSTEN.
374	359, 361 en 363.	Izaäks Hoop.	
	353, 355 en 357.		Staf Arons.
	347, 349 en 351.		Emesborn.
	343.		Lemmershoop.
375	341.	Willems Hoop	
	339.		La Nouvelle entreprise.
376	335 en 337.	La Ressource.	
	333.		Willemstad.
377	329 en 331.	Albion.	
378	317, 319, 321 en 323.	De Vier Hendrikken.	
379	309, 311 en 313.	Sonnette.	
	289, 291 en 293.		Libanon.
380	285 en 287.	Windsor forest.	
	283.		Sara's Lust.
381	281.	Haarlem.	
			Wilhelmina.
	279.		L. van Santi Gron.
382	273, 275 en 277.	Catharina Frederica.	
383	268 en 270.	De Nieuwe Hoop.	
			Pietersburg.
	259 en 260.		La Resoluton en Carolin
	257 en 258.		Antigua.
	255 en 256.		Jakobs Lust.
	251, 252 en 253.		Voorburg.
			Uitkijk.
			Mond der *Wanicakreek*.
384	236.	Eigenrust.	
			Bij Geval.
385	220 en 222.	Friderici's Gift	
386	216 en 218.	Tijrol.	
	202.		Cabenas Hoop.
	200.		De Goede Verwachting.

REGTS IN HET OPVAREN.

CONCESSIËN IN AKKERS.	SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
1500	8	Hout.	
1500			
1500			
500			
500	6	Idem.	
500			Behoort aan *Willemshoop*.
1000	19	Idem.	
500			
1000	16	Idem.	
3000	27	Idem.	
1500	17	Idem.	
1500			
1000	28	Idem.	
500			Aan *Windsor forest*.
500		Idem.	Bij de Negers *Poica*.
500			
3500		Idem.	Idem *Santi-gron*, ook *Poïca*.
1750		Idem.	Behoort aan *Santi-gron*.
1000			
1000			
1000			
1500			Idem aan de Plantaadje *Hamburg*.
			Militaire Post.
500		Kostgrond.	
1000		Koffij.	Tevens met *Kakau*; bij de Neg. *Beersnijdrie*.
1000		Idem.	

RIVIER BOVEN-SARAMACCA,

VOLGNOMM.	NOMMERS DER CONCESSIËN OP DE SCHIKKAART.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISS. EN MILITAIRE POSTEN.
387		Voorzorg.	
388	174, 176, 178, 180, 182, 184 en 186.	Johanna Catharina.	
389	170 en 172.	De Morgenster.	
390	166 en 168.	De Eendragt.	
391		Sara Maria.	
392	142, 144, 146 en 148.	Broederschap.	
393	138 en 140.	Mijn Vermaak.	
394	130, 132, 134 en 136.	La Prévoyance.	
395	122 en 124.	De Dankbaarheid.	
396	90 en 92.	Huwelijkszorg.	
	86 en 88.		Londondery.
	20.		Rothers Hide.
397	18.	Hildesheim.	

WANICAKREEK, REGTERHAND

			Mond v. de *Tawajarikreek*
398		Monplaisir.	
399		Zonhoop.	
400		De Dankbaarheid.	
			Goede Verwachting.

WANICAKREEK, REGTERHAND

			Daphinas Zorg.
			Nieuw Libanon.
401		Curaçao.	
402		Nooit Gedacht.	
403		Maria's Lust.	

REGTS IN HET AFVAREN.

CONCESSIËN IN AKKERS.	SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
2047		Kostgrond.	Lands Suikerplantaadje; in 1831 verlaten en de Neg. naar Paramaribo overgebragt.
3500		Suiker, S.	Bij de Negers *Steckri*.
1000		Koffij.	Idem *Leisnari*.
1000		Idem.	Idem *Joroe*.
1000		Kostgrond.	Idem *Olanti*.
2000		Koffij.	Idem *Brangron*.
1000		Idem.	
2000		Idem.	
1000		Idem.	Tevens met *Kakau*; bij de Neg. *Bérensi*.
1000		Idem.	Bij de Negers *Borgfelti*.
1000			
500			
500		Idem.	Vroeger *Jeckelsburg*; bij de Neg. *Jéhri*.

NAAR PARAMARIBO VARENDE.

1000		Kostgrond.	
250		Idem.	
250	12	Hout.	
			Militair Piket; bij de Negers *Bakkra Massanga*; Herberg der Blanken.

NAAR DE RIVIER SARAMACCA VARENDE.

			Vroeger *Han-Sarie* genaamd.
500		Hout.	
		Kostgrond.	
500		Hout.	

TAWAJARIKREEK,

VOLGNOMM.	NOMMERS DER CONCESSIËN OP DE SCHIKKAART.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISS. EN MILITAIRE POSTEN.
404		Rust en Rust.	
405		Welgevonden.	
406		Waterloo.	

TAWAJARIKREEK,

407		De Beproeving.	

OPPER-NICKERI, VAN HET

408	236 en 237.	Inverness.	
409	235.	Hamilton.	
410	233 en 234.	Welgelegen.	
411	230.	Moy.	
412	229.	Perseverance.	
413	228.	Cardross Park.	
414	227.	Bellevue.	
415	225 en 226.	Marijs Hope.	
416	223 en 224.	Totness.	
			Friendschip.
417	221.	Bantaskine.	
418	220.	John.	
419	219.	Belladrum.	
420	218.	Johanna Maria.	
	217.		Lot N°. 217.
421	$\frac{1}{2}$ 216.	Novar.	
422	$\frac{1}{2}$ 216.	Clyde.	
423	214 en 215.	Leasowes.	
424	212 en 213.	Sarah.	
425	210 en 211.	Burnside.	
426	209.	Lot N°. 209.	
427	208.	Hope.	
	206 en 207.		Oxford.
428	203, 204 en 205.	Potosie.	

REGTS OPVARENDE.

CONCESSIËN IN AKKERS.	SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
500	3	Hout.	
500		Idem.	
1500		Idem.	

REGTS AFVARENDE.

1000		Hout.	

OOSTEN NAAR HET WESTEN.

1000		Katoen.	Ligt aan de *Fopruttijkreek.*
500		Idem.	
1000		Idem.	
500		Idem	
500		Idem.	Met een' Stoom-Katoenmolen.
500		Idem.	
500		Idem.	
1000		Idem.	
1000		Idem.	
500			Onbehuisd; behoort aan *Bantaskine;* op den hoek ligt de Post *Coronie.*
500		Idem.	Hierop een Chir. Etablissement.
500		Idem.	
500		Idem.	
500		Idem.	
500			Behoort aan de Plantaadje *Novar.*
250		Idem.	
250		Idem.	
1000		Idem.	
1000		Idem.	
100		Idem.	
500		Idem.	
500		Idem.	
1000		Idem.	De Slaven naar de Plant. *Kent* overgebragt.
1500		Idem.	

*

OPPER-NICKERI, VAN HET

VOLGNOMM.	NOMMERS DER CONCESSIËN OP DE SCHIEKAART.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN EN GRONDEN, CHIR. ETABLISS. EN MILITAIRE POSTEN.
429	201 en 202.	Buchelbury.	
	200.		Waltonhall.
			NEDER-NICKERI, VAN DE
430	112.	Diamond.	
431	113 en 114⅓.	Union.	
	114⅔.		Union.
432	½ 115.	Good Intent.	
433	½ 115.	Leadshall.	
434	116.	Providence.	
435	117 en 118.	Sea-Land.	
436	119.	Gloucester.	
	120.		Hope.
437	121.	Forgue.	
438	½ 122.	Locharber.	
439	½ 122.	Rhijnie.	
			RIVIER NICKERI, REGTER-
440		Margaretenburg.	
441		Waterloo.	
442		Nursery.	
443		Hazard.	
444		Lonmay.	
445		Plaisance.	
446		Paradise.	
			Phoenix.
			Helen.
			Unie.
447	32 en 34.	Krapahoek.	
			Post van Indianen aan de *Maratakki*.

OOSTEN NAAR HET WESTEN.

CONCESSIËN IN AKKERS.	SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
1000		Katoen.	
500			

PUNT AF, LANGS DEN RIJWEG.

1042		Katoen.	De gebouwen dezer Plantaadje staan regts aan den Rijweg.
666⅓		Idem.	Idem links aan den Rijweg.
333⅓			Onbehuisd Land.
250		Idem.	Links aan den Rijweg.
250		Idem.	Regts.
500		Idem.	Links.
1000		Idem.	Idem.
500		Idem.	Idem; de Slaven overgevoerd naar de Plantaadje *Picardie*, aan de Commewijne.
500			Links aau den Rijweg.
500		Idem.	Idem.
250		Idem.	Idem.
250		Idem.	Idem.

HAND IN HET OPVAREN.

500		Koffij.	
1000		Suiker, S.	
500		Idem, S.	Wordt welligt de meeste suiker opbrengende Plantaadje der geheele Kolonie.
500		Koffij.	
500		Idem.	
500		Idem.	
666⅔		Suiker, S.	
500			Nieuwe Aanleg.
500			
1000		Koffij.	

RIVIER NICKERI, REG-

VOLGNOMM.	NOMMERS DER CONCESSIËN OP DE SCHIKKAART.	BESTAANDE PLANTAADJEN.	VERLATENE PLANTAADJEN E[N] GRONDEN, CHIR. ETABLISS. EN MILITAIRE POSTEN.
	33.		Nieuwe Aanleg.
			Standvastigheid.
448	10 en 11.	Nieuwe Aanleg.	
449	N°. 9.	L'Espérance.	
			L. J.
450	½ J.	Glenzander.	
451	½ J.	Botanybay.	
	A.		Paarl.
			L. van Diamond.
			De Punt.

TERHAND IN HET AFVAREN.

CONCESSIËN IN AKKERS.	SLAVEN.	PRODUKTEN.	AANMERKINGEN.
5000	11		
770			
1500	11	Koffij.	
500		Idem.	
500			
250		Kostgrond.	Deze twee Landen zijn oorspronkelijk uitgegeven onder L[a]. H; de Slaven van *Botanybay* zijn naar de Plant. *Picardie* aan de Commewijne overgebragt.
250		Koffij.	
			Dorpje en Militaire Post.

§ 3. Recapitulatie van Plantaadjen en Alphabetische Naamlijst van dezelve.

Uit vorenstaande lijst ziet men dus, dat er met primo Januarij 1832 in de kolonie Suriname in bewerking waren 451 plantaadjen en houtgronden; welke laatste, als niet gekultiveerd wordende, men aftrekken kan, zijnde er, na aftrek van 81 houtgronden, niet meer dan 370 plantaadjen in bewerking of liever kultuur.

Onder deze 370 plantaadjen heeft men

108 Suikerplantaadjen, waarvan vele met koffij en genoegzaam alle met kost beplant zijn.

170 Koffijplantaadjen; hieronder zijn vele, welke tevens met katoen en 11, welke alleen met kakau beplant zijn, terwijl er buiten deze elf koffijplantaadjen geene kakaukultuur in de kolonie bestaat; over het algemeen zijn de koffijplantaadjen het best van banannen en aardvruchten voorzien.

65 Katoenplantaadjen, waaronder ook vele, welke tevens koffij voortbrengen. Ik heb zoo naauwkeurig doenlijk de scheiding der plantaadjen, welke koffij en katoen beide opbrengen, naar het meerendeel genomen, b. v., eene koffijplantaadje genoemd, als er mindere akkers met katoen waren, en omgekeerd katoenplantaadje geheeten.

5 Indigoplantaadjen; hiervan kan men echter tegenwoordig *Hanover* en *Abigaels Hoop* als verlaten beschouwen; alleen de plantaadje *a la Bonheure* kan nog eenigzins als indigoplantaadje in aanmerking komen.

22 Kostgronden (Banannen); deze laten zich met geene mogelijkheid naauwkeurig bepalen; want heden wordt deze of gene plantaadje verlaten,

en morgen door den kooper der gronden zonder slaven met privé- of huurslaven als een kostgrond bewerkt en straks weder verlaten. Ook vindt men hier eene menigte grondjes onder van zoo weinig aanbelang, dat men dezelve bezwaarlijk als kostgronden aanmerken kan, als door gebrek aan onderhoud en bewerking niet eens in de levensbehoeften van deszelfs bewoners kunnende voorzien. Ik versta onder kostgronden de zoodanige, welke de markt van *Paramaribo* of deze en gene plantaadje van hunnen overvloed voorzien.

Voor het overige hebben meest alle plantaadjen hare eigene kostgronden, bestaande meerendeels in bananen en verder eenige koren- en aardvruchten. Sommigen kunnen van hunnen overvloed van banannen, taijers, enz. verkoopen, terwijl anderen te kort komen.

Wat de hoegrootheid der concessiën in akkers betreft, deze zijn met de meeste naauwkeurigheid uit de bestaande waranden en kaarten nagegaan; ook is er na de latere verdeelingen en de jongste opmetingen het bijgekochte hier bijgevoegd en zamengesteld en het verkochte afgetrokken, zoodat men zich ten aanzien der grootte het best op deze lijst verlaten kan.

Maar wat de slavenmagt van iedere plantaadje betreft, hieromtrent ben ik geenszins zoo zeker; ook is het geheel ondoenlijk, dezelve naar de juiste waarheid op te geven, niettegenstaande ik met den meesten ijver en een taai geduld de registers van het registratie- en hoofdgeldenkantoor nagezien heb, komende zelden met de maandlijsten der kantoorhoudende administrateuren overeen; en dit heeft wel tot eenen voornamen grondslag, dat hier niets dan plantaadjeslaven worden gevonden, daar niets dan huur- en privéslaven, en elders is weder alles onder elkander werkzaam.

Hier vindt men eene plantaadje, op welke heden 3 slaven van den eigenaar zijn; deze voegt er morgen nog 20 huurslaven bij, en zoo meer en minder; hier vindt men eene plantaadje, waarop, naar evenredigheid der slaven, weinig werk is; daar vindt men eene plantaadje van denzelfden eigenaar, alwaar het omgekeerde geval plaats vindt; nu leent de laatste van den eersten, enz., enz.

De op vorenstaande lijst ingevulde slavenhoofden zijn naar de telling met het einde des jaars 1831; en mogt ik hier of daar niet de juiste hoeveelheid opgegeven hebben. groote afwijkingen zullen er echter niet plaats vinden; de mij onbekende sterkte der slavenmagten heb ik oningevuld gelaten.

LIJST VAN SUIKERPLANTAADJEN,
WELKE MET STOOMMACHINES VOORZIEN ZIJN.

Rivier Suriname, regterhand in het opvaren.

1. Dijkveld.
2. Houttuin, } in Para; (die voor *Osembo* wordt
3. Ornamibo, } verwacht.)
4. Domburg.
5. L'Espérance.

Idem, regterhand in het afvaren.

6. Toledo.
7. Meerzorg.
8. Dordrecht.
   Belwaarde wordt verwacht.
9. Susanna's dal.
10. Resolutie.

Rivier Beneden-Commewijne, regterhand in het opvaren.

11. Ellen.
12, Alkmaar.

Idem, regterhand afkomende.

13. Picardie.

Zorg en Hoop (wordt verwacht).
14. La Singularité.
15. Kronenburg.
16. Pieterszorg

Matappicakreek, regterhand in het opvaren.

17. Lodewijksburg.

Tapoeripakreek, regterhand in het afvaren.

18. Boxweide en Kleinslust.

Warappakreek, regterhand in het terugkomen.

19. Bentshoop.

Boven-Commewijne, regterhand in het afvaren.

20. Goudmijn.

Cottica, regterhand in het afvaren.

21. La Paix.
22. Molhoop.
23. Kleinhoop.

Pericakreek, regterhand in het opvaren.

24. Rustenburg.
25. Korten duur.

Rivier Saramacca, regterhand in het opvaren.

26. Kent
Catharina Sophia (wordt verwacht).
27. Hamburg.

Idem, regterhand in het afvaren.

Johanna Catharina (wordt verwacht).

Nickeri-Rivier, regterhand in het opvaren.

28. Waterloo.
29. Nursery.
30. Paradise.

Verder vindt men nog op de plantaadje *de Harmonie*, aan de *Vreedenburgerkreek*, eenen katoen-stoommolen, alsmede een' op de katoenplantaadje *Perseverance*, in het distrikt *Opper-Nickeri;* voorts een' stoom-houtzaagmolen in het opvaren links aan de rivier

Coppename, boven het etablissement *Batavia*, welke echter zal worden afgebroken.

De thans nog bestaande beestenmolens zijn op de *acht* volgende suikerplantaadjen:

1. Beekhuizen, in het opvaren regts aan de rivier Suriname.
2. Livorno, idem, idem.
3. Bleijendal, in het opvaren regts aan de Pauluskreek.
4. Fairfield, idem, idem, aan de Boven-Commewijne.
5. Nieuwhoop, idem, idem, idem.
6. Waijampibo, idem, idem, idem.
7. Le Matrouge, idem, idem, aan de Pericakreek.
8. Soribo, in het afvaren regts aan de Pericakreek.

Hieruit blijkt dus, dat er van de 108 suikerplantaadjen 70 zijn, welker molens door water, 30, welke door stoom en 8, welke door vee gedreven worden.

ALPHABETISCHE NAAMLIJST

DER

PLANTAADJEN,

welke in de Kolonie Suriname *met het begin van het jaar 1832 nog in bewerking waren; met aanwijzing van derzelver nommers, op bijgaande Kaarten uitgedrukt.*

PLANTAADJEN.	NOMM.
A.	
Abigaels Hoop	79.
Abigaels Lust	221.
Accaribo	17.
Acconoribo (Nieuw)	305.
Adrichem	194.
Aijo	27.
Aitnoch en Elisabetshoop	362.
Akkerboom	136.
A la bonne heure	120.
Albion	377.
Alijda (De)	289.
Alkmaar	127.
Alsimo	223.
Altona	90.
Anna Catharina en Charlottenb.	189.
Anna Maria	350.
Anna's burg	274.
Anna's Lust	80.
Anna's Zorg	218.
Arends Rust	248.
Argent Court en Vuide Bouteille	178.
Arnhem	270.
Aucka	44.
Aventure (L')	301.
B.	
Badenstein	220.
Bantashine	417.
Barbados	217.
Barbera (St.)	54.
Beekhuizen	9.
Beekvliet	296.
Belladrum	419.
Bellevue	414.
Belwaarde.	67.
Beninenburg	138.
Bentshoop.	231.
Beproeving (De)	407.
Berg en Dal	38.
Bergerac	254.
Bergers Hoop	86.
Berkshoven	240.
Berlijn	99.
Berlijn	164.
Beudslust	192.
Bleijendal	116.
Blij en hoop	87.

PLANTAADJEN.	NOMM.
Nieuw Weergevonden	115.
Nieuwzorg	114.
Nieuw Zorg	257.
Nieuwe Aanleg	448.
Nieuwe Eendragt (De)	292.
Nieuwe Hoop (De)	98.
Nieuwe Hoop (De)	383.
Nieuwe Levant	300.
Nieuwe Star	21.
Nijd en Spijt	128.
Nimmerrust	112.
Nooit Gedacht	367.
Nooit Gedacht	402.
Nooit Volmaakt	8.
Novar	421.
Nursery	442.
Nut en Schadelijk	153.
O.	
Onoribo	94.
Onvergenoegd	319.
Onverwacht	76.
Onverwacht	96.
Onverwacht (Nieuw)	343.
Ornamibo	103.
Osembo	95.
Oud Bellevue	291.
Overbrug	24.
Overtoom	97.
P.	
Paix (La)	282.
Paradise	446.
Penoribo	249.

PLANTAADJEN.	NOMM.
Peperpot	62.
Perou	279.
Persévérance (La)	345.
Persévérance	412.
Picardie	146.
Pietersburg	59.
Pieterszorg	170.
Plaisance	445.
Poelwijk	315.
Pomona	118.
Ponthieu	232.
Potosie	428.
Potribo	239.
Poula (La)	360.
Practica	173.
Prévoyance (La)	394.
Prospérité (La)	106.
Providence (La)	42.
Providence	434.
Purmerend	145.
Q.	
Quamabo	29.
Quapibo	264.
R.	
Rac a Rac	50.
Rachels Hoop	361.
Rama	33.
Remoncour	40.
Rencontre (La)	15.
Resolutie (De)	70.
Ressource (La)	376.
Retero	30.

PLANTAADJEN.	NOMM.
Reijnsdorp	198.
Reijnsfort	234.
Rhijnberk	156.
Rhijnie	439.
Rorac en Klaverblad	52.
Rosenburg	250.
Rotterdam	295.
Rust en Rust	404.
Rust en Werk	167.
Rustenburg	306.
S.	
Saltzthalen	256.
Sanssouci	177.
Saphir	143.
Sarah	424.
Sara Maria	391.
Sara's Lust	31.
Sardam	266.
Schaapstede	157.
Scheveningen	321.
Schoonoord	140.
Sealand	435.
Simplicité (La)	23.
Sinabo en Gelre	258.
Singularité (La)	148.
Slootwijk	261.
Smitfield	351.
Solitude (La)	308.
Sonnette	379.
Soribo	314.
Spieringshoek	134.
Sporksgift	183.
Staf Arons	35.
Stolkwijk	332.
Surinamonbo en Palmeneribo	45.
Susanna's Dal	68.
T.	
Tempauca	108.
Tijrol	386.
Toledo en Nieuwrust	47.
Topibo	101.
Totness	416.
Tourtonne (La)	72.
Tout lui faut	12.
Twee Kinderen (De)	5.
Twijfelachtig	302.
U.	
Uit en t' Huis	6.
Uitvlugt (De)	171.
Union	431.
V.	
Vaderszorg	191.
Valkenburg	107.
Venlo en l'Embarras	139.
Vertrouwen ('t)	150.
Victoria	39.
Vier Gezusters	372.
Vier Hendrikken (De)	378.
Vier Kinderen (De)	110.
Visserszorg	125.
Vlammenburg	243.
Vlugt en Trouw	271.
Voorburg	69.

PLANTAADJEN.	NOMM.
Voorzorg	328.
Voorzorg	373.
Voorzorg	387.
Vossenburg	235.
Vrede (De)	276.
Vredenburg	89.
Vredenslust	81.
Vreland	58.
Vriendschapsbeleid en Ouderzorg	133.
Vriesenburg	320.
Vriesenburg, Nova en Darugelo	205.
Vrouwen Vlijt	182.
W.	
Waijamoe	326.
Waijampibo	245.
Waijcoribo	262.
Waterland en Adrichem	16.
Waterloo	222.
Waterloo	406.
Waterloo	441.
Waterwijk	307.
Wederzorg	132.
Welbedacht	82.
Welbedacht en Onverdacht	93.

PLANTAADJEN.	NOMM.
Welgelegen	130.
Welgelegen	288.
Welgelegen	410.
Welgemoed en Toevlugt	181.
Welgevonden	405.
Weltevreden	37.
Weltevreden	135.
Weltevreden	354.
Wilkensrust	337.
Willemsburg	102.
Willems Hoop	375.
Windsor forest	380.
Wolfs Capoerica	312.
Worsteling Jacobs	32.
Z.	
Zeezigt	335.
Zoelen	119.
Zomerzorg	204.
Zonhoop	399.
Zonnebloem (De)	202.
Zorg en Hoop	73.
Zorg en Hoop	147.
Zorg en Hoop	368.
Zorg en Vrij	85.
Zorgvliet	126.
Zwarigheid (De)	327.

TABEL A.

JAREN, den 1 Januarij.	Officieren, zonder Troepen.	JAGERS.		[AA]NMERKINGEN.
		Officieren.	Onderofficieren en Manschappen.	
1825	1	30	612	
1826	1	38	554	
1827	1	35	528	
1828	1	35	499	
1829	1	31	438	
1830	9	29	390	
1831	9	26	346	
1832	9	21	435	
1833	8	20	394	

§ 4. **Defensie- en Militaire Posten, met eene afstandslijst van verschillende posten en kreken.**

De kolonie heeft tot hare uit- en inwendige verdediging slechts eene geringe militaire magt van ongeveer 600 hoofden, zoo jagers, artilleristen als neger-guides; de eersten, welke tot het bataljon jagers N°. 27 behooren, zijn tot op ongeveer 350 man versmolten, hebbende tot hoofdpost het fort *Zeelandia*, bij *Paramaribo*, terwijl eenige soldaten, officieren en onderofficieren van dit korps naar deze en gene buitenposten gedetacheerd zijn, met toevoeging van eenige koloniale guides, welke laatsten, ook het *zwarte korps* genoemd, uit Negers bestaat (*). De artilleristen of kanonniers, 70 a 80 man sterk, liggen meerendeels op den hoofdpost *Nieuw Amsterdam*, en staan onder een' afzonderlijken kommandant van de artillerie en het genie-departement. (Zie de bijgaande Tabel, sub. litt. *A.*)

Het oudste fort der kolonie, alwaar tevens de ruimste en prachtigste kazerne staat, is *Zeelandia*; maar het is op verre na niet zoo ruim en verdedigbaar als het fort *Nieuw Amsterdom*, hetwelk op de landpunt, waar de *Suriname* en de *Commewijne* in elkander vloeijen, gebouwd is.

Het fort *Nieuw Amsterdam*, waarvan in 1734, onder de regering van den Gouverneur-Generaal J. A. DE CHEUSSES, de eerste steen gelegd werd, is een sterk en ruim fort met hooge en dikke aardewallen. Op den 13 Augustus 1796 werd op dit fort met de meeste plegtigheid begraven de daags te voren, in den ouderdom van 60 jaren, op 's lands schip van oorlog *Piet Hein*, overleden zeeheld, de Heer ADRIAAN

(*) In het jaar 1773 werd er een korps koloniale guides opgerigt, sterk 300 hoofden, hetwelk uit de sterkste en jeugdigste plantaadjeslaven zamengesteld was.

BRAAK, in leven Vice-Admiraal van de roode vlag, Kommandant en Chef van de Nederlandsche navale magt in Westindiën.

Gedurende het embargo, ten gevolge der Belgische onlusten op de Nederlandsche schepen gelegd, werden er in *Suriname* bestendig maatregelen tot verdediging genomen, wordende het fort *Amsterdam* in Maart en April 1833 merkelijk versterkt, de voorwal *Texier* (naar den Gouverneur-Generaal van dien naam, die van 1779—1783 in *Suriname* regeerde, aldus genoemd), als niet genoegzaam gedekt zijnde, geslecht en de stukken op verschillende hoeken en batterijen van de wallen des forts geplaatst. Ook de redouten en batterijen van *Purmerend*, *Leiden* en *Friderici* werden, door bedelving en het openkappen der bosschen, in een' beteren staat van verdediging gebragt (*). Den 14 Januarij werd het fort *Nieuw Amsterdam* door het garnizoen van *Paramaribo*, en het fort *Zeelandia* door de stedelijke schutterij met twee kompagniën bezet. Ook vertrok den 22 dierzelfde maand het eerste korps vrijwillige matrozen van de ter reede liggende koopvaardijschepen, sterk 50 manschappen, benevens 6 stuurlieden, naar het fort *Nieuw Amsterdam*, in 14 met vlaggen versierde booten, om aldaar als kanonniers geoefend te worden en bij een' vijandelijken aanval dienst te doen.

Purmerend, eene batterij, welke met het fort *Nieuw Amsterdam* en de redoute *Leiden* een kruisvuur over de rivier *Suriname* en voor de monding der *Beneden-Commewijne* onderhouden kan, ligt aan den linkeroever der rivier *Suriname*.

(*) Den 20 Januarij 1833 werden 120 plantaadje-Negers gekommandeerd tot het vellen van bosch en het bedelven van forten.

De redoute *Leiden* ligt op den benedenhoek van de rivieren *Suriname* en *Commewijne* (zie de kaart der kolonie) met eene versterkte batterij, *Friderici* genoemd, liggende 20 kettingen verder benedenwaarts aan de regterzijde in het afvaren, dan de rivier *Suriname*, hebbende door een' verdekten weg gemeenschap met de redoute *Leiden*.

Bramspunt, hetwelk vroeger ook een militaire post was, is zoo zeer afgespoeld, dat de plaats, alwaar de baak en de huizen gestaan hebben, geheel en al door de zee verzwolgen is, zoodat men zelfs de in 1828 opgerigte baak in Maart 1833 heeft moeten wegnemen; zijnde thans weder opgerigt bij den quarantainepost, welke in 1832 en 1833 op eene zandrits, een weinig beneden de *Jonkermanskreek*, gebouwd is, bestaande uit vier gebouwen, als: ziekenhuizen, bergplaatsen voor aangebragte goederen, scheepstuigaadjen, enz., een woonhuis, eene keuken, enz. (*)

De rivier *Suriname* opvarende, heeft men eerst ter linkerzijde den post *Gelderland*, bij de *Joden Savane*, alwaar de regtervleugel van het kordon begint, loopende noordoostwaarts langs de piketten *Frederiksdorp*, *Markette*, *Gouverneurslust* (een hoofdpost

---

(*) In October 1831 werd men in *Suriname* zeer verontrust door de tijding, dat de *Cholera* of Aziatische Braakloop in Europa zulke groote verwoestingen aanrigtte, hetwelk dan ook ten gevolge had, dat er van Gouvernementswege, bij besluit van den 18 October en den 13 November van dat jaar, krachtdadige maatregelen in het werk gesteld werden, om, zoo mogelijk, deze angstbarende ziekte te weren. Er werden dan bij de stad hospitalen gebouwd, alsmede deze quarantainepost, werwaarts de schoener-pakket *Gouverneur-Generaal Cant'zlaar* den 20 September 1832 vertrok, om de binnenkomende schepen te visiteren en hier in quarantaine te doen leggen.

aan de *Casiwinicakreek*), *Mauritsburg*, *Nepheusburg*, naar *Imotappi*, aan de *Boven-Commewijne*.

De *Joden Savane* en vervolgens den *Blaauwen Berg* voorbij varende, heeft men ter regterzijde den post *Victoria*, en iets verder aan dezelfde zijde, nabij de *Sarakreek*, den verlaten post *Hughesburg*.

In de *Groote Parakreek* vindt men aan eene van derzelver armen, *Corroupina*, den militairen post *Republiek*.

De *Commewijne* invarende, heeft men, bij de scheiding van *Cottica* en *Boven-Commewijne*, den verlaten post *Sommelsdijck*.

De *Boven-Commewijne* opvarende, heeft men regts de *Casiwinicakreek*, aan welker boveneinde de posten *Gouverneurslust* en *Mauritsburg* liggen; verder de *Boven-Commewijne* inkomende, heeft men links *l'Espérance*, alwaar de linkervleugel van het kordon begint, loopende over *Honkoop*, *Belair* (de hoofdpost aan de *Perica-kreek*), *'s Hertogenbosch* en *Willemsburg*, naar *Oranjewoud* aan *Boven-Cottica*. Voorbij *l'Espérance* zijnde, heeft men regts *Imotappi* (aan het kordon), en 3 uren verder bovenwaarts aan diezelfde zijde *Oranjébo*.

Oostwaarts van *Bramspunt* heeft men langs de kust de posten *Brandwacht* aan de monding der *Motkreek*, *Oranje* en *Vreedenburg* aan de *Vreedenburgerkreek*, en *Prins Willem Frederik* aan de breede monding van de grensrivier *Marowijne*, en deze rivier 18 uren opwaarts, ter regterzijde den post *Armina*.

In *Boven-Cottica* heeft men ter regterzijde, voorbij de *Vreedenburgerkreek*, den post *Oranjewoud*.

Van *Paramaribo* den post aan de *Poelepantjesbrug* voorbij varende, komt men in de *Wanica* aan den post *Bakkra Massanga*, en vervolgens in *Boven-Saramacca*, in het opvaren ter linkerzijde, aan den

post *Saron.* In *Beneden-Saramacca* vindt men, in het afvaren ter linkerzijde, den hoofdpost *Groningen*, aldus genoemd naar de geboorteplaats van den Gouverneur-Generaal WICHERS, onder welks regering deze post aangelegd werd; verder benedenwaarts, nabij de monding dezer rivier, heeft men aan diezelfde zijde den post *Nassau.*

Aan de zeekust of de *Opper-Nickeri* ligt de post *Coroni*, en aan de punt en monding, aan den oostkant van de *Nickeri-rivier*, ligt de post van het *Neder-Nickeri-Distrikt.* Van de *Coroni* kan men niet anders, dan over zee naar *Paramaribo* komen; echter kan men, ofschoon het dikwerf eene reis van acht dagen is, van *Neder-Nickeri* nog met een vaartuig door de *Waijombo*, *Coppename* en *Saramacca* naar *Paramaribo* varen.

Tegen een' aanval van eenen buitenlandschen vijand is *Suriname* weinig bestand, doordien men op vele plaatsen zeer gemakkelijk eene landing kan bewerkstelligen, zoodat men hare defensie meer tegen een' binnenlandschen aanval van Boschnegers of oproerige Negerslaven moet beschouwen, dan wel ter wering van geregelde troepen. Ook het garnizoen is zeer klein, doordien het onderhoud daarvan een groot bezwaar voor de kolonie is (*), hetwelk de kolonisten te wijten hebben aan den Gouverneur-Generaal VAN PANHUIJS, die, den 27 Februarij 1816 in de kolonie arriverende, reeds in de maand Mei daaraanvolgende aan het Ministerie in Nederland schreef, dat hij bevonden had, dat de kolonie de betaling van de soldij voor het garnizoen wel dragen konde, bestaande het garnizoen toen ten tijde uit 1400 hoofden, welke jaarlijks vijf tonnen gouds aan traktement kostten. De Heer VAN PANHUIJS

(*) Zie het 1ste Deel van dit werk, bl. 145.

had niet alleen aangaande dit berigt den kolonialen Raad niet gehoord en geadviseerd, maar had dit geheel buiten deszelfs medeweten naar het Moederland geschreven, zoodat dezelve zeer vreemd opzag, toen de opvolgende Gouverneur VAILLANT (*) hier een gunstig en zeer vleijend antwoord op ontving, waarbij de minister niet alleen 's Konings bijzondere tevredenheid betuigde, maar tevens te kennen gaf, dat deze som reeds op het budget van dat jaar, waarop het reeds geplaatst was geweest, geschrapt was.

Bevordering is er voor de militairen in *Suriname* zeer weinig, blijvende veelal in denzelfden rang, totdat zij oud en grijs worden; ook is er in eene altijddurende garnizoensdienst en enkele boschpatrouilles weinig hoop op het verkrijgen van onderscheidingsteekens, ridderorden, enz., hoe zeer sommigen beweren, dat derzelver algemeenheid (ook de niet beloonden moeten eene troostrede zoeken) en de personele gunst of pique, in de voordragten doorstralende, derzelver waarde merkelijk doen verliezen.

TABEL VAN AFSTANDEN;

varende bij gunstig tij, met goede roeijers, in een zes riems vaartuig.

Van	*Paramaribo* naar de forteres *Nieuw Amsterdam*	1	uur,	30	min.
»	de forteres *Nieuw Amsterdam* naar *Bramspunt*	2	»	30	»
»	*Bramspunt* naar de *Brandwacht*	6	»	00	»
»	de *Brandwacht* tot den post *Oranje*	2	»	15	»
»	den post *Oranje* tot den post *Prins Willem Frederik*	11	»	00	»
»	de monding der *Marowijne* tot den post *Armina*	18	»	00	»
»	*Bramspunt* naar de monding der *Saramacca*	15	»	00	»
»	de *Saramacca* tot aan den post *Coroni*	9	»	00	»
»	de *Coroni* tot aan de *Nickeripunt*	9	»	00	»
»	de forteres *Nieuw Amsterdam* tot de *Helenakreek*	2	»	30	»

(*) VAN PANHUIJS was reeds in Julij van dat jaar overleden.

Van de *Helenakreek* tot *Groot Matappica*	1 uur,	00 min.
» *Groot Matappica* tot aan *Sommelsdijck*	0 »	30 »
» de monding der *Helenakreek* tot den post *Monpellier*	2 »	00 »
» *Sporksgift* tot de *Warappakreek*	0 »	30 »
» de *Warappakreek* tot de *Kabbeskreek*	0 »	30 »
» de *Kabbeskreek* tot aan *Tapoeripa*	0 »	40 »
» *Tapoeripa* tot in zee (gedolven *Matappica*)	2 »	00 »
» de monding der *Warappakreek* tot in zee	1 »	30 »
Diepte van *Tapoeripakreek*	2 »	00 »

» *Sommelsdijck* tot aan *Paramaricakreek*	2 »	00 »
» *Paramaricakreek* tot de *Craskreek*	1 »	00 »
» de *Craskreek* tot aan *Perica*	2 »	30 »
Diepte van *Perica* tot den post *Belair*	2 »	30 »
» *Perica* tot aan de *Motkreek*	0 »	30 »
Diepte der *Motkreek*	2 »	30 »
» de *Motkreek* tot de *Vreedenburgerkreek*	1 »	30 »
Diepte van de *Vreedenburgerkreek*	1 »	00 »

» *Sommelsdijck* tot de *Craskreek* (*Commewijne*)	2 »	30 »
» de *Craskreek* tot aan de *Cassiwinica*	6 »	00 »
Diepte der *Cassiwinica*	9 »	00 »
» *Cassiwinica* tot *Imotappi*	4 »	00 »
» *Imotappi* tot *Oranjebo*	3 »	00 »
» *Paramaribo* naar de *Joden Savane*	10 »	00 »
» de *Joden Savane* tot den post *Victoria*	12 »	00 »
» *Victoria* tot de *Sarakreek*	2 »	00 »
» *Paramaribo* naar *Bakkra Massanga*	3 »	30 »
» *Paramaribo* naar den post *Saron*, aan de *Saramacca*,	10 »	00 »
» *Paramaribo* naar den hoofdpost *Groningen*, aan de *Saramacca*,	8 »	00 »
» *Groningen* naar den post *Nassau*	8 »	00 »

Over zee ligt de post *Prins Willem Fredrik* van *Bramspunt*	20 »	00 »
Armina van den post *Prins Willem Fredrik*, de *Marowijne* op,	18 »	00 »
Westwaarts ligt de *Nickeripunt* van *Bramspunt*	33 »	00 »

Zoodat, volgens deze berekening (dat is, met gunstige tijen), de kust van *Suriname* eene uitgestrektheid heeft van 53 uren.

Van *Paramaribo* naar *Oranjebo* langs de *Commewijne* is	22 uren.
Van *Oranjebo* door het bosch naar *Armina*	18 »
Van *Paramaribo* naar de *Nickeripunt* (binnen door)	100 »
Van *Paramaribo* langs de *Wanekreek* naar *Armina*	50 »

Zoodat de beide grensposten, met een vaartuig binnen door, 150 uren van elkander liggen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

BESCHRIJVING VAN DE STAD *PARAMARIBO* EN DE TWEE DORPJES DE *JODEN SAVANE* EN DE *NICKERI-PUNT.*

§ 1. Beschrijving van *Paramaribo* — § 2. Beschrijving van de *Joden Savane.* — § 3. Beschrijving van de *Nickeri-Punt.*

§ 1. Beschrijving van *Paramaribo.*

Paramaribo, de eenige stad der kolonie, ligt aan de breede rivier *Suriname*, vier uren binnen *Bramspunt* of de monding dezer rivier, aan den linkeroever of in het opvaren aan de regterhand, in de divisie *Para*, welke stad aan de bogt der rivier, gelijk *Amsterdam* aan het *IJ*, eene halve maan formeert, alhoewel zij aan de landzijde een langwerpig vierkant uitmaakt, zijnde ruim een half uur lang en half zoo breed. Het Gouvernementshuis ligt in eene regte lijn O.-N.-O. van 's lands grond *Boneface*, of de laatste 8000 Rijnlandsche voeten W.-Z.-W. van het eerste. — *Paramaribo* ligt op 5°, 44′, 30″ N.B. en 55°, 13′, 30″ W.L., en is thans de zetel van den Gouverneur-Generaal van alle Nederlandsche Westindische bezittingen.

Deze stad zoude omtrent het jaar 1650 door zekeren lord PARHAM gesticht zijn, en men wil, dat hier toen ten tijde het dorp en het kleine fort *Thorarica* bestond. De nieuwe stad ontving, volgens het gevoelen van dezen en genen, van gezegden lord haren naam, zoodat men beter schrijven zoude *Parhamaribo* en

Parhamspunt, dan *Paramaribo* en *Bramspunt*. (*Bo* heeten de *Caraïben* eene terp, wierde of hooge, drooge woonplaats.) Volgens HARTSINCK (*) zouden de Indianen deze plek gronds *Paramorbo* (in hunne taal *Bloemperk*) geheeten hebben, welke naam ligtelijk in de tegenwoordige is kunnen worden verbasterd; anderen beweren, dat de Zeeuwen dit *Paramorbo Nieuw-Zeeland* noemden (†); evenwel is en blijft de naamsoorsprong van *Paramaribo* eene onzekerheid.

Het wapen dezer stad (volgens anderen, van de geheele kolonie *Suriname*) bestaat uit een ovaal schild, tusschen twee met pijl en boog gewapende *Indianen*, op welk schild een onder zeil zijnde driemast-schip afgebeeld is met het omschrift: *Justitia*, *pietas*, *fides*. (Zie het vignet op den titel.)

Bij de komst van den Gouverneur VAN SOMMELSDIJCK, in 1683, bevatte *Paramaribo* niet meer dan 27 à 28 huizen, welke meestal herbergen en kroegen waren (§).

De eerste vergrooting van *Paramaribo* strekte zich van de *Joden Breëstraat* en het hospitaal tot aan de *Steenbakkersgracht* uit; de tweede uitlegging vond in 1772 plaats, waardoor de stad van de *Steenbakkersgracht* tot aan de *Drambrandersgracht* vergroot werd; later zijn er wel eens eenige buitenhuizen gebouwd, maar velen zijn na den brand van 1821 weder naar binnen gebragt of vervallen geraakt.

In het jaar 1790 vond men er 1119 huizen (**); de latere bevolking (behalve het garnizoen en de hier ter reede zijnde zeelieden, welk getal nu en dan zeer aanzienlijk is) werd begroot op 18,000 zielen, waar-

(*) HARTSINCK, D. II, bl. 605.

(†) J. D. HERLEIN, bl. 46.

(§) HARTSINCK, D. II, bl. 648.

(**) *Historische Proeve*, enz., D. II, bl. 14.

OL

KEN.

AANME

INGE	ZWARTEN.					
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	
21	536	661	264	226	1687	
48	376	375	237	149	1137	
70	287	384	220	158	1049	
72	559	957	401	285	2202	
56	506	487	182	185	1360	
67	264	2864	1304	1003	7435	

Joden.
—
—
—
1
—
1

n Heidenen moeten het Totaal aanv
staan, bekomt men bij de optelling v
elijk bestaan.

onder 12,000 slaven ter bediening van 6000 *Blanken* en *Vrije lieden*, welker eerste getal op niet meer dan 3000 begroot werd. Onder de vrije lieden van de kleur en onder de blanken vond men 3000 Joden, welke weder in Hoogduitsche en Portugesche Joden verdeeld zijn; de overige Christenen bestaan uit een zamenmengsel van bijna alle bekende religiën (*). — VON SACK begroot het getal der Europeanen op 1800(†). Volgens het werkje van den baron VAN HEECKEREN (§) (1825), bedroeg de bevolking van *Paramaribo* toen:

	Vrije Lieden.	*Slaven.*	
Blanken	3,428.		
Kleurlingen	1,805.	2,460.	
Negers	600.	9,550.	
	5,833.	12,010.	
			17,843.

Dan de tegenwoordige bevolking is, naar de gedane telling van de tien wijkmeesters, in de maand Junij 1831 aan het gemeentebestuur ingezonden, als volgt:

	Mannen.	*Vrouwen.*	*Totaal.*
Blanken	1,138.	905.	2,043.
Vrije Kleurlingen	1,440.	2,172.	3,612.
Vrije Negers	356.	674.	1,030.
Kleurlingslaven	497.	648.	1,145.
Negerslaven	3,568.	3,867.	7,435.
Te zamen	6,999.	8,266.	15,265.

Zie verder bijgevoegde Tabel lett. B.

(*) Volgens opgave van Mr. A. F. LAMMENS, in deszelfs Voorlezing *Over de vooroordeelen, welke den bloei der kolonie kunnen hinderlijk zijn*, gehouden in de algemeene vergadering van het Departement der Maatschappij : *Tot Nut van 't Algemeen*, te *Paramaribo*, den 19 Mei 1828.

(†) VON SACK, D. I, bl. 55.

(§) *Aanteek. betrekkelijk de kolonie Suriname*, bl. 117.

Paramaribo is in vier wijken verdeeld, als: A, B, C en D, over iedere van welke twee wijkmeesters staan. Echter heeft de wijk D, als de uitgestrektste zijnde, vier wijkmeesters, en is dezelve in twee onderdeelen verdeeld, waarvan het tweede gedeelte datgene bevat, wat over de *Steenbakkersgracht* gelegen is, hetwelk men dus als wijk E beschouwen kan. De eigenlijke jurisdictie van *Paramaribo* strekt zich tegenwoordig van *Boomskreek* langs de rivier naar *Poele Pantje* en zoo langs dat kanaal op de hoogte van *Kwatta* uit, zoodat ook de buitengronden langs den weg van *Kwatta* tot de *Fiottebrug* en de plantaadjen *la Tourtonne* en *Ma Retraite* tot het gebied van de stad behooren. — *Paramaribo* is door geenen wal of muur met poorten omgeven, verliezende zich zonder gracht of bruggen (eenige niets beduidenden daarvan in de stad uitgezonderd) in eenen somberen omtrek van savanes, bosschen, kappewierie's, begraafplaatsen en een ruim galgeveld. Het is te verwonderen, dat men buiten eene stad van 18,000 zielen geene wandelingen of plaatsen van uitspanning vindt. Te regt zegt VON SACK, dat het land om *Paramaribo* eene eenzelvige vlakte is. Daarentegen is de stad aan de rivier- of waterzijde het volkrijkste, ofschoon aldaar bij laag water veeltijds eene onaangename lucht heerscht, ten gevolge der rotting van het droogloopende slik en der aangedrevene krengen. De reede begint nevens de *Oranjestraat* (*) en eindigt in de buitenbogt van de rivier, de *Pishoek* genoemd, ten oosten van de *Pontewerf*, alwaar de Noord-Amerikaansche schepen veelal ten anker komen; de vreemde schepen (behalve de Noord-Amerikaansche) moeten tusschen de forteres *Zeelandia* en de

(*) Zie *Haven-Reglement*, d.d. 7 October 1828, art. 31.

Oranjestraat veelal ten anker komen (*). Vooral in de maanden December en Januarij, wanneer de reede gewoonlijk voorzien is met eene aanzienlijke hoeveelheid nationale schepen, is eene wandeling langs de waterzijde zeer aangenaam, doordien de drukte en het prachtig gezigt van zoo vele schepen aan alles leven en opgeruimdheid bijzetten.

De stad zelve vertoont, na den noodlottigen brand van den 21 en 22 Januarij 1821, nog eene menigte onbebouwde erven, in welker wied en ruigte overal de puinhoopen en fondamenten van huizen, die door deze schrikbarende verwoesting in asch gelegd werden, zigtbaar zijn; welk een en ander op de nieuw aangekomenen geen' vrolijken indruk maakt. Daarbij heeft de stad wel iets van een uitgestrekt Drentsch dorp, waar de koebeesten, paarden, ezels, schapen en geiten op de begroeide pleinen, op de hoeken der straten en opene erven loopen te weiden, terwijl de geiten naar hare geaardheid tusschen de met water gevulde kelders en op de muren loopen te spelen.

O.-N.-O. van de stad ligt het fort *Zeelandia*, benedenwaarts aan een' uitspringenden hoek van de rivier, en meer benedenwaarts van de rivier, ten N.-O. van de stad, ligt de voorstad *Zeelandia*, of veelal het *Combé* genoemd (†). *Paramaribo* heeft vijf hoofd-

---

(*) Zie art. 13 van het *Reglement op de Scheepvaart*, enz., d.d. 1 Febr. 1831.

(†) In het jaar 1790 werden, onder het wijs en weldadig bestuur van den Gouverneur-Generaal WICHERS, niet alleen de landen aan de *Mot-*, *Matappica-* en *Warappakreken*, zoo tot bevordering der kultuur als van de gezondheid der kolonie, opengekapt, maar ook werd alstoen het *Combé* (een aloude Indiaansche naam) uitgemeten en in erven en tuinen verdeeld.

waterleidingen, welke alle eb en vloed houden. De eerste scheidt de voorstad *Zeelandia* van *Paramaribo* en wordt de *Sommelsdijckskreek* genoemd; de tweede, het *Fiotte-kanaal*, vereenigt zich met de derde of wel het *Picorna-kanaal* (*) op het *Brandplein*, na welke vereeniging dezer kanalen dezelve *Knuffelsgracht* wordt genoemd, die zich daardoor bijlangs den *Heiligen Weg* in de rivier ontlast; de vierde waterleiding is de *Steenbakkersgracht*, en de vijfde de *Drambrandersgracht*, welke laatste zich bij de *Pontewerf* in de rivier ontlast.

De stad heeft meerendeels regte en breede straten, welke niet geplaveid zijn, bestaande uit een vast schelpgruis met zand vermengd, hetwelk het water gemakkelijk doorlaat; ook ziet men in sommige straten groote ijzeren roosters, door welke het water in onderaardsche riolen loopt, en op die wijze, zonder veel spoeling en vele scheuringen in de straten te maken, naar de rivier afgeleid wordt. Vele van de monden dezer gemetselde riolen zijn midden in de straten, en hoe sterk de daarop liggende roosters ook zijn mogen, zijn dezelve, door derzelver grootte, boven diepe riolen voor paardrijders gevaarlijk, aangezien het zwaarste

(*) Het *Picorna-kanaal* heeft deszelfs oorsprong in het *Picorna-bosch*, bewesten *Paramaribo*, welk bosch naar een' kleurling, burger-kapitein CHRISOPTINIUS CASIMIRUS PICORNA, welke aldaar in 1723, ten tijde van den Gouverneur HENDRIK TEMMING, 520 akkers grond had, aldus genoemd werd. Hetzelve bepaalt zich tusschen den nieuwen rijweg en het galgeveld, den weg van *Boniface* en den weg van *Kwatta*. In het bosch, ten zuidwesten van den nieuwen en den ouden rijweg, liggen eenige rijstgronden, welke *Cocobiaco* (Goedkoope winkel) en vroeger *Magnusknie* genoemd werden, die mede door het bruggetje in den nieuwen rijweg en vervolgens door het *Picorna-kanaal* lozen.

ijzer eenmaal door de roestende tand des tijds bezwijken moet, hetwelk niet altijd bij tijds opgemerkt wordt. Voor het overige worden de straten van *Paramaribo* ten allen tijde, vooral in de voornaamste buurten, zindelijk met den bezem onderhouden.

De straten worden bij sterke regens wel eenigzins week en waterachtig, maar nimmer slijkerig, en droogen daarbij spoedig weder tot hare vorige vastheid op, waarin dezelve de straten van de *Kaapstad* zelfs overtreffen. Door de veelheid van het daarop gebragte rivierpuin of ballast en schelpgruis, zijn dezelve vast en geelachtig-wit van kleur, hetwelk bij de wit geverfde huizen, bij sterken zonneschijn, niet weinig hinderlijk aan het gezigt is; terwijl een en ander bij helderen maneschijn het aanzien heeft, alsof alles met sneeuw overdekt is en een heldere hemel en eene ijle lucht een' sterken winter aanduiden. Gelukkig echter, dat de warmte van het klimaat den wandelaar van het tegendeel overtuigt, zoodat zelfs de koelheid van den schoonen avondstond hem hoogst aangenaam is. — Onder de voornaamste marktplaatsen, pleinen en straten, welke meest alle met oranjeboomen (*) beplant zijn, behooren vijf openbare marktplaatsen, als (†):

1e. De oostzijde van den *Ouden Oranjetuin*, of het *Kerkplein* genoemd, alwaar eenige inlandsche vruchten op de grafsteenen uitgestald worden.

(*) Deze oranjeboomen, welke tweemalen in het jaar vrucht geven, altijd groen zijn en van November tot April bloeijen, verspreiden een' zeer aangenamen, frisschen geur van zich, en zijn voor het eerst onder de korte regering van BEELDSNIJDER MATROOS langs de straten van *Paramaribo* geplant geworden.

(†) Deze marktplaatsen zijn aangewezen bij reglementaire bepalingen voor de landelijke en plaatselijke policie, d.d. $\frac{10}{23}$ November 1828, art. 14. *Gouvernementsblad* van dat jaar, n°. 17.

2e. Onder de lommer van de tamarindeboomen, bijlangs de *Knuffelsgracht*, westzijde.

3e. De *Vischmarkt*, ten oosten van de *Kabrietewacht* voor de *Joden Breestraat;* zijnde tevens eene groenmarkt.

4e. De *Houtmarkt*, aan de westzijde van de *Kabrietewacht.*

5e. De *Steenbakkersgracht*, onder de tamarindeboomen, bij de *Bokkebrug*, voor de *Zwarte Hoven Brugstraat.*

De voornaamste pleinen zijn het *Gouvernements-* of *Exercitieplein*, tusschen *Paramaribo* en het fort *Zeelandia*, en het genoemde *Kerk-* en *Brandplein* (*).

De straten en grachten van *Paramaribo* zijn, van het noorden aftellende: de *Grave-* of *Soldatenstraat* (†), de *Heerestraat*, de *Wagenweg*, de *Waag-* of *Nieuwe Keizerstraat*, de *Dominéstraat*, de *Kerkstraat*, de *Joden Breestraat*, de *Steenbakkerij* of *Hernhuttersstraat*, de *Knuffelsgracht*, de *Weidestraat*, de *Burenstraat*, de *Steenbakkersgracht*, de *Ponte Weidestraat* en de *Gemeene Landsweg.* Van het westen naar den waterkant tellende, heeft men de *Wanicastraat*, de *Rust- en Vredestraat*, de *Hofstraat*, de *Groote Dwarsstraat*, de *Zwarte Hoven Brugstraat*, de *Timmermansstraat*, de *Saramaccastraat*, de *Watermolenstraat* (de neringrijkste), de *Kromelleboogstraat*, de *Oranjestraat* en eindelijk den vrolijken en

(*) Een ruim driehoekig plein bij den *Spanhoek*, sedert den brand van 1821 opengebleven en nu met eenige jonge tamarinde-, manja- en oranjeboomen beplant.

(†) Dat gedeelte, wat beoosten de *Swallenbergerstraat* tusschen de begraafplaatsen ligt, heet de *Gravestraat*, en van de *Swallenbergerstraat* tot de *Fiottebrug* heet de *Soldatenstraat.*

neringrijken *Waterkant*. De noorder *Korte* en *Lange Kerkstraat* bestaan slechts uit eenige huizen, gelijk ook de *Magdalenestraat*, welke voor het gemeentehuis van de *Wagenwegstraat* in de *Keizerstraat* loopt. Ook de *Swallenbergerstraat* (*), die uit de *Wagenwegstraat* noordwaarts naar de *Sommelsdijckskreek* loopt, is niets dan een eenzaam, somber, smal wegje, zonder huizen. In de *Gravestraat*, de *Waag-* of *Nieuwe Keizerstraat*, de *Joden Breestraat* en langs den *Waterkant* staan de voornaamste huizen. De stille, lommerrijke *Steenbakkersgracht* was vroeger de geliefkoosde woonplaats der rustende burgers; echter houdt men de schaduw der hier gevonden wordende tamarindeboomen, onder welke het altijd koel en vochtig is, voor ongezond.

De huizen zijn veelal van zeer duurzaam hout, op steenen fondamenten opgetrokken; de posten of het bindwerk veelal van *Bruinhart*, en het beslag of het omkleedsel van het geraamte van *Kopiehout*; in stede van muren, bezigt men planken, welke horizontaal om het bindwerk geslagen zijn, hangende de bovenste plank ongeveer een en een halve duim over de benedenste plank heen, zoodat er wel eenige lucht, maar geen regen tusschen doordringen kan.

(*) Deze straat ontving haren naam naar den vaandrig AUGUST WILLEM SWALLENBERG, dezelfde, welke in September 1730 zoo ongemeen hoog Z.-W. van de *Boven-Saramaccarivier*, ter vervolging van de daar schuilende Boschnegers, op geweest is, vindende op deze patrouille drie groote Negerdorpen, *Klaasdorpen* genoemd, de eerste van 100, de tweede van 300 en de derde van 40 houten huizen en hutten. De Marons namen, met achterlating van 10 gesneuvelden, 2 mannen, 5 vrouwen en 11 kinderen krijgsgevangenen, op den aantogt van 70 soldaten, de vlugt naar de dieper gelegene bosschen.

Deze wijze van bouwen, hoe nuttig ook voor de luchtigheid, heeft het onaangename, dat dit beslag van binnen overal holligheden laat, aangezien de bovenste plank ter dikte van de onderste afwijkt, latende dus eene holligheid achter het bindwerk, hier posten geheeten, in welke niet zelden schrikbarende groote spinnen, duizendbeenen, schorpioenen, kakkerlakken en zulk tuig meer eene vreedzame schuilplaats vinden, terwijl in min bewoonde bovenvertrekken veelal vleermuizen en marabonsen huisvesten en nestelen. Voor het overige hebben deze planken van boven platte, effene vlakten, welke horizontale vlakten of lijsten, zoo breed als de plank dik is en 10 à 12 duimen van elkander, groote stofnesten zijn; althans is dit het geval in niet zindelijk bewoonde kamers en vooral dezulke, welke somtijds eenige weken onbewoond blijven; zoodat onbewoonde huizen spoedig tot een onherstelbaar bederf geraken.

De daken der huizen bestaan hier veelal uit kromme sparren en onregelmatig latwerk van palissaden, over welk laatste, in stede van pannen, houten plankjes (hier singels genoemd) aan spijkers of houten pennen over elkander hangen (*). Vele huizen zijn twee verdiepingen hoog; enkele gebouwen zijn daarenboven nog met vlieringkamers voorzien. Glasramen vindt men weinig, maar veelal jalouziën of raampjes met gaas of doek bespannen, terwijl de dagdeur, om de koelheid, veelal uit los traliewerk bestaat. Voor het overige heeft men hier meer de Europesche bouworde gevolgd, dan wel op *Java*, daar slechts weinige huizen met galerijen voorzien zijn, welke in eene kolonie als deze groote behoeften zijn. In Oostindië hebben sommige huizen zoo vele geheel rondom het huis gaande gale-

(*) Zie ten opzigte der singels de *Houtsoorten*.

rijen, als er verdiepingen zijn, zoodat de daken, gelijk die van de huizen der Chinezen, verre over de wanden steken, en breede, koele zit- en wandelplaatsen opleveren.

De huizen te *Paramaribo* zijn veelal wit of loodkleurig, grijsachtig-blaauw geverfd, met groene deuren en vensters; achter het huis is veeltijds een klein gebouw op eene opene plaats, dienende voor keuken en magazijn, welke plaats verder bij de aanzienlijke gebouwen met slavenhuizen en stallen omgeven is; tevens een groote regenbak en veelal een put met brak water, zoodat zij, die geen' goeden regenbak hebben, bij langdurige droogten niet zelden bedelende hunnen dorst moeten lesschen; bij sommigen vindt men op dergelijke plaatsen, behalve de beste kamer, eene duiventil, een vogelhuis of zoo iets.

In *Paramaribo* is bijna ieder huis een neringdoende winkel, vooral van victualie voor de schepen en plantaadjebehoeften. Zelfs de geringste huizen vindt men niet zelden ongemeen kostbaar gemeubeleerd, terwijl men overal, in navolging der Engelschen, in stede van porselein, eene groote hoeveelheid kristal en geslepen glaswerk ziet, hetwelk, doordien de keuken altijd in een afgezonderd bijgebouw is, door geen' rook beslagen kan.

De voornaamste gebouwen van *Paramaribo* zijn: het Gouvernementsgebouw, het hospitaal, de kazerne (in het fort *Zeelandia*), de kerken, het gemeentehuis en andere publieke gestichten.

Het Gouvernementsgebouw, in welke de Gouverneur-Generaal woont, staat tusschen het fort *Zeelandia* en de stad, ten noorden van eene altijd groene esplanade of een ruim paradeplein. Het tegenwoordige Gouvernementshuis is twee verdiepingen hoog, waarvan de onderste slechts van steen is, zijnde verder met eene

ruime bordes versierd. In den voorgevel telt men negen gezigten naast elkander in iedere verdieping, boven welke zich een fraai gebeeldhouwd frontespies verheft, vertoonende de wapens van Amsterdam en de Surinaamsche Societeit, ten tijde van den Gouverneur-Generaal FRIDERICI (1792—1800), door zekeren IJPENBURG vervaardigd. Het vorige Gouvernementshuis werd onder de regering van CHARLES DE CHEUSSES afgebroken, hebbende het tegenwoordige (dat later veel verandering ondergaan heeft) daarvoor in de plaats doen bouwen (*). Tusschen het Gouvernementshuis en het fort vindt men eene zeer prachtige tamarindelaan, uit drie rijen hooge, zware boomen bestaande, welke fraaije groep eene zeer bevallige lommer aanbiedt, zijnde onder de regering van den Gouverneur WICHERS met de zuidelijke rij boomen verbreed geworden. Tusschen de 2de en 3de rij boomen dezer laan vindt men eenen ronden bronput,

(*) De onderste verdieping is reeds in het begin der vorige eeuw, onder de regering van JAN DE GOIJER (1707—1715), gesticht; het bovenste deel werd door DE CHEUSSES (1728-1734) afgebroken en herbouwd. Dan, onder het bestuur van den Gouverneur A. DE VEER werd hetzelve, met groote kosten, geheel hertimmerd, zoodat het daarna het Nieuwe Gouvernementsgebouw genoemd werd (waarvan eene afbeelding in den Surinaamschen Almanak van 1829). Maar desniettegenstaande werd hetzelve in de maand Maart 1834, op last van den Gouverneur-Generaal VAN HEECKEREN, weder voor een groot gedeelte afgebroken, om veel fraaijer en ook alleen daarom herbouwd te worden; bij welke gelegenheid men in de fondamenten der voorgalerij eene doos vond met een parkement, waarop geschreven stond, dat de galerij in 1787, ten tijde van den Gouverneur-Generaal WICHERS, gebouwd was. Deze laatste verfraaijing zoude de koloniale kas, volgens een' partikulieren brief van *Paramaribo*, van Nov. 1835, bij de twee tonnen gouds kosten.

in de geschiedenis bekend, doordien in deszelfs nabijheid de Gouverneur VAN SOMMELSDIJCK (*) doodgeschoten werd, in welken tijd men hier een onregelmatig tamarindeboschje schijnt te hebben gevonden. Ook is het onzeker, of het toenmalig Gouvernementshuis daar stond, alwaar het tegenwoordig gevonden wordt (†).

Regt tegen over het Gouvernementshuis heeft men aan de rivier eenen steenen trap of eene landingsplaats, de klip geheeten; links heeft men het fort en regts de stad, tot welke laatste wij ons in de eerste plaats bepalen zullen. Aan de westzijde van het *Paradeplein* vindt men een steenen gebouw, het *Zwarte Hof* genoemd (§). Dit gebouw, dat met een Italiaansch dak voorzien is, werd in het jaar 1774 gebouwd; later werd het geheel vernieuwd, wordende van het nog bestaande en bij den brand gespaarde gebouw den 9 September 1794 de eerste steen gelegd; het dient thans, behalve voor eene regtszaal van het Hof van Civiele en Criminele Justitie en die der Regtbank van Kleine Zaken, ook voor de vergaderingen van het *Collegium Medicum* (in 1782 opgerigt) dezer stad, terwijl de onderste verdieping de bureaux bevat. In 1804 werd dit gebouw bijna geheel hertimmerd en aanmerkelijk verbeterd.

Aan de N.-W. zijde van het voorzegde plein vindt men den fraaijen rijweg, die noordwaarts naar de *Com-*

(*) Zie *Geschiedenis*, I Deel, bl. 35.

(†) Zie daarover het werkje van J. D. H. L. (HERLEIN), bl. 46.

(§) Dit Hof, voormaals het Hof van *Civiele Justitie*, werd den 18 April 1689 opgerigt, en ontving, bij onderscheiding van het *Roode Hof*, den naam van het *Zwarte Hof*, doordien de leden in het zwart gekleed waren. Het voormaals Roode Hof, naar de roode rokken der regters aldus geheeten, later ontbonden zijnde, is het Criminele thans met het Civiele vereenigd.

bées leidt, terwijl men links of naar het westen de *Gravestraat* heeft, welke wij het eerste zullen inslaan, ten einde de publieke gebouwen van *Paramaribo* verder in oogenschouw te nemen.

Van het Gouvernementshuis komende, heeft men ter regterzijde van de *Gravestraat* de nieuwe Roomsch-Katholijke Kerk, welke na de voltooijing den 4 Maart 1826 ingewijd is, zijnde van eenen schouwburg, de *Nieuwe Verrezene Phoenix*, in een Godshuis herbouwd; toen droeg men er het verdichte voor, alsof het waarheid was, en nu draagt men er de waarheid voor, alsof zij verdicht was. Vroeger hadden de Roomsch-Katholijken hunne kerk in de *Wagenwegstraat*, niet ver van den ouden *Oranjetuin;* dan dezelve viel in den geduchten brand van 1821 met zoo vele andere gebouwen in asch. Het is eerst sedert 1785, onder het bestuur van den in het stuk van godsdienst zeer verdraagzamen WICHERS, dat den Roomschgezinden het bouwen van eene kerk in deze kolonie toegestaan werd, en den 18 October 1786 arriveerden hier uit de Nederlanden twee Roomsch-Katholijke pastoors, DOORNIK en KERSTENS, welke de nieuwe kerk in het jaar 1787, op den 1 April, zeer plegtig inwijdden. Veel bijzonders bevat het tegenwoordige kerkgebouw niet; het is eene lange, ruime, houten loods met eenen fraaijen voorgevel, in welker fries men leest:

IN ISTO TRANSFIGVRATO LOCO
OFFERIMVS NVNC SOLI DEOVERO;

waarvan de groote letters het jaargetal 1825 aanduiden. Boven dezen gevel verheft zich een klein koepeltorentje, op hetwelk een zwart houten kruis geplaatst is. In de kerk vindt men niets merkwaardigs; aan een niet hoog houten verwulfsel hangen eenige glazen kroonen, terwijl de kolommen met lusters versierd zijn; aan het zuideinde staat een klein orgel, waar tegenover men in

het andere einde een even weinig beteekenend altaar ziet; de ter linkerzijde geplaatste predikstoel is, voor inlandsche bewerking, zeer wel vervaardigd.

Verder deze straat opgaande, heeft men ter linkerhand, tusschen de *Grave-* en *Heerestraten*, bij de *Klipsteenstraat*, de Synagoge der Portugesche Joden, zijnde in 1729, met verlof der Regering, op een plein van 140 voeten breedte, voor de som van *f* 8398 gebouwd (*). Toen ik hier in Mei 1832 in de *Heerestraat*, bijlangs de *Klipsteenstraat*, eene lange houten pomp of een' koker legde, vond ik onder het delven vijf graven met menschenbeenderen en vermolmde kisten, zoodat dit kerkplein welligt vroeger eene begraafplaats geweest is. Bij den brand van 1821 is deze Synagoge gespaard gebleven.

Dit Godshuis bevindt zich gewoonlijk in eenen vrij zindelijken staat, en doordien de wind er van alle zijden doorspelen kan, is dezelve altijd frisch en koel. Langs de muren loopt eene rondgaande loge, welke zitplaatsen voor de vrouwen bevat; de tabernakel, waarop de Rabbi's staan te zingen, is met een twintigtal koperen kroonen versierd, terwijl aan de oostzijde eene groote kast met de boeken *Mozes* staat.

De *Gravestraat* verder inwandelende, vindt men ter regterzijde het zoo ruime als luchtig gebouwde Militaire en Civiele Hospitaal, hetwelk in de jaren 1759-1760, onder de regering van den Gouverneur CROMMELIN, gebouwd is; hetzelve heeft, behalve de groote, koele kelders, twee verdiepingen, iedere met twaalf gezigten op eene rij; terwijl achter dit hoofdgebouw verscheidene bijgebouwen om een ruim plein staan.

Verder in deze straat worden de huizen kleiner en staan meer van elkander verwijderd, zoodat men dui-

(*) HARTSINCK, D. II, bl. 570.

delijk ziet, dat men in de achterbuurt komt; echter wordt de straat zelve vooral niet minder prachtig, doordien hoogere oranjeboomen, bij het sieraad hunner goudgele vruchten, eene koele schaduw op dezelve geven, veranderende de naam van *Gravestraat* bij de *Swallenbergerstraat* in die van *Soldatenstraat*. Aan het einde dezer straat gekomen zijnde, vindt men de nietige *Fiottebrug*, achter welke het oog zich in savanes of weidelanden en kappewieri's verliest, tusschen welke men een' groenen weg, die voorbij de Joden begraafplaatsen naar 's Lands grond *Kwatta* loopt, regt voor zich uit ziet. Ten gevolge der bepalingen van Z. Exc. den Gouverneur-Generaal der Nederlandsche Westindische Bezittingen, moeten de huizen en gronden, staande en gelegen aan het pad van *Kwatta* (vroeger tot de divisie *Para* behoorende) worden beschouwd als te behooren tot het grondgebied van *Paramaribo* (*). Dan dit gedeelte ligt thans buiten ons bestek; wij keeren dus naar de meer bebouwde wijken der stad terug.

Aan het einde der *Heerestraat*, niet ver van het Hospitaal, vindt men het zoogenaamde Stadshuis. Het vroegere Stadshuis, dat onder de regering van CAREL DE CHEUSSES aanmerkelijk vergroot werd (†), is in 1821 eene prooi der vlammen geworden, staande op het *Kerkplein*, nabij de mede verbrande Gereformeerde Kerk. Het tegenwoordige Stadshuis, vroeger een partikulier huis van den Heer P. HEIJDOORN en tevens door denzelven gebouwd zijnde, werd na deszelfs overlijden door het Koloniaal Bestuur voor de kolonie aangekocht. Dit Stadshuis, ook het Roode Hof genoemd, aangezien

---

(*) Zie de *Surinaamsche Courant* van den 3 Maart 1831, n°. 18.

(†) HARTSINCK, D. II, bl. 568.

het Hof van Policie en Criminele Justitie (met deszelfs roode kostumes) hier zitting hield, is thans, wat het bovengedeelte betreft, bestemd voor raadzaal en bureaux van Burgemeester en Wethouderen dezer stad, terwijl het ondergedeelte ten dienste der Wees-, Curatele- en Onbeheerde Boedelskamer verbleven is; zich hoofdzakelijk regelende, ofschoon later in dezen verscheidene ampliatiën en alteratiën gemaakt zijn, naar de *Instructie en Ordonnantie voor de nieuwe Wees-, Curatele- en Onbeheerde Boedelskamer der Kolonie Suriname*, geresolveerd en gearresteerd in de vergadering van Hun Edel Groot Achtbare Heeren Directeuren en Regeerders der kolonie *Suriname*, te *Amsterdam*, den 30 Julij 1788. Was geteekend: A. DEDEL. Lager stond: W. SIX. Gedrukt te *Amsterdam*, bij JOSIA SCHOUTEN, in 16°, 1788.

Naast dit Stadshuis staat aan de oostzijde de Burger Hoofdwacht. Meer oostwaarts gaande, vindt men aan dezelfde *Heerestraat* een ruim plein, de *Oude Oranjetuin* of het *Kerkplein* geheeten, op welk plein, vóór den brand van 1821, de 10 jaren vroeger gebouwde Gereformeerde Koepelkerk stond (*). Deze kerk, naar derzelver inwendige ruimte of breedte te laag gebouwd, bevatte acht fraaije pilaren, op welke het dak rustte; verder prijkte zij met een goed orgel en de graftomben van de Gouverneurs FRIDERICI en BENTINCK. Thans vertoont dit plein niets anders, dan eene menigte van onregelmatig groote en in verschillende rigtingen te hoog boven den grond gelegene grafsteenen, op welke de Negers en Negerinnen eene menigte kleine handelsartikelen uitventen. Op een' dezer steenen merkte ik eene zonderlinge inscriptie op, zijnde aldus in marmer uitgehouwen:

(*) Op den 26 Junij 1810 werd de eerste steen van dezelve gelegd.

MARIA SUSANNA DU PLESSIS.
Geboren in Suriname den 10 Maart 1739.
Ontelapen (ontslapen) den 6 October 1795.
Eyndelyk ben ik tot rust gekomen.

Minder opvallende zoude de inscriptie aldus geweest zijn :

Hic quiescit qui nunquam quierit.
(Hier rust zij, die nimmer rustte.)

Mevrouw STOLKER, van geboorte DU PLESSIS, was dezelfde Mevrouw S., waarvan STEDMAN gewaagt (*).

Thans wordt er in de kolonie geene Gereformeerde Kerk gevonden (†), en voorheen vond men, behalve de voornoemde, een Gereformeerd kerkje aan de *Pericakreek* en een Moravisch bidhuis op het fortje *Sommelsdijck;* thans is de eerste verlaten en het laatste gesloopt.

Aan de westzijde van dit *Kerkplein* vindt men de bureaux van het Departement van Financiën, de *Controle* genoemd, alsmede aan de zuidzijde de nieuwe

(*) STEDMAN, D. II, bl. 94 en 241—243.

(†) In 1834 is men begonnen met het bouwen van eene nieuwe langwerpige en achtzijdige Kerk voor de Hervormde gemeente, nagenoeg ter zelfde plaats, alwaar de vorige Kerk gestaan had, echter iets zuidelijker, zijnde op den 5 Februarij van bovengemeld jaar door den Gouverneur VAN HEECKEREN de eerste steen gelegd. In het volgende jaar werd deze Kerk op Zondag, den 5 Julij, door den Wel Eerw. Heer A. ROELOFS zeer plegtig ingewijd, waarbij tegenwoordig was Z. K. H. Prins WILLEM FREDERIK HENDRIK, derde zoon van den Prins *van Oranje*, zijnde hier den 24 Junij met Zr. Ms. fregat van oorlog *de Maas*, Kapitein ARRIENS, in *Suriname* gearriveerd, vergezeld van Zr. Ms. brik *de Snelheid*, Kapitein-Luitenant FERGUSON, met welke schepen de Prins den 6 Julij over *Curaçao*, *New-York*, enz. naar de *Nederlanden* vertrok, komende den 19 October in het Nieuwe Diep bij den *Helder* binnen.

Surinaamsche Societeit, van welke eene aanzienlijke hoeveelheid ingezetenen leden zijn.

Van dit *Kerkplein* door de *Korte Kerkstraat* zuidwaarts gaande, komt men in de *Wage-* of *Nieuwe Keizersstraat*, hebbende men alsdan, vóór het einde der *Wagestraat*, aan den rivierkant, de fraaije van steen gebouwde Waag, waarachter de middelste landingsplaats is; meer de rivier afwaarts heeft men de reeds genoemde *Klip* en meer opwaarts de *Platte Brug*. Het Waaggebouw is twee verdiepingen hoog; de onderste bevat het Waaghuis, de bovenste de partikuliere Westindische Bank (*), en op de bovenzaal vergaderde vroeger het Departement *Paramaribo* der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen.*

In den voorgevel van het Waaggebouw vindt men twee blaauwe arduinsteenen in den muur gemetseld; op den eenen leest men, dat de eerste steen van dit gebouw den 9 Junij 1822 gelegd is en op den anderen:

De mensch, wanneer hem vlijt en ed'le moed bezielde,
Herstelde op aarde vaak, wat tijd of ramp vernielde;
Maar zal des stichters werk tot roem des volks bestaan,
Hij doe het nuttig zijn, beveel het d' Almagt aan.
Zoo zij ook dit gebouw door Neêrlandsch trouw geheiligd,
En door Gods zegen steeds voor nieuwe ramp beveiligd.

Achter de Waag, naar de rivierzijde, vindt men twee steenen Vleugels, welke voor pakhuizen en bergplaatsen dienen.

Van de Waag de *Wage-* en vervolgens de *Nieuwe Keizersstraat* opwandelende, laat men links het *Brandplein* liggen, komende eindelijk, regt tegen over de *Joden Breestraat*, aan de Synagoge der Hoogduitsche Joden, zijnde een weinig beduidend laag ge-

(*) Zie *Geschiedenis*, § 10.

bouw, iets kleiner, dan die der Portugesche Joden. Den 14 April 1775 heeft men van deze Synagoge den eersten steen gelegd, zijnde de vorige nog kleiner en minder hoog, dan deze; behalve tabernakel, boekenkast, koperen kroonen, stoelen en banken, wordt in deze kerk niets hoegenaamd meldenswaardigs gevonden (*).

Van de Waag langs de rivier naar het westen gaande, vindt men voor de *Watermolenstraat* de reeds genoemde *Platte Brug*, bij welke de meeste drukte heerscht, als zijnde uitsluitend tot losplaats voor de ter reede van *Paramaribo* liggende nationale schepen of vaartuigen, alsmede voor de Noord-Amerikaansche aangewezen (†). Vervolgens komt men, na ter regterzijde eene menigte schoone huizen te zijn gepasseerd, aan eene dubbele rij tamarindeboomen, voorbij welke de *Visch-* en *Groenmarkt* gevonden wordt; de artikelen op deze markt worden veelal door *Woywoymeiden*, onder het faveur van eene pijp tabak, ter verkoop aangeboden.

Iets verder heeft men de *Houtmarkt*, waar tegen over men ter regterzijde de Lutersche Kerk heeft, in welke, zoo lang geene nieuwe Kerk voor de Gereformeerden bestaat, (welke, zoo als op bl. 116 vermeld is, echter in 1835 weder opgebouwd en ingewijd is,) zoowel de godsdienst voor dezen, als voor de Luterschen uitgeoefend wordt.

(*) In 1835 heeft men deze Synagoge afgebroken, om door eenen nieuwen en schooneren tempel vervangen te worden, waarvan Prins WILLEM FREDERIK HENDRIK, derde zoon van den Prins *van Oranje*, den eersten steen gelegd heeft.

(†) Zie het Reglement op de Scheepvaart en het in- en uitklaren der Schepen voor de kolonie *Suriname*, en de daarmede in verband staande verpligtingen, art. 32; gearresteerd den 1 Februarij 1831.

Dit Kerkgebouw, zonder toren zijnde (*), werd in 1744 geheel van steen opgetrokken (§), wordende in dat zelfde jaar door zekeren JOHANN FREDERICK KNOFFEL met een orgel begiftigd. De eerste Leeraar dezer gemeente was PHAFFIUS. Regt tegenover het orgel vindt men in het oosteinde den predikstoel, boven welken men leest:

Gloria in excelcis Deo 1768.

Aan den achter- of noordermuur vindt men een marmeren gedenkteeken van zekeren Engelschen koopman WILLIAM LECKIE, Esq., welke den 8 April 1824, na 24 jaren in deze kolonie geweest te zijn, in den ouderdom van 45 jaren overleed. Verder leest men op dit monument:

In the midst of life we are in death.

en voorts in dezelfde taal de woorden, te vinden bij Johannes XI: 25 en 26. Bij de moedwillige brandstichting, in den nacht van den 3 op den 4 September 1832, is ook deze Kerk eene prooi der vlammen geworden, zoodat alstoen de Gereformeerde gemeente (die, zoo als hiervoor gezegd is, ook in dit gebouw, sedert den brand van 1821, hare godsdienstoefening gehouden had), en de Lutersche gemeente in de loge *Concordia* beurtelings derzelver zamenkomsten hielden; en daar de pogingen tot vereeniging dezer gemeenten tot ééne Protestantsche kerk vruchteloos waren, werden beide Kerken herbouwd. De herbouwde Lutersche kerk,

(*) In geheel *Paramaribo* vindt men slechts twee weinig beduidende koepeltorentjes, het eene op het Meshuis, in het fort *Zeelandia*, en het andere op de Roomsch-Katholijke Kerk.

(§) HARTSINCK, D. II, bl. 891. Evenwel schijnt er vroeger reeds een Godshuis dezer gemeente te hebben bestaan; want ik vind elders aangeteekend, dat de Heer JOHAN PHAFFIUS, de eerste Lutersche predikant dezer kolonie, hunne kerk in het laatst van de maand October 1742 inwijdde.

waarvan de oude muren waren blijven staan, is den 6 Julij 1834 ingewijd geworden.

Van deze Kerk meer naar het westen gaande, komt men aan de brug van de *Steenbakkersgracht*, en hier regts afgaande, wandelt men de *Steenbakkers-straat* in, alwaar men aan de linkerhand de pas gebouwde groote houten Kerk voor de Hernhuttersche gemeente vindt (*), welk ruim kerkgebouw veelal vol Kleurlingen en Negers is.

Deze godsdienst werd in de kolonie *Suriname* het eerst in 1779 uitgeoefend, en deze hunne tegenwoordige Kerk is de grootste van geheel *Paramaribo*, zijnde vrij hoog en tevens luchtig gebouwd; de kosten van derzelver bouwing zijn grootendeels uit liefdegaven bestreden. Twee galerijen, de eene boven de andere, loopen de kerk rond en kunnen aan vele hoorders plaats verleenen. De sprekende Broeder staat op eene kleine verhevenheid voor een' lessenaar, waar boven aan de galerij geschreven staat:

Selig sind die Gottes wort hören und bewahren.
Luc. XI. v. 28.

En daaronder hetzelfde, in het Neger-Engelsch:

Boenne heddi vodem, dissi de jeri Teri va Gado, en dem Kibri da tori na hatti.

Maandag voor den middag, den 21 Julij 1828, werd

(*) De Hernhutters teekenen hunnen oorsprong van het jaar 1722; derzelver stichter was de Graaf NICOLAAS LODEWIJK VAN ZINZENDORFF. Eenige voor het dweepzieke gemeen vlugtende Moravische broeders zetteden zich in *Opper-Lausnitz* neder, en daar de eerste gemeente zich niet ver van *Zittau*, aan den *Hutberg*, vormde, noemde men hen *Hernn von dem Hutberg*, dat in den naam van *Hernhutters* overging. In Januarij 1831 bestond hunne gemeente te *Paramaribo* uit 1932 gedoopte leden, en op de *Surinaamsche* plantaadjen 250, dus te zamen 2182 zielen.

dit gebouw, in tegenwoordigheid van den Kommissaris-Generaal, den Gouverneur-Generaal en hoogstderzelver familiën, benevens een groot aantal ingezetenen van *Paramaribo*, door den wel eerwaarden Heer J. H. P. VOIGT ingewijd. — Dan dat wij nu naar de straks genoemde brug terug keeren. Dezelve overgaande, komt men in de *Saramakkastraat*, en het eerste huis, dat men ter regterhand vindt, is de Loge, *Concordia* genoemd (*), welker werkplaats geheel boven op de vliering is. De Negers noemen dit vlieringgeraas, dat zij op eenen afstand hooren kunnen, *bakkra winti* (afgoderij der Blanken); *winti* noemen zij, bij onderscheiding van *doe's*, zekeren aan de kust van *Guinea* gebruikelijken afgodendans, welke in de kolonie strengelijk verboden is.

De groote zaal van *Concordia* dient thans tot de vergaderzaal van het Departement *Paramaribo*, behoorende tot de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, welk departement in Februarij 1831 bij de 300 leden telde. De *Surinaamsche Maatschappij van Weldadigheid*, het Genootschap *ter bevordering van het Christendom onder de Heidensche bevolking* en het *Landbouwkundig Genootschap*, onder de zinspreuk: *Prodesse Conamur*, houden hier ook hunne algemeene vergaderingen. De eerste oprigting van een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* geschiedde hier in het laatst van het jaar 1794, zijnde bij den overgang dezer kolonie aan de Engelschen, of wel in het jaar 1800, ontbonden en den 1 April 1816 weder op nieuw opgerigt (†). De *Maatschappij van Weldadigheid* werd opgerigt den 28 November 1827, waaraan den 2 September 1828 door gezegde Maat-

(*) Deze Loge, alsmede *l'Union*, zijn in 1773 ingewijd.

(†) Zie de Almanak van gezegd Departement, over den jare 1827.

schappij eene Spaarbank verbonden werd. Het Genootschap *ter bevordering van het Christendom* benevens de Kommissie *tot zedelijke verbetering der Gevangenen* zijn mij, zoo wel in oorsprong als werkzaamheden, geheel onbekend. De oprigting van het *Landbouwkundig Genootschap* dagteekent van den 19 Mei 1829.

Men heeft in *Paramaribo* nog twee andere Loges, meerendeels uit Israelieten zamengesteld; de eene, de *Standvastigheid* genoemd en in 1786 ingewijd, heeft hare werkplaats in een partikulier huis, op den hoek van de *Dominé-* en de *Steenbakkers-* of *Hernhutterstraat*; de andere, *l'Union* geheeten, is den 4 April 1829 eerst weder na den brand van 1821 in werking gekomen, hebbende voor haar lokaal een partikulier huis in de *Joden Breestraat* gehuurd.

Tegen over de Loge *Concordia* heeft men de zoogenaamde *Pontewerf*, en een paar deuren verder, aan de zijde der Loge, het groote geveleind huis, in hetwelk de bekende schrijver ANTONIE BLOM in 1808 overleed; terwijl men eenige huizen verder, aan diezelfde zijde, den Schouwburg vindt, voerende tot zinspreuk: *de verrezene Phoenix*, den 20 November 1798 opgerigt (*), zijnde een laag, zeer vervallen en weinig beduidend gebouw, door welke laagte het eene regte zweetkast is; men vindt er slechts twee in prijs verschillende zitplaatsen, als: het parterre, doende voor éénen avond *f* 3 — 25 en de loges *f* 4 — 00 N. C.; dan ook in deze nemen de uitspanningen sterk af, zoodat er weinig meer gespeeld wordt (†). Vroeger had

(*) In Junij 1831 is, uit oorzaak der bouwvalligheid, het geven van representatiën in dit gebouw verboden.

(†) In Julij 1832 vond ik mij wegens deszelfs bouwvalligheid verpligt, dit gebouw af te breken, zijnde ik toen ten tijde

men te *Paramaribo* wel drie schouwburgen, namelijk dezen, de gezegde Roomsche kerk en eenen aan den *Spanhoek* (de westerhoek van het *Brandplein*), de *Militaire Schouwburg* geheeten, voerende tot zinspreuk: *oefening kweekt kunst* (ofschoon het eene schuldkweeking geworden is), welke ook in 1821 eene prooi der vlammen werd.

Publieke gebouwen voor het lagere onderwijs zijn er niet, veelmin voor middelbaar onderwijs; de scholen bestaan alleen door partikuliere ondernemingen, en er zijn slechts twee schoolonderwijzers, welke gesalariëerd worden, de eene met een traktement van *f* 2400 en de andere van *f* 1700 N. C. 's jaars.

Ten oosten van de stad, of liever de oostelijke hoek van *Paramaribo* is het fort *Zeelandia*, welke naam aan hetzelve na de bemagtiging van KRIJNSZOON in 1667 gegeven werd; echter wordt de stichting van dit fort aan de Portugezen toegeschreven (*). Om de uitspringende punt, waarop dit fort gelegen is, loopt een zeer sterke stroom, welks raveling een bestendig geruisch verwekt. Deze sterke schuring van het rivierwater heeft reeds den Gouverneur VAN SOMMELSDIJCK het besluit doen nemen, om den rivieroever met groote vlinten en klipsteenen tegen afspoeling te verzekeren, ofschoon de ondergrond uit schulpsteen bestaat. Het aloude fort zelf (nu *Binnenfort* geheeten) is door afbreking, aanbouwing en veranderingen in een zonderling nest verkeerd, en men moet zich bij het zien daarvan verwonderen, dat het een bombardement van drie dagen (van den 15—17 October 1712) tegen de Franschen heeft kunnen uithouden; vooral wanneer men daarbij in

belast met de administrative policie; zoodat er thans in geheel *Paramaribo* geene enkele schouwburg gevonden wordt.

(*) PISTORIUS, bl. 2.

aanmerking neemt, dat het toen ten tijde zeer in verval en slecht gearmeerd was. Maar de kolonisten zeiden, dat de gevraagde schatting, door CASSARD, onder bedreiging van de kolonie te zullen platbranden en de ingezetenen door honger en bommen te zullen dwingen, slechts een lokaas voor de Franschen was, om, in geval van betaling, in het vervolg terug te komen en alsdan de opbrengst hunner nu nog niet geoogste produkten op te eischen; dat het dus beter ware, om hen maar te laten afbranden, *wijl zij toch niet om de doove kolen gekomen waren;* waarvan dan ook eene manmoedige verdediging het gevolg was: echter moesten de onzen voor de overmagt der Franschen bukken (*).

Het Binnenfort bestaat uit vier steenen gebouwen, welke met eenen vereenigingsmuur, waarin eene poort, waar boven een kruidmagazijn is, een' vijfhoek vormen. Aan de noord- of linkerzijde dezer poort vindt men een' grooten bronput, waaruit het water op eene Drentsche wijze met eenen bijna evenwigtigen, langen hefboom opgehaald wordt. De poort binnengaande, komt men op het binnenplein, waarop (echter zonder eenige herkenning) de Gouverneur VAN SOMMELSDIJCK door de oproerlingen begraven werd; links ziet men de getraliede vensters der militaire en regts der criminele en civiele gevangenhuizen; voor zich ziet men twee hooge palen staan, tusschen welke een kleine voetpaal, waaraan boeijen, in welke de afgestraft wordende slaven of slavinnen geboeid en gezweept worden; terwijl men op dit binnenplein ook Spaansche bokken uitdeelt.

Dan dat wij deze plaats verlaten en verder gaan. Behalve de bovengenoemde gevangenissen, is het zoogenaamde *Kakkerlakkengat* het ellendigste gat, wat men zich verbeelden kan, bevindende zich regt tegenover

(*) HARTSINCK, D. II, bl. 683—722.

de poort, in eenen hoek van den dikken muur, zijnde een verwulfde kelder, waarin het licht van zon noch maan doordringen kan. Deze zoo duistere als vochtige spelonk heeft bij de militairen, door het daar in groote menigte huisvestende ongedierte, bovenstaanden naam gekregen, en om de ongezondheid van dit spookhol wordt niemand langer, dan 14 dagen in hetzelve opgesloten. Behalve tot gevangenissen, dienen de gebouwen van het Binnenfort voor magazijnen van kleeding en wapenen; terwijl men in den linkervleugel de provoost en de werkplaatsen der kleer- en schoenmakers van het garnizoen heeft (*).

Verder bestaat het fort *Zeelandia* uit eene groep van onregelmatige gebouwen, als: de officiers kazerne (paviljoen), zijnde eene groote houten loods van twee verdiepingen hoog, met twee galerijen aan de oost- of binnenzijde; dit onregelmatig gebouw ziet er zeer slecht en vervallen uit. Ten noorden van dit gebouw heeft men de hoofdwacht, bij de zoogenaamde ophaalbrug, aan dewelke het zeer sterk van zwaar en deugdzaam hout gebouwde meshuis en deszelfs keuken grenst. De mes is een gebouw van twee verdiepingen hoog, langwerpig vierkant, met een kruisdak, op welks midden een klein koepeltorentje staat, waarin zich eene klok en een uurwerk zonder wijzerplaat bevinden, zijnde het eenige publieke uurwerk van geheel *Paramaribo.* Echter schijnt men dit eerst na den tijd van FERMIN (1769) te hebben aangeschaft, aangezien gemelde schrijver zegt (†): » Ik moet ook niet vergeten te melden, dat » op een der bolwerken van het fort *Zeelandia* eene » klok onder een dak hangt, daar alle uren een soldaat » op een klein trapje naar toe klimt, om zoowel bij dag

(*) In 1833 zijn deze kamers tot gevangenissen vertimmerd.

(†) D. I, bl. 17.

» als bij nacht de klok te slaan, en dat er geen ander » uurwerk ten dienste der stad gevonden wordt."

Het meshuis, in welks ooster frontespies men het wapen der kolonie gebeeldhouwd ziet, is, volgens de inscriptie van het westelijke frontespies, in 1789 gebouwd, voerende tot zinspreuk:

Arcus non semper Tenditur.

(De boog kan niet altijd gespannen zijn).

De benedenzaal, waarin eene biljart en eene tapkast, dient den heeren officieren voor een koffijhuis; de bovenste verdieping, waarin de krijgsraad zitting houdt, dient tevens voor eene eetzaal voor de officieren van het garnizoen; terwijl de zijgebouwen de woning en keukens van den mesman bevatten. Naast de mes staat een van steen gebouwd officiershuis; vervolgens de bakkerij en eene groote keuken; waarop de fraaije, twee verdiepingen hooge, geheel van steen en luchtig gebouwde kazerne volgt, staande op eene koele plaats, aangezien de zeewind, die hier regt over de rivier aanwaait, dezelve doorblaast. Dit gebouw, dat oorspronkelijk voor een magazijn van vivres gebouwd werd en later in eene kazerne herschapen is, is niet alleen het grootste, maar tevens het hechtste gebouw der kolonie. Voor de kazerne en de vroeger genoemde gebouwen heeft men een ruim, onregelmatig schulpenplein, op hetwelk hier en daar eenige grafzerken verspreid liggen. Ook werd, volgens HERLEIN (bl. 50), de Gouverneur DE GOIJER hier den 1 Augustus 1715 begraven.

Achter de groote kazerne heeft men de kazerne der muzikanten, boven welke het korps guides of het Negerkorps logeert; achter dit gebouw vindt men eene officierswoning (*) en daarna de *Sommelsdijckskreek.* Bij

---

(*) In 1834 zijn al de gebouwen achter de groote kazerne afgebroken.

dit officiershuis vindt men nog de fondamenten van een' hier vroeger bestaan hebbenden en door den wind gedreven wordenden watermolen; echter is dezelve, zoowel als de wind-roggemolen van het fort *Amsterdam*, uit gebrek aan wind, spoedig in verval geraakt en afgebroken.

Deze gezamenlijke gebouwen maken het fort *Zeelandia* uit, en zijn met eenen niet hoogen wal en eene slijkerige, veeltijds waterlooze gracht aan de stadszijde omgeven. Aan den rivieroever staan achter eene kleine verschansing eenige ijzeren en een paar metalen stukken geschut, uit een van welke men elken morgen te 5 uren een dag- en des avonds te 8 uren een nachtschot doet (*).

De *Sommelsdijckskreek* overgaande, komt men in de voorstad *Zeelandia* of wel op het zoogenaamde *Combé* (†), liggende ten noorden van het fort *Zeelandia*. De *Oostersche Brug* overgaande (in October 1829 is dezelve afgebroken en in 1831 weder herbouwd), heeft men regts een groot magazijn van vivres voor het garnizoen, en links de smederij en andere werkplaatsen, alsmede eene zeer lange slavenloods. Verder is het *Combé* schaars met huizen bebouwd, hebbende daardoor over het algemeen groote tuinen, groote zwamp- en grasrijke perken, die bijna alle vierkant zijn, doordien de straten of liever wegen elkander

---

(*) Ditzelfde vindt plaats in het kampement van *Weltevreden*, bij *Batavia*; het morgenschot kondigt te 5 uren de *reveille* (le réveil) aan, en het avondschot, te 8 uren, wordt onmiddellijk door de *taptoe* gevolgd.

(†) Combé was de naam van een' Neger, de eerste, welke deze buitengronden bewoonde, naar welke men thans iedere tuin en buitenwoning *Combé* heet. Hetzelve werd eerst den 29 Mei 1799 uitgegeven. (Zie de notulen van het Hof van Policie).

regthoekig snijden. In het midden dezer hol bebouwde buitenbuurt vindt men eene ruime, maar nimmer bezocht wordende marktplaats, in welker midden een groote overdekte put in wied en ruigte verscholen ligt. De grond, welke laag is, is door deszelfs gewone vochtigheid zeer vruchtbaar; echter is het hier veel ongezonder, dan in het meer hooge en drooge *Paramaribo*.

Voor de groote *Roode-* of *Ophaalbrug* van den *Combé-rijweg* ligt de regte, zeer bekoorlijke *groote rijweg*, welke naar de plantaadje *Ma Retraite* leidt, zijnde met eenige fraaije huizen bebouwd. Ter linkerzijde vindt men, geheel aan den buitenkant, een groot gebouw met tuinen en weide, voorheen door den Raad-Kommissaris der domeinen, den heer H. KLINT, bewoond geweest, in welk gebouw ik een groot jaar met den heer ROMAN zoo vreedzaam als genoegelijk heb mogen wonen (*).

Het *Combé*, hoe ongezond, heeft als woonplaats veel aanlokkelijks. »Dit mag het voor een' Hollander hebben," zoude een Engelschman zeggen, »die in zwam-»pen, moerassen en waterplassen opgevoed is en wil blij-»ven leven; voor ons heeft zij dit in geenen deele." Doch ik ontveins niet, dat ik dikwerf deze stille buurt met derzelver schaduwrijke wandelwegen met genoegen doorwandeld heb. Het is hier zoo geheel landelijk en doet eene aangename gewaarwording bij hem ontstaan, die pas het meer woelige *Paramaribo* ontweken is. Ja, het *Combé* mag met regt een bekoorlijk nabij en buiten genoemd worden; echter is het in den regentijd aan de

---

(*) In het jaar 1832 werd hetzelve voor een *Cholera-hospitaal* herbouwd, zijnde er een ander partikulier huis, tusschen de *Wagenweg-* en *Soldatenstraat*, mede tot een hospitaal ingerigt; echter heeft men gelukkig in de kolonie geene sporen dezer verwoestende ziekte ontdekt.

rivierzijde ongemeen waterachtig, en door de weeke, vette klei bijna onbruikbaar; doch de meer zandige hoofdweg is niet alleen meer vast van bodem, dan de noordoostelijke tuinen, maar tevens als woonplaats ook gezonder.

Ook wordt hier het buitengoed *Stroomzigt* gevonden, thans bewoond wordende door den oud-Gouverneur A. DE VEER, zijnde met deszelfs fraaijen, wel beplanten tuin, geheel met zindelijke schulppaden versierd, een alleraangenaamst, stil en vreedzaam verblijf. Uit de voorste vensterramen ziet men op de breede rivier *Suriname*, op den seinpaal van *Jagtlust* en andere aan gene zijde der rivier gelegene plantaadjen, terwijl men achter het huis, in de schaduw van een jeugdig plantsoen, eene groote verscheidenheid van schoone en welriekende planten aantreft, hebbende de oud-Gouverneur dezelve te *Cayenne*, op de eilanden en elders laten verzamelen.

Openbare wandelwegen vindt men buiten *Paramaribo* niet, en plaatsen van uitspanning bijna even schaars. Mijne geliefkoosde wandeling was langs boven aangehaalden weg naar de plantaadje *Ma Retraite*, van waar ik dan over de plantaadje *la Tourtonne*, bij het hospitaal, in de stad en van daar naar huis terug keerde.

Den *Combéweg* over de groote *Ophaalbrug* inslaande, komt men, na een half uur wandelens, aan de koffijplantaadje *Ma Retraite*, alwaar men tusschen het woonhuis en de koffijloods over een ruim plein wandelt, op hetwelk eenige witte beelden en eene niet groote piramide staan, welke laatste men reeds zeer ver uit de regte laan zien kan. Van hier wandelt men nu langs de noordzijde der *Boomskreek* naar de meer westelijk gelegene koffijplantaadje *la Tourtonne*, welker bevalligheid niet weinig door een ruim met

hooge boomen overschaduwd plein en wel beplante tuinen vermeerderd wordt en het verblijf hier waarlijk aangenaam maakt. In den tuin bevindt zich eene zeer bevallige groep van eenige in eenen cirkel geplaatste tamarindeboomen, welke den wandelaar al spoedig derwaarts lokken, ten einde in derzelver koele lommer eenige rust te genieten. Op het bijna duistere middelplein dezer boomen wordt tevens de stille, romaneske rustplaats van den vroegeren eigenaar dezer plantaadje, CAUNASSKSBURG, gevonden; zijnde deze plantaadje later den eigendom van nu wijlen den Heer WOLFF geweest. Van hier gaat men langs de laan van *la Tourtonne* weder stadwaarts, en na een paar hooge hekzuilen, welke, gelijk de gebouwen dezer plantaadje, den vervallenen staat van dit effekt aanduiden, te zijn voorbijgegaan, wandelt men eene zeer donkere laan in, welke geheel van zware boomen, zeer onregelmatig, meerendeels uit de natuur opgeschoten, overschaduwd is, aan welker kolossale stammen men allerhande soorten van planten en struiken ontwaart. Menigmalen heb ik mij in deze duistere laan, bij het doen van eene avondwandeling, in de koele schaduw van dit statig en majestueus geboomte, in ernstige bespiegelingen in de eenzaamheid vermaakt, terwijl ik dan, het gewoel der stad ontweken, de verbazende groeikracht en de zonderlingste spelingen der natuur met diepen eerbied bewonderde. De groote vegetatie, welke men hier overal ontwaart, is bijna ongeloofelijk. Ik heb *Kankantrieboomen* gezien, welke, meerendeels uit vogeldrek opgeschoten, met allerhande soorten van planten begroeid waren; andere boomen waren zelfs met verschillende heesters en klimop beladen; terwijl het zoogenaamde *tay-tay* of boschtouw zich zoo zwaar en menigvuldig om de stammen der boomen geslingerd had, dat hetzelve, doordien het

kruiselings en slangswijze in, over en door elkander gegroeid was, den anders stouten boom, als in een net verward, in hetwelk weder duizenden van hagedissen, duizendbeenen, schorpioenen en ander ongedierte eene veilige schuilplaats vinden, met half gestorvene takken kwijnende doet sterven.

Eindelijk komt men dan weder uit dit digte bosch, alwaar de oogen zich links en regts in met boomen begroeide zwampen verliezen, aan de *Sommelsdijckskreek*, bij de *Wester-* of *Hospitaalbrug*, zoodat men bij het hospitaal in de *Gravestraat* terug komt.

Als wandelplaats is de *Steenbakkersgracht* beroemd; statige tamarinden bieden den stedeling hier eene der aangenaamste morgenwandelingen aan. Is de koelte dezer boomen ongezond, voor den niet bezweetten is derzelver lommer hoogstverkwikkelijk; en het is welligt door deze boomen, dat VON SACK deze gracht *Tamarindegracht* heet.

De omtrekken van *Paramaribo* leveren niets bijzonders op; op eenigen afstand is alles digt bosch en kappewierie.

De meest geliefde uitspanning was ten westen van de stad, in eenen afgelegenen tuin, buiten de *Saramaccastraat*, alwaar eene societeit met eene kegelbaan, de *Harmonie*, gevonden werd, waarin scheepskapiteins en vreemdelingen altijd welkom waren, zijnde vooral door eenige Duitschers bezocht geworden; dan ook deze buiten-uitspanning is nu vervallen.

Dan dat wij ons nu ten slotte naar meer stemmige plaatsen begeven, namelijk naar de begraafplaatsen. Hiervan is de zoogenaamde *Nieuwe Oranjetuin* wel de voornaamste (op de begraafplaats de *Oude Oranjetuin* wordt niemand meer begraven). De *Nieuwe Oranjetuin* is tusschen de *Gravestraat* en de *Wagestraat* gelegen, en rondom met eene zware heg omgeven,

welke begraafplaats des nachts met eene poort afgesloten wordt. Ieder betaalt hier voor een graf *f* 150 N. C. De geheele oppervlakte is met verschillende gedenkteekenen bezet, onder welke vele van marmer. De fraaiste buste is die van zekeren W. H. VAN OMMEREN, in 1803 overleden, wiens graf in 1810 door deszelfs broeder met dit gedenkteeken versierd werd. Ook vindt men hier een' marmeren grafsteen, op welken metalen letters zijn; dan, hoe vast ook geklonken, zijn er reeds vele van te zoek geraakt, waardoor de inscriptie bijna een raadsel geworden is; men leest er op: » JURRIAAN FRANÇOIS FRIDERICI, geboren den 7 December 1751, overleden den 11 October 1812." Naast dezen grafsteen ligt deszelfs zoon CHARLES.

De meeste der hier gevonden wordende grafsteenen liggen twee à drie voeten boven den grond gemetseld; waardoor eene spoedige overgroeijing van gras voorgekomen wordt. Men vindt hier ook grafsteenen, omgeven met langwerpig vierkante hekken, meerendeels in de rigting van het oosten naar het westen, evenwel veel onregelmatiger, dan in Europa.

Schuins over deze begraafplaats, aan de noordzijde van de *Soldatenstraat*, aan de westzijde van de *Swallenbergerstraat*, is het *Nieuwe Kerkhof*, waarop men *f* 75 N. C. voor een graf betaalt, zijnde, alhoewel minder kostbaar, eveneens met grafsteenen en hekken voorzien.

Van hier langs de *Rust- en Vredestraat* gaande, komt men aan de *Drambrandergracht*, aan welker overzijde de begraafplaats der *Hernhutters* is, wier graven meerendeels met Hoogduitsche inscriptiën voorzien zijn. In het midden van deze begraafplaats staat eene groep tamarindeboomen, die op een zindelijk ronddeel eene koele schaduw geven; welke plek gronds, onder het schijnbaar treurende geboomte met han-

gende takken, eene sombere rustplaats voor den wandelaar in het moerassige dal der dooden aanbiedt.

Ook vindt men van de Lutersche gemeente eenige begraafplaatsen achter derzelver kerk, welke kleine rustplaatsen niets merkwaardigs bevatten. Echter zijn de begraafplaatsen om en bij *Paramaribo* over het algemeen *groot* en *veelvuldig;* regt voor de *Burenstraat*, tusschen de *Wanica-* en *Rust- en Vredestraat*, vindt men eene zeer uitgestrekte, waarop hier en daar nog eenige zwarte palen verspreid staan; niemand wordt hier meer begraven, maar toch vindt men er veeltijds eenige honderden stink- of aasvogels.

Aan de achterzijde van de *Wanicastraat* of liever *weg* is naast het *Galgenveld* de begraafplaats der vrije ongedoopten en minvermogenden, alwaar ook degenen, welke door de Weeskamer of door de Policie begraven worden, hunne rustplaats vinden; terwijl men aan den weg naar *Kwatta* (*) een drietal zulke plaatsen voor de Portugesche en Hoogduitsche Joden vindt.

§ 2. Beschrijving van de *Joden Savane.*

De *Joden Savane* is een weinig beteekenend dorp of eene buurtschap, zijnde een eigendom en de voormalige zetel van Portugesche Joden, doch nu meer en meer in verval gerakende, liggende in de divisie *Boven-Suriname*, tien uren en dus twee tijen varens boven *Paramaribo*, echter aan de andere zijde (en dus in het opvaren aan den linkeroever) der rivier *Suriname*, alwaar dit romaneske dorpje op eene hooge zandrits gebouwd is. Dan ten einde dit dorpje eenigermate te doen kennen, zal ik hier een uittreksel uit mijn reisjournaal laten volgen.

(*) *Kwatta* staat op de kaart van ALEXANDER DE LAVAUX als *Societeitsplantaadje* bekend.

» (Vrijdag, den 12 September 1828.)

— » En nu kregen wij den schilderachtig gelegenen » heuvel, op welken eene van steen gebouwde *synagoge* » staat, in het gezigt. Voor dit stille dorpje ligt midden » in de vischrijke rivier een bevallig *Tabbetje* of lang- » werpig, onbewoond eilandje, hetwelk in den kron- » kelenden stroom een verrukkelijk fraai gezigt oplevert, » zijnde geheel en al begroeid met boomen, heesters » en struikgewassen, waaronder eene menigte doren- » heesters met kleine, ronde bladeren, hier *Branti-* » *Maká* (*) geheeten, alsmede bloemdragende hees- » ters, welke door enkele of kleine groepen van op- » gaande boomen afgewisseld werden; terwijl aan den » oever de sponsachtige waterplant *MókkéMókke* (Alum) » groeit, welke, met hare stevige, groote, breede bla- » deren van eene donkergroene, glinsterende kleur, » veel naar het driekantige blad der *Taijers* gelijkende, » met haren gelen, tulpvormigen bloesem, bij de kleu- » ren van de in de donkerheid verschillende bladeren » der boomen, het witte en roode der huizen en het » graauwe en groene der savaneheuvels, eene allerbe- » koorlijkste mengeling in de spiegelende, effene vlakte » der rivier opleverde. Voor en aleer men nu aan den » groenen heuvel of aan den zoogenaamden berg komt, » heeft men aan deszelfs voet eenige militaire gebou- » wen, welke groep men door de rood geverfde » deuren en vensters, terwijl de overige huizen ge- » teerd zijn, van partikuliere woningen onderkennen » kan; alwaar de kommanderende officier van den

---

(*) Sommige Surinamers zijn in het verkeerde denkbeeld geweest, dat de *Branti-Maká* dezelfde struik was, dien men te *Curaçao* en in andere gedeelten van de Spaansche Westindische volkplantingen *Guaco* noemde; echter is de eerste een heester en de laatste eene rank.

» achter dit dorp gelegen' militairen post *Gelderland*
» zijn verblijf en een piket heeft.

» Niet minder aanlokkelijk deed zich de buurt,
» welke boven op den heuvel rondom de synagoge
» gebouwd is, van hier aan ons nieuwsgierig oog voor;
» derzelver statige stilte deelde iets deftigs en eerbied-
» wekkends mede, en deed ons onwillekeurig aan de
» aartsvaderlijke tijden en leefwijzen denken. Dan
» vele bekoorlijke tafereelen moet men, gelijk ons
» de ondervinding maar al te dikwerf leert, nimmer
» dan uit de verte aanschouwen, wijl zij, van nabij
» gezien, veeltijds uit de hand vallen, eveneens als
» de geschilderde tooneelschermen. Genot bestaat
» in ons doel na te jagen; het bereiken daarvan doet
» het genot eindigen; en wijl wij menschen veelal met
» hersenschimmige vooruitzigten van een denkbeeldig
» geluk met allen ijver ter bereiking van dit zoo gewensch-
» te doel streven, maken de droombeelden, die wij ons
» zelven scheppen, ons gelukkiger, dan het aanwezen
» der zaak zelve. Eindelijk zullen wij in meergevor-
» derde jaren gelooven, en met SALOMO, dien wijzen
» Koning, uitroepen, dat alles ijdelheid der ijdelheden
» is, tooneeltooi, zinsbegoocheling en schijnschoon,
» wat op 's werelds tooneel ons menschen omgeeft en
» onledig houdt.

» Ook hier vond hetzelfde plaats met de beschouwing
» van de *Joden Savane*, nadat wij den groenen heuvel
» beklommen hadden. Ook deze buurt moet slechts
» in het verschiet gezien worden; overal ontwaart men
» drukkende armoede op de puinen van voormalige
» grootheid; men vindt er eenige grijze, afgeleefde
» Israelieten in oude bouwvallige huizen, welke door
» verwilderde tuinen omgeven zijn. Echter is het gezigt
» van dezen heuvel op het bovengenoemde tabbetje,
» dat zich in de lengte naar den loop van dezen brui-

» nen, kalmen stroom uitstrekt, allerliefst, terwijl » men nu van boven op hetzelve nederziet.

» Wij bragten, na de geheele buurt en synagoge in » oogenschouw te hebben genomen, den avond in het » aanzienlijkste huis dezer buurt, bij den Heer J. DE LA » PARRA, in gezelschap van eenige goede oude lieden » door, als LA PARRA, NASSY, J. H. DE MERA en B. H. » DA COSTA, alle afgeleefde Joden van tusschen de 70 » en 80 jaren, welke ons met eene zigtbare belangstel- » ling de opkomst en vroeger hier bestaan hebbende » privilegiën mededeelden, terwijl zij zich eenparig » over het ontnemen van hunne eigene private regtbank » beklaagden. Ook voorzagen deze gastvrije menschen, » welke reeds als met het eene been in het graf stonden, » op zeer gegronde reden, dat hunne woningen na » hun overlijden, gelijk reeds zoo vele anderen, ledig » en onbewoond zouden blijven.

» Volgens hun verhaal, waren hunne voorouders door » de vervolgingen uit Spanje en Portugal herwaarts » gevlugt, hebbende in 1632 van ons Gouvernement » verlof bekomen, om zich op deze *Savane* met der » woon neder te zetten; echter was het niet voor Au- » gustus 1691, dat de eigenaar van dezen grond, » zijnde SAMUEL NASSY, hun dit etablissement in vollen » eigendom afstond, er nog 25 akkers van de nabij » gelegene weide bijvoegende; de Gouverneur SCHER- » PENHUIZEN begiftigde hen nog daarenboven met 100 » akkers, waarvan de giftbrief nog in de verzameling » der privilegiën, titel 8, d.d. 12 September 1691, » gevonden wordt.

» De synagoge werd in de jaren 1685 en 1686 » (welk laatste jaartal van ijzeren ankers aan den weste- » lijken gevelmuur staat) gebouwd (*), en staat w.-z.-w.

(*) Vergelijk het door NASSY geschreven werkje *Essai Historique*

» en o.-n.-o. op een hoog, ruim plein, zijnde de » vlakke kruin van eenen heuvel, 10 à 12 Ned. ellen » boven den gemiddelden stand der rivier. De synagoge » zelve, van een eenvoudig van hout gemaakt en zwart » geverfd traliehek omgeven, is ook, gelijk derzelver » hooge, ter weerzijden gelegene stoepen, geheel van » tigchelsteenen, met twee zoodanige opgaande gevels, » opgetrokken, zijnde een hecht-sterk gebouw, zonder » toren, klok of uurwerk; hetzelve is 93 Rijnl. voeten » lang, 42 voeten breed en 33 voeten hoog. Binnen » gaande, ziet men een houten gewelf, hetwelk door » pilaren van echt bruinharthout onderschraagd wordt. » In het westelijk einde is een zolder, welke ruim een » mans lengte boven den anderen vloer ligt, bevattende » de zitplaatsen voor de vrouwen; onder dezen zolder » vindt men drie vertrekken, in een van welke de » regtbank der Joden zitting heeft gehouden. Dit pri- » vilegie werd hun door ANNA, Koningin van *Enge-* » *land*, verleend, waarin tevens bepaald was, dat » zij gedurende hunne hooge feesten van alle regterlijke » vervolgingen hunner schuldeischers bevrijd en buiten » aanspraak waren; echter is deze private regtbank, » welke ter eerste instantie in civiele zaken tot en met » de som van *vijf honderd guldens* uitspraak deed, » even als hunne verdere privilegiën, vervallen, en » op den 4 Julij 1825, in gevolge Koninklijk besluit » d.d. 2 April te voren, afgeschaft.

» In het vertrek ter linkerzijde bevond zich thans, » behalve de brandspuit, eene groote kast met boeken » en oude archiven. Buiten de godsdienstoefening » wordt, op straks genoemden zolder, aan een zestal » kinderen les gegeven. In het oosteinde der kerk staat » de *Sakristie*, eene groote kast, in welke, op acht- » tien rollen, de boeken *Mozes* bewaard worden; » iedere dezer rollen bevat de vijf boeken *Mozes*, in de

» Hebreeuwsche taal op parkement geschreven; de » stokken, om welken deze heilige wetten en leer opge- » rold zijn, zijn met eene fraaije van goud of van zilver » vervaardigde kroon versierd, terwijl ieder dezer » achttien rollen in een verschillend gebloemd zijden » kleed ingewikkeld is. Aan de noordzijde is de bank » der regenten, terwijl het geheel vrij zindelijk on- » derhouden wordt. De veelheid van koperen kroo- » nen en kandelaren levert nog de sprekendste bewijzen » op van de vroegere welvaart dezer gemeente, zijnde » dezelve door onderscheidene Joden, wier namen er op » gegraveerd staan, aan deze kerk ten geschenke gegeven, » gelijk ook de zilveren waschkom en lampetkan, in » welke tevens twee opgehevene handen gegraveerd » zijn; voor het overige bevat dit bedehuis geene bij- » zondere versierselen.

» Den 12 en 13 October 1785 hebben de Joden het » honderdjarige jubelfeest dezer synagoge binnen de- » zelve gevierd, bij welke zoo kostbare als plegtige » feestviering meer dan 1600 personen zouden tegen- » woordig geweest zijn, waaronder ook de Gouver- » neur-Generaal WICHERS, de Raden van Policie, die » van Civiele Justitie, Stafofficieren en verdere hooge » beambten (*). In het jaar 1827 zijn nog aanmerkelijke » reparatiën aan dit gebouw verrigt.

» De synagoge nu bezigtigd hebbende, gingen wij » op den zuidoosthoek van het plein een oud koffijhuis » bezoeken, maar deze bouwvallige kast, geheel op » palen gebouwd, was onbewoond en gesloten, zoodat » er niets dan eene groote hoeveelheid ongedierte huis- » vesting vond, waardoor dit ellendig gebouw weldra » tusschen het hangende rooster- en paalwerk zal

(*) Zie de over dit jubelfeest in het licht gegevene beschrijving, bl. 1.

» instorten; terwijl alles, vermolmd, verrot en ver-
» modderd, niets dan verval en vergankelijkheid ten
» toon spreidde; het laken van de kleine kale *bil-*
» *jart*, zonder *queue* of *ballen*, met verrotte en
» beschimmelde zakken, scheen hier en daar (misschien
» wel met eene oude jagers policiemuts) gelapt te zijn:
» alles was hier *misere à ruse*, en verwekte bij eene
» dompige, onaangename stiklucht eene sombere en
» nare gewaarwording. Naast dit biljarthuis, bij den
» straks genoemden DA COSTA eenige ververSching heb-
» bende genoten, wandelden wij het zoogenaamde
» dorp oostwaarts uit, en kwamen langs den weg van
» het kordon weldra aan den post *Gelderland*, liggende
» nog acht à tien Nederlandsche ellen hooger, dan
» gezegd kerkplein. Dan, voor en aleer wij deze buurt
» verlaten, welke in Julij 1828 ook met een bezoek van
» den Kommissaris-Generaal JOH. VAN DEN BOSCH ver-
» eerd is geworden, moet ik nog zeggen, dat het hier,
» door de drooge ligging bij eene zuivere lucht, zeer
» gezond is; het meerendeel dezes aardrugs bestaat uit
» gul zand, hetwelk hier en daar met bruine, leemach-
» tige aarde en rosse keizelsteenen afgewisseld wordt.
» Het dorp zelf had voorheen vier dwarsstraten, zijnde
» nog allen kenbaar, en was 450 Rijnl. voeten lang en
» 300 voeten breed, op welk langwerpig vierkant men
» eertijds 80 à 90 huizen telde; doch in 1790 moet
» het reeds naar eene bijna verlatene woestijn geleken
» hebben, wonende er toen in 49 huizen slechts 22
» armoedige huisgezinnen (*), en in October 1822
» woonden er alreeds niet meer dan acht huisgezin-
» nen (†), zoo als het nog heden zijn zal. «

(*) *Historische Proeve*, enz., D. II, bl. 47.

(†) *Vaderlandsche Letteroefeningen*, Mengelwerk, voor 1823, bl. 183.

» Men zegt in de *Vaderlandsche Letteroefenin-*
» *gen* (*): » dat de Joden deze plaats van rust en
» » veiligheid verlieten, en naar *Paramaribo* gingen,
» » om te handelen;" dan zij, die den landbouw ver-
» laten hebben, zijn meerendeels verarmd geworden,
» ofschoon ook anderen weinig of niets vooruitgekomen
» zijn. Vele der aanzienlijkste Portugesche Joden zijn
» er op gesteld, om op de hier aanwezige kerkhoven
» bij hunne voorvaderen te worden begraven. De voor-
» malige bloei van dit dorp had deszelfs oorsprong in
» de levering van benoodigdheden aan de toenmalige
» sterke bezetting van het kordon (een opengekapte
» weg van verdediging, welke linie, met militaire pos-
» ten bezet, de regtervleugel genoemd wordt), welke
» thans bijna geheel onbezet is, zoodat vroegere kapi-
» teinsposten nu door een' korporaal en een paar guides
» bezet zijn, waardoor de handeldrijvende Israelieten
» dan ook reeds sedert vele jaren van hier opgebroken
» en naar *Paramaribo* vertrokken zijn.

» Het pad van de synagoge naar gezegden militairen
» post *Gelderland* gaat door zeer grof, sneeuwwit
» zand, hetwelk met witte keisteenen vermengd is.
» Het was juist midden op den dag (Vrijdag, den
» 12den), dat wij derwaarts gingen, zoodat ons het
» leder bijna aan de voeten verschroeide, terwijl wij
» door het sterke licht met halfgeslotene oogen voort-
» wandelden.

» Links en regts van de buurt dezer *Savane* heeft
» men twee diepe, met boomen begroeide valleijen;
» terwijl men aan de regterhand van dit pad, aan de
» helling der vallei, het Joodsche kerkhof met eene
» menigte marmeren grafsteenen of gedenkteekenen met
» Hebreeuwsche inscriptiën vindt.

(*) Zie vorenstaand nommer.

» De post *Gelderland* is aan het begin van den vrij » breeden kordonweg (welke de posten van den regter » vleugel bevat en naar den hoofdpost *Mauritsburg* en » vervolgens naar *Imotappi*, aan de *Boven-Comme-* » *wijne*, leidt) gebouwd. Zekere Schrijfster zegt » van den post *Gelderland:* » Het schijnt ook, dat » » anderen vóór ons hier overeenkomst met Gelderland » » gevonden hebben; want deze alhier gevestigde post » » draagt dien naam (*).''

» Zuidwest van dezen post heeft men, op een paar » honderd passen afstands, aan het einde van de regts » liggende vallei, eene bron van zeer zuiver water, » hetwelk al druipende uit verschillende kleine openin- » gen in eenen woesten natuurwand dezer zandrits » voortkomt, welk water door eenen breeden dam van » bijna puur zand, uit eene meer achterwaarts gele- » gene valei gefiltreerd zijnde, de kleur van Maderawijn » heeft. Men vangt dit druppelende water op planken » en leidt het op die wijze in vaten, zijnde het door » deszelfs zuiverheid, na eenigen tijd in Indiaansche » potten of kommen gestaan te hebben, ongemeen » frisch en, door deszelfs koelheid, aangenaam te » drinken. Bij den steilen wand dezer grot is de » schulprits vermengd met eene slijmachtige knipklei, » welke graauw van kleur is, waaruit, door de be- » stendige bevochtiging, vele weelderige planten » groeijen. Na deze plaats bezocht te hebben, moes- » ten wij op nieuw dit gulle zand, hetwelk zich » van verre als sneeuw of eene groote bleek met linnen » voordoet, doorwaden, ten einde bij de officiers wo- » ning, aan de rivierzijde, terug te komen. De zon » juist in het toppunt zijnde, was de verbazende hitte » op dit witte zand geheel onverdragelijk.

(*) *Vaderlandsche Letteroefeningen*, Mengelwerk, voor 1823, bl. 187.

» Na te hebben *gebreakfest*, beslòten wij, in plaats
» van te slapen, de oude Joden begraafplaats, iets
» hooger op aan dezelfde rivierzijde gelegen, te gaan
» bezigtigen, kunnende met de boot in één half uur
» bij dezelve komen.

» Van de *Joden Savane* af wordt de rivier meer
» woest, terwijl het gezigt van die zijde op dit dorpje
» vooral niet minder romanesk is, dan bij de aan-
» komst (zie de hier bijgevoegde plaat). Men heeft in
» het opvaren aan den linkerkant hooge, gele met roode
» strepen doortrokkene rotswanden, welke zoo steil
» als een muur opgaan en overal gaten vertoonen, in
» welke kleine vogeltjes nestelen. Deze steile oevers zijn
» met eene menigte kleine en zware boomen, klimop,
» *bosch-tay-tay* en andere planten begroeid; terwijl
» op de eerste hooge rots vóór het jaar 1685 de oude
» Joodsche kerk gestaan heeft. Iets verder heeft men
» mede links, in de buitenbogt der rivier, eene kleine
» inham of landingsplaats in het bosch, alwaar eenige
» kano's of coijalen onder het schaduwrijke geboomte
» lagen. Hier aan wal gaande, staken wij al klimmende
» het bosch in door gul zand en eene menigte struik-
» gewassen, komende weldra aan de oude Joden
» begraafplaats, op welke eene groote hoeveelheid graf-
» steenen, zoowel dezulke, welke de gedaante eener
» prisma, als die van een langwerpig vierkant had-
» den, liggende in zeer onregelmatige rigtingen onder
» elkander verspreid; de prachtigste dezer gedenk-
» teekens waren die van DE MEZA, COHEN, NASSY,
» DE LA PARRA, enz. In het midden van deze eenzame
» afgezonderde begraafplaatsen stond een zware statige
» boom, welke met deszelfs breede kruin deze stille
» graven overschaduwt, en de somberheid dezer plaats
» vermeerdert, schijnende als eenzaam en verlaten
» deszelfs standplaats te betreuren.

» Van hier gingen wij nu al opwaarts in heet zand en
» klimmende naar een kamp (condrie) van *Caribische*
» *Indianen*, welk kamp uit ongeveer 50 à 60 zielen
» bestond; echter is het juiste getal niet naauwkeurig
» te bepalen, daar de dorpskapitein PAPEGAAI niet eens
» zijnen eigen' ouderdom wist, veel minder de bevol-
» king van dit kamp.

» De plaats, alwaar de Indianen hun kamp opgesla-
» gen hadden, was geenszins bevallig, als liggende in
» een woest bosch, te midden van geel maalzand,
» even als bij *Norg*, in het landschap *Drenthe*.

» Ook deze Indianen waren geheel en al met *Coe-*
» *soewee* beschilderd; de vrouwen hadden onder en
» boven de kuiten breede, blaauwgeverfde katoe-
» nen banden om de beenen gebonden, en de man-
» nen droegen een blaauw lijnwaad, in plaats van
» eene camies, en een' dito sluijer over den schouder.
» Na hier op een stuk gerookte of gebarbacotte bever-
» aal, zoo dik als een mansbeen, onthaald te zijn,
» waarvan de reuk en het gezigt zoo voldoende waren,
» dat wij den smaak ontberen konden, gingen wij,
» na ook nog een stuk schors van den *Kweebie* of
» *Kweepie*, een boom van meer dan een voet in
» diameter, te hebben present ontvangen, te voet,
» onder een

» » Ein freyes Leben führen wir,
» » Ein Leben ohne Sorge'' enz.,

» door het zand naar de *Savane* terug; maar ofschoon
» niet meer dan een uur van daar verwijderd zijnde,
» viel ons dit slingerpad door het zwaarste maalzand,
» terwijl wij tusschen de groepen kreupelhout niet zel-
» den beraadslaagden, welken weg in te slaan, ver-
» schrikkelijk lang; zinkende, terwijl ons het zweet
» tapswijze van het gezigt stroomde, stap voor stap
» tot over de schoenen in het pure en zeer heete zand

» weg. Echter wordt deze barre zandwoestijn op eene » bevallige wijze door bloemdragende doornheesters en « eene menigte wilde *ananassen*, op welke zich vele » en verschillende prachtige *sprinkhanen* en *ka-* » *pellen* bevonden, afgewisseld. Op den post *Gel-* » *derland* gekomen, wandelden wij langs den bo- » vengenoemden weg naar de officiers woning aan de » rivier terug.

» Zaturdag morgen den 13 September, enz., enz."

Tot zoo verre dan het van de *Joden Savane*, in mijne tot nog toe onuitgegevene Reisbeschrijving naar de Nederlandsche Westindische Bezittingen, aangeteekende gevolgd; waarmede wij dit verslag als voldoende beschouwen, om van dit dorpje eenig denkbeeld te verkrijgen. Alleen moet ik nog melden, dat hetzelve door kwaadwillige brandstichters, op den 10 September 1832, bijna geheel verwoest is, daar vijf der voornaamste huizen en bijgebouwen eene prooi der vlammen zijn geworden. De brand ontstond in een onbewoond huis van den boedel M. DE LA PARRA, hetwelk regt tegenover de synagoge stond, van waar de brand in het groote hieraan belendende huis van den oud-burgerkapitein der divisie boven-*Suriname*, den Heer JACOB DE MEZA, oversloeg, hetwelk, met het huis van nu wijlen JOSUA DE LA PARRA (in December 1832 overleden), en nog twee andere huizen, totaal afbrandde, waardoor men het dorp als vernietigd kan beschouwen; terwijl ook door de reeds vermelde armoede van de nog daar zijnde bewoners en de steeds afnemende bevolking aan geene herbouwing denken doet.

Thans gaan wij over met een paar woorden van de zoogenaamde *Punt* in *Neder-Nickeri* mede te deelen.

§ 3. Beschrijving van de *Punt* in *Neder-Nickeri*.

De *Nickeri-Punt*, in het *Nederdistrikt* van dien naam, is eene vlakke, door de schuinsche rigting van de *Nickeri-rivier* en de kust, in zee uitstekende punt, met een' zandigen zoom omgeven, welke echter sterk afspoelt, terwijl de rivier van tijd tot tijd breeder wordt.

Op de kleiachtige punt, welke, gelijk het geheele distrikt, ziltig en laag is, bestaat eene buurtschap of een geprojecteerd dorp aan den oostelijken oever der *Nickeri*, welke zich in de breede monding der *Corantijn* of grensrivier ontlast, aan welker overzijde men van de *Punt* de plantaadjegebouwen van de Engelsche kolonie *Berbice* zien kan.

De buurt, op deze landpunt gelegen en daarnaar de *Punt* genoemd, bestaat hoofdzakelijk uit vier langwerpige blokken, loopende door eene regthoekige kruisstraat zuid en noord en de dwarsstraat oost en west; de twee noordelijke blokken zijn ieder in acht en de twee zuidelijke ieder in tien erven of loten onderdeeld, dus te zamen zesendertig erven, zijnde ieder eene ketting breed en twee kettingen lang, terwijl de geprojecteerde straten zestig voeten breed zijn; maar de huizen, behalve een 5- à 6tal hutten, ontbreken nog. Aan het noordeinde, regt voor de lange straat, staat een klein houten kerkje met opgaande gevels, ter weerzijden met drie dakvensters en een ellendig, klein en scheef naaldtorentje op het oosteinde, welk een en ander zich echter van boord, bij het aandoen dezer rivier, schilderachtig voordoet. — Helaas! ook hier wordt de algemeene waarheid weder bevestigd, dat men de meeste schijnbaar schoone gebouwen en redevoeringen niet te nabij zien en hooren moet.

Dit kerkje werd in 1825 en 1826 gebouwd en in October 1827, door den Wel Eerwaarden Heer WIX,

behoorende tot het Rotterdamsche Zendelinggenootschap ter uitbreiding der Protestantsche Kerk, ingewijd.

Deze leeraar woont met zijne familie op den kerkzolder, welke in tweeën verdeeld is, onder de singels, gelijk bij ons de duiven onder de dakpannen. De benedenste verdieping, eene ruime kamer met banken, dient voor eene kerk en school, in welke de dominé tevens schoolmeester, koster en voorzanger is.

Des Zondags morgens predikt de tegenwoordige leeraar in de half Hoog- en half Nederduitsche taal, en des achtermiddags, ten behoeve der slaven, in het Neger-Engelsch.

Zondag, den 11 October 1829, woonde ik hier de morgenpreek bij, bevindende er zich, behalve den Wel Eerwaarden WIX en mijn' persoon, dertien soldaten en twee Mulattenkinderen in de kerk.

Het noordelijkste van de thans aan de punt staande huizen is dat van den Landdrost, zijnde zeer luchtig, eenige voeten boven den grond, op palen gebouwd, staande op een' eenzamen, echter gezonden, zandigen grond en het naaste aan de kust. Het voornaamste huis is dat van den Engelschen koopman NICHELSON, zijnde rondom, zoowel de tweede als de benedenverdieping, met eene breede galerij omgeven. In dit drie verdiepingen hooge huis, nabij de rivier, ten noorden van den rijweg, welke naar de *Diamond* en verder naar de langs de kust gelegene plantaadjen gaat, gebouwd, heeft dan ook in Augustns 1828 de Kommissaris-Generaal, gedurende deszelfs kort verblijf in de *Nickeri*, een' nacht gelogeerd.

Aan de zuidzijde van den weg staan twee huizen, waarvan het oostelijke twee verdiepingen hoog is, 't welk ook binnen kort met eene *viranda* (*) zoude worden

(*) Het is te verwonderen, daar galerijen de koelheid bin-

omgeven, zijnde een partikulier eigendom van den Landdrost VAN KEMPEN (*), welke hetzelve voor tweehonderd guld. Ned. Cour. gekocht heeft; en aangezien de daarin geslagene spijkers meer dan deze som gekost hebben, en het gebouw zelf nog nieuw is, kan men hieruit den tegenwoordigen bloei en de welvaart van deze nieuwe volkplanting genoegzaam afleiden.

Het huis van den eenigen hier zijnde ambtenaar, den Heer H. J. BRAAM (een Groninger), dat aan de rivier voor de landingsplaats staat, is klein, echter niet onaanzienlijk, en zoude mij door de standplaats als woning het beste bevallen.

De militaire gebouwen, zoo als de kazerne (waarbij de *vlaggestok*), de officiers woning, de bakkerij, enz. zijn verweloos en bouwvallig, terwijl vijf à zes stuks andere huizen van vrijlieden, welke op de gezegde blokken verspreid en onregelmatig getimmerd zijn, meerendeels uit weinig beduidende woningen van palissadewanden en pinadaken bestaan.

Het is waar dat de *Joden Savane* in bevolking, bloei en welvaart afneemt; maar ook deze afgelegene muskietenbuurt is daarin geenszins toenemende en bestaat (October 1829), met de kerk en militaire gebouwen, uit niet meer dan twaalf gebouwen.

Ten zuidoosten, een half kwartiertje van de kerk, is op eene zandrits (welke rits evenwijdig langs de geheele kust doorloopt) de begraafplaats der *Punt*-bewoners.

Dat deze van de wereld afgezonderde zandzoom, met een legio van lastige insekten, brak water en zeer zel-

---

nenshuis ongemeen bevorderen, dat men ook in de oude kolonie van *Suriname* van deze Oostersche bouworde geen meerder gebruik maakt.

(*) Later, den 5 December 1831, in de *Nickeri* overleden.

den eenige tuingroenten, juist eene bevallige woonplaats is, heb ik er niet in kunnen vinden; alles heeft hier een somber, vervallen aanzien, hetwelk door de onbebouwde, met hoog wied begroeide erven en door van allen gezelligen omgang uitgesloten te zijn, steeds vermeerderd, en als het ware door de eentoonige treurmuzijk van de ruischende branding der rollende golven, welke zich in het zand verliezen en te niet gaan, onderschraagd wordt. De dorre oostewind, hoe koel en frisch, blaast hier akelig, op eene huilende wijze, door de halfgestorvene struiken; terwijl men op den schralen, droogen zandgrond niets dan de doodkleurige *Vienca*, op lange, naakte stelen, over het barre, heete zand ziet heen en weder zweepen. Dan voor ditmaal genoeg van de *Punt*, waarvan welligt in het vervolg nader; wat de *Nickeri* als distrikt betreft, dit hebben wij in de 2de Afdeeling van het 1ste Deel reeds gezegd.

Ziedaar dan de twee zoogenaamde dorpen dezer kolonie met derzelver omstreken beschreven. Wat *Armina* betreft, dit voorzeker kan noch dorp, noch buurtschap worden geheeten, aangezien er geen enkel partikulier persoon woont; het is de afgelegenste en de akelijkste militaire post der geheele kolonie, aan de onbevaarbare, vol klippen gelegene *Marowijne* of oostersche grensrivier, over welke klippen het rivierwater met een somber geruisch, onder opvolgende vallen, henenstroomt.

De militaire gebouwen van *Armina* zijn van palissaden met pinadaken zamengesteld, welke des morgens met een' kouden nevel doortrokken worden en over dag brandend heet zijn, welk een en ander deze traliehutten zeer ongezond maakt; bovendien is men hier te midden in een woest oord en, door den grooten afstand van eenigen vriend of gebuur, als van de wereld afgezonderd en van alle correspondentie ontstoken.

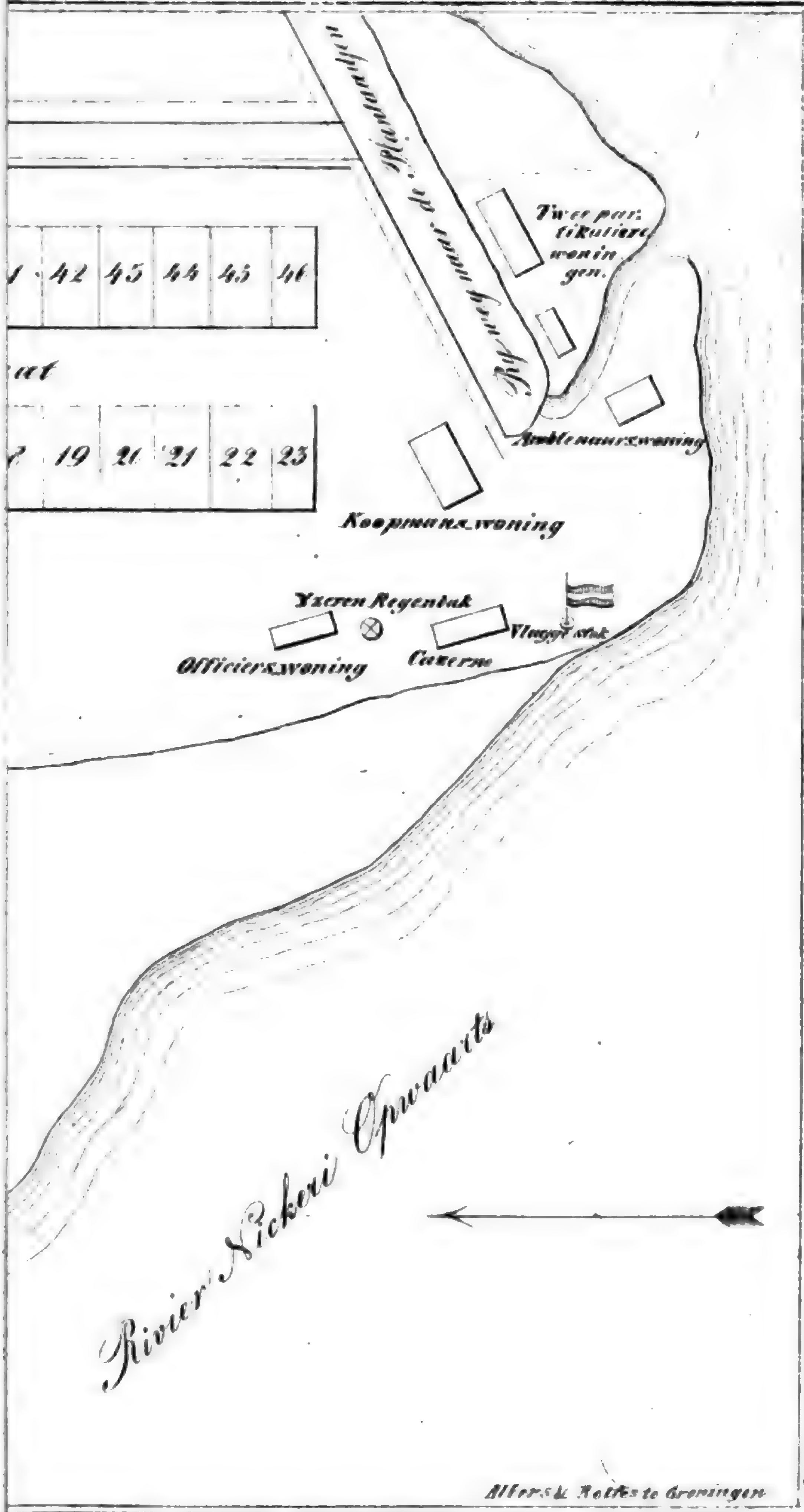

het Distrikt Neder_ Nickeri.

landsch.

In de maand September 1828 begaf ik mij met de Heeren V. KEIJZER, Luitenant bij het bataljon jagers N°. 27, en B. VAN AS, vergezeld van eenige schutter-negers (guides) en lastdragers, van den militairen post *Oranjebo*, aan *Boven-Commewijne*, naar dezen post op reis, moetende nu een ongebaand bosch doortrekken, in hetwelk wij, wegens den grooten afstand van *Oranjebo* naar *Armina*, vier dagen en drie nachten moesten vertoeven; terwijl wij op dezen zoo vermoeijenden togt breede zwampen en kreken doorwaden en tweeënzeventig bergen en heuvelen overklimmen moesten; op welke voor de gezondheid zoo nadeelige reis (waarvan in het vervolg in mijne Reisbeschrijving nader) de Heer VAN AS bezweken is, zijnde onder weg begraven.

Op *Armina* zelve heb ik waargenomen, dat het kwik binnen vijf uren tijds, en wel op het midden van den dag, meer dan twintig graden naar de schaal van FAHRENHEIT op- en nederspeelde. Ook deze spoedige weêrsverandering heb ik, ofschoon in eenen minderen graad, in *Boven-Suriname*, op den post *Victoria*, ondervonden, welke ook dien post zoo buitengemeen ongezond maakt.

Dan, geen dezer posten tot dit ons verslag behoorende, zullen wij dit Hoofdstuk hiermede voor geëindigd houden.

DERDE HOOFDSTUK.

BEVOLKING, REGERING EN TAAL DER INBOORLINGEN VAN DE KOLONIE *SURINAME*.

---

§ 1. Inleiding. — § 2. Blanken en Kleurlingen. — § 3. Indianen. — § 4. Bevredigde Boschnegers. — § 5. Slaven, soorten, karakters, uitspanningen, ziekten, enz. — § 6. Recapitulatie van bevolking. — § 7. Regering der kolonie *Suriname*. — § 8. Taal der Inboorlingen.

§ 1. Inleiding.

De bevolking der kolonie *Suriname* is, wat de hoeveelheid betreft, zeer verschillende opgegeven, en is ook thans met geene juistheid te bepalen; want niettegenstaande de registers van den burgerlijken stand te *Paramaribo* en in de buitendistrikten van jaar tot jaar in eenen beteren staat worden gebragt, blijven er ten opzigte der hoeveelheid Indianen, Boschnegers en Schuilersnegers, welke hier en daar in de bosschen der kolonie verspreid zijn, groote onzekerheid en losse gissingen bestaan, en deze onzekerheid zal ook wel nimmer worden opgelost.

Dat zoowel de plantaadjebewoners, als die van de stad *Paramaribo*, van alle tongen en kleur, godsdienstige en staatkundige denkbeelden zamengevloeid zijn, is algemeen bekend, als liggende in den aard eener volkplanting opgesloten.

Men verdeelt de bevolking van *Suriname* het gevoegelijkste in vijf hoofdafdeelingen, als:

a. Europeanen en blanke Kreolen.
b. Vrije Kleurlingen.
c. Indianen.
d. Bevredigde Boschnegers en Vrijlieden.
e. Slaven en Wegloopers.

Anderen plaatsen, ten eerste, de vrije Negers en Slaven naast de Kleurlingen, als met ons Blanken en Kleurlingen eene maatschappij en met elkanderen de gezamenlijke kolonisten uitmakende.

Ten tweede: de Indianen, als hebbende eene maatschappij op zich zelve.

Ten derde: de mede op zich zelven staande Bevredigde Boschnegers.

En eindelijk: de zoogenaamde Wegloopers, welke als het ware vogelvrij zijn.

§ 2. Blanken en Kleurlingen.

a. De *Blanken* zijn genoegzaam alle vreemdelingen, wordende er zeer enkele blanke Kreolen (inboorlingen) gevonden. Deze van alle Europesche natiën en verschillende geloofsbelijdenissen zamengevloeide menschen worden, uitgezonderd het garnizoen en een steeds afwisselend, maar dikwerf groot getal zeelieden, in vier klassen verdeeld, als: *ambtenaren*, *landbouwende* (*), *handeldrijvende*, benevens eenige *ambachtslieden.*

b. De *Kleurlingen* maken een tusschenras van Blanken en Negers uit, welke kleur, bij verdere gemeenschap met Blanken, eenen zachten overgang tot het blanke maakt.

Zoo heet, bij voorbeeld, alles, wat in de kolonie geboren wordt, *Kreool*, een uit de Spaansche taal

---

(*) Men vergeve mij, dat ik hier de rupsen vóór de bladeren noeme.

ontleend woord voor inboorling; uit de vermenging van eenen Neger met eene Indiane ontstaat een *Indiaansche Karboeger;* het kind van eenen Europeaan of Blanke, bij eene Negerin verwekt, wordt *Mulat* (*) genoemd. Een *Mulat* kinderen bij eene Negerin voortbrengende, verdonkert de kleur, waarom zoodanig kind *Karboeger* genoemd wordt; dan in voortdurende vermenging met Blanken neemt de kleur der kinderen in lichtheid toe, en de benamingen dier nakomelingen zijn in deze opklimming: het kind van eenen blanken vader bij eene *Mulattin* verwekt heet *Mistiche* (†); *Blank* en *Mistiche* geeft *Kastische*, *Blank* en *Kastisch Poestische kinderen*, en de kinderen van *Poestischen* bij *Blanken* verwekt worden *Blanke Kreolen* genoemd.

Onder de lieden van de kleur zijn veelal de *Karboegers* of *Quaterons* de schoonsten in ligchamelijke bouworde van alle inboorlingen; echter kan men met regt van de *Karboegers* zeggen:

» Hoe schooner leest,
» Hoe stommer geest."

De mannen, zoowel Blanken als Kleurlingen, geven zich in de Westindiën vrij algemeen met zwarte vrouwen of liever Negermeiden af, als ook met Kleurlingsche vrouwen, veelal *Missie's* geheeten; maar nimmer of hoogst zelden zal eene vrouw zich beneden hare kleur verbinden of zich zelfs daarmede gemeen maken. Het is voor eene *Mulattin* eene zeer groote, onuitwischbare schande, wanneer zij een *Karboeger* kind ter wereld brengt.

(*) De Mulatten worden op *Java Liplappen* geheeten.

(†) Bij STEDMAN, D. II, bl. 53 en 54, worden de *Mistischen* verkeerdelijk *Quateronnes* of *Cabougles* genoemd; dit zijn de bovengemelde *Karboegers*.

De *Kleurlingen* zijn meerendeels vrijgeboren; echter vindt men er ook eene menigte vrijlieden (*) en slaven onder. In de maatschappelijke betrekkingen vindt men dezelve in al de vier onder de Blanken genoemde klassen, als: ambtenaren, landbouwers, kooplieden en handwerkslieden.

Bestaan er bij ons in Europa vele bijgeloovigheden, zoo ten opzigte van het honden- en uilengeschreeuw, het breken van spiegels en honderden andere dingen; ook deze vindt men bij de geringere klasse der inboorlingen van *Suriname*. Zie hier eenige, welke mij onder het schrijven invallen.

a. Wanneer er op een' geboortedag of een huwelijksfeest iets van waarde breekt, al kost het ook duizend guldens, wordt dit als een gelukkige voorbode beschouwd (misschien om den eigenaar te troosten, ten einde het feest niet te storen).

b. Eene kamer, waarin een zieke ligt, mag niet aangeveegd worden.

c. Wanneer iemand komt te sterven, neemt men een lint, zoo lang als de persoon is, welke de overledene (hetzij de vader, moeder, man, vrouw, kind, vriend of vriendin) het meeste bemind en bezocht heeft, en doet hetzelve als een offer in de kist.

d. Wanneer men in den rouw is, dient men zijne gasten nimmer *chocolade* toe; de vrouwen gebruiken geen *eau de Cologne* noch *parfumes*, en dragen een' witten doek om het hoofd met ingestokene punten; ook

(*) Door *Vrijlieden* verstaat men de zoodanigen, hetzij Neger of Kleurling, welke slaaf geboren en later gemanumitteerd zijn, hetzij dezelve vrij gekocht of vrij gegeven zijn, onder welke men van allerlei kleur der bovenstaande klassen aantreft.

mogen zij de handen niet onder den omslagdoek wegsteken, maar daaronder verbergen.

e. Een doek, gelijk van welke kleur, met eene lange achteruitstekende punt is ongemeurdheid, willende daarmede zeggen: je kunt mij de m.... likken; de doek, aan de linkerzijde geknoopt, wil door eenen soldaat gevrijd worden; en zoo hebben zij eene menigte andere doekseinen, waarvan mij eensdeels het fijne niet bekend is, en die ik anderdeels uit achting voor het schoone geslacht niet openbaren zal, althans niet de maanseinen; — *aber dan ist das nich Caucher nich!*

f. Wanneer eene vrouw, die de zuivering heeft, dikwerf voorbij *stuipe wiewierie* (wijnruit) gaat, zal de plant, volgens haar zeggen, sterven.

g. *Vormsuiker* mag niet bewerkt worden door mannen, welke binnen de 24 uren gemeenschap met eene vrouw gehad hebben, als zullende in dat geval niet wit kunnen worden.

h. Op suikerplantaadjen, alwaar beestenwerken zijn, houdt men de urine der muilezels in de molenhuizen, als zijnde zeer nadeelig voor de voortteling der slaven.

i. Het dooden van eene spin veroorzaakt het breken van een glas.

k. Men gelooft aan den invloed van een goed en een kwaad oog op de kinderen te werpen, door welk laatste dezelve zelfs zonder aanraken aan het kwijnen zouden komen; daarom moet men nimmer naar jonge kinderen zien, of men moet ze tevens, om ongerustheid voor te komen, aanraken.

l. Men hangt de kinderen een zwart zijden zakje om den hals aan een zwart lint; gewoonlijk zijn deze zakjes een paar duimen in het vierkant van gedaante; hierin bevinden zich eenige Hebreeuwsche letters, gestampt brood en zout, wordende aangewend tegen het zoogenaamde *Ogrihai* (kwaad oog, zie lett. *k*). In

Suriname kost zulk een zakje drie guld. (*).

m. Men mag de hoedanigheden van een kind niet prijzen, zonder hetzelve aan te raken.

n. Men zal de vrouwen aan den middelsten vinger geene ringen zien dragen, zijnde het kenteeken van hoerachtig te zijn.

n.* In een gezelschap komende, geeft men ook aan de vrouwen de regterhand; gelijk ook zij den mannen doen, wanneer zij binnen komen, als ook vrouwen aan vrouwen.

o. Wanneer iemand den *hik* heeft, neemt men een stuk bies uit eene stoelmat, en steekt hetzelve den persoon, die den hik heeft, onder de haren, tot op de kruin van het hoofd; anderen drinken een glas koud water op in zeven slokken, tusschen welke zij telkens zeven tellen, zettende in het glas een mes, hetwelk onder het drinken met de scherpe punt tegen het gezigt raakt.

p. In geval van *klem* bindt men den lijder den baard van een' bok om den hals.

q. De Surinaamsche Israelieten beschouwen het als eenen blijkbaren zegen van God, wanneer het op den Grooten Verzoendag regent.

r. Sommige inboorlingen leggen onder het kussen van een ziek kind, ter wering van kwade geesten, twee bossen *sibi sibi's* (bezems van een' palm), een eijernetje en een mes.

s. In het water, hetwelk gebezigd zal worden om een zieke te wasschen, des nachts in eene tobbe in den dauw staande, moet eene houtskool gedaan of kruiswijze een paar *sibi sibi's* over de tobbe gelegd worden, om de kwade geesten van het water te houden.

(*) Ook in *Curaçao* deelt de Roomsch-Katholijke pastoor, volgens het mij verhaalde, dusdanige zakjes uit, tegen 2½ patienje, 5 guld.

t. Wanneer men des avonds fluit, lokt men de booze geesten in huis.

u. Duurt het lang eer een kind kan loopen, dan veegt men elken morgen de voeten van het kind met eenen bezem.

v. Ofschoon een kind dik en vet is, moet hetzelve niet zwaar zijn; in het laatste geval doen zij eene kurk in het water, waarin het kind gewasschen wordt, welke kurk zij het kind vervolgens op den rug binden.

w. In ziekte bezigen zij een stuk *salempoeris* (Haarlemmer bont), zetten er eenige knoopjes op, bestrijken hetzelve met knoflook en *smeri wiwirie* en binden het om de enkels, als een afleidingsmiddel der ziekte.

x. Hebben zij eenen afgelegenen vruchtboom, dan bezigt men, ten einde te beletten, dat een ander er niet van plukken zal, eene *pakro-schulp* (*), eenen steen en een stuk afgebrand hout, en binden dit een en ander te zamen aan eenen voor den boom gestokenen stok; moetende het al een heele waaghals zijn, welke den boom alsdan genaken zal.

ij. Of de snijding (fijne kerven, in het kruis over de polsen en de voeten gemaakt en met een of ander mengsel ingewreven) tegen den beet der slangen wel onder de bijgeloovigheden behoort, zal ik mij niet vermeten te bepalen.

z. In geval zij iets vermissen, dat zij vermoeden gestolen te zijn, binden zij eenen sleutel tusschen de bijbelbladeren, met het ronde einde buiten en den bek binnen; nu laten twee personen den bijbel aan dezen sleutel op de toppen der voorvingers hangen en vragen de Godheid bestendig, wie het verlorene heeft en waar hetzelve aanwezig is, noemende steeds plaatsen en

(*) Eene leelijke platte schulp, in welke slakken met twee horens huisvesten.

personen, en de persoon, wiens naam bij het vallen van den bijbel genoemd is, wordt voor den dief gehouden.

Dan het alphabet is doorgeloopen, zoodat wij ons niet verder met hunne duizenden van *obi's* en tooverijen zullen inlaten.

De meeste inboorlingen, vooral de blanke Kreolen, zijn lui en vadzig van aard; voor kunsten en wetenschappen hebben zij volstrekt geene geneigdheid. Met eenen gevulden buik te mogen rusten, dit is hunne grootste zaligheid. Lektuur hebben zij nimmer, zoodat het te dien opzigte nog eveneens in *Suriname* is, als toen JOAN MAURITIUS van de Surinamers zeide:

» Ik heb mijn tijd versleten
» Bij Slimmer dan de geeten,
» Sprong daar de Hengstebron,
» Zij droogde door de zon;
» Men zou de zanggodinnen
» Katoen daar leeren spinnen,
» En kwam 't gevleugeld paard
» Reeds neder met een vaart,
» Men zou het onbeslagen
» In suikermolens jagen!"

§ 3. Indianen.

c. De *Indianen*, of liever de Roode Menschenstam, zijn de oorspronkelijke of eigenlijk de vroegere inboorlingen dezer kolonie, welke in verschillende casten of stammen verdeeld zijn, waarvan de *Arawakken* en *Caraïben* de voornaamsten en de eenigen zijn, welke in eene directe betrekking tot de oude kolonie *Suriname* staan; tot het nieuwere gedeelte van *Suriname*, het neder-distrikt *Nickeri*, staan meer de *Warraus* in betrekking, welke derde stam aan de rivier *Corantijn* en de *Maratakka* woont.

De *Indianen* zeggen, dat aan de *Blanken* de hui-

zen, maar hun de gronden dezer kolonie behooren, en willen ook onder geenerhande voorwaarde, hoe ook genaamd, voor de Blanken op de plantaadjen werken.

De *Arawakken* of *Arawauken* zijn lichter van kleur, dan de *Caraïben*, en zijn meer vriendelijk en aannemelijk in het voorkomen. Zij verwen hunne beenen rood, als een middel tegen de aanvallen der insekten; zij hebben lang, glimmend, zwart, dik, grof en regt nederhangend haar, zijnde bij de mannen niet langer, dan tot op de schouders, terwijl hetzelve bij de vrouwen over den geheelen rug nederhangt. Alle drie genoemde stammen van Indianen zijn kort, dikbuikig en breed van borst en aangezigt, zijnde de rug en de dijen, benevens de geheele *posteriora* zoo plat, alsof dezelve, anders natuurlijk rond, met eenen sabelslag afgehakt waren; voor het overige zijn zij meerendeels moddervet, maar zoo arm als de wormen in de aarde.

De mannen dragen (ofschoon niet alle) een zilveren plaatje onder den neus, hetwelk aan diens middelschot vasthangt.

De vrouwen dragen veelal eene naald, gelijk op *Java*, in eene op het hoofd vastgestokene zware haarvlecht, en ter bedekking van hare schaamdeelen slechts eene van koralen en katoen gewevene *kwéejoe*, zoo groot als dit opengeslagen boek of wel een paar bladen van hetzelve, benevens om hals, buik, armen, knien en voeten eene menigte koralen. Onder de door de Indianen vervaardigde koralen munten inzonderheid de *Arra-Weepi* (zweepkoords-koralen) uit, zijnde fijn en geheel wit, en bestaande uit platte, van zeegewassen gemaakte schijven; echter heb ik de schulpen zelve, welke zij *toe-toe's* heeten, nimmer bij de Indianen gezien, ofschoon men er te *Paramaribo* eene groote soort van kinkhorens voor houdt.

De mannen van den stam der *Arawakken* dragen een *kamies* van blaauw katoen.

Ik heb een kamp dezer Indianen, aan de eenzame oevers der rivier *Coppename*, in Junij 1828 aangetroffen, waarvan ik in het vervolg, in mijne Reisbeschrijving, de bijzonderheden meer breedvoerig hoop aan te toonen; echter wil ik voor het tegenwoordige alleen aanmerken, dat zij veelal op eenzame zandheuvels, aan heldere, vischrijke kreken, in het binnenste der bosschen wonen, van de jagt en visscherij, alsmede van eenige boom-, heester- en aardvruchten levende.

De *Caraïben* beschilderen hun geheele ligchaam met *orlean* of *coesoewée*, en maken over hun lijf allerhande wansmakelijke, zwarte, bloedroode en donkerblaauwe strepen en figuren, alsmede om oogen en ooren, om den neus en mond, aan de armen, beenen, borst, buik, enz.

Gewoonlijk hebben zij, ter weerzijden van den mond, eene zwart-blaauwachtige figuur geprikt, in de gedaante van twee ankers zonder handen.

Ook dragen zij bewerkte en doorboorde beentjes en tanden van krokodillen, tijgers, varkens, slangen, enz., of beenen als een collier om den hals.

De vrouwen dragen naalden of groote bakerspelden in de onderlip, welke zij daarmede doorstoken hebben, alsmede kurken in de oorlellen, waarin zij zulke groote gaten hebben, dat men er wel een' vinger door steken kan. Echter dragen zij geene koralen, maar onder en boven de kuiten zeer sterk omwondene blaauwe banden, welke eene geheele laagte in het vleesch veroorzaken, en daarentegen de kuiten (haar grootste sieraad) sterk opzetten en zonder ongemak vast en stevig doen worden.

De *Caraïbische* vrouwen dragen, in plaats van eene

kwéejoe, eenen blaauwen broekvormigen doek, ter bedekking harer schaamdeelen en bovendijen.

De mannen dragen, in plaats van een kamies, eene zeer lange streep blaauw lijnwaad, waarvan zij tevens eene over den schouder of arm hangende en op den grond slepende sjerp dragen (*); met het vastzittende gedeelte dezer streep lijnwaad bedekken zij hunnen anus en hunne schaamdeelen, terwijl van het andere einde een niet zelden eene à anderhalve el doek langs den grond sleept.

De *Caraïben* zijn groote zuipers en verschrikkelijk lui; de mannen kunnen, zonder behulp hunner vrouwen, niet eens den pot koken; van daar dat zij, wanneer de vrouw in de kraam is, niet alleen niet op de jagt gaan, om wild of visch te vangen en te huis te brengen, maar zelfs houdt de man eenige dagen het kraambed, en spreekt alsdan zoo zacht bij het verhaal, dat hij een kind gemaakt heeft (*mi mèke wan pikien*), alsof hij werkelijk zeer zwak en ziekelijk was. Een dergelijk bezoek heb ik eens (terwijl ik in een' hartelijken lach uitschoot) in een kamp aan de *Beneden-Marowijne*, van *Armina* komende, bij eene zoodanige mannelijke kraamvrouw afgelegd.

De *Warraus* of de *Warrauwen*, de minst talrijke stam, houden zich alleen in het westelijk gedeelte der kolonie op; dezelve zijn zeer vreesachtig voor de andere Indiaansche stammen, welke hen verachten, uit hoofde zij gewilliger, meer dienstbaar en onderdaniger aan de Blanken zijn, dan eenige andere Indianen.

De Blanken van de *Nickeri* laten zich dikwerf door dezelven naar *Paramaribo* roeijen; ook houden deze

---

(*) Ik meen, dat men dit blaauwe lijnwaad, dat de Caraïbische mannen en vrouwen dragen, *salempoeris* heet, en uitsluitend voor deze kolonie te *Haarlem* vervaardigd wordt.

Indianen aan den mond der *Maratakkarivier* eenen post tegen het wegloopen der Negerslaven, terwijl zij de uit de *Nickeri* ontvlugte Negers ten allen tijde weder weten op te sporen; ook zijn zij minder verslaafd aan sterken drank en werkzamer, dan de twee eerstgenoemde stammen, waarvan men hen tevens het beste door het meer bruine vel der *Warraus* onderkennen kan.

De *Accoeri's* maken eene vierde soort van Indianen uit, doch deze wonen zoo diep binnenlandsch, geheel aan de *Boven-Marowijne*, dat zij met de kolonie *Suriname* in geene de minste betrekking staan; volgens sprookjes, zouden zij aan iedere hand slechts twee vingers hebben en daarnaar ook *Tou-vingas* genoemd worden. Hunne jagthonden, welke niet groot zijn, bruinachtig-zwart haar met grijze punten hebben en enkel door de mede zeer hoog op aan die rivier wonende *Aukaner Boschnegers* afgevoerd worden, zijn zeer beroemd. Dat er nog Indiaansche stammen diep in de binnenlanden gevonden worden, ligt buiten alle kijf; dan daar wij met hen in geene de minste betrekking staan en slechts op geheel onzekere berigten van de hoog op wonende Boschnegers, welke zeer zelden met hen in een' ruilhandel komen, derzelver aanwezen gelooven, kan men dienaangaande niets hoegenaamd met zekerheid mededeelen.

De Indiaansche *Karboegers* (ofschoon zij zelden op eenen vriendschappelijken voet met de Negers leven) zijn ongemeen schoon en veelal grooter en sterker, dan de Indianen en de Negers zelve zijn.

De bezigheden van de Indiaansche mannen bestaan bijna uitsluitend in jagen en in visschen; tot het eerste bedrijf weten zij zeer fraaije en sterke pijlen en bogen te vervaardigen; ook zijn zij op het jagen zeer afgerigt, bootsende zij het geluid van het wild na, waardoor

zij hetzelve verschalken en alzoo onder hun bereik doen komen. Tot de visscherij maken zij korjalen of kano's, zijnde uitgeholde boomstammen, hengels, netten, enz. Hunne hutten zijn zeer eenvoudig en spoedig opgeslagen.

De vrouwen, wier huisraad bestaat uit eenige *pagalen* (manden van *Warimbo*), ruwe, zelve gebakkene aarden potten, welke zij onregelmatig beschilderen en daarna met eene soort van gom (*Simiri*), die zij van den *Locusboom* krijgen (zie de *Houtsoorten*), verglazen, benevens eenige ruwe schotels en drinknappen, uit de helft eener *kalebasschaal* vervaardigd, verstaan tevens de kunst, om zelve van haar *kruipkatoen* hare met koralen versierde *kwéejoe's* te maken; terwijl zij van zekere aloëplant, hier *zeilgras* genoemd, eene soort van vlas (*Bromelia*) bekomen, hetwelk ongemeen fraaije en sterke koorden voor de bogen en hangmatten geeft. Verder houden zij zich onledig met de aanplanting van een weinig *suikerriet*, *rijst*, *banannen*, *maïs*, *jammes*, *napjes*, *patattes* en *cassave*, die zij raspen en dan dit meel in eene lange, zamengevlochtene buis van *Warimbo* doen, welke buis (vijf à zes voeten lang) zij *Matappi* heeten, zijnde zoo wijd als de mouw van eenen gewonen rok; aan deze *Matappi* hangen zij vervolgens, aan eenen langen stok als hefboom geplaatst, eenige zwaarte, om de vochten van het geraspte meel van den bitteren cassavewortel uit te persen, van welk giftig sap (zie *bittere Cassave*) zij eenen drank (*Wooko*) bereiden, benevens een' zeer dronken makenden drank, welken zij, door bijvoeging van rijpe banannen, weten te bereiden en die alsdan *Sakoerá* genoemd wordt; overigens strekt hier het meel der *bittere Cassave* tot een hoofdvoedsel. Hunne verdere spijs bestaat meerendeels in gedroogden visch en wild; echter is voor hen alles, wat

van rundvee komt, *treef* (*), zoodat zij daarvan niets hoegenaamd gebruiken.

De vrouwen, welke de mannen als slavinnen bedienen, eten nimmer met de mannen te zamen.

De *Indianen*, vooral de *Caraïben* en *Warraus*, zijn niet muitzuchtig; zij zijn uit bevreesdheid voor de Europeanen in de bosschen geweken, alwaar zij zeer afgetrokken en vreedzaam leven; voor de zweep zijn zij zeer vreesachtig en met één paard kan men gemakkelijk duizend Indianen op de vlugt drijven. Te regt zegt zeker Duitsch Schrijver (†): » Zum Krieg » sind die Bokken" (in *Suriname* de algemeene benaming van de Indianen) » durchaus nich zu gebrau- » chen, denn sie stehen nicht vor den Feuer, und » zehn (10) Negers, das ist abgerichtete Sklaven sind » besser als *funfzig* (50) Bokken."

Echter zouden zij zich, volgens PISTORIUS, in 1697 tot het voeren van eenen geduchten inlandschen oorlog hebben voorbereid, doch die bij den oorsprong door goede maatregelen voorgekomen werd.

Over het algemeen zijn de Indianen groote zuipers, lui en morsig, maar niet leugen- of diefachtig, en tevens in den hoogsten graad dankbaar voor genotene weldaden, doch ook even wraakzuchtig omtrent beleedigingen; in dronkenschap wordt er onder hen niet zelden moorddadig gevochten. Voor het overige is de hangmat hunne geliefkoosde rustplaats, zoowel bij dag als bij nacht; zoodat de mannen, in dezelve liggende, zich de spijs en den drank door hunne vrouwen laten toedienen.

Zoowel de mannen als de vrouwen dezer drie Indiaansche stammen trekken zich op verschillende deelen

(*) Zie *Ziekten*, § 5 van dit Hoofdstuk.

(†) Zie Herrn JOHANN FRIDRICH LUDWIGS *neueste Nachrichten von* Surinam. *Jena*, Academische Buchhandlung, 1789.

des ligchaams het haar uit (het hoofdhaar der kruin uitgezonderd), en maken zich voor de uitgetrokkene wenkbraauwen geprikte zwarte strepen.

Behalve met pijl en boog, zijn de Indianen ten allen tijde met een groot mes, ter regterzijde onder den buikband gestoken, gewapend, dragende bovendien in den strijd eene *Apattoe* of liever de *Abastou* (deze benaming is afkomstig van het Fransche *a. Bàton*), eene kantige, van ongemeen zwaar en hard hout vervaardigde knods, zittende in sommige dezer knodsen een klein bijltje in het ondereinde, waarmede zij zich, na de pijlen te hebben verschoten, verdedigen; menige Indiaan heeft, door eenen enkelen hoofdslag met dit wapentuig, den geest gegeven. Zij dragen de *Apattoe* aan eene koord van katoen, welke zij in eenen strik, even als een dragon, om den arm hebben, ten einde de knods niet te verliezen. Eene gewone *Apattoe* is drie à vier palmen lang, sommige zijn veel langer, en ongeveer eene hand breed, terwijl eenige glad en andere met verschillende figuren ingesneden of met fijne koorden omvlochten zijn; ook het fatsoen dezer knodsen is zeer onregelmatig.

De spraak of taal der Indianen is, door derzelver verscheidenheid en verbasteringen met andere talen, zeer moeijelijk te leeren; die van de kolonie *Suriname* noemen:

Een' Man	*Quadiëllië.*	De Hand	*Da Kabo.*
Eene Vrouw	*Hiara.*	Den Duim	*Da Kona.*
Het Hoofd	*Dani.*	Den 1sten Vinger	*Da Kelekakona.*
Het Hoofdhaar	*Da Bora.*	Den 2den Vinger	*Da dena Mungni.*
De Ooren	*Da Dega.*	Den 3den Vinger	*Anaquedo.*
De Oogen	*Da Kori.*	Den Pink	*Da Koré.*
Den Neus	*Da Niri.*	Den Baard	*Da Tima.*
Den Mond	*Da Redòko.*	De Borst	*Da Loeá.*
De Kin	*Da Tara.*	De Buik	*Da Deboja.*
Den Arm	*Da Dena.*	De Borsten	*Da Dio.*

Het Haar	*Da Joroco.*	Den Houwer	*Karipora.*
De Dijen	*Da Booko.*	Drinken	*Bita.*
Het Been	*Da Dena.*	Het Water	*Ogniabo.*
De Kuit	*Dibitona.*	Het Vuur	*Hikihi!*
Den Voet	*Da Koeti.*	Eerste	*Wane.*
De Hiel	*Da Jana.*	Groot	*Piroto.*
Het Huis	*Bahè.*	Klein	*Zukuti.*
Het Mes	*Jadaula.*	Vriend	*Pendri.*
Den Boom	*Ada.*		

De *Indianen*, die alle aan eene opstanding gelooven, laten hun jagt- en vischtuig met zich begraven, en zoo er een hunner in hun kamp of de buurtschap komt te sterven, gaan zij gewoonlijk, met achterlating hunner hutten, eenparig verhuizen; terwijl de *Arrawakken* in dat geval rouwen, door zich met de vrucht der *Taporipa* (zie *Houtsoorten*) te beschilderen, welker zwarte kleur, in de eerste negen dagen, niet af te wasschen is, zoodat zulks door eene soort van vervelling geschieden moet; kunnende men alzoo iemand, vast slapende, met deze vrucht eene kwaadaardige pots spelen. Ook zweepen de Indianen gedurende den rouw elkander de voeten, en niet zelden zoo sterk, dat er het bloed uitloopt.

§ 4. Bevredigde Boschnegers, enz.

d. De *Bevredigde Boschnegers* zijn genoegzaam alle van eene sterke, stoute gestalte, glimmend zwart van kleur, met eene fiere houding, en veel minder ziekelijk, dan de bakkeljauw etende Plantaadjenegers. Men verdeelt dezelve in drie hoofdstammen, als:

a. De *Saramaccaners;*

b. De *Aukaners*, en

c. De *Becoe-* en *Moesinga-Negers*.

Het ontstaan der *Saramaccaners*, boven de rivieren *Saramacca* en *Suriname*, wordt toegeschreven aan

het verlaten van eenige plantaadjen door de Engelschen, welke zij hier vóór den *Munsterschen Vrede* bezaten; en nadat zij in 1672 (toen de kolonie *Suriname* aan de Hollanders afgestaan werd) terug keerden, vonden zij de zonder meester geweest zijnde Negers voortvlugtig en de plantaadjen ontvolkt, hebbende de Negers van deze gelegenheid gebruik gemaakt, om de wijk naar de bosschen te nemen. Vervolgens zijn er in het jaar 1712, bij den aanval van den Franschen Admiraal CASSART, vele slaven door hunne meesters, om den roof der Franschen voor te komen, in de bosschen gezonden, terwijl anderen derwaarts de vlugt namen. Na het sluiten van den vrede met CASSART, weigerden echter deze slaven uit hunne schuilplaatsen naar de plantaadjen terug te keeren, en zetteden zich troepswijze in de verst afgelegene bosschen met der woon neder; welke horden vervolgens in massa als gevaarlijke vijanden opstonden, om de geheele kolonie te verwoesten en uit te moorden.

De stam der *Saramaccaners* is de volkrijkste, bedragende tegenwoordig omtrent 3500 koppen. Het getal hunner dorpen bedraagt 36, welke van 16 tot 80 huizen groot zijn, te zamen ruim 800 gebouwen uitmakende, welke alle zeer onregelmatig door elkander staan, zijnde meerendeels ellendige hutten, welke zij op een paar palen oprigten; inwendig zijn dezelve met beschotten van gevlochtene bladeren afgedeeld, zoo van de *Pará-Maká*, *Troely*, als van de *Maurisse-palmen* (zie de *Palmen*), bestaande het dak uit de breede bladeren van den bij hen genoemden *Tastikboom* (zie de *Tas.-palmen*). Deze Negers leven veelal zeer armoedig en gaan geheel naakt, verbouwende langs den vruchtbaren grond der boven-rivieren en kreken, of op *tabbetjes* (rivier-eilandjes), in den omtrek hunner buurten, zoo als ik bij de *Aukaners* van de *Sarakreek*

gezien heb, een weinig *maïs*, *rijst*, *banannen*, *pinda's*, *cassave's*, *taijers*, *napjes*, *koffij*, *tabak* en vooral *suikerriet*, welk laatste hier grooter en saprijker, dan in de benedenlanden groeit. Voor het overige leven deze Negers bijna uitsluitend van de jagt, waartoe de bosschen veel wild aanbieden; echter bewerken zij ook eenig hout, dat zij naar *Paramaribo* en de onder weg liggende plantaadjen afvoeren, hetwelk hun, waren zij niet zoo vadzig en lui, een groot voordeel zoude kunnen opbrengen. Ook voeren zij eenige koralen af, welke zij van de binnenlandsche Indianen bekomen, bekend onder den naam van *Avroe*, zijnde eene brooze, zwarte zelfstandigheid en langwerpig cilindervormig van gedaante, even als dikke pijpensteelen, van een' halven tot een' heelen Nederlandschen duim lang.

De meeste *Saramaccaners* wonen boven aan de rivier *Suriname*. Het eerste kamp ligt zes dagen reizens, doordien het water hier altijd afstroomt, boven den laatsten militairen post *Victoria* of elf dagen van *Paramaribo*; echter kan men voor den stroom in drie dagen benedenwaarts naar gezegden post roeijen. Ook vond men vroeger eenige Saramaccasche hutten aan de *Parakreek*, waarin zich, wanneer zij hout werkten, wel 300 man ophielden (*). Boven aan de *Suriname* liggen hunne dorpen zeer verspreid, meerendeels drie à vier uren van elkander, op eene uitgestrektheid van wel drie dagen roeijens; het aldaar zijnde land is hoog en bergachtig en overal met zwaar timmerhout begroeid, waaronder het *Bruin-* en *Groenhart*, de *Bolletrie*,

(*) Deze komen hier nog dikwerf hout werken; echter heb ik van deze hutten, niettegenstaande ik geheel *Para*, benevens al de daarin uitvloeijende kreken doorgereisd ben, nergens eenig spoor gevonden.

Aratte, *Locus*, *Wane*, *Ceder*, *Copie*, enz. uitmunten. De afvoer van dit hout is, door de veelheid van klippen en rotsen, droogten, zandbanken en boomstompen, waarmede de rivier als opgevuld is, zeer moeijelijk. Men vindt eerst in het opvaren den waterval, welken de Negers *Broko Pondo* heeten, naar eene hier gebrokene landspont; daarna dien van *Hughesburg* en den grooten val van *Arossobaija*.

Voor en aleer men de Negerkampen ten einde is, heeft men zesenvijftig watervallen, die echter niet zeer groot zijn; zesendertig vindt men tusschen den post *Victoria* en het eerste Negerdorp, en twintig tusschen dit eerste en het laatste dorp, waarvan de grootsten tusschen de dertig en veertig voeten val hebben; echter zijn er twee, de *Sisabo* en de *Grandam*, welke tusschen de zestig en zeventig voeten val hebben (*). De laatste is ongeveer een kwartier uur lang, in welken eene menigte klippen en kleine tabbetjes gelegen zijn. De Negers ontladen bij iederen val hunne *kano's* en *korjalen*, en ofschoon door en door met den loop van het water en de rivier bekend, loopen of vliegen in deze vallen menigmalen hunne kleine vaartuigen aan spaanders.

Volgens den approximativen staat der bevolking, enz. der *Saramaccaners*, opgemaakt door den Heer J. W. STOCKELAAR VAN EYCK, d.d. 2 Mei 1828 (†), is de daaruit getrokkene Recapitulatie der Bevredigde Saramaccasche Boschnegers als volgt:

(*) Zoo is mij zulks opgegeven, zonder nadere bepaling, of dit Rijnlandsche voeten, of wel voetjes naar een' anderen maatstaf zijn, en ik ontken niet, dat de opgaaf dezer watervallen mij zeer hoog voorkomt.

(†) De Heer VAN EYCK, posthouder bij deze Negers, welke in 1833 overleed, had tot bijzitter of adsistent den Heer M. LE BROUWER.

VERDEELING.	HUIZEN.	KOPPEN.
De *Nassi-* of *Basoe-Negers*	463	1913
De *Matiauw-Negers*	210	766
De *Loango-Negers*	127	508
Kinderen, beneden de drie jaren . .		300
Te zamen	800	3487

Behalve 149 zoogenaamde *Hernhutters*.

Hun groot opperhoofd, genaamd KOFFIJ, woont in het dorp *de Berg*. De Moravische zendelingen, welke onder hen 149 Christenen aangeworven hebben, wonen in het dorp *Jing-Jée* (*). Het getal der weerbare mannen, alle van schietgeweer, kruid en lood voorzien, bedraagt 700; verder tellen zij 360 ouden en Malenkers, 1160 vrouwen en de rest kinderen. Sedert de laatste tien jaren is hier de Hernhutter gemeente aanmerkelijk in verval geraakt en nu geheel werkeloos.

De regering dezer Negers is opgedragen aan een groot Opperhoofd en een' Majoor, benevens twintig Kapiteinen.

Het Opperhoofd draagt eenen rijkelijk met gallon versierden blaauwen rok, een' driekanten hoed, een' gouvernementsstok met een' zilveren of vergulden knop, benevens eene zilveren halve maan aan eene dito keten onder den hals, op welke, behalve 's Konings wapen met de zinspreuk *Je Maintiendrai*, gegraveerd staat: *Bevredigde Saramaccaner Boschnegers*, met den naam van het Opperhoofd, zijnde overal zijn vrijpas, gelijk de stok zijn regeringsstaf onder zijn volk.

(*) Vroeger hadden de Hernhutters hier eenen zendeling, maar thans niet meer, zoodat deze herderlooze schapen in Januarij 1831, volgens opgave van den zendeling-broeder W. C. GENTH, te *Paramaribo*, in Maart 1831 van hier naar de *Kaap de Goede Hoop* vertrokken, reeds tot beneden de vijftig verminderd waren.

Hun civiel regt is, in zeker opzigt, zoo niet beter, ten minste korter dan het onze, wijl de schuldeischer bij wanbetaling maar regelregt naar het huis van zijnen debiteur gaat en alles, wat slechts los is, medeneemt, welke korte afmaking van zaken minder ruïnerend voor beide partijen is, dan het langdradig regt in de wereld van uitvlugten.

Hunne lijfstraffelijke wetten zijn zeer wreed: iemand, welke een' moord gedaan heeft, wordt door het Opperhoofd aan de familie des vermoorden uitgeleverd, welke den schuldigen daarna aan eenen boom binden en levende verbranden. De veel twist veroorzakende veelwijverij is bij hen geoorloofd.

Deze Negerhorde is verder zeer morsig op hunne spijzen en dranken, maar ongemeen zindelijk op hunne ligchamen; alle mannen en vrouwen baden zich iederen morgen in de rivier.

Wanneer er een kind geboren wordt, planten zij op de nageboorte eenen kalebassenboom, welke boom een' eigendom van het kind wordt; kwijnt de boom, dan wordt dit als een slechte voorbode beschouwd.

Voor den ouderdom hebben zij eene onbepaalde achting, zoodat zij de oude lieden met allen eerbied en alle zorgvuldigheid behandelen. Ook voor de Blanken hebben zij veel achting, wanneer het geene Joden zijn, welke zij (volgens VAN EYCK) niet onder de Blanken rangschikken. Ook gelooven deze natuurmenschen, dat ons Blanken niets ontbreekt, dan het middel, om den dood te weren.

Zij verruilen ongemeen gaarne hout, vogels, schildpadden en andere kleinigheden tegen kleedingstukken, jenever, dram, wapens, kruid, lood, zout, spiegeltjes, messen, kammen, tonteldoozen, koralen, bijlen, enz.

Zij gelooven aan een' éénigen God, Schepper van hemel

en aarde (*), aan wiens vaderlijke zorg zij hun tegenwoordig en toekomstig lot zoo gerust overlaten, dat zij zich met niets, wat Godsdienst heet, bemoeijen. Zij zijn als gehoorzame, zoete kinderen tevreden, en vragen (bidden) om niets. De moeder zoogt haar kind, als eene EVA in het *Paradijs*, in de schaduwen der breedbladerige banannen; het oudste knaapje gaat met den vader, om zich te oefenen op de jagt; terwijl het gezamenlijke huisgezin de zwakheid der grootouders onderschraagt en den last des ouderdoms verligt en dragelijk maakt. Alle grijze mannen heeten zij *tà-tà* (vader), en de oude vrouwen *mà* (moeder), terwijl zij den ouderdom grootelijks eeren. Zoodanig zoude in sommige dorpen het werkdadig geloof van deze onbeschaafde Negers zijn. In andere dorpen vindt men echter Priesters, *Lockemans* en *Gadomans* geheeten; de eersten zijn *Zieners* en *Waarzeggers* en de anderen geven zich voor tolken van de Godheid uit;

(*) Het is merkwaardig, dat zij aan de Godheid geene gedaante toekennen, maar derzelver aanwezen steeds zoeken in merkwaardige natuurgewrochten. Hoe overeenstemmende is dit niet met de denkbeelden der Ouden, en hoe groot was niet de overeenkomst tusschen het Egyptische en Joodsche Godsdienststelsel!

Op den tempel van *Isis* (de Aarde en de Natuur) te *Capua* stond: *Aan u, die één en alles tevens zijt, de Godinne* ISIS.

De tempel van *Osiris* (den hoogsten God) had, volgens BALLENSTÄDT, *Nieuwe Wereld*, Deel I, bl. 196, ten opschrift: *Ik ben alles wat geweest is, wat is en wat zijn zal, en mijnen sluijer heeft geen sterveling opgeligt.*

En waarlijk, wij allen, Christenen en Joden, Braminen en Chinezen, Muzelmannen en Heidenen dienen, even als de Atheners, den onbekenden God; hoe en op welk eene wijze wij denzelven ook vereeren en voorstellen mogen, zonder deugd is alles niets, maar in deugd en opregt geloof is alles goed.

terwijl er weder anderen zijn, welke aan viervoetige dieren, slangen, visschen, vogels, boomen, rotsen, enz. gelooven. Echter zijn deze Priesters de fijnste, listigste en onbeschaamdste bedelaars van allen, die van het zweet hunner evenmenschen zoeken te leven, wetende de ligtgeloovigen niet alleen van een zoopje dram, maar ook van hun kruid, lood en zelfs van hun gevangen wild af te helpen, ten einde daarmede de vertoornde Godheid te verzoenen. Velen hunner gelooven, dat de zielen der afgestorvenen in de jonge kinderen wederkeeren, vermeenende tevens, dat dezelve hen altijd en overal omgeven en kennis van hun doen en laten hebben. Zij hebben geene geneesheeren en weinige zieken, en zoeken, in dat geval, de geneesmiddelen voor elkander in de bosschen.

De overledenen worden onder bestendig schieten op eene plank door het dorp gedragen, daarna in eene kist gelegd en in een ruim graf begraven. De kinderen of bloedverwanten zijn erfgenamen; de weduwe behoudt niets dan datgene, hetwelk de man haar bij zijn leven gegeven heeft (*).

b. De *Aukaners*, naar de plantaadje *Aucka* (in het opvaren ter linkerzijde aan de rivier *Boven-Suriname*) aldus genoemd, zijn nog vóór de Saramaccaners bevredigd en wonen tegenwoordig verre opwaarts aan de rivier *Marowijne.* De tegenwoordige Posthouder is F. SCHACHTRUP en deszelfs bijzitter G. C. TREHEEN.

(*) Dit een en ander heb ik hoofdzakelijk, behalve eenige mondelinge mededeelingen, getrokken uit het *Algemeen Verslag van den tegenwoordigen staat en de huisselijke inrigtingen, benevens de levenswijze der Bevredigde Boschnegers binnen deze Kolonie*, door den Heer JACOB WILLEM STOCKELAAR VAN EYCK, Posthouder en Resident bij de Saramaccaner- en Sarakreker Boschnegers, den 5 Junij 1828 aan Z. Exc. den Kommissaris-Generaal JOH. VAN DEN BOSCH ingediend.

De meeste *Aukaners* wonen aan de kreken *Tupanakoni* en de *Jocka* (*), welke zich van de westzijde in de *Marowijne* storten, terwijl de rivier hier alleen in den regentijd, uit hoofde der klippen en rotsen, en dan nog met groot gevaar, met korjalen kan worden bevaren. Het tegenwoordige Opperhoofd (1831) der *Aukaners* heet TROBI, wonende in het dorp *Nieuw-ander-Blaauw* of *'t Piket*, dat zij ook *Loekoe Boen* heeten. *Oud-ander-Blaauw* ligt hier schuins tegen over, aan de Fransche zijde, zijnde thans de algemeene begraafplaats dezer Negers. De zich hier aan de *Boven-Marowijne* (5 à 6 dagen varens boven den post *Armina*) bevindende Negers wonen in 26 dorpjes of liever buurtschappen en kampen, te zamen *Aucka* geheeten. Eenige van daar weggejaagde of gevlugte Negers wonen thans aan de *Sarakreek*, waarnaar men hen *Sarakrekers* heet, hebbende hier een paar dorpen, *Louwgrond* en *Kapitein Pietje-grond*, opgeslagen, welke ik mij door een gevaarvol bezoek, in September 1828, dikwerf herinneren zal, ofschoon de ontevredenheid over ons avondbezoek eindelijk geschikt werd, en, na eene menigte salutschoten, werd er den geheelen nacht ter eere van ons (althans ten koste van onzen dram) gedanst.

Deze Negers zijn meer industriëel, dan wel de andere stammen; zij maken ook eene soort van *Arraweepi*-koralen van de schaal der kokosnoten, welke zij geheel zwart maken; ook weten zij van een' anderen palm eene soort van koord te vlechten, niet dikker dan de vioolsnaar *d*, zijnde vierkant van gedaante en glimmend zwart van kleur. Deze koord heeten zij *Jocka tay-tay*; wij zouden zeggen *Aukaner koord*..

De *Tappo Tappo*-koralen, welker trechtervormige,

(*) *Jocka* is de Negerbenaming van *Aucka*.

fijne vruchtschalen een' boom vormen en bruin of zwart gekleurd worden, zouden de Boschnegers mede van de binnenlandsche Indianen bekomen.

De *Aukaners* hebben op den 21 October 1760 (*) de vredes-artikelen op de plantaadje *Aucka* onderteekend, welk verdrag van 13 artikelen door twee Hollandsche Kommissarissen, den Majoor MEIJER c. s. ter eene, en door de Negeropperhoofden POMO en ARABIE, benevens zestien Negerkapiteins, ter andere zijde, verteekend en bezworen zijn. Het zweren bestaat door eenige droppelen bloed uit de armen van de Europeanen en uit die van de Opperhoofden der Negers zamen te mengen, welk mengsel in eene kalebas met water en aarde verzameld wordt. Hierin doopt ieder zijn' vinger en steekt dien daarna in den mond; onder het proeven van dit mengsel staan, volgens het Neger-gebruik, de *Gadomans* met de handen en de oogen hemelwaarts geslagen, om den zegen voor de houders en den vloek over de verbrekers dier overeenkomst van hunnen Gado (God) af te smeeken.

De Negers zijn met den gewonen eed niet voldaan, zoodat dit gebruik bij verbindtenissen of vernieuwing van dezelve nog heden in wezen is (†). — Het ergste van

(*) Zie PISTORIUS, bl. 6; andere schrijvers gewagen dit mede.

(†) Ik voor mij kan niet ontveinzen (niet, omdat ik van Doopsgezinde ouders geboren ben, maar op grond van eigene overtuiging), dat er, mijns inziens, ten opzigte van den *eed*, te roekeloos onder de Christenen gehandeld wordt, waardoor dezelve bij zoo velen zijne kracht en waarde als verloren heeft. Wat is niet een *eed!* en hoe ligt wordt die gevraagd en gedaan! Ik vermeen, dat dezelve hoogst zelden mag worden gevraagd en niet dan in zeer belangrijke omstandigheden; ook vindt er thans bij het doen van eenen *eed* te weinig plegtigs plaats. In dezen ben ik het met de Roomsch-Katholijke eer-

voormelde vredesartikelen is, dat wij ons verpligt hebben, om de Negers jaarlijks geweren, kruid, lood, hak- en andere messen, bijlen, vuursteenen, enz. te leveren.

---

dienst eens, dat beelden, treffende schilderstukken en plegtige ceremoniën, bij muzijk en zang, sterk op ons gevoel werken, ook de leerredenen verduidelijken, kracht en gevoel bijzetten, niet alleen voor de min bevattelijke toehoorders, maar voor allen, die komen hooren en zien.

Een *eed* kan niet te verschrikkelijk (moet dezelve gevraagd worden) in zijne voorstelling zijn. Ik herinner mij een verhaal van iemand, welke ergens het doen van een' *eed* bijgewoond had, welke door de bijgevoegde ceremoniën zelfs voor de Christen omstanders allerindrukmakendst was. Ook wij zouden aan den *eed* veel meer kracht en ontzag kunnen bijzetten, b. v.: bij het Hoog Geregtshof zoude men bij de regtszaal een afzonderlijk vertrek of eene kapel kunnen hebben, in welke hij, van wien de *eed* zoude worden gevorderd, door eenen Geestelijke van zijne religie vooraf door een hartroerend gebed zoude worden ondersteund en voorbereid, waarbij het heilige en de hooge waarde van eenen eed zoo krachtig mogelijk werd afgeschetst. Na dit gebed zoude hij voor de regters binnentreden en den *eed* plegtig afleggen. Volgens hetgene mij eens verhaald werd van de plegtigheid bij een' te beëedigenden persoon, kwam het daarop neder, dat hij, door een' Priester bijgestaan, met ontbloote knien en hals op eenen opengeslagenen Bijbel (*) knielen moest, en wel voor een brandend altaar, de linkerhand rustende op een doodshoofd, liggende naast eene groote bijl op een blok hout, en de regterhand met de twee voorvingers opgestoken ten hemel houdende, terwijl de zwerende door een open raam, dat hoog achter het altaar geplaatst was, zijne oogen ten hemel rigtte. Intusschen hadden de regters zich in eenen cirkel om den te beëedigenden persoon, den Geestelijke en het altaar geplaatst, waarop de President hem den volgenden *eed* woordelijk deed nazeggen:

» Ik zweer, in tegenwoordigheid van den Alwetenden God en Vader, voor de wereld en mijne regters; ik zweer, ge-

De *Aukaners* worden door veertien Opperhoofden geregeerd, en bestonden in 1811 uit 1230 mannen en jongens en 1404 vrouwen en meisjes, zijnde te zamen 2634 hoofden.

c. De *Becoe-Negers* zijn later, onder het bestuur van twee broeders, in twee stammen verdeeld geworden, als: de eene *Becoe-* en de andere *Moesinga-Negers.*

Deze twee besturende broeders zouden, volgens hunne eigene verklaring, de zonen zijn geweest van het vroeger eenige en wreedaardige Opperhoofd SAM SAM (*).

---

knield op de heilige leer en de voorschriften (*) van onzen Verlosser JEZUS CHRISTUS; ik zweer bij mijne zaligheid, mijne eer en mijn leven, dat mijne verklaring, welke onmiddellijk op dezen eed zal volgen, de waarheid, de geheele waarheid en niets dan de waarheid bevatten zal. Ik roep bij deze koude beeldtenis van ons aanzijn na dit kortstondig leven, waarop mijne linkerhand rustende is, de schimmen mijner afgestorvene betrekkingen (§) tot getuigenis der overeenstemming van mijn *weten* en mijn *spreken*. Hun vloek en hunne eeuwige verachting komen over mij, wanneer ik valsch gezworen heb; dat men mij het hoofd op dit blok afhakke en mijn ligehaam verbrande, en de winden mijne asch verstrooijen, indien ik de waarheid te kort zal doen. Mijne woorden mogen met dezen wierook ten hemel stijgen, om eene eeuwige verdoemenis op mij terug te doen komen, wanneer ik, mijns wetens, valsch zweer.

» Dit zweer ik bij alles, wat mij heilig, bij alles, wat mij dierbaar is!"

(*) STEDMAN gewaagt ook van dit Opperhoofd, onder den naam van ZAM ZAM. Zie D. I, bl. 84 en 95.

(*) Wetten van MOZES, MAHOMET, enz., overeenkomstig zijne Geloofsbelijdenis.

(§) Hier moeten of de overledene vader, moeder, man, vrouw, kinderen of andere van de overledene naastbestaanden van den te beëedigenden persoon aangehaald worden.

Deze Negers wonen zeer hoog aan *Boven-Saramacca*, twee dagen reizens boven den post *Saron*. Het is zeer waarschijnlijk, dat geene patrouille hooger in *Boven-Saramacca* is geweest, dan die onder den Kapitein SWALLENBERG (*), van welken togt ik echter geene narigten heb kunnen inwinnen.

Genoemd Opperhoofd SAM SAM was door zijne barbaarsche regering zoo gehaat als gevreesd, hetwelk men vruchteloos getracht heeft op deszelfs zonen te verhalen.

De twee Opperhoofden dezer stammen, waarvan mij de namen onbekend zijn, noemt men Postmeesters.

Deze beide stammen zijn niet meer dan 165 zielen sterk, zoodat het gezamenlijke getal der Bevredigde Boschnegers is:

a. Saramaccaners	3636.
b. Aukaners	2624.
c. Becoe- en *Moesinga-Negers* . . .	165.
	6425.

FERMIN (†) begrootte het getal op niet minder dan 25,000 zielen; en in de *Aanteekeningen betrekkelijk de kolonie Suriname*, uitgegeven bij THIEME, te *Arnhem*, 1826 (§), wordt hun getal aldus opgegeven:

Saramaccaners	6000.
Aukaners	7000.
Moesinga-Negers	2500.
Te zamen . . .	15.500.

Mogt deze afdaling zoo blijven voortgaan, opdat de kolonie van deze steeds gevaarlijke benden verlost worde!

(*) Zie de Kaart van *Suriname*, door ALEXANDER DE LAVAUX.

(†) D. I, bl. 107.

(§) Opgave van 1823, bl. 73 en 74.

Thans is de Heer W. G. HERZBERGEN posthouder bij dezen Negerstam, hebbende geen' bijzitter.

Behalve de genoemde Boschnegers, heeft men ook nog eenige vrije Negers op de geprojecteerde stad *Columbia*, bij den post *Groningen*, in *Beneden-Saramacca*, aan de vaart naar *Saramacca*, aan de *Wanicakreek* en op de vrijmansgronden buiten *Paramaribo*. Deze schepsels, hetzij vrijgeborenen of vrijgestelden, zijn veelal niet alleen onnutte, maar zelfs schadelijke wezens in de maatschappij, als vermeenende, dat zij als *vrijlieden* vrij van werken moeten zijn, kunnende zich volstrekt van het woord *vrij* geen ander denkbeeld vormen, dan vrij van *werk* en *straf* te zijn. Daarbij zijn zij door overmaat van luiheid (een enkele uitgezonderd) zeer armoedig, wonende meerendeels in ellendige, bouwvallige krotjes, te midden van verwilderde tuinen, ten westen van *Paramaribo*, aan de *Savane*-zijde en de zoogenaamde vrijmansgronden. Hun grootste genot is, om met een' vollen buik in de hangmat te liggen; en vraagt men hen, waarom zij niets uitvoeren en hun erf niet beplanten, dan zeggen zij, geene slavenhanden te hebben, door welke zij dit zouden kunnen doen, er nimmer aan denkende, dat zij zelve handen hebben. En bezitten deze vrije Negers eenmaal slaven, dan worden deze zeer wreedaardig behandeld, zoo als zij het bij geenen der Blanken ondervinden zouden.

Daarbij kunnen zij zich op hooge naamfeesten, danspartijen of andere festiviteiten, bij eene gekke, verwaande houding, zoo kwastig kleeden, dat zulks waarlijk ten uiterste in het belagchelijke valt. Des Zaturdags en Zondags avonds ziet men deze *Dandys* en *Fashionables* (pronkheertjes en mannen naar de mode) tusschen even pronkzieke *missie's* langs de straten pierewaaijen, ofschoon men overal vader CATS bewaarheid vindt:

» Hoe of men 't beest ook kleeden zou ,
» De aap kijkt altijd uit de mouw."

Over het algemeen genomen zijn deze luije vrijlieden gelijk alle Negers, overgroote beminnaars van sterken drank, muzijk en dans; de meesten echter zoeken niets dan de zalige rust en voedsel voor het dierlijk leven; een *Papaija* (zijnde een biezen matje, dat hun voor bed dient) en een weinig banannen kunnen hen voor rust en voedsel, als zij maar niet behoeven te werken, tevreden stellen.

§ 5. Slaven en Wegloopers.

De grootste bevolking van de kolonie *Suriname* bestaat uit slaven, bedragende nagenoeg drie-vierde gedeelte van de geheele sterkte; echter is de sterfte onder hen, vooral op de suikerplantaadjen, grooter, dan derzelver voortteling, zoodat dit getal jaarlijks met meer dan drie op de honderd vermindert.

De slaven worden in de kolonie *Suriname* in drie hoofdsoorten verdeeld, als: *Zoutwater-Negers*, *Kreole-Negers* en *Mulatten*, *Karboegers* en dergelijke. Ook verdeelt men dezelven in plantaadje- en fortslaven, waarvan de eersten op de plantaadjen en de laatsten in *Paramaribo* werken of liever wonende zijn, tusschen welken altijd eene partijschap bestaat. De laatsten, welke slimmer en geslepener zijn dan de eersten, schikken zich, uit eene toenemende pronkzucht, meer op.

De *Zoutwater-Negers* zijn dezulken, welke in *Afrika* geboren zijn, hebbende breede, ingedrukte neuzen, iets, hetwelk zij in hun geboorteland voor zeer schoon houden. Dezen zijn, naar hunnen verschillenden landaard, weder in *casten* of *stammen* verdeeld; zoo vindt men, bij voorbeeld, in *Suriname* veertien soorten van zulke Negers, als:

a. Loango-Negers.

De *Loango-Negers* zijn over het algemeen groot en sterk en zeer zwart van vel, hebbende zoowel in de boven- als in de benedenrij puntig gevijlde tanden, en zijn over het geheele ligchaam met vierkante figuren of plekken door inkerving geteekend. STEDMAN zegt (*): » Alle hunne mannelijke kinderen zijn besneden, ten » naasten bij als die der Joden."

Het is een buigzaam, goed werkvolk, maar geeft men hun te groote taksen (te veel werk van hen eischende), dan zijn zij zeer genegen om weg te loopen. Zij leeren niet dan met zeer veel moeite de Neger-Engelsche taal.

b. Damakoekoes.

De *Damakoekoe-Negers* houdt men in *Suriname* voor een zeer dom en slecht volk, om welke redenen men voor *domkop* wel *joe damakoekoe!* bezigt. Er bestaan voorbeelden, dat zij andere Negers vermoord hebben, om van hun vleesch te eten, hetwelk zoo ver zoude zijn gegaan, dat zij zelfs stinkende Negers opgroeven. Zij zijn onvatbaar voor het goede en zijn trage werkers, rosachtig zwart van kleur, hebbende over ieder jeukbeen drie naden, door zware insnijding veroorzaakt. De meesten hunner hebben door de lippen van den neus gaten geboord, vooral de vrouwen. De mannen hebben gewoonlijk door eene diepe snede, kort boven de wenkbraauwen, het voorhoofd geheel mismaakt, ja zelfs gedeeltelijk gevild, en het vel boven den neus zamengerold, hetwelk een' knoest vertoont, in welken twee à vier doorgaande gaten zijn, waarin zij in den oorlog van hun land lange vederen steken; door dezen knoest hebben zij den bijnaam van vledermuizen bekomen. De vrouwen zijn echter veel schooner, dan andere Negerinnen, en bovendien uit andere oorzaken

(*) D. III, bl. 237.

bij sommige blanke mannen zeer gezocht. Hebben deze Negers eenmaal de hoop opgevat van zich vrij te kunnen werken, dan zijn zij zeer vlijtig.

c. Mendées.

De *Mendées* worden gehouden van eene goede natie afkomstig te zijn, makende zich zeer spoedig met de nieuwe gewoonten bekend; zij zijn zeer zwart, hebben ongemeen fraaije tanden en geene uiterlijke kenteekenen. Ook zijn de *Mendées* niet sterk en, even gelijk de *Damakoekoe's*, besneden, niet alleen de mannen, maar ook de vrouwen, en wel aan de *clitorus*, waarom dezelve, in zekere opzigten, ook meer dan andere slavinnen gezocht zijn.

d. Cormantijns.

De *Cormantijns*, of, volgens de Negerspraak, *Cromantiens* bestaan in eenen zwarten Negerstam, hebbende twee à drie sneden in de slapen van het hoofd, op de hoogte van het oog. Zij zijn tot neervallens toe verzot op het dansen, en over het algemeen goede werkslaven, maar tevens zeer driftig en groote beminnaars van hondenvleesch; zij zijn zeer trotsch en hoogmoedig, gevende zich altijd uit als van koninklijke familie, zoo al geene kinderen van eenen koning te zijn, en gelooven, dat, wanneer zij sterven, zij in hun geboorteland weder opstaan, waardoor men zeer vele zelfmoorden onder hen heeft; zulks komt men echter veelal voor, wanneer men hen verzekert en door voorbeelden aantoont, dat, wanneer een hunner tot zelfmoord overgaat, het hoofd van den romp zal worden gekapt; vermeenende zij alsdan niet weder te kunnen opstaan.

e. Sokko's.

De *Sokko-Negers* zijn ongemeen dom, maar goedaardig en trouw; zij zijn niet sterk, maar de meesten zijn goede ruiters. Hun geboorteland ligt ver van zee, komende diep uit de binnenlanden: zij zijn zeer

zwart, hebbende kromme neuzen en geene zelfgemaakte kenteekens. Onder deze caste vindt men eenigen, welke de Mahomedaansche Godsdienst (ofschoon zeer onvolkomen) belijden, waarvan de Priester, TIAMBA genoemd, een *Arabier* zijn zoude, dat mij echter zeer onwaarschijnlijk voorkomt. Deze lange Neger-Priester, welke eenen baard draagt, is een karreman, koopende van zijne overwinst bij voorkeur de *Tiamba-Negers*, voor welke hij veel achting heeft, gevende aan de door hem gekochte slaven van dezen stam meerendeels de vrijheid; zulks heeft hem ook welligt dezen naam doen verkrijgen. In de voorstad *Zeelandia* heeft deze sterrekijker eene kleine gemeente geformeerd.

f. Pomboe's.

De *Pomboe-Negers* worden weinig in *Suriname* gevonden; zij behooren niet tot de beste soort, zijn ongeteekend en komen in geaardheid en karakter het naaste met de *Damakoekoe's* overeen.

g. Abo's.

De *Abo-Negers* hebben gesnedene teekens aan de bovenarmen, terwijl velen de beide bovenste voortanden wegnemen; hunne kleur is rosachtig zwart; zij zijn over het algemeen gewillig en werkzaam, maar ongemeen vraatzuchtig, hebbende meerendeels eenen buik als EGLON.

h. Gola's.

De *Gola-* of *Angola-Negers* komen de *Abo-Negers* zeer nabij, zijnde bijna een en dezelfde volksstam; ook dezen nemen twee tanden uit de bovenrij weg, maar hebben verder geene uiterlijke kenteekens. Men rangschikt hen onder de beste slaven; echter zijn dezelve weinig in *Suriname* bekend.

i. Gaugoe's.

De stam der *Gangoe's* is een goed, sterk ras van Negers, maar, boos wordende, ongemeen kwaadaardig;

zij zijn donker zwart van kleur, zonder uiterlijke kenteekenen.

k. Tiamba's.

De *Tiamba-Negers* zijn gewillig en sterk, zeer donker van kleur, terwijl hunne gezigten met fijne insnijdingen geheel mismaakt zijn; vele en verschillende sneden loopen van de ooren over de wangen, in de rigting van den mond.

l. Pré's.

Onder de *Pré-Negers* vindt men goed werkvolk, komende in taal en uitspraak het meeste met de *Abo-* en *Gola-Negers* overeen, zoodat deze verschillende stammen elkander in hunne landtaal verstaan; zij zijn rosachtig zwart en hebben omtrent het kruis van den rug diepe inkervingen in het vleesch; echter zijn zij in deze kolonie weinig bekend.

m. Papa's.

De *Papa-* of *Dahó-mansche Negers* zijn sterk, goedaardig, werkzaam en vatbaar; echter zijn zij groote beminnaars van een zoopje dram. Derzelver kleur is zeer zwart, hebbende door insnijding een' zeer langen naad regt op en neder boven den neus, over het geheele voorhoofd. Zij zijn meerendeels dapper en verstandiger, dan andere stammen, hebbende ook een' afzonderlijken dans, benevens eenige muzijkinstrumenten. Zij gelooven, dat de fraai geteekende *Papaslang* hun toekomstige gebeurtenissen voorspellen kan.

n. Wan-Wie's.

De *Wan-Wie-Negers* zijn goedaardig en buigzaam, rosachtig van kleur, met fijne figuren tusschen de oogen en ooren, vrij gelijk aan de insnijdingen van de *Cormantijn-Negers.*

o. Temné's.

Onder den stam der *Temné's* vindt men groote, welgemaakte man-Negers, maar zeer weinige vrouwen.

Zij zijn glad en ongekorven van vel, dun van lippen en over het geheel genomen zeer schoon; zij zijn gewillig en goede werklieden, en zindelijker en meer hun eigen belang behartigende, dan de andere stammen; echter vindt men in de kolonie *Suriname* zeer weinigen van dezelven.

Kreole-Negers.

De *Kreole-Negers* in de kolonie *Suriname* zijn van eenen Negervader en eene Negermoeder geboren; zij zijn over het algemeen zeer zwart, sterk en welgemaakt, en boven de andere Negers groote liefhebbers van *luxe*, opschik en kleeding. De goede *Kreoleslaven* worden voor getrouwer en buigzamer gehouden en de slechten voor leeper en koppiger, dan de *Zoutwater-Negers*. De *Kreolen* laten zich als inboorlingen van het land meer voorstaan, en zien met eene soort van minachting en trotschheid op de anderen neder, en wel inzonderheid de Negers van de houtgronden in *Boven-Suriname*, *Para* en elders.

De Heer KUHN zegt, dat de *Kreolen* minder sterk, slechter van gang en minder zwart van kleur zijn, dan de *Zoutwater-Negers* (welk laatste ik echter tegenovergesteld beschouwd heb), en vervolgt aldus: » Bij » een aantal Negerinnen is de doorsnede van het bekken » kleiner, dan men bij de oorspronkelijke Afrikaansche » Negerinnen waarneemt, en van daar zijn zware ver» lossingen bij kraamvrouwen, zoo als uit andere oor» zaken meer, hier niet zeldzaam" (*).

De Kleurlingslaven, meerendeels *Karboegers* en *Mulatten*, welke mede *Kreolen* zijn, maken de derde soort van slaven uit, welke verre weg de geringsten in

(*) *Beschouwing van den toestand der Surinaamsche plantaadjeslaven*, door F. A. KUHN, Stads Doctor en Physicus te *Suriname*, bl 4; te *Amsterdam*, bij C. G. SULPKE, 1828.

getal en tevens, wat de *Mulatten* of die van lichtere kleur betreft, de ongelukkigsten zijn. Over het algemeen zijn dezelve meer moedeloos, minder sterk en dikwerf onwillig en diefachtig; daarbij worden zij veeltijds bij de Blanken beschouwd als van eene veel slechtere inborst, dan de Negers te zijn, waardoor zij in het algemeen minder geacht worden. Hetzelfde is het geval bij de twee genoemde Negerklassen, namelijk de *Afrikaners* en de *Surinamers*, als ziende beide met minachting op deze tusschenkleur neder, zoodat deze slaven allerwegen versmaad en verstooten worden, en bij een meerder bewustzijn van vrijheid en slavernij de beklagelijkste van alle hier zijnde slaven zijn. — Dan dat wij tot de Negerslaven wederkeeren.

Wat het uiterlijke voorkomen der Negers betreft, dit is, na zoo veelvuldige reeds bestaande beschrijvingen en afbeeldingen met hun kroes, wollig haar, hunnen platten neus en hunne dikke zwarte lippen, te bekend, om ons daarmede onledig te houden. Het is echter opmerkelijk en evenwel eene vrij algemeene waarheid, dat, hoe zwarter de Negers van vel zijn, des te rooder het wit hunner oogen is.

Wat hunne inborst aanbelangt, deze is zeer verschillende en wijzigt zich veelal naar de opvoeding of de behandeling van hunne meesters.

Op de plantaadjen is het gebruikelijk, dat alle Negerkinderen van elk effekt 's morgens voor de deur komen, om hunnen meester, den Directeur, te groeten, welke alsdan nagaat, of dezelve wel rein en schoon gehouden worden, tot welk einde zij allen onder het opzigt van eene oude Gouvernante, *Kreole ma-ma*, staan. Meer opgeschotene kinderen worden gebruikt tot het schoonhouden en aanvegen der plaats, enz. Vervolgens wordt hun het werk van tijd tot tijd geleerd, totdat zij op de volle taks gesteld worden.

In de kolonie zelve wordt voor eene algemeene waarheid aangenomen, dat alle Negers hoogst ondankbaar van aard zijn, en dat zij eene onbuigzaamheid of koppigheid bezitten, welke door den meester met geene ligchamelijke martelingen en pijnigingen, hoe ook genaamd, te overwinnen is; terwijl zij bovendien geen het minste eergevoel bezitten, leggende ten allen tijde en in welk geval ook zoodanige kinderachtige streken en zotternijen aan den dag, als men nimmer in volwassene menschen zoude zoeken. In *Suriname* is het algemeen gevoelen, dat een Neger, even als een hond, eerder de hand van den hem kastijdenden, dan van den hem voedenden meester likken zal; van welke waarheid ik meer dan eens proefondervindelijk overtuigd geworden ben; echter wordt van dezen stelregel, helaas! maar al te dikwerf eene verkeerde toepassing gemaakt.

Over het algemeen genomen, zijn de Negers zeer bijgeloovig en hebben eene menigte, bijna dierlijke gewoonten. Velen vermeenen (om slechts eenige denkbeelden aan te halen), dat het fluiten wind geeft; roeijen zij nu in den wind, dan zal men dit nimmer van hen hooren; roeijen zij voor den wind, dan fluiten zij nu en dan, om denzelven te lokken en te doen aanwakkeren. Komt men met de boot voor eene plantaadje of kreek, dan zijn zij bevreesd dezelve te noemen, maar wel op eenen zekeren afstand. Verder zijn de Negers leugenachtig, zoodat hij, die in de kolonie *Suriname* eenige informatiën over deze of gene natuurlijke voorwerpen wil inwinnen, op den voorgrond dient te stellen, dat de Negers, opzettelijk om te misleiden, altijd liegen; terwijl de Indianen de zuivere waarheid spreken en nimmer dan ter goeder trouw, hetzij uit misverstand of dergelijke redenen, de zaken in hun verhaal vergrooten of verkleinen.

De listen en stoute vindingen, die de Negers ter verontschuldiging bij hun verhoor met eene onverzaagde eenstemmigheid aan den dag leggen, alsof zij geheel onschuldig waren, doet den Europeaan verbazen, welke niet zelden, door het beleid bij het standvastige hunner schoonschijnende leugens, is misleid geworden. Het is bijna onmogelijk, om hen tot bekentenis, veel min tot het verraden hunner makkers en medepligtigen te brengen; hebben zij bij het verhoor met *mino sabi* (ik weet het niet) begonnen, dan blijft het ook *mino sabi*, zoodat men, hierdoor opgewonden wordende, ook ter andere zijde ligtelijk zegt: » dan zal ik het u doen weten," en nu in drift een' onschuldigen als schuldig straft.

Hunne bijgeloovigheden, ten opzigte van het offeren aan de bij hen heilige boomen, zijn algemeen bekend; ook zullen zij nimmer drinken, hetzij wat het is, of zij plengen vooraf eenige droppelen uit de kalebas, ten behoeve der afgestorvenen, op de aarde.

De hoegrootheid van den honger takseren zij naar de dikte en de plooijen van hunnen buik: wordt deze slank, dan roepen zij: *Massera! fiele* (of *loeke*) *mi belle, hangri di kili mi!* dat is: Mijn Heer! voel (of zie) mijnen buik, de honger vermoordt mij. Zij houden hunne kinderen den buik ten allen tijde gespannen door middel van het zoogenaamde *kanten*, dat is, het kind op den rug over den schoot te leggen, met de voeten tegen den buik der moeder en het hoofd naar beneden, en hetzelve vervolgens de *Gongooteepap* tegen wil en dank in te gieten (*), houdende het neerhangende en achterover liggende hoofd van het kind een weinig scheef, en makende alsdan met de holte der linkerhand tegen de wang eenen trechter, terwijl zij

(*) Vergelijk KUHN, bl. 33.

de neusgaten van het reeds doods benaauwd zijnde kind met den pink sluiten, waardoor hetzelve al schreijende en borrelende, zoodat de aanschouwers het angstig zweet, door het verfoeijelijke dezer marteling, uitberst, volgegoten wordt, zijnde alsdan het kind gemeenlijk zoo blaauw als een looden beeld, althans naar, akelig, graauwachtig-zwart, even als een doode Neger, terwijl ook velen stuipen krijgen en sterven. Het nu als een worst gevulde kind wordt vervolgens, beurtelings aan armen en beenen hangende, over hoofd en voeten rondgedragen, terwijl hetzelve door de groote hoeveelheid *Gongotee-pap* bijna stikt. Deze *Gongotee-pap* wordt vervaardigd van banannen, welke, rijp zijnde, van de schil ontdaan worden; daarna worden dezelve in de lengte tot repen of plakken gesneden, ter dikte van eenen Nederlandschen gulden, welke, gedroogd zijnde, tot poeder gestampt worden, gevende dan een meel, hetwelk na de zifting *Gongotee* genoemd wordt.

Behalve gekookte banannen, bestaat het Negervoedsel uit gestampte, vooraf gekookte banannen, welke een zeer verstoppend deeg geven, hetwelk zij in knoedels kneden en alsdan *tom-tom* heeten; deze meelkogels of knoedels worden vervolgens in of bij de soep (door hen *blaf* genoemd) gegeten; in deze soep koken zij, wanneer zij zulks kunnen krijgen, om de *blaf* volkomen te maken, tevens zeer gaarne een stukje zout vleesch of spek, al is het ook zoo bedorven, dat het een half uur ver in den wind stinkt; het is en blijft *switi-moffo* (zoete of lekkere mondkost, van het Engelsche *sweet-mouth*), en het komt in de *blaf*, wijl de Negers hierop geheel niet kiesch zijn. Ook dient er nog *gebarbacotte* (gerookte) en gezouten visch, hetzij bakkeljaauw, makreel of haring in, wordende verder met eenige oude, zeer onzuivere pekel uit een haringvat

vermengd, totdat de soep brandend zout wordt, welke alsdan, met eene groote hoeveelheid Spaansche peper aangezet, hun geliefkoosde knap is.

Verder eten zij, behalve deze hoofdspijzen, *tayers* (*), *yam yams*, *napjes*, *batattes*, *cassaves* en een weinig *rijst* en *maïs*, vangende hierbij eenige visch, eenige krabben, enz. Water met melassie aangemengd (*switi watra*) is voor de Negerinnen een even zoo gezochte drank, als de *dram* bij de Mannegers.

Bestaat het voedsel der Negers bijna uitsluitend in banannen, veel geringer is nog hunne kleeding.

Over het algemeen dragen de Mannegers op de plantaadjen niets dan een *kamies*, zijnde veelal eene streep bont lijnwaad, ter breedte van een half vel schrijfpapier, dat zij om eene koord, welke zij boven de heupen om het onderlijf dragen, voor en achter vastslingeren, waarmede zij hunne schaamdeelen bedekken, terwijl eene zoowel van achteren als van voren nederhangende slip ook den *anus* bedekt. De Negerinnen hebben gemeenlijk een bont kleed, van de heupen tot over de dijen, dat zij op dezelfde wijze, echter minder ruim, als de Javaanschen haar *saron* dragen, welk middelkleed men hier in *Suriname pantje* heet. Fermin, welke in de Fransche taal een werk over *Suriname* geschreven heeft, noemt hetzelve een *pagne* (†),

---

(*) Men zegt, dat in de kolonie *Suriname* eene wet bestaat, dat een Neger alle veertien dagen eene mand vol *tayerwortelen* en twee bossen *banannen* kan vorderen (thans geeft men alleen twee bossen banannen per week), bij gebreke van welke zij hunnen meester zouden kunnen verklagen; echter geloof ik niet, dat een slaaf tot het doen dezer klagten in de gelegenheid zoude worden gesteld.

(†) D. I, bl. 119.

zeggende, dat het een stuk lijnwaad is van 2½ ellen lang en 1 el breed; zoo nabij heb ik het echter nimmer durven bekijken. Tegenwoordig verstaat men echter meer onder het woord *pantje* twee à drie aan elkander zittende doeken, welke zij in één stuk over schouder en boezem dragen. De moeders dragen, terwijl zij loopen, sjouwen, plassen en wasschen, den zuigeling op den rug in eenen doek met zich rond.

De Negerhuizen zijn zeer verschillende, op deze plantaadje beter, op gene slechter; hier heeft men behoorlijke woningen van posten en planken, daar ellendige hutten van *palissaden* en *pina*, welke zij des Zondags veelal zelve vervaardigen en herstellen; willende veel liever in zulke rookgaten, als het meeste met hunne morsigheid, bij eene stinkende, luije onverschilligheid overeen komende, wonen, dan in geschilderde, met singels gedekte huizen.

Hun arbeid is, naar de verscheidenheid van de plantaadjeprodukten, zeer verschillende. Zoo kan men algemeen stellen, dat van de 60,000 in de kolonie zijnde Negers ruim 40,000 op de plantaadjen werken, waarvan ruim 11,000 voor den suikerbouw gebezigd worden, welke 60 scheepsladingen suiker in 1829 leverden, en de 29 à 30,000 overige plantaadjeslaven aan andere produkten 14 scheepsladingen.

Het onderhoud der slaven, op goede effekten, bij eene behoorlijke verzorging, mits dat zij eene genoegzame hoeveelheid groene kost (dat is, banannen en aardvruchten) hebben, wordt, buiten de hoofdgelden, berekend op 22 à 25 gl. Nederlandsch per hoofd, dat is jong en oud, ziek en gezond, allen door elkander (*).

(*) Zie *Rekest en Bijlagen* van WEISSENBRUCH C. S., ingezonden aan Z. M. den Koning, 1830.

De Negers vinden hunne grootste of bijna eenige uitspanning in het dansen, scheppende hierin niet alleen een onweerstaanbaar vermaak, maar zij zijn daarin tevens geheel onvermoeid. Het dansen der slaven bij gewone nieuwjaarsfeesten of op plantaadjen wordt *Baljaren* of *Banja* geheeten, dansende alsdan op den maatslag eener Negertrom, welke zij *Banja* heeten; verder slaan zij (altijd in trio) op planken, welke *quasi* voor trommen dienen, waarbij de vrouwen en de kinderen verschrikkelijk mooi zingen; zijnde deze geheele *Banja-muzijk* niets anders, dan eene eentoonige *cadance*, waarvan het *théma* ieder oogenblik herhaald wordt.

Behalve den *Banja*-dans, hebben de Negers ook den *Loango*-dans, waarbij zij eene ruwe trom roeren, welke zeer zwaar en hard van klank is. De muzijk van de *Loango-* en *Papa-Negers* is geheel zonder maat en niets anders, dan een eentoonig, sterk dreunend bom, bom, bom, terwijl de Negerinnen onophoudelijk met de *Jurri-Jurri* en de *Sakka-Sakka* ratelen.

De *Jurri-Jurri* (*Cerbera ahorai* LINN.) is eene kastanjebruine nootvrucht, welker schalen zij in een snoer rijgen en alsdan tot evengemeld einde bezigen (*).

De *Sakka-Sakka* is gewoonlijk eene kogelronde of eivormige kalebasschaal, van de grootte of iets grooter dan een ganzenei, door welke een steel gaat, die aan het dunne of spitse einde der *Sakka-Sakka* een paar vingers breed en beneden, waarbij men dezelve vasthoudt, een paar handen breed uitsteekt. Het kalebasje is gevuld met de zoogenaamde *Sakka-Sierie*, zijnde pikzwarte, effene, gladde boontjes, zoo groot als duivenboonen. Op de *Banja's*, bij *Paramaribo*, ziet men somtijds zeer fraai beschilderde *Sakka-Sakka's*, en ik heb er zelfs gezien, welke enkel uit zilver bestonden.

(*) Zie de *Houtsoorten*.

Hiermede nu maken de Negerinnen steeds een' drieslag, slaande dezelve met de regter- tegen de linkerhand. De eerste voorname voorzinger op eene *Doe-* of *Baljaarpartij* wordt *Trokki* genoemd.

De eerste muzikant is de *Banjaman*, zittende op een stuk hout, terwijl hij met een paar harde houten pennen, gelijk tromstokken, op eene niet minder harde plank slaat; deze plank, welke zij *Kwa-Kwa*, naar het eendengeluid, noemen (*), is ruim eene Nederlandsche el lang en ongeveer drie à vier palmen breed (op de plantaadjen meerendeels van *Kopiehout*), liggende met het eene einde op den grond en met het andere op het achtergedeelte der navolgende trom.

De tweede en derde muzikanten zitten op twee uitgeholde boomstammen, even alsof het gebrokene scheepspompen waren, of ook wel iets van de *Bedok* der *Javanen* hebbende (†). Het achtereinde dezer lange trommen ligt op den grond en het vooreinde op een' balk of een ander stuk hout, zittende de Neger, welke de trom slaat, met een been aan iedere zijde. Deze soorten van trommen zijn gewoonlijk anderhalve à twee Nederlandsche ellen lang en ruim twee palmen in middellijn, en met dunne ijzeren banden van de uit Holland gezondene vaten omgeven, zijnde van achteren open en van voren met het vel van eene slang, een hertebeest of een' buffel overtrokken, welk vel zij spannen, door het touw van *zeilgras*, waaraan zij hetzelve verbinden, met wiggen terug te drijven. Verliest dit schoone instrument onder het spelen deszelfs toon, dan gieten zij er aan de ach-

---

(*) Von Sack noemt deze plank, D. I, bladz. 108, eene grove soort van hakbord. Nu, die is dan wel zeer grof!!

(†) Zie de *Vruchten mijner Werkzaamheden*, D. II, St. I, bladz. 129.

terzijde dram in, zeggende: *da trom no wannt wakka boen, wi za gi em wan soopie!* dat is: de trom wil nog niet regt aan den gang, wij zullen hem een zoopje geven. De eerste trom is iets grooter en in toon van de tweede verschillende. Op deze trommelvellen slaan de Negers met het platte der vingers, terwijl zij hun geheele ligchaam bewegen en vreemde gelaatstrekken maken.

Een vierde dezer muzikanten slaat den triangel met twee gebrokene houwers of andere stukken ijzer, door de lemmetten, het eene ongeveer een voet en het andere half zoo lang, tegen elkander te slaan.

Een vijfde, die op den achtergrond zit, slaat de kleine trom eveneens met de vingers; deze trom, slechts twee voeten lang, echter wijder dan de overige, staat regt op en neer tusschen de knien van den op dezelve slaanden Neger, en is gelijk eene gewone keteltrom, aan beide einden met een vel overtrokken. Dezelve wordt hier *Kreole-trom* genoemd, wordende nu en dan ook, om het spel al mooijer en mooijer te maken, bij afwisseling van het slaan op dezelve, met de toppen der vingers, gelijk op eene *tambourine*, overstreken, ten einde zachte, trillende toonen te bekomen. Van verre raast de muzijk van dit orkest gelijk eene brommende honigbij onder den hoed (*).

Met geene mindere geestdrift dan het trommelen door de Mannegers, schuren de Negerinnen hare *Jurri-Jurri*-snoeren, ratelende als walnotendoppen over hare vuisten, bij welke muzijk zij al dansende een schreeuwend gezang aanheffen, terwijl de omstanders, om de

(*) Stedman heeft in deszelfs meergemeld werk, D. III, bl. 274, plaat XXXVII, vrij juiste afbeeldingen dezer muzijkinstrumenten geleverd, ofschoon het *Jurri-Jurri*-snoer aldaar ontbreekt.

dansenden te applaudisseren, met doeken wuiven. Over het algemeen houden de muzikanten, zangers, zangeressen, dansers en danseressen zeer goed de maat, terwijl het dansen zelf hier eene zeer moeijelijke oefening is, aangezien zich alle deelen des ligchaams draaijen, ja ieder teen en vinger in het bijzonder zich beweegt. Een Europeaan zoude zeer veel moeite hebben, om deze bewegingen te leeren. Echter zijn de *Zoutwater-Negers* of geborene Afrikanen, vooral dezulken, welke hier in jaren van onderscheid van *Guinea* of de *Goudkust* ingevoerd zijn, meer in het dansen bedreven, dan de *Kreolen.*

De groote Negerfeesten of *Doe's* worden niet dan met toestemming der policie-beambten gehouden, en vinden te *Paramaribo*, meerendeels als nieuwjaarsfeesten, in de maand Januarij plaats.

De *Watra Mama* en *Wintje Doe's*, beide eene soort van Godendans, zijn in de kolonie *Suriname* strengelijk verboden (*), aangezien men dergelijke afgodendiensten, welke dikwerf door eene soort van razernij gevolgd worden, voor gevaarlijk houdt.

Het gebruik van *tabak*, die bij beide seksen in eene zoo groote mate als rooktabak bemind wordt, doet de Negers, volgens KUHN (†), honger en kommer verduren, zoodat het rooken van eene pijp tabak waarlijk geen gering genot voor de slaven en slavinnen is, en vooral in uren van uitspanning een' zeer grooten invloed op hun gemoedsgestel uitoefent.

Negerziekten.

De Negers hebben eenige hun alleen eigene ziekten,

(*) Zie *Reglementaire Bepalingen voor de Plaatselijke en Landelijke Policie*, d.d. 19 November 1828, art. 20.

(†) *Toestand der Plantaadjeslaven*, bl. 22.

ofschoon eenige derzelven door besmetting ook tot de Blanken overgegaan zijn.

De geneeskundige, meergemelde KUHN (bl. 35), verdeelt dezelve in *algemeene* en *bijzondere* ziekten, waarvan de eersten de zoodanige zijn, welke ook andere menschen treffen en die de lokale gesteldheid van het land medebrengt. Onder deze vindt men echter het meest koortsen, ten gevolge van onderdrukte uitwasemingen, slijm, longontsteking, buik- en roode loop (Dysenteria), zijnde een pijnlijke bloedloop met afschraapsel der darmen vermengd, welke met eenen bijna onleschbaren dorst vergezeld gaat. Verder aamborstigheid, verstopping der buiksingewanden, tering, waterzucht, scroful- en venusziekte, hardnekkige huiduitslag, opstopping der maandstonden, kwaadaardige zweren en de klem.

Tot de bijzondere ziekten worden gebragt die, welke wel is waar ook andere menschen, maar inzonderheid de Negers treffen, en welligt door dezelven uit *Afrika* mede herwaarts overgebragt zijn.

De verschrikkelijkste dezer ziekten is de melaatschheid of *Lepra*, bij de Negers *Boasi* genoemd. Zekere POOLMAN (*) beweerde, dat deze ziekte door de Negers van de *Afrikaansche Goudkust* herwaarts is overgebragt, als hebbende de *Boasi-wormen* dien naam verkregen naar de plaats *Boasi* aan gezegde kust, alwaar men deze kwaal het eerst ontdekte.

Ik kan mij bezwaarlijk een ongelukkiger wezen voorstellen dan zulk een, hetwelk met deze ongelukkige ziekte besmet is. In Junij 1828 bezocht ik het etablissement (vroeger militaire post) *Batavia*, eene zeer afgezonderde plaats, in het opvaren ter linkerzijde aan de eenzame

(*) P. POOLMAN, *Verhandeling over de Negerziekten*; Paramaribo 1798, bl. 9.

rivier *Coppename*, werwaarts de met *Boasi* besmette Negers getransporteerd worden. De Heer J. H. HEK, van *Manheim*, in *Duitschland*, hier Directeur zijnde, bragt ons door de huttenbuurt der grootste ellende en akeligheid, die men zich kan voorstellen. — Dan thans geene Reisbeschrijving leverende, wil ik ook het scherm van zulke bedroevende tooneelen niet ophalen.

Men kan de in *Suriname* bestaande *Lepra* of *Boasi* in vier hoofdziekten verdeelen, als:

a. De *Knobbel-Boasi*, de gevaarlijkste van allen, met groote paarskleurige builen, ontaardt gewoonlijk in de volgende:

b. De *Natte Boasi* met rottende, afvallende leden, waarvan het vocht zoo scherp is, dat al de werktuigen van ijzer en staal, waarmede men de aangestokene leden afzet, dadelijk als tot eene ontbinding overgaan, wordende geheel klei- en modderkleurig, en wanneer men het zuiverste en blankste instrument niet dadelijk door schuren reinigde, zoude hetzelve binnen een uur onherstelbaar verloren zijn.

c. *Drooge Boasi*; hierdoor vermageren de ledematen, vooral de vingers zoo zeer, dat het vel als het ware op de beenderen vastdroogt, waarna de huid begint af te schilferen en het lid afvalt, zijnde het overblijvende lid zoo wel gesloten, alsof de lijder zonder het vermiste lid geboren was. Ik heb eene vrouw gezien, wier linker borst afgevallen was, hetwelk zich daarna eveneens vertoonde, alsof dezelve nimmer bestaan had.

d. Eene vierde soort van *Boasi* bestaat in de opkrimping der pezen, ten gevolge waarvan zich de leden en vooral de vingers geheel en al sluiten, zoodat de lijder dezelve niet openen kan. Deze soort van *Boasi* heet men in de kolonie *Kokobé*.

Over het algemeen kent men de *Boasi*, welke zeer

erfelijk is, aan de roode, paarskleurige vlekken, gezwollene ooren, enz. Onder deze miskleurige vlekken van de opperhuid bevindt zich gestorven vleesch, zoodat men in hetzelve kan snijden en met spelden steken, zonder dat de lijder het gevoelt. Vele van deze ongelukkige zieken bevinden zich nog te *Paramaribo* en niet zelden onder de maatschappelijke zamenleving. Dan het gouvernement heeft daarin, bij publicatie van den 7 September 1830, eene zeer wijze, ofschoon voor de lijders harde voorziening gemaakt, ten gevolge van welke door de kommissie van onderzoek reeds eenige honderden voor eeuwig uit de maatschappij, van vrienden en magen gescheiden, naar het bovengenoemde afgezonderde en rampzalige *Batavia* als bannelingen getransporteerd zijn. IJsselijk denkbeeld! Ziek en ongeneesbaar (althans tot heden niet anders bekend), van de geheele wereld verlaten, van ieder' sterveling geschuwd, van .... Maar het is zelfs in overeenstemming met de leer van JEZUS, dat het ongezonde lid tot behoud van de gezonde leden zal worden afgesneden, en ook dit is eene der eerste verpligtingen, ofschoon welligt eene der onaangenaamste van een zorgdragend bestuur, om de maatschappij van dusdanige wezens te zuiveren.

De zoogenaamde *Jas* of *Jaws* is eene soort van *Guinesche pokken*, welke in de Oostindiën als *Amboinasche pokken* en bij de Franschen als *Pian Blanch* bekend zijn, zijnde eene vrij algemeene kinderziekte, bij onderscheiding ook *Mama-Jas* en *Been-Jas* geheeten. Alle *Kreolen*, genoegzaam geene uitgezonderd, krijgen in hunnen kindschen leeftijd deze verschrikkelijke huidziekte of erge verzwering over het geheele ligchaam, komende na de genezing niet zelden op nieuw terug, echter in een' geringeren graad, wordende alsdan *Na* of *Bakka Jas* geheeten; de meeste Negers blijven onder deze ziekte inwendig gezond.

Krabbe-Jas is eene ziekte, waarbij de lijder water in de gewrichten der ellebogen, handen, knien en voeten heeft.

Grondvreters hebben eene zwelziekte (*Cachexia aricana*), waarbij de lijders eene onwederstaanbare geneigdheid hebben, om aarde, houtskolen, asch en ander vuilnis te eten.

Beenroos, of de zoogenaamde *Roosbeenen*, is veelal het begin der *Elephantiasis*, welke laatste gemeenlijk als het ware voor eene zusterziekte der *Boasi* kan worden beschouwd; de meeste der in *Suriname* gevonden wordende *Roos* (*Erysipelas*) bestaat in de

Erysipelas Oedematosum,
Erysipelas Phlegmonedes, en de
Erysipelas Pustulosum.

De eerste met waterzucht bepaalt zich gewoonlijk tot de voeten.

De tweede is meer roodachtig van kleur, dan de eerste, hetwelk echter, gelijk bij vele andere ontstekingen, bij de Negers niet het geval is, waardoor dit bij de behandeling der Negers zeer moeijelijk is; een Neger kleurt nimmer, en is van daar ook schaamteloos.

De derde soort is met pokken en knobbels bezet, hebbende veelal de *Elephantiasis* ten gevolge, en is, open zijnde, zeer besmettelijk.

Elephantiasis. Deze zoo afzigtelijke ziekte, in de wandeling ook die der *Pompbeenen* geheeten, wordt veelal met de *Beenroos* verward; dezelve kan worden beschouwd als eene plaatselijke *Boasi* en heerscht in de kolonie *Suriname*, vooral in de stad *Paramaribo*, zeer sterk. Anders wel gevormde Negers, jongelingen en meisjes, kunnen door deze ongeneesbare *Roos* de afzigtelijkste beenen en voeten hebben; ik heb er gezien, welke vol wratten en knobbels zaten, sommige zoo groot als vuisten, terwijl de beenen, zoo onder

als boven, den omtrek van 's lijders borst overtroffen. Te regt zegt zeker Pruissische Ridmeester (*) omtrent deze *Roosbeenen :* » beenen zoo dik als botertonnen."

Ook het gouvernement van *Suriname* schijnt de *Elephantiasis* (volgens de deswege genomene maatregelen in de straks genoemde publicatie van den 7 September 1830) voor besmettelijk te houden, zeggende: » Met de *Boasi* of *Lepra* gelijkstaande *Elephantiasis.*"

Verder ziet men hier bij eene menigte mannen het *Scrotum* verschrikkelijk uitzetten, iets, wat ik nergens zoo erg en zoo veelvuldig dan wel in *Suriname* gezien heb; men vindt deze opzwelling zoowel ten gevolge van vleeschbreuken, als der *Hydrops Scroti*, zoodat hier vele ongelukkigen zijn, wier *Scrotum* in grootte verre die van een volwassen menschenhoofd overtreft, en ten gevolge der vleeschbreuken nog wel viermaal grooter.

De *Kinderziekte* (pokken) schijnt in *Suriname* niet te aarden, zijnde bij de ontdekking telkenmale van buiten aangebragt geworden.

De hier voorheen bestaan hebbende *Slaapziekte*, uit welke men niet weder ontwaakte, is thans zeer ongemeen.

Maar wat mag toch van deze onderscheidene ziekten, aan *Suriname*, *Braziliё*, enz. zoo bijzonder eigen, wel de oorzaak zijn? Niet alleen vindt men de *Boasi*, *Elephantiasis*, *Roos*, *Jas* en gezegde opzwelling van het *Scrotum* niet of zelden in de Oostindiën, maar dezelve zijn ook bijna geheel onbekend onder de Indianen en zelfs onder de meer robuste, zwart glimmende Boschnegers, terwijl zij meerendeels onder slaven, gemanu-

(*) *Mijn uitstapje naar Braziliё*, door TH. VON LEITHOLD, uit het Hoogduitsch; te Amsterdam, bij J. C. VAN KESTEREN, 1821, bl. 97.

mitteerden en vooral onder de Joden te huis behooren. Zoude het dan ook aan het voedsel liggen? Kan de gezouten visch of ook de *Manja-visch*, zoo als sommigen beweren, invloed op deze noodlottige ziekten hebben en dezelve helpen daarstellen? O, dat de Geneeskundige Faculteit slechts de oorzaken derzelve wist aan te wijzen, hoe veel zoude dit niet reeds gewonnen zijn!

De Negers hebben algemeen, ieder in het bijzonder, een of ander dier of eene plant, waarvan zij niet eten zullen; zoo wacht zich, bij voorbeeld, de eene voor eene schildpad, die voor eene krab, en gene voor zekere soort van visch, vermeenende, dat het gebruik daarvan hen betoovert, noemende een dusdanig verworpen voorwerp eene *treef*. Het is proefondervindelijk bewezen, dat Negers en Negerinnen, welke men heimelijk van hunne *treef* te eten gaf, ten gevolge daarvan, behalve eene stuipachtige ziekte, toover- of *treef*-vlakken op de huid kregen; zoodat ik vermeen, de *treef*-vlakken hier, als meer tot de ziekten, dan wel tot de bijgeloovigheden behoorende, onder deze rubriek te hebben moeten plaatsen.

Dominé BOSCH zegt in deszelfs beschrijving van *Curaçao* (*): » Dat de Negers niet zelden huidwormen, » ter dikte van eene vioolsnaar en een paar ellen lang, » mede van de kust overbrengen, die zich in het men- » schelijk ligchaam kronkelen en daar groote pijn en » zelfs de koorts veroorzaken. Blanken en zwarten » zijn daar (op *Curaçao*) aan onderhevig; behoed- » middelen zijn er niet voor te nemen; want men » weet niet, hoe dezelve in het ligchaam komen en » men bespeurt dezelve niet eerder, voordat de huid » doorbreken wil. Langzaam en voorzigtig moeten

(*) *Reizen in Westindië en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika*, door G. B. BOSCH, Predikant op *Curaçao*; te *Utrecht* bij N. VAN DER MONDE, 1829, D. I, bl. 309.

» deze wormen uit het ligchaam gewonden worden ; » indien dezelve breken, moeten zij uitgesneden wor- » den, en hebben zij dan de teedere deelen van het » ligchaam doorkronkeld, dan is de lijder verloren." Deze *witte Guineawormen* zijn in *Suriname* zeer zelden, en alleen bij de *Zoutwater-Negers*. Daarentegen heeft men hier zekere *Muskietewormen*, welke onder het vel, zelfs onder dat der menschenwangen, maar vooral bij de honden en koeijen gevonden worden ; dezelve zijn geheel ruig, en naar mate van ouderdom, neemt de kleur in grijsheid toe. Zij veroorzaken eene hevige pijn, en worden het best met *tabaksrook* uitgedreven. Sommige chirurgijns in *Suriname* beweren, dat deze wormen door de zoogenaamde *koevliegen* worden voortgebragt, hetwelk mij niet onwaarschijnlijk voorkomt. Ook ZIMMERMAN (*) houdt dezelve voor het voortbrengsel van zekere brems.

Over het algemeen hebben de Negers onderling weinig medelijden met elkanderen. De Dres-Negers of Dres-Mama's, dezulken, welke de zieken verplegen, zijn meerendeels zeer wreed. Ziekelijke en verminkte Negers, voor den arbeid slechts ten deele bekwaam, worden met den algemeenen naam van *Malinkers* bestempeld.

Vóór wij deze rubriek sluiten, moet ik nog van een zonderling geloofspunt der Negers gewagen, namelijk van den invloed, welke, volgens hunne denkwijze, ieder dag van de week op het daarop geboren wordende kind uitoefent (†), van welken dag het pas

(*) Zie *de Aarde en hare Bewoners*.

(†) Ook de Europeanen zijn hier zelfs niet vreemd van ; niet alleen de waarzeggersboekjes, maar zelfs spreekwijzen bevestigen dit bijgeloof. Zoo hield NAPOLEON den Vrijdag voor den ongelukkigsten in de uitkomsten van iets, wat op dien dag ondernomen werd.

geboren kind ook deszelfs derden naam ontleent; leidende de eigenschappen en het karakter hunner kinderen aldus af naar den dag, waarop het geboren wordt, welke begrippen zoowel bij de Boschnegers als bij de slaven bestaan.

Het op Zondag geboren jongetje krijgt tot derden naam en karakter *Kwassi*, het meisje *Kwassiba*, dat is *pronker* en *pronkster*.

Het op Maandag geboren jongetje dien van *Kodjo*, het meisje *Adjoueba*, dat is *naarstig*.

Het op Dingsdag geboren jongetje dien van *Kwammina*, het meisje *Abinniba* of *Abramba*, dat is *dief-* en *konkelachtig*.

Het op Woensdag geboren jongetje dien van *Kwakoe*, het meisje *Akkoueba*, dat is *jaloersch* en *nieuwsgierig*.

Het op Donderdag geboren jongetje dien van *Jauw*, het meisje *Jaba*, dat is *valsch*.

Het op Vrijdag geboren jongetje dien van *Koffij* (*), het meisje *Afiba*, dat is *gelukkig;* en

Het op Zaturdag geboren jongetje dien van *Kwamie*, het meisje *Amba* of *Amimba*, dat is *ongelukkig*.

De *Marons* of *Wegloopers* zijn zoodanige slaven, welke zich van tijd tot tijd heimelijk verwijderen en klomplotswijze in de uitgestrekte bosschen dezer kolonie schuil houden, zoodat zij overal verspreid zijn. Van alle zijden verontrust wordende, doen zij, door honger en hoogen nood gedrongen, wijl men hunne kostgronden verwoest en de kampen verbrandt, nu en dan eenen noodlottigen uitval op deze of gene afgelegene plantaadjen. Onder deze schuilers bevinden er zich, welke meer dan twintig jaren voortvlugtig zijn; het ge-

---

(*) *Koffij* is een Arabisch woord, hetwelk ook in die taal *gelukkig* beteekent. Hoe zonderling is deze overeenkomst!

Deel II, blz. 203.

SLAVEN.

Blanken	496
Gekleurden.	47
Zwarten	2
Totaal	545

De bevolking bestaat in
- 18489 Mannen.
- 18603 Vrouwen.
- 10302 Jongens.
- 9069 Meisjes.

GENERAAL TOTAAL der Kolonie *SURINAME* 56463.

tal der nog in leven zijnde *Marons* laat zich niet bepalen, echter is het zeker, dat derzelver hoeveelheid door onderlinge oneenigheden, wreeden moord- en doodslag sterk afneemt, en volgens zeer onzekere gissingen zouden de gezamenlijke wegloopers tusschen de twee- en drieduizend koppen bedragen. Doch deze raming komt mij zeer hoog voor, aangezien derzelver natuurlijke dood en onderlinge vernietiging bij het opvangen en sneuvelen door de patrouilles, zoo van de militairen als van de plantaadjelieden der divisiën, welke er gezamenlijk jagt op maken, voorzeker verre die der voortteling overtreft; ook nemen velen dit getal naar de vermiste slaven sedert een aantal jaren, zonder daarbij in aanmerking te nemen, hoe vele daarvan omgekomen zijn. Ik wil liever tot maatstaf nemen, dat er door elkander van iedere nog in bewerking zijnde plantaadje twee Negers voortvlugtig zijn, zoodat dit niet meer dan $\frac{1}{4}$ van bovengemeld getal of 7 à 800 koppen zijn kan.

§ 6. Recapitulatie van Bevolking.

De kolonie *Suriname* is, volgens nevensgaande tabel letter *C* (waarop de *Nickeri-Distrikten* niet uitgetrokken zijn), naar eene niet zeer juiste telling, bevolkt met:

Blanken	2,638.
Kleurlingen en Vrijlieden	5,041.
Slaven	48,784.

Nu bevinden er zich in het distrikt *Neder-Nickeri*, volgens opgave van den Landdrost in 1831:

Blanken	31,
Kleurlingen en Vrijlieden	80,
Slaven	1,869,

benevens een garnizoen van 20 man, welke tot het achtervolgende getal van het garnizoen van *Paramaribo* behooren.

Opper-Nickeri bevat:

Blanken	22,
Kleurlingen en Vrijlieden	46,
Slaven	2,380,

alsmede eenige jagers en Neger-guides.

Wat de sterkte van het garnizoen betreft, waarvan altijd eenige manschappen op onderscheidene posten verspreid liggen, vindt men uitgetrokken in voorgaande tabel letter *A*:

Officieren zonder troepen . .	8.
Jagers (blanke personen), .	414.
Artilleristen (idem), ...	85.
Guides (Neger-), ...	113.

Dit geeft dus over het geheel:

Blanken	2,691.	
Jagers, enz.	514.	
Kleurlingen en Vrijlieden	5,167.	
Guides	106.	
Slaven	53,033.	
	———	61,511.
Laat ons nu, naar een globaal overzigt, het getal Boschnegers stellen op		6,000.
Het getal Indianen, voor zoo verre dezelve in onmiddellijke betrekking met de kolonie *Suriname* staan, hoogstens op		2,000.
Wanneer men hier nu nog aan Schuilernegers of Wegloopers bijvoegt		989.
		———

Bekomt men een totaal generaal van 70,500 hoofden.

§ 7. Regering der Kolonie *Suriname.*

Wat betreft de regering, financiële, industriële en administrative aangelegenheden der kolonie *Suriname*, hiervan laat zich thans nog met weinig zekerheid en genoegzaam niets bepaaldelijks zeggen. Wij zullen ons dan ook slechts tot eenige hoofdpunten bepalen, en de ware zamenstelling van dit alles tot het tijdstip, dat het meer vastgesteld geworden is, achterwege laten.

Vóór de komst van Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal van Z. M. den Koning in Neêrlands gezamenlijke Westindische Bezittingen, was *Suriname* eene op zich zelve bestuurd wordende kolonie en had niets met die van *Curaçao*, *St. Eustatius* en *St. Martin* gemeens; thans is zij de zetel van den Gouverneur-Generaal van alle deze Westindische Bezittingen.

Vóór de nieuwe organisatie van gezegden Kommissaris-Generaal JOHANNES VAN DEN BOSCH, welke hier in het jaar 1828 drie maanden (Mei, Junij en Julij) vertoefde, werd zij bestuurd volgens het Regerings-Reglement voor de kolonie *Suriname*, gearresteerd bij Koninklijk besluit d.d. 14 September 1815, N°. 58.

Aan het hoofd der Regering stond toen ten tijde een Gouverneur-Generaal, zijnde tevens Opperbevelhebber der hier zijnde Land- en Zeemagt, alsmede President van alle Regerings-Kollegiën, uitgezonderd het Justiewezen.

Aan gezegden Gouverneur waren, volgens artikel 23 van boven aangehaald Reglement, de *Raad-Fiskaal*, de *President van den Hove van Civiele Justitie* en de *Raad-Contrarolleur van Financiën* als eene *confidentiële Conferentieraad* toegevoegd; echter hadden deze confidentiële raden geenen rang.

Het eerste kollegie in rang was het *Hof van Policie*

en Criminele Justitie (*), bestaande uit negen leden, alsmede twee adviserende leden, zijnde de *Fiskaal* alsmede de *Raad-Contrarolleur van Financiën*, den Gouverneur als President en een' afzonderlijken Secretaris, te zamen dertien personen (volgens artikel 25).

Hierop volgde het Hof van Civiele Justitie, bestaande uit een' President, zes leden en een' Secretaris.

Het Hof van Policie had tot leden de Heemraden, onder welke de Divisie-Kapiteins en Luitenants geplaatst waren; aan welk Hof de Landelijke Policie der onderscheidene Divisiën en Distrikten opgedragen was.

Van de verdere toen ten tijde bestaande ambtenaren zullen wij in de tegenwoordig bestaande orde van zaken henen stappen, aangezien vele Kollegiën en Kommissiën, zoo als die der Houtvesters, voor de Gemeene Weide, Huwelijkszaken, Venduen, Collegium Medicum, de Wees-, Curatele- en Onbeheerde Boedelkamer, veranderd of ontbonden zijn.

Later zijn er ook vele wijzigingen en veranderingen in het Regerings-Reglement van de Nederlandsche Westindische Bezittingen gemaakt, gearresteerd den 21 Julij 1828, N°. 222.

En daar er dan reeds vele afwijkingen van het Reglement op het beleid der Regering van de Nederlandsche Bezittingen in het algemeen, benevens dat voor het beleid der Regering, het Justitiewezen, den Handel en de Scheepvaart voor de kolonie *Suriname* in het bijzonder, bestaan en welligt nog meerdere veranderingen ondergaan zullen, zal ik mij dienaangaande vergenoegen, met den lezer tot de Gouvernementsbladen dezer kolonie, de Almanakken van het Departement der

---

(*) Thans is het Criminele bij het Hof van Civiele Justitie gevoegd.

Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, benevens tot de Surinaamsche Couranten te verwijzen.

Later werd er, bij publicatie van den 3 December 1832, wederom een geheel nieuw Reglement op het beleid der Regering voor de kolonie *Suriname* ingevoerd; gevolgd door eene publicatie, d.d. 6 December van dat jaar, houdende bepalingen en voorschriften, voortvloeijende uit en in verband staande met het op primo Januarij 1833 ingevoerde Regerings-Reglement, en overbrenging van sommige takken van Administratie en van Kommissiën op de daarin vermelde Autoriteiten en Ambtenaren.

Uit deze zoogenaamde vereenvoudiging van bestuur, waarbij het Gemeentebestuur, de Regtbank van Kleine Zaken, het Kommissariaat van Policie, enz., enz. ontbonden en andere posten gecreëerd werden, en waarbij het niets anders dan organiseren, reorganiseren en desorganiseren was, terwijl vele ambtenaren in naam, maar niet in de zaak veranderden, was op den loop der omstandigheden geen oog te houden, en het scheen, dat men bij een despotiek en willekeurig gezag het publiek door een legio van wetten, reglementen, besluiten en bepalingen in een' doolhof van verwarring wilde brengen. Echter poogde men de verslimmering onder den schoonen naam van vereenvoudiging te dekken; dan de dagelijksche teruggang der kolonie in bloei en welvaart, en de steeds toenemende belastingen en uitgaven deden luide klagten over deze lapzalverij bij de kolonisten geboren worden, over welker gegrondheid wel niemand, die onbevooroordeeld is, twijfelen zal.

§ 8. Taal der Inboorlingen.

Bij de beschrijving der taal, zoude men ook gevoegelijk de beschaving, godsdienst, zeden en gewoonten, leefwijze, keuken, kleeding, bediening, uitspanning

en dergelijke onderwerpen kunnen behandelen ; echter zal ik mij , ten einde niet te breedvoerig te worden , hiervan in deze Landbouwkundige Beschrijving ont-houden.

Onder de beschaafde standen is schrift en spraak alles Nederduitsch (*). Alle openbare zaken worden in het Hollandsch verhandeld. De Surinaamsche dagbladen , wetten en reglementen worden in die taal uitgegeven ; op den kansel (uitgezonderd bij de Moravische Broeder-gemeente , alwaar in den Neger-tongval geleeraard wordt (†)), in de pleitzaal en vroeger in den schouwburg heerscht uitsluitend de Hollandsche taal. Echter hebben de in de kolonie *Suriname* geboren wordende kinderen , door den dagelijkschen omgang met de slaven , een eenigzins verbasterd accent , verwarrende ook veelal de *r* met de *l* en omgekeerd de *l* met de *r* (waarvan ook in de volgende *Odo's* eene onvermijdelijke speling bestaat). Eveneens ben ik onzeker met *ie* of *i* , bij voorbeeld , *Nickerie* of *ri* , *habie* (hebben) of *habi* , *wiewierie* of *wiwiri ;* dan daar de Moravische Zendelingen veelal de enkele *i* gebruiken , gelijk ook het geval in 's Gouvernements publicatie is , en de *i* in het Neger-Engelsch zeer kort uitgedrukt wordt , heb ik vermeend , om gelijkvormig te blijven , deze spelling zoo veel mogelijk te moeten volgen. — De geringere

(*) Eenige vreemdelingen , Engelschen , Franschen , Italianen , Duitschers en sommige Portugesche Joden spreken en corresponderen in die talen , voor welke bij de geregtshoven beëedigde translateurs zijn.

(†) De Hernhutters van *Paramaribo* hebben , behalve de vertaling van het Nieuwe Testament , eenige andere Godsdienstige werkjes in het Neger-Engelsch laten drukken. Het Oude Testament is wel in geschrift vertaald , maar niet in druk verschenen.

klassen van Kleurlingen, benevens de Vrijlieden spreken, eveneens als de slaven, het zoogenaamde Neger- of bastaard-Engelsch, zijnde een poespas van verdraaide Engelsche, Hollandsche, Fransche, Spaansche, Portugesche en Negerwoorden, zelfs Russische, zoo als *Malenker* voor kleine, gebrekkige Negers; welk *jargon* of *patois* men niet dan door den dagelijkschen omgang met de geringere volksklassen leeren kan.

Dat eene taal, arm aan woorden, vele beeldenrijke en tweeduidige, raadselachtige gezegden, naïviteit, zinrijkheid en menigvuldige volksgezegden, leenspreuken en beeldsprakige uitdrukkingen bevat, is algemeen bekend. Zoo vindt men ook onder de Neger-Engelsche taal eene menigte *Odo's*, waarvan sommige zeer naïf zijn; en ter staving hiervan, alsmede om eene proef van deze Neger-Engelsche taal te geven, laat ik hier niet minder dan 300 *Odo's* volgen.

Sommige spreekwoorden heb ik uit kieschheid geheel weggelaten en andere niet letterlijk vertaald. In eene kolonie, waar de zeden op een' geringeren trap staan en genoegzaam alle inboorlingen buiten den echt geboren worden, zijn sommige gezegden minder kwetsend, daar het gevoel minder verfijnd is, dan wel bij meer beschaafde standen. Dit minder kiesche in taal en zeden heeft gewisselijk een' voornamen oorsprong in den dagelijkschen omgang met bijna naakte Negers en Negerinnen, terwijl vrij groote jongens en meisjes geheel naakt loopen.

Ben ik nog zeer onbedreven in het gewone *Neger-Engelsch*, nog veel onbedrevener ben ik in het zoogenaamde *Vara*, *Cropina* en *Para;* het eerste is het gewone *Neger-Engelsch*, hetwelk bij iedere syllabe (ten einde onduidelijk voor de Blanken te zijn), met *pá*, *pi*, *poe*, enz. verlengd wordt, bij voorbeeld:

Gewoon *Neger-Engelsch:*

Massera, *Meester.*
Tangi, *Dank.*
Dago, *Hond.*

In de *Vara*-taal wordt

Massera, *Mapásserapá.*
Tangi, *Tapangipi.*
Dago, *Dapagoepoe.*

Van het *Cropina*, *Para* en andere spraken heb ik nog geene noten genoeg gekraakt, om er iets van te kunnen mededeelen. Ik geloof, dat het *Cropina* met *ra*, *ri*, *roe*, enz. verlengd wordt, en het *Para* met *ga*, *gi* en *goe*, bij voorbeeld:

Massera, *Magasragá.*
Tangi, *Tagangigi.*
Dago, *Dagágoegoe.*

Dan daar het *Neger-Engelsch* zelf geene taal is, zullen wij ons met dit poespas van verdraaide woorden nog minder inlaten; terwijl hij, die in de kolonie komt en zich de taal spoedig wil eigen maken, het best doet eene levende dictionnaire te nemen; deze zijn in *Suriname* wel is waar niet zeer portatief, maar daarentegen toch zeer woordenrijk.

Om door de hier volgende *Odo's* echter eenige naamwoorden te leeren kennen, zijn dezelve veelal met *curcive* letters gedrukt.

VERZAMELING

VAN

NEGER-ENGELSCHE SPREEKWOORDEN (*ODO'S*).

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
1	*Boen* no habi *tangi*.	*Goed* heeft geen *dank*.	Ondank is 's werelds loon.
2	*Gado* no meki alla *finga* langa wan fasi.	*God* maakt alle *vingers* (aan eene hand) niet even lang.	Men moet niet verlangen, dat een bok tegen een paard trekken zal. — Een Neger is wel een Neger, maar men kan van allen niet hetzelfde werk verlangen.
3	Opo *Taya* mano opo soema.	Neemt een *tayer* op, maar geen mensch.	Ondank is 's werelds loon.
4	Tangi foe boen na *Kodja*.	Goed wordt met de *knods* beloond.	Stank voor dank.
5	*Aratta* taki, den koti mi moffo, san hé dé den no koti mi *terre* toe.	De *rat* zegt: ze hebben mij mijn' bek gesnoeid; waarom hebben ze mijn' *staart* ook niet genomen?	Zij hebben mij het belangrijkste ontnomen; waarom het slechtste ook niet?
6	Te joe taki foe *Aratta*, joe moe taki foe *Batjau* toe.	Als gij spreekt van de *rat*, moet gij ook spreken van de *bakkeljaauw*.	Is de *rat* een dief, waarom toch stinkt de *bakkeljaauw* zoo? — Men moet zoowel de eene partij hooren, als de andere.
7	*Moffo* sekki sekki odo komoppo.	Als gij mij den *mond* schudt, gaat hij open. (De waarheid hooren.)	Men kan eene padde zoo lang trappen, totdat zij kwakt.
8	Te joe habi glasi-fensre, joe no teki *ston* brokó foe trawan.	Hebt gij zelf glas in uwe ramen, neem dan geen' *steen* en smijt die van een' ander' in stukken.	Het eene zwaard houdt het andere in de scheede. — Die kaatst moet den bal verwachten.
9	*Ogri* no habi *masera*.	Een *ongeluk* heeft geenen *meester*.	Een ongeluk ligt in een klein hoekje.—Voor den laster kan men zich niet dekken.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
10	Plei, plei kili *Stondoifi*.	Al spelende gooit men eene *steenduif* dood.	De kat speelt, echter gaat de muis dood. — Uit één woord kan in het kortswijlen een gevecht ontstaan. — Al badinerende zegt men iemand de waarheid.
11	Soema de téki toe *hai*, loekoe na wan *Godo*.	Men ziet maar met één *oog* in eene *godo* (eene soort van kan, of liever eene groote, ronde kalebasschaal met eene kleine opening, in welke *godo* de Negers hun drinkwater en ook somtijds visch bewaren).	Die het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus. — Men kan geene twee wegen te gelijk gaan.
12	*Dago* hafó foetoe, mara a no dé wakka nafó *passi*.	Een *hond* heeft vier pooten, maar hij gaat op geene vier *wegen* te gelijk.	Langzaam gaat zeker. — Eerst het eene, dan het andere.
13	*Hasi* déde, *kau* fattoe.	Is het *paard* dood, dan wordt de *koe* vet.	Des eenen dood is des anderen brood.
14	*Kakalakka* no habi reti (of leiti) na *fowlo* moffo.	De *kakkerlak* heeft geen regt in den bek van een' *vogel*.	De zwakkere moet voor den sterkeren zwijgen, hetzij hij regt hebbe of niet.
15	Táki *reti*, a no asranti.	Spreekt *regt*, dat is niet brutaal.	De waarheid te zeggen is geene brutaliteit.
16	So langa joe no *kweli* hoedoe, *spandri* node fadon.	Zoo lang gij geen hout *kapt*, vallen er geene *spaanders*.	Die kaatst moet den bal verwachten.
17	Wan *fienga* no dringi *okrum*.	Met één' *vinger* eet men geen *okro* (eene blaf of soep).	Op één been kan men niet gaan.
18	Joe moe koli *hede*, foe kisi *losso*.	Gij moet het *hoofd* stil houden, als een ander u *luist*.	Gij moet voor uwen weldoener zwijgen, stil en onderdanig zijn, om uw doel te bereiken. — Geduld overwint alles.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
19	*Secrepatoe* táki : hési hési boen, safri safri boen toe.	De *schildpad* zegt: haastig is goed, maar langzaam is ook goed (*).	Langzaam gaat zeker. — Men kan zoowel te hard als te zacht gaan.
20	*Safri*, kisi *Monki*.	*Langzamerhand* krijgt men de *monkie* (aap).	*Perfer et Obdure* (duldt en volhardt). — Als men al te schielijk rijdt, breekt het wiel. — Snuit men den neus te sterk, zoo begint hij te bloeden.
21	Basi DJAKI táki: *worem* no wakka soso, sondro arén no de fadon.	Baas DJAKI zegt: de *wormen* kruipen niet zonder reden over de aarde, of, niet zonder dat er regen gevallen is.	Alles heeft zijn waarom.
22	Djompo *hatti* foe *sabakoe* meki a no kan fattoe.	Een ongerust *hart* maakt, dat de *sabakoe* (reiger) niet vet wordt.	Het kwaad loont zijnen meester.
23	Di soema disi kaká, a frigiti, ma disi poeloe hem, á no frigiti.	Die een hoopje neerlegt, vergeet het; maar die het wegnemen moet, vergeet het niet.	Wordt de zieke gezond, dan laat hij zijne helpers in de st.....
24	*Saranam kondré* na *hasi terre*, ti dé à waij so, *tamárre* á wai so.	Het *Surinaamsche land* is als een *paardestaart*: heden waait de staart van het paard naar deze, en *morgen* naar gene zijde.	In *Suriname* (ook op aarde) is niets bestendigs. — Men draait met alle winden.
25	*Tan slanga* meki *kraboe* no habi héde.	*Wacht zoo lang*, dat maakte, dat de *krab* geen' kop gekregen heeft (†).	De trage verliest zijn loon. — Toen zij met het zout kwamen, waren de eijeren al op.
26	Passi langa, *okrum* (okro) drei na bom.	Op een' langen weg verdroogt de *okro* aan den boom.	Ver van zijn goed, digt bij zijne schande.

(*) De schildpad, anderen bezigen voor *secrepatoe*, *agamma* (kameleon); deze, langzaam door het bosch gaande, zag eens, volgens het verhaal der Negers, een' boom kort achter zich nedervallen; iets verder gaande, viel een zware tak voor haar op den grond; waarop zij (sprekende voorgesteld wordende) deze uitdrukking zoude hebben gebezigd.

(†) Toen (volgens de voorstelling der Negers) elk dier heenging, om een hoofd of kop te halen, zeide de *kreeft*: *wacht zoo lang*, en toen zij kwam, konde zij geen' kop meer erlangen. Het *hert*, dat het eerst bij de Goden kwam, kreeg den fraaisten kop.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
27	*Hontiman* taki hai no kili méti gi hem *massera.*	De *jager* zegt: het oog velt geen wild voor zijn' *meester.* — Een verachtelijke blik verschrikt de partij niet.	Doen is meer dan beloven. — Kakelen en eijerleggen is niet hetzelfde.
28	Joe feni *spoon*, joe sa dringi *blafoe.*	Als gij een' *lepel* vindt, zult gij *soep* eten.	Als gij iets hadt, zoudt gij het hoofd opsteken. — Geeft gij hem den vinger, dan neemt hij de geheele hand.
29	*Aratta* njam *djogo*, san da *godo.*	De *rat* vreet door eene *pul*, en dus gemakkelijk door een *godo.*	Komt men over den hond, dan komt men ook over den staart.
30	*Spanjolo fowloe* taki: krei libi, ma no krei *wiwiri.*	De *Spaansche vogel* (hebbende gewoonlijk na zes maanden ouderdom nog geene *veren*) zegt: wenscht slechts te leven, maar wenscht naar geene *veren.*	Weest niet bezorgd voor de veren (haar), maar wel voor het leven: het eerste komt door het laatste (eene jongensspreuk onder de Negers).
31	*Gon* no sabi hem *massera.*	Het *geweer* kent zijnen *meester* niet.	Een ongeluk ligt in een klein hoekje. — De voorzigtigste mensch kan een ongeluk begaan.
32	Gran wé *tiengi fowloe*, ben dé tiengi kom táki té á *déde.*	De *stinkvogels* stinken levende, laat staan wanneer zij *dood* zijn.	Hij stond al in een' slechten reuk, toen men nog niets van hem wist; wat zal het zijn, als alles aan den dag gekomen is!
33	Wakka boen a no *Gado* foe *wakkaman.*	Een goede wensch is geen *God* voor den *reiziger*, of, kan zonder Gods bescherming niet baten.	Het is een groot onderscheid, iemand iets goeds te *wenschen* of te *geven.*
34	Ódi ódi! no *jrepi* siki man, ma pikien páppa.	Beklagen *helpt* den zieke niet, maar de pap.	Beklagen helpt den zieken niet, maar wel krachtdadige bijstand. — Hij heeft eene fluweelen tong bij eene trage hand.

VOLGNOM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
35	*Snèki* kibri hem srefi atron *aboma.*	De *slang*, die zich verbergt, wordt van zelve een *aboma.*	Die zich in acht neemt, zal voortkomen. — Door duiten te besparen, zal men guldens vergaren.
36	*Tan tiri*a no dom.	Het *zwijgen* is niet dom.	Onschuld of onnoozelheid is geen bewijs van dwaasheid. — De verstandige zwijgt.
37	*Drifi* mi didon, nanga didon, a no wan.	*Schik* iets op en laat mij liggen, of reeds liggen, is niet hetzelfde.	Beter eene kleine plaats, dan geene. — Beter iets weinigs te hebben, dan iets groots te verwachten.
38	*Obia* boen, joe sá *si* na kotti.	*Simpatie* kan goed zijn, maar laat zich na de insnijding eerst *zien.*	Ondervinding is de beste leermeesteres.
39	*Kraboe* de go wakka, a libi hen doim.	Als de *krabben* uit wandelen gaan, dienen zij hare scharen te huis te laten.	Men behoort zijne zwakheden en gebreken voor anderen te bedekken. — Gelukkig degene, die zijne zonden bedekt kan houden.
40	Alla piri *tifi*, a no *lafoe.*	De *tanden* te laten zien, is niet altijd *lagchen.*	Het is al geen goud wat er blinkt.
41	Alla man, na man, ma alla man no *sabi* foe wéri *hamisa.*	Alle mannen zijn mannen, maar alle mannen *weten* de *hamies* niet aan te doen.	Alle hout is geen timmerhout.
42	Broko hai foe *todo* no dé kili *snèkie*, na holo, mara watra moffo foe *poessi poessi* de gi *bohén.*	Het oogenbreken (donker zien) van eene *pad* brengt eene *slang* niet om het leven (deert de slang niet); maar het speeksel van de *kat* veroorzaakt de *tering.*	Ik vrees uwe bedreiging niet; want dezelve is magteloos; gij behoort echter mijne wraak te vreezen.
43	*Ogri* hede foe *makkáfisi*, den soutoe hem nanga bére.	Het *ongeluk* wil, dat de *makká-visch* met de ingewanden en al ingezouten worde.	De ongelukkigen worden, hoe onschuldig ook, dikwijls veracht.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
44	*Foefoeroeman* slibi (of sribi) nanga hangri, na hem slefi (of srefi) wani.	Als een *dief* hongerig te bed gaat, is het zijne eigene schuld.	Wanneer een groot meester arm naar het graf gaat, is het zijne eigene schuld.
45	Moffo man *krabassi*, no ha *tappoe*.	Een man, die veel praat, is als eene *kalabas* zonder *deksel* (*).	Wat toch is een man, die niet zwijgen kan (*)?
46	San bendé na *patoe*, di *spoen* no bensi?	Wat is al in den *pot* geweest, dat de *lepel* niet gezien heeft?	Hij is van alle markten te huis gekomen.
47	Nami moffo joe wan jére, ABRAM PARRA njam spekki, a tron doisi man.	Uit mijnen mond wilt gij het juist hooren, dat ABRAM PARRA spek gegeten heeft en een Christen geworden is.	Hij zoekt met eene leugen de waarheid van mij te hooren, en mij de kat de bel te laten aanbinden. — Ik moet overal de kwade man zijn.
48	*Hontiman* go na *boesi*, alla sanni a si, a no moe bro na *toe toe*.	Een *jager*, die in het *bosch* komt, moet voor alles, wat hij ziet, den *hoorn* niet blazen.	Die om een schaap pleit, zal eene koe verliezen.
49	Joe nákki *kappá* lassi, joe jère *boliemаn* tongo.	Als gij onder aan den suiker*ketel* slaat, dan hoort gij de stem van den suiker*koker*.	Die tergt, moet tergen verdragen. — Die kaatst, moet den bal verwachten.
50	*Kau* membre foe doti *Granman djari*, a *doti* hem *terre* srefi.	De *koe* wil des *Gouverneurs* tuin bevuilen, en *bevuilt* haren eigenen *staart*.	Die een' kuil voor een' ander' graaft, valt er zelf in.
51	Pikien *aksi* falla bigien *bom*.	Met eene kleine *bijl* velt men groote *boomen*.	Aanhouden doet verkrijgen.
52	Broko *boto* tjari hem massera na *foto*.	Eene lekke *boot* brengt den meester ook aan het *fort*.	Kreupele KLAAS komt er ook.
53	Broko *broekoe* moro betre léki so so lassi.	Eene gescheurde *broek* is beter, dan naakt te loopen.	Beter een half ei, dan een ledige dop.

(*) Een' zoodanigen overbrenger heeten zij ook *Kongosa bòti bòti* of *Fakofabra*.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
54	Mie no habi foe bay *kamisa*, pé mi sa kisi foe bay *pangni.*	Ik heb geen geld, om een *kamies* te koopen; hoe zal ik dan een *pantje* koopen?	Men moet zijne tering naar de nering zetten.
55	*Fowlo* no habi watra foe *dringi*, ma á go loekoe vo wassi em *foetoe.*	De *vogel* heeft geen water om te *drinken*, maar zoekt toch water, om zijne *voeten* te wasschen.	Hij is kaal en knap. — Hij heeft geen geld, om te eten, maar moet toch naar de vendu gaan.
56	Joe no habi *finga*, joe no kan tai *koffa.*	Als gij geene *vingers* hebt, kunt gij geene *vuist* maken.	Die geene hand heeft, kan geene vuist zetten.
57	*Sekrepatoe* no ha *wiwiri*, á kali hem *wéfi*, foe kisi *loso.*	De *schildpad* heeft geen *haar*, maar roept toch haar *wijfje*, om haar te *luizen.*	De geringste wagens maken het meeste geraas.
58	Mi na *akansa*, alla tem, mi de toe foe wan *sren.*	Ik ben gelijk een *korenkoek*: twee voor een' *schelling.*	Ik zal altijd wel den ouden knecht blijven.
59	*Jesi* no moe lange móro *héde.*	Het *oor* moet niet langer zijn, dan de *kop.*	De knecht moet den meester niet regeren. — Het ei moet niet wijzer zijn, dan de kip.
60	Joe *serri wisi man*, joe *bay azé man.*	Gij *verkoopt* een' *vergever* en *koopt* eene *heks.*	Jaagt gij den leugenaar de deur uit, gij krijgt een' dief weerom. — Men krijgt veeltijds een grooter kwaad voor een kleiner kwaad in de plaats.
61	Da *faya* disi téki *barba*, a sa *bran* héde *wiwiri* toe.	Het *vuur*, dat den *baard* aansteekt, zal het *hoofdhaar* niet verschoonen.	Die zich niet schaamt, om te stelen, zal zich ook niet schamen, om te liegen. — Wijs mij eenen dief, en gij wijst mij een' leugenaar tevens.
62	*Wenti* wai, joe si *fowloe* lassi.	Als er *wind* is, ziet men bloot het achterste der *vogels.*	Bij 't scheiden van de markt leert men de kooplieden kennen.
63	Pori *tifi* habi hem *kási*, na fochem.	Bedorvene *tanden* hebben hare *kaas* en behoort aan dezelve.	Elk het zijne.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
64	*Pitti watra* habi hem *doti*, *alen watra* habi foe hem toe.	*Putwater* heeft zijn *vuil*, *regenwater* ook.	Elk huis heeft zijn kruis. — De reinste stroom voert slik mede, en ieder geneesmiddel iets walgelijks.
65	*Patoe* foeloe, *tapoe* sa kisi hafoe.	Als de *pot* vol is, krijgt het *deksel* ook wat.	Gaat het den meester wel, den knecht ook.
66	Joe njan *kákraká* joe *hati tron* (hard draait).	Als gij *kakkerlakken* eet, wordt gij *misselijk*.	In zulke waters vangt men zulke visschen.
67	*Tangi* foe *Spansi boko*, miki mi *si beniforto*.	Ik *dank* voor den *Spaanschen bok*; hij maakt dat ik het *binnenfort* zie.	Er is geen kwaad of het heeft zijn goed. — Een ezel stoot zich geene tweemalen aan één' steen.
68	*Respecki* foe wan switi blafo, a sa meki joe sa njam wan *soewa*tom-tom.	Hebt gij *achting* voor een blaf, gij zult er *zure* tomtom bij eten.	Door het zoete der liefde verdraagt men het zure des huwelijks.
69	*Hedé* krebi a jrepi *sesey*.	Een kale *kop* heeft geene *schaar* noodig.	Wat men niet heeft, behoeft men ook niet te onderhouden.
70	Te brafoe *faya*, joede teki *epoen*, de dringi hem, ma te a *kouwroe* han sa wakka na ini.	Als de blaf *heet* is, moet gij ze met een' *lepel* eten; is ze *koud*, dan kan men dezelve met de hand eten.	Men moet zich naar den tijd en de omstandigheid kunnen schikken.
71	*Tro-we-bére* jrepi man.	Eene *miskraam* is voor den man voordeelig, om de gemeenschap te hernieuwen.	Er is geen ongeluk, of er staat een geluk tegenover.
72	Joe no kan *sabi witti* fowloe na brafo.	Gij kunt niet *weten*, of de vogel in de soep *wit* geweest is.	In het donker zijn alle katten graauw.
73	*Grietje bi's* na mati, ma *tingi fowloe's* na no mati toe.	*Grietje buurs* zijn vrienden, maar de *stinkvogels* niet.	De gemeene volksklassen houden vriendschap, maar de groote niet.
74	*Ingi* taki: into, into hango hankom.	De *Indianen* zeggen: geeft gij de hand, wij geven de hand weder.	Eene gift is eene gift, of de eene dienst is de andere waard.
75	*Fosi pesi* bron, da baka wan, joe sa *poeloe* hem lalle.	Als de *eerste boon* in den pot verbrandt, wordt de tweede er raauw *uitgenomen*.	Die op den linkerwal struikelt, loopt in de regtersloot.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
76	Sneki *beti*, joe si *worom* joe fréde.	Zijt gij door eene slang *gebeten*, gij vreest de *wormen* ook.	Nu de Grootmeester u heeft laten slaan, vreest gij ook den Bastiaan.
77	*Dago* dringi watra, tjakoen tjakoen foe joe, da foe joe.	De *hond* drinkt het water likkende, maar hij krijgt het toch.	Ieder vogel zingt naar hij gebekt is. — Elk zoent zijn wijf op zijne manier.
78	Joe wakka na *fissi* bakka, joe njam *worom*.	Gij loopt den *visch* na, maar moet u met eenen *worm* vergenoegen.	Hij verlangt naar eene gouden keten, maar moet aan eene ijzeren hangen.
79	*Boto* wakka na sey sey, té a kotti na *abra*.	De *boot* gaat digt langs het walletje, totdat zij *oversteekt*.	De voorzigtigheid is de moeder van de porseleinkast.
80	*Moffo* no táki foe hem.	De *mond* spreekt niet voor zich zelven.	Ieder spreekt van zich af.
81	*Fowlo* no sa táki hem *nessi* dé *tingi*.	De *vogel* zal nimmer zeggen, dat zijn *nest stinkt*.	Ieder prijst zijnen landaard. — Elk meent zijn uil een valk te zijn.
82	Te joe *wéri* krien joe no féni joe man-mama na *hoso*.	Als gij u zindelijk *kleedt*, vindt gij uws mans moeder nimmer te *huis*.	Des mans moer is eene duivelin over den vloer. — De schoonmoeders verlangen de zuinigheid in de kleeding en huishouding der schoondochters.
83	A meki *bédi*, sondra a kisi man.	Zij maakt haar *bed* op, eer zij een' man heeft.	Hij verkoopt de huid, vóór hij den beer gevangen heeft.
84	Granwé ouroe mama *tifi* de sekki sekki, dé a losoe safoe *taya* habi nem.	Als de *tanden* van eene oude vrouw loszitten en uitvallen, krijgt de zachte *tayer* de schuld.	De dood wil eene oorzaak hebben; of: om eenen hond te slaan, vindt men ligtelijk een' stok.
85	*Spiti* na tapo, a fado na joe *fési*.	*Spuw* in de lucht, het valt op uw *gezigt* terug.	Die de deugd belastert, beschimpt zich zelven.
86	*Popokay* de njam, *Prakiki* habi nem.	De *papegaaijen* eten het, en de *parkieten* krijgen er de schuld van.	De grooten stelen, en de kleinen krijgen er de schuld van.
87	Da sani no boen foe *weeskamra*, a boen foe *potihoso*.	Wat niet goed voor de *weeskamer* is, is goed voor het *armenhuis*.	Wat niet goed voor u is, denkt gij, dat zulks voor mij goed zoude zijn?

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
88	Da sani no boen foe BARTHOLOMÉ, a boen fo DJONA.	Is dit niet goed voor BARTHOLOMÉ, het is ten minste goed voor een' ander' (DJONA eigen naam).	Past het geschenk niet voor den eenen, dan past het voor een' ander'. — Gegevene paarden worden niet in den bek gezien.
89	Gado sabi saná doe, a no gi *todo* térre.	God weet, wat Hij doet; daarom gaf Hij aan de *pad* geen' staart.	God weet, wat elk schepsel behoevende is.
90	Gado sabi saná doe, a no gi *hasi toe-toe.*	God weet, wat Hij doet, daarom gaf Hij het *paard* geene *horens.*	Hoe kunt gij iets verachten, waarvan gij geen verstand hebt?
91	*Boessi-Nengre* sabi, ho *pranassi* á dé *Brokko.*	De *Boschnegers* weten het, welke *plantaadjen* zij *afloopen.*	De Boschnegers weten wel, waar ABRAHAM de mosterd haalt.
92	Joe kotti joe *nóso*, joe pori joe *fési.*	Snijdt gij uw *neus* af, gij schendt uw aangezigt.	Die zijn' neus schendt, schendt zijn aangezigt.
93	Ouloe siki foe *todo* na *kruskrassi.*	De gewone ziekte van eene *pad* (*todo*) is de *schurft.*	Die eens gestolen heeft, blijft altijd een dief; of: het is niet voor het eerst door hem gedaan.
94	Makká soe toe *friman*, a poeloe hem na slafoe.	Een *vrijman*, die zonder schoenen gaat, door een' *Makka* (doorn) gestoken wordende, trekt weder de schoenen aan.	De behoefte is eene tweede natuur.
95	Joe *sabi* mi *boen-boen* na *day*, *nytti* kom, hopo *faya* na mi tapoe.	Gij *kent* mij *zeer goed* bij *dag*, en bij *nacht* wilt gij een' *vuurstok* op mij werpen.	Toen gij mij noodig hadt, zocht gij mij, en nu ik u niet van dienst ben, veracht gij mij. (Een spreekwoord van oude meisjes.)
96	Spiti *witti*, ma *bloedoe* si donna *hátti.*	Het speeksel is wel *wit*, maar het *bloed* zit binnen in het *hart.*	De schoonschijnende appelen zijn de beste niet. — Vroom en fijn is meestal schijn. — Kleur liegt, schijn bedriegt.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
97	Alla *sanni* di *switi* foe *smeeri*, no *switi* na moffo.	Alle *dingen*, die *aangenaam* van *reuk* zijn, zijn niet alle *smakelijk*.	Het schoone is geenszins ook het goede. — Men kent den mensch wel van *kop*, maar niet in de *krop*.
98	Falla boessi, joe *prani*, njam jam té a *lépi*, joe no de njam hem.	Wanneer gij een bosch velt, om kort te *planten*, geschiedt het dikwerf, wanneer hetzelve *rijp* is, dat gij er niet van eten kunt.	Het boompje groot, de planter dood.
99	*Tigri* ouwroe, ma hem *penni* nokaba.	De *tijger* wordt wel ouder, maar zijne *vlekken* verdwijnen niet.	Een onreine pompslinger zal nimmer zuiver water opgeven. — De vos verliest wel van zijne oude haren, maar niet van zijne kuren.
100	Gado *blessi!* mi *hanti* ma mino *fadon*.	God *zegende* mij! ik ben *gestruikeld*, maar niet *gevallen*.	God laat het water wel aan — maar niet over de lippen komen.
101	Al wassi fa *Ingi* droengoe, to koe a saféni hem *amaka*.	Al is een *Indiaan* nog zoo dronken, hij vindt zachts zijne *hangmat*.	De beschermheilige waakt voor dronken lieden en kleine kinderen.
102	*Hoedo* no dé mi téki téty poti na faya.	Al er geen *hout* is, brandt men touw.	Bij gebrek van brood, eet men korstjes van pastijen.
103	Pikien soema wassi han, á kan njan nanga *gransoema*.	Als een kind zijne handen wascht, kan het met *groote lieden* verkeeren.	Wel opgevoeden kunnen ook met groote lieden verkeeren.
104	Joe tam langa na *wowójo*, joe kisi *paiman*.	Die te lang op de *markt* blijft, maakt *schulden*.	Aanzien doet gedenken.
105	A no soléki *arén* blakka, a no so a dé fadon.	Als de lucht zeer zwart uitziet, zal het er niet naar *regenen*.	Groote blaffers zijn de érgste bijters niet.
106	*Aratta* nanga hem terre no sari *faya*.	De *rat* is met zijn' staart niet genoeg voor het *vuur* te blusschen.	Men kan met de hand den stroom niet tegengaan.
107	Di sanni joe lassi na *faya*, joe sa féni hem na *asisi*.	't Geen gij in het *vuur* verliest, zult gij in de *asch* vinden.	Wat gij verliest in het eene, zult gij in het andere winnen (*).

(*) De Negers gelooven, dat zij alles, wat zij op aarde bezitten of bezeten heb-

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
108	Joe habi *pasiënti*, joe sa si mira *béré*.	Hebt gij *geduld*, gij zult de *ingewanden* van eene mier zien.	Geduld overwint alles.
109	Joe loekoe san *hagoe* njam, joe no sa njam *hagoe* béré.	Als gij ziet wat de *varkens* vreten, gij zult de ingewanden niet lusten.	Konde men de menschen in het hart zien, men zoude hen schuwen.
110	A no mi lafoe *koni-koni* meki a no habi terre.	Ik heb het *konijn* niet uitgelagchen, omdat het geen' staart gekregen heeft.	Die gebrekkige menschen beschimpt, beschimpt derzelver Formeerder.
111	*Konieman* soetoe han na *domman* sakka.	De *wijze* steekt de hand in den zak van den *dommen*.	Opgevoede schelmen verrijken zich met het goed van eenvoudige menschen.
112	Da pe *tigri* lobie, á poti hem *penni*.	Ter plaatse, waar de *tijger* bemint, laat hij zijne *vlekken*.	Dáár, waar men zich veel vertoont, leert een ander ons karakter, onze zwakheden en vlekken door en door kennen.
113	*Dago* dé na hem masra *doro*, a habi tranga moffo.	Als de *hond* voor zijns meesters *deur* ligt, heeft hij veel te zeggen.	Kleine lieden onder hooge boomen werpen lange schaduwen.
114	Toe *Konieman* no dé *prati fattoe méti*.	Twee *wijzen verdeelen* geen *vet vleesch*.	Twee Joden weten wat een bril kost.
115	Groen *Aranja* de kom oto na bom fadon, ma *lepi* wandé tandé.	Het gebeurt veeltijds, dat een groene *oranje* van den boom valt en dat de *rijpen* blijven hangen.	Jonge menschen sterven zoowel als de ouden. — De jongste dochter trouwt wel eens het eerste.
116	Te wan trobi no dé na wan *afkati*, doro, a kan pleit hem soo leki á wáni.	Wanneer eene zaak niet bij een' partij-*advokaat* is, kan hij dezelve naar goeddunken bepleiten.	Wat iemand zelf niet aangaat, legt hij naar willekeur uit. — Over eens anders zaken is ligt te spreken.

ben, na hunnen dood zullen terug krijgen, en van daar ook, dat hunne *pagalen*, *godo's*, *stopen*, enz., door de op de plantaadje nagelatene familie veeltijds op hun graf geworpen worden.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
117	Moetoe bira ji táki *pari* poeloe pondo (Jodenslavenspreuk).	Breekt de *riem*, dan moet men zich met eene parel behelpen.	Die door een te groot zeil den mast der sloep verliest (te groot leven leidt), moet leeren riemen.
118	*Kési-kési* taki: die sanni disi de na hem béré, na foe hem, mara disi na sei, hem moffo no foe *hontiman*.	*Kesi* zegt: wat hij in zijnen buik heeft, behoort hem; maar wat in zijne kaken zit, behoort den *jager*.	Wat ik genoten heb, kunnen zij mij niet afnemen. — Beter één vogel in de hand, dan tien in de lucht.
119	Joe no lobi soema, joe gi hem baskita, foego kisi watra.	Dien gij niet lijden moogt, geeft gij een baskiet (mandje), om water te halen.	Zeg, dat de wet vordert, dat de Jood een' Christen bedriegen moet.
120	*Kaiman* kom, oto na ondro watra á taki hem *gran-mama* dédé, soema na *sjoro* taki: *á no troe!*	Een *kaiman* komt van onder het water op, en zegt, zijne *grootmoeder* is dood; maar zij, die aan den *wal* staan, zeggen: *'t is niet waar!*	De beste stuurlui zijn aan wal.
121	Joe no loekoe, pé joe náki *foetoe*, joe go loekoe, pé joe fadon.	Gij ziet niet, waar door gij gevallen zijt, maar slechts naar de plaats, waar gij ligt.	Gij ziet naar de uitwerking en niet naar de oorzaak.
122	*Sekrepatoe* no wani *trobie*, á tjari hem *hoso* na hem bakka.	De *schildpad* ontziet geene *moeite* (zij geeft er niet om), daarom draagt zij haar eigen *huis* op den rug.	Die zich zelven kan helpen, heeft de beste bediening, zegt FRANKLIN.
123	Joe no teki sjem njam *wiesie*.	Gij moet uit schaamte geen *gif* eten.	De zelfmoord is in geen geval geoorloofd en altijd schandelijk.
124	*Gado* sori joe finga, die *dibrie* téki tiki na joe bakka.	Als *God* u met een' vinger dreigt, neemt de *duivel* een stok om u te vervolgen.	Als de grooten u schelden, zullen de gemeenen u slaan.
125	Di soema hannoe njoensoe foe kotti, bigi *tonton* an no sa kabá.	Die gewend is de groote stukken *tom-tom* te eten, kan het niet nalaten.	Gewoonte is de tweede natuur.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
126	*Dago* habi foeloe *masra* a de slibi nanga *hangri*.	Een *hond*, die vele *meesters* heeft, sterft van *honger*.	Veel hoofden, veel zinnen; van daar dat plantaadjen, door vele personen bestuurd, spoedig in het verval komen. — Één Doctor is somtijds goed, twee gevaarlijk en drie zijn stellig doodelijk, zegt de beroemde UNSER.
127	*Dago* feni boen, á liebi soema.	Een *hond*, die het goed heeft, verlaat den mensch.	Weelde verdooft de getrouwheid.
128	Joe no moe téki switi foe man, kalie *pikien* na béré.	Gij moogt gedurende uwen zwangeren staat niet van den man genieten: dit vermoeit het *kind*.	Anderen verstaan er door: Het veelvuldig genieten verhindert de zwangerwording. — Al te veel is ongezond.
129	Joe no tron *sapakarra*, joe habi wan foe *drei tem*, wan foe *arém tem*.	Gij zijt niet gelijk de *sapagara*; daar van heeft men eene voor den *droogen* en eene voor den *regentijd*.	De mensch kan zich niet altijd voor regen- of zonneschijn in acht nemen. — Men moet het zure met het zoete genieten.
130	Ho wroko doti klosi habi nanga *lavendel*.	Wat toch zal *lavendel* in vuile kleederen doen?	Als muizenkeutels peper worden, bijten zij altijd het sterkst. — Eene vlag op eene modderschuit.
131	Da moffo desi de taki *tai*, na hem sa taki *loesoe*.	Die zegt: *bindt* hem vast, zal ook zeggen: maakt hem *los*.	Die kwaad wordt, zal van zelven weer goed worden.
132	Sabi so na gogo. Sabi so na bakka. Sabi so na bakka pikien.	Had ik het geweten! Mijne ondervinding komt te laat. Ik wist niet meer, dan het jongste kind.	Ondervinding is het jongste kind. — Berouw komt altijd te laat.
133	*Seriman* no ben seri, *baymân* no sa bay.	Had de *verkooper* niet verkocht, dan had de *kooper* niet gekocht.	De eene hand wascht de andere.
134	San foe *dago* doe nanga boeso hoedoe?	Wat doet een *hond* met een bos hout?	Waarvoor zal men eene koe een' Latijnschen bijbel geven? — Wat zal men doen met iets, wat men niet weet te gebruiken?

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
135	Pramisi *kau* no de *fattoe.*	De beloofde *koe* wordt niet *vet.*	Eene lang verwachte erfenis valt nimmer in de hand.
136	A dé njam *kau* hede, a no sabi takki hai de *loekoe* hem.	Hij eet den kop van de *koe*, maar hij weet niet, dat de oogen hem *aanzien.*	De verklikker slaapt nooit.
137	*Fissi* passa *massoewa* na nouw joe setti hem.	Als de *visch* door de *maas* is, wordt het net gezet.	Men dempt den put als het kalf verdronken is. — Hij vischt achter het net.
138	*Alentem*, *tiengi-fowloe* wan méki hoso, *drei tem* á de *fregitti.*	De *stinkvogel* wil in den *regentijd* een huis maken, maar in den droogen tijd *vergeet* hij dit.	Van uitstellen komt afstellen. — Als de winter reeds daar is, ontwaart men de ontbrekende behoefte het best.
139	Ben dé ben dé bi, fo ben dé be kon.	Ik was reeds vóór u, wat gij nu zijt.	Het oude moet niet veracht worden, omdat het nieuwe beter is. — De jongen zullen het de ouden zelden verbeteren.
140	Bakka wan, tron fesi wan.	De eerste is de laatste, de laatste de eerste geworden.	Elk zijne beurt!
141	*Tigri* slibi, den taki-a *dédo.*	Als een *tijger* slaapt, zeg maar, dat hij *dood* is.	De duivel slaapt nooit.
142	Hesi hesi wakka, tjarie ron, bigien foe ron na hesi wakka.	Snel gaan wordt op het laatste loopen; het begin van loopen is spoedig gaan.	De dagelijksche droppel van uitgaven wordt op het laatst een straal; het begin van een' straal is droppelen. — Gulheid wordt op het laatst verkwisting; de grondslag van verkwisting is gulheid.
143	Joe téki *ston* foe *nakki* mi, di mi wan táki, joe téki doti sori mi.	Gij neemt een' *steen* om mij te *slaan*, toen ik wilde spreken, weest gij mij slechts aarde.	Beter hard geblazen, dan den mond gebrand. — 't Gebergte maakt een groot gedruisch; wat brengt het voort: een' kleine muis.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
144	Fesi ben dé, bifo schilderei.	Het wezen zelf bestond vóór het portret.	
145	Joe pley nanga pikien *dago*, a leki joe tongo.	Als men met den kleinen *hond* speelt, lekt hij uwe tong.	Zoo als de jufvrouw danst, danst haar hondje (men moet zich niet te gemeenzaam maken).
146	Mi na *krabita*, mi *lóbi* hei.	Ik ben eene *geit* en *bemin* de hoogte.	Ik ben een man van afkomst en kan mij met het gepenpel niet encanailleren.
147	Gódo broko *siri* panja.	Gódo (eene soort van kan) brekende, loopt het *zaad* overal.	Als dat lang gebroeide ei breekt, zal het stinken. - Als de vriendschap verbroken wordt, dan komt alles aan den dag.
148	Da soema disi lobi *kili* trawan, a no lobi si trawan tjarie *néfi*.	Degene, die gaarne moordt, ziet een' ander' ongaarne met een *mes* loopen.	Oude vrijsters zien ongaarne de jonge meisjes wel gekleed.
149	A no ti *dé* a wiwiri fadon na watra, a no ti *dé* á *port*.	Denzelfden *dag*, wanneer het blad in het water valt, *verrot* het niet.	Ziek is niet dood.
150	*Boassiman* sabi hem foetoe na *santi*.	De *Leprazieke* kent zijne voetstappen in het *zand*.	Elk voelt best, waar hem de schoe wringt.
151	Swieti *tori* broko jongman knie.	Een aangenaam *gesprek* doet den jongeling lang zitten. (Eene missie's spreuk.)	
152	Timreman hoso na habi *bangi*.	Het huis van den timmerman heeft geene *banken*.	Een glazenmaker heeft gebrokene ruiten in zijn huis.
153	*Poessi poessi* no de na hoso, *aratta* teki hoso.	Als de *kat* niet te huis is, nemen de *ratten* er possessie van.	Als het hek van den dam is, loopen de schapen overal.
154	Man móro man, de kali hem broe.	De eene mensch vermoordt den anderen en noemt hem zijn' broeder.	De sterke (broe) wordt ontzien, de rijke wordt gerespecteerd.
155	A tan leki *kaukáká*, a drei na tapoe, a natti na *ini*.	Hij is gelijk *koedrek*, hetwelk droog van boven en nat van *binnen* is.	Stille waters hebben diepe gronden. — Schijn bedriegt.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
156	*Arén* fadon, effi a no fadon, *Ana-moe* de dringi watra.	Of er *regen* valt of niet, de *Ana-moe* drinkt water.	Gebrek of niet, de kok zal geen' honger lijden. — Zijn' tijd zal het wel uithouden. — (Denkende) die dan leeft, die dan zorgt.
157	Je sa kibri ouroe mama, ma joe no sa kibri hem *frikou toe.*	Gij kunt eene oude vrouw verbergen, maar haar *hoesten* niet.	
158	*Katoen hoedo* á no diri hoedo, a de gro na bakka hóso.	Het *katoenhout* is geen duur hout; want het groeit achter de huizen.	Wat gemeenlijk verkregen wordt, is niet geacht. — Gestolene vruchten zijn zoet.
159	*Passi* a no langa, pikien *todo* taki: passi langa.	De *weg* is niet lang; maar de *todo* zegt: de weg is lang.	Wat voor den welgespierden sterken ligt is, kan voor den zwakkeren zeer zwaar zijn.
160	Toe wroko kili bási KRIN.	Twee werken te gelijk vermoorden baas KLEIN.	Vele honden is de haas zijn' dood. — Beter ééns goed, dan tweemaal half gedaan.
161	Táki man, a no doe man.	De zegsman is niet een doenman.	Beloven en doen is twee. — Beter hard geblazen, dan den mond gebrand. — Blaffende honden bijten niet. — Die het zegt, doet het niet.
162	Wan foe *maandi* en wanfoe kom *boen* bakka.	Eerst *kwaad* worden, dan weer *goed* worden.	Die kwaad wordt, moet van zelven weder goed worden.
163	*Cacao* nanga *wiwiri*, soema sa *kotti* trobi foe den toe?	*Kakau* met *onkruid;* wat zal men *afsnijden*, zonder het ander te kwetsen? wie zal hunnen strijd beslissen?	Vernietig het goede niet, om het kwade te verdelgen. — Twee kijven, beide de schuld.
164	Hem lampo sa kom na *hoso* sondro katoen.	Zijne lamp zal te *huis* komen zonder katoen (pit).	Hij komt met eene viool zonder strijkstok. — Zij zal te huis komen zonder vrijer.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
165	Je senni *dago*, *dago* senni hem *terré*.	Zendt gij den *hond*, de *hond* zendt zijn' *staart*.	Als men kinderen uitzendt, krijgt men kinderen te huis.
166	Ho *koneksi* foe *djarie* pepre nanga botram?	Wat *overeenkomst* heeft *tuin*-peper met een' boterham?	Het lijkt er naar als de kraai naar den Zaturdag.
167	*Tigri* déde *dyu* dansi na *gréfi* tapoe.	Als de *tijger* dood is, dansen de *hertebeesten* op zijn *graf*.	Poltrons zullen den leeuw schoppen, wanneer hij dood is; of welligt: wat is al onze magt en grootheid, als wij dood zijn.
168	Te joe jerri *keeskeesi*, de na bom tapoe a de bari *kitikó kitikó*, na hem pina á de krei.	Wanneer gij een *keeskeesje* met veel geschreeuw *kitiko! kitiko!* hoort roepen, zit hij in benaauwdheid.	Die in den brand zit, neemt eene schijnbare vrolijkheid aan, en doet alsof hij lacht.
169	Te wan *bon* de kanti feti, meki jou opo hem, effi no so á sa go doro na *gron*.	Haast u, wanneer een *boom* op het vallen staat, om hem te onderschragen, anders valt hij door den *grond*.	Wanneer een goed mensch valt, haast u hem op te helpen, voordat hij te gronde gaat.
170	Te joe *srapoe* nefi foe kotti wan trawan nekki na joe srefi tapoe à de go kom.	Als gij het mes *slijpt* voor een' ander', komt het op uw' nek te huis.	Die voor een' ander een' kuil graaft, valt er zelf in.
171	*Aloema* sa swieti, *kararoe* sa bita.	*Aloema* (bitter) wordt zoet, en de *kararoe* (zoet) zal bitter worden.	Alles zal zijne vergelding hebben of vinden.
172	*Patoe* de verwijti *ketre*, kaba allatoe na da srefi *faya* den dego.	De *pot* scheldt den *ketel*, echter gaan zij over hetzelfde *vuur*. (Hiermede willen zij verstaan, dat menschen van een en hetzelfde ambacht, of liever bedrijf, zelden goede vrienden zijn.)	De pot verwijt den ketel, dat hij zwart is.
173	*Switi tori* koli boásiman, a meki *dey* opo hem.	Een *aangenaam gesprek* verraadt den boassieman, en maakt, dat hem de *dag* overvalt.	Door een aangenaam gezelschap verzuimt men zijnen tijd.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
174	*Aranja* moe groen, bifo si a *lepi*.	De *Oranje* moet eerst groen zijn, vóór dat zij *rijp* kan worden.	*Rome* is niet in éénen dag gebouwd.
175	Poessie poessi *foefoeroe* melki, ma joe *srefi* gi hem.	De kat *steelt* melk, maar gij hebt ze haar *zelve* gegeven.	Gelegenheid maakt een' dief.
176	A no foe *hangri* tem héde meki mi sa kali *taya tatá*.	Het is niet om den honger, dat ik de *tayer* mijn' *vader* zal noemen.	Het is geen broodnood, dat ik veel van u houde, maar uit ware hoogachting. — De ware vriendschap kan niet met eigen belang gepaard gaan.
177	Mi habi wan *tori* foe takki joe, ma bangi no dé, foe si don *takki* hem.	Ik heb u wat te *vertellen*, maar hier is geene bank, om op te zitten.	Heeft men iets van belang te zeggen, men moet tijd en plaats in acht nemen.
178	*Tom tom* fadonna *okro* (of okrum) *brafoe* a fadon na hem plesi.	Als de *Tom tom* in de okro blaf valt, valt ze op de regte plaats.	Hij is daar juist in zijn element.
179	*Doksi* no habi watra foe á wassi hem foetoe, pé a sa kisi foe gi fowloe?	Wanneer eene *eend* geen water heeft voor hare eigene voeten, hoe kan zij dan aan andere vogels water mededeelen?	Die niets heeft, kan niet geven.
180	*Bergi* nanga bergi no de *miti*, ma soema nanga soema sa *miti*.	*Bergen ontmoeten* geene bergen, maar menschen *ontmoeten* elkander.	
181	*Akansa* taki: no alla soema habi ogri hati foe hem (bikasi wan tai tai hem, ma wan loesoe hem bakka).	De *kook* van het koren zegt: niet iedereen haat mij; (want de eene bindt mij wel, maar de andere maakt mij weder los.)	Men is zelden zoo gehaat, of men vindt nog een' vriend, die ons aantrekt.
182	Joe kossi *tingi-fowloe*, a e hatti (aandoening, zielpijn) *krakoen*, biga alla toe habi *pire héde*.	Wanneer men een' *stinkvogel* uitscheldt, trekt de *kalkoen* het zich aan, wijl ze beide een' *kalen kop* hebben.	Die de schoenen passen, trekken ze aan.
783	Mi no habi *soekroe* foe hali *kokinja*.	Ik heb geene *suiker* meer voor het halen van lange draden.	Gij rekt uwe woorden als gebraden kaas; mijn geduld is nu ten einde.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
184	Njam jam *pasi* no *fara wé*.	De *weg* ter verkrijging van eten is niet te *ver weg*.	Om de maag te voorzien, is niemand te lui.
185	*Kondré* draai, *poessipoessi* njam sla.	De *wereld* verandert: de *kat* eet sla.	Kinderen en weetnieten bekleeden thans de hoogste posten.
186	*Bleniman* no habi tranga moffo na ini boeso.	Een *blinde* heeft niet veel praats in het bosch.	Die zich moet laten kruijen, moet zwijgen.
187	San *mira* sa doe nanga *kauhede?*	Wat zal eene *mier* met een' *koekop* doen?	Wat doet men toch met iets, dat men niet regeren kan?
188	Mi kiri *asau* mi no de broe doe, sam mi sa doe nanga *mira*?	Ik versla (of dood) een' *olifant*, zonder te bloeden (of mij te kwetsen); wat zal ik dan met eene *mier* doen?	De leeuw verheft zijne manen nimmer tegen een nietig muisje.
189	Sani de na *sautoe* no de *pori*.	Wat in het *zout* is, *bederft* niet.	Lang borgen is geen kwijtschelden. — Hij kan den dans niet ontspringen. — Alles heeft zijn' tijd. — Wat op de rol geschreven staat, dat staat geschreven.
190	Te joe jeri *fluiti*, joe sabi singi de kon.	Als gij de *fluit* hoort, weet gij, dat er muzijk aankomt.	Die de zweep hoort, weet, dat er slaag valt.
191	San déde soema de soekoe? *Déde krossi*.	Wat heeft een lijk behoevende? Een *doodkleed*.	Geniet en vervul uwe behoeften bij uw leven; zelfs de rijkste daalt met een linnenkleed en eene planken woning in het graf, om door de wormen te worden verslonden.
192	*Asau* sabi fa hen *lassi* bradi, aswari *kokronoto*.	De *olifant* weet de ruimte van zijn *achterste*, daarom heeft hij eene *kokosnoot* opgeslikt.	Laat hem los! hebt gij een gat, hij weet er een' spijker voor. Hij zegt geen A, of hij weet ook B te zeggen.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
193	Sa lassi *kroektoe*, so kamisa kroektoe toe.	Een *scheef* ligchaam moet een scheef kleed hebben.	Scheve potten, scheve deksels. Hoe of men 't beest ook kleeden zou, De aap kijkt toch altijd uit de mouw.
194	So langa joe no passa riba, ja no *kossi* kaaiman.	Zoo lang men niet op het water is geweest, moet men den kaaiman niet *uitschelden*.	Zoo lang gij ongetrouwd zijt, moet gij van de mannen geen kwaad spreken. Veracht en beoordeel niets op praatjes van anderen; e gene ondervinding moet vooraf gaan.
195	Safri safri *aratta* njam *káró*.	Langzamerhand eten de *ratten* het *koren* op.	Aanhouden doet verkrijgen. — Langzamerhand trekt men een paard den staart uit.
196	Joe *gérsi* fowlo, joe njam kaba, joe figi joe moffo na gron.	Gij *gelijkt* wel een' vogel, die eerst eet, en dan den bek in 't zand veegt.	Gij eet van mij en smeert uw' mond nog aan mijn goed af. — Goed doen wordt met stank beloond.
197	Joe wakka fara wé joe loekoe bakka.	Als gij ver weg gaat, ziet gij terug.	Ver van uw goed, digt bij uwe schade.
198	A no mi lafo *marabonso* meki hem *bére* kotti.	Ik heb de *marabonsen* niet uitgelagchen, dat hun *lijf* middendoor gesneden is.	Uw toestand is buiten mijne schuld. — Ik zal niet lagchen over iets, wat ik niet beoordeelen kan, — het is Gods werk.
199	*Bére* foeroe no sabi béré hangri.	Als uw *buik* vol is, hebt gij geen gevoel van mijn' honger.	Die altijd in overvloed leeft, gevoelt den nood der armen niet.
200	*Sroedati* de kosi *granman* na hem bakka.	De *soldaat* scheldt den gouverneur achter zijnen rug.	Die in de kroeg het meeste praat, Is in het vuur een slecht soldaat. Als 't er op aankomt, gaan zij de piek schuren.
201	*Mira* no *waka* foe so so.	De *mieren loopen* niet om niet.	Alles heeft zijn waarom.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
202	*Ingi* no sabi moro bétré, a kari granman *panari.*	De *Indiaan* weet niet beter en noemt den gouverneur *vriend.*	De Indianen kennen geene rangen.
203	A no mi lafoe *baboen* a habi *barba.*	Ik heb de *baboen* niet uitgelagchen, maar hij heeft toch een' *baard* gekregen.	Of wij Gods werk bespotten of vereeren, daarom zal het niet veranderd worden.
204	*Jassi* no frede granman *lassi.*	De *jas* is niet bevreesd voor het *achterste* van den gouverneur.	Niemand is voor ziekte veilig.
205	Joe dringi brafoe na ini patoe, *tapoe* fadon na *noso.*	Drinkt gij de blaf uit den pot, dan valt het *deksel* op uw' *neus.*	Die het onderste uit de kan wil hebben valt het lid op den neus; of eigenlijk: die zijn g . . brandt, moet op de blaren zitten.
206	Joe boro *horo*, mi sa fon *spikri.*	Hebt gij een *gat*, ik heb er een' *spijker* voor.	Knaauwt gij mij in 't eene, ik zal u in 't andere knaauwen.
207	Alla *fissi* de sikki terré, te *sriba* srefi.	Alle *visschen* schudden met den staart tot zelfs de *spiering* toe.	Iedereen wil mee doen.
208	*Ingi* habi tem, a meki *pagara.*	Heeft de *Indiaan* tijd, dan maakt hij *mandjes.*	Snuisterwerk is goed voor uitspanning in ledige uren.
209	Alla *krei* foe *todo* a no *arén.*	Al het *geschreeuw* der *padden* is niet altijd bewijs van *regen.*	Daar is geen regel zonder uitzondering.
210	Sani wani kiri *ouroe mama*, na hen gi hen *béré.*	Hetgene eene *oude vrouw* alleen tot vermaak wil doen, doet haar zwanger worden.	De natuur laat zich leiden, maar niet dwingen, veel min bedriegen.
211	Te joe *jéri*, en te joe no *jéri*, joe sa *si.*	Wilt gij *hooren* of niet *hooren*, gij zult het *zien.*	De uitkomst zal er het zegel op zetten.
212	*Krabita fréde* koekroe, na *koekroe* a sa dédé.	De *geit* is *bevreesd*, om in de *keuken* te komen, en daar zal zij toch haar leven verliezen.	Die den dood door verhuizen wil ontvlugten, zal het eerste sterven. — Vrees of geene vrees, de dood is overal en spaart niemand.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
213	*Schapoe* dedi á libi pina gi hen *boeba.*	Als het *schaap* sterft laat hij zijn lijden aan het *vel.*	Hij trekt de zorg met zijne schoenen uit.
214	Soema ropondo, soema njan *batjau?*	Wie moet werken (de pont roeijen) en wie moet de *bakkeljau* eten?	De paarden, die de haver verdienen, krijgen ze niet.
215	*Obia* a no fo joe, no *spiti* na hem tappoe.	Als de *obia* (toovereffer) niet voor u bestemd is, *spuw* er dan niet op.	Bemoei u met geen anders zaken. — Wat ons niet bijt, heeft men ook niet te krabben.
216	No wan soema sa vinde wan *diamanti* na *passi* a no opo hem.	Niemand zal een' *diamant* op den *weg* vinden, of hij zal hem oppemen.	Wie zoude, een' goeden vrijer hebbende, hem niet voor haren man willen nemen.
217	Tran ga no tjari *hau* na pen.	Met geweld krijgt men de *koe* niet in de pen (stal).	Door tijd en beleid temt men leeuwen en beren. IJver zonder verstand baat niets.
218	No wan *lauman* sa tékie *ston*, náki hem *tifi.*	Zelfs een *gek* zal zich met geen' *steen* voor de *tanden* slaan.	Het is met den kop tegen den muur geloopen.
219	Da prési *smoko*, da *faya* sa dé toe, opé faya dé soema dé.	Daar *rook* is, is ook *vuur;* daar vuur is, zijn ook menschen (*).	
220	Wan *fowloe* na han a móro, léki twinti na boesi.	Eén *vogel* in de hand is beter, dan twintig in het bosch (de lucht).	Een half ei is beter, dan een ledige dop.
221	Ouroe káká, bori tranga *soepoe.*	Oude *hanen* geven goede *soep* (†).	
222	No tro weé ouroe *soesoa*, bi vosi habi *iven* wan.	Gooi de oude *schoenen* niet weg, voor en aleer gij *nieuwen* weer hebt.	
223	Soema *belle* na *riba.*	's Menschen lijf is een *vuilnisvat.*	

(*) Een spreekwoord der Schuiler negers in de bosschen, in welke hier geene vulkanen bekend zijn, terwijl ook het bliksemvuur hier niet bedoeld wordt.

(†) Een spreekwoord der Missies.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
224	Joe no habi patienti, joe no sa *wanni* notti.	Wilt gij geene patientie hebben, dan *wilt* gij het doel ook niet bereiken.	Geduld overwint alles.
225	Soema no sabi voe *dansi*, a takki *dron* no switi.	Die niet *dansen* kan, zal zeggen: de *trom* wordt niet goed gespeeld.	De bovenste druiven zijn zuur, zeide de vos: maar hij konde er niet bij.
226	Ala soema de tjari néfi, a no *kókki*.	't Zijn alle geene *koks*, die lange messen dragen.	't Is al geen goud wat er blinkt.
227	Móro hosso, dé léki kerki.	Er zijn meer huizen, dan kerken.	Er zijn meer handen, dan verstanden.
228	Lobi móre, na ziki.	De liefde is erger, dan eene ziekte.	De verliefde is doof, blind en verstandeloos.
229	Wan *han* wassi trawan ala toe sa *klien*.	Als de eene *hand* de andere wascht, worden zij beide *schoon*.	
230	*Takroe* betre soso.	Beter wat *leelijk* is, dan niets.	Beter een leelijk man, dan geen man (Missiesspreuk).
231	Wan *néfi* de kotti *brééde*, a kan kotti *nekki* toe.	Het *mes*, wat *brood* snijdt, kan ook den *hals* afsnijden.	Het kwade is aan het goede verbonden. — Wapent gij soldaten voor den strijd, zij zelve kunnen strijd tegen u voeren.
232	*Nanay* de hali *taytay* *taytay* de hali nanaij.	Haalt de *naald* den *draad* de draad haalt de naald.	Die veel zegt, moet veel hooren. — Scheldt gij een' ander, een ander scheldt u weder, en beide worden bij het publiek ten toon gesteld.
233	Mi na *jakki* (kleine visch met snorren) mi wanni *si* bevossi mi *bribi*.	Ik ben een *jakki*, ik wil het eerst *zien*, vóór dat ik het *geloof*.	Zien gaat vóór hooren zeggen.
234	*Manja* no de *fadon* vara wé voe hen bon.	De *manja* (vrucht) *valt* niet ver van den stam.	
235	Betre wan haffoe *eksi*, léki da soso *boeba*.	Beter een half *ei*, dan een ledige *dop*.	
236	Moffo tang, soso a kisi koorsso.	Die niets weet (een dom mensch) spreekt gaarne kwaad.	

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
237	*Lobi* no de loekoe na mooi.	De *liefde* ziet naar geene schoonheid.	De liefde is blind.
238	Da sanni joe de *soekoe*, jo sa *finni* toe.	*Zoek* en gij zult *vinden*.	
239	San mi *sabi*, no sa kiri mi, mára disi di na sabi sa *kiri* mi.	Wat ik niet *weet* deert mij niet; maar wat ik weet (overspel) *vermoordt* mij.	Wat men niet ziet, deert het hart niet.
240	*Poes-poessi* lobi melki.	De *kat* (*) bemint de melk.	Genegenheid zoekt gelegenheid.
241	Sanni, móro sanni.	Daar is altijd baas boven baas.	
242	*Poti* ano *sjen*.	*Armoede* is geene *schande*.	
243	Moffo na soso, mára da hen meki sanni.	Kakelen is niets, maar eijeren leggen.	Veel geschreeuw en weinig wol, zei de drommel, en hij schoor varkens.
244	Doe joe membre.	Ken u zelven.	
245	*Koekossi* no habi penni.	*Schelden* geeft geene pijn.	
246	Jo *lobi* mi? mi sa *si* na *siki*.	*Bemint* gij mij? ik zal zien hoe gij zijt, als ik *ziek* ben.	In nood leert men zijne vrienden kennen.
247	Soema *fesi* nanga soema *bakka* ano wan.	Of men den mensch van *voren* of van *achteren* ziet is geenszins hetzelde.	Schijn bedriegt. — Veel beloven wordt zelden door veel doen gevolgd.
248	Mi no *baboen niffi* (snijdend gras) fo *kotti* alla toe sij.	Ik ben geen *baboenmes*, dat aan twee kanten *snijdt*.	Ik kan maar ééne partij kiezen.
249	Joe no wanni *afronto*, joe no moe go na collegie.	Wilt gij geene *beleedigingen* verdragen, ga dan niet naar de herberg.	Die met wolven wil omgaan, moet met de wolven huilen.

(*) Onder poes-poessi verstaan de Missies, behalve eene kat, ook iets anders, waarvan bombo de gemeenere uitdrukking is.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
250	Te joe si den doe so nanga *lallu* hoedoe, sana dreij wan?	Wanneer men met het *versche* (jonge groene) hout zoo ziet omgaan, wat zal er dan van het drooge worden?	Wanneer men onrijp hout ziet branden, hoe zal het drooge dit dan kunnen ontkomen?
251	*Krabo* no wanni trobi. a potti hem foetoe na doro, meki soema kan si va a deki.	De *krab* geeft er niet om, zij steekt hare beenen uit, dat elk zien kan, hoe dik dezelve zijn.	De menschen houden vele gebreken voor de wereld verborgen, zoo morele als physieke (vooral in Suriname vindt men vele beenkwalen). Die wélgeschapene beenen heeft, geeft er niet om en draagt eene korte broek, dat elk dezelve zien kan.
252	Joe *lobie* mi, joe moe lobi mi *dago* toe.	*Bemint* gij mij, dan moet gij mijn' *hond* ook beminnen.	Als gij mij liefhebt, veracht dan ook mijne familie niet. (Missiesspreuk).
253	*Krabo hoso* langa *krabo kaká* no wan.	*Krabbe-huisjes* en *krabbe drek* is niet hetzelfde.	Praten is praten, maar niet altijd even verstandig.
254	*Schapoe* fin ni tjari man, a broko nekki.	Als het *schaap* iemand vindt, die het draagt laat het den kop hangen.	Wanneer men iemand helpen wil, helpt hij zelf niet mede, maar laat het geheel op een' ander' aankomen.
255	Effi da *klosi* no priti *bigi*, dan joe no habi foe nai hem bigi toe.	Als het *kleed* niet *groot* gescheurd is, heeft men ook geen' grooten naad te naaijen.	Met hoe veel te meer kracht van reden men in oneenigheden voorttwist, hoe grooter de scheur wordt, welke niet dan moeijelijk te herstellen is. — Die veel zegt, moet veel bewijzen. — Het moet een goede spreker zijn, die het een' zwijger verbeteren zal.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
256	*Krabita* no de meki *schapoe.*	Eene *geit* brengt geen *schaap* voort.	De arend brengt geene duiven voort. — Kwaad ei, kwaad kuiken.
257	*Siki* langa, odi *kabá.*	Als men lang *ziek* is, *houden* de bezoeken *op.*	Hulp en medelijden zijn kortstondig van duur.
258	*Monni* kabá, *compe* kabá.	Als het *geld* op is, dan verdwijnen uwe *vrienden.*	Tafelschuimers zullen bij des gastheers nood de gevaarlijkste vijanden zijn.
259	Kibri jnan *dote*, swéri so soli.	Eet gij heimelijk *vuiligheden* (grondvreters), uw buik zal het door 't opzwellen uitwijzen.	Gij kunt uwe zwangerschap ontkennen, maar uwen buik niet verbergen.
260	Mi na *oeroe koekoe* te mi *bari* soema dédé.	Ik ben een *oeroe koekoe*, (eene soort van uil, welks geschreeuw een' doode voorspellen zoude, waarop ook, hetzij over een' korten of langen tijd, de dood van dezen of genen volgt); als ik *schreeuw*, *gaat er iemand dood.*	Wat ik zeg, zal door de uitkomst bevestigd worden.
261	*Sabi* so-dé no bakká.	Had ik het *geweten* komt, als het te laat is.	Te vroeg gedaan, te laat bedacht, Heeft menig in 't verdriet gebragt.
262	*Bigi* nem *kiri* dago.	*Groote* naam *vermoordt* den hond.	Hebt gij den naam van een goede roeijer te zijn, gij zult door het roeijen moeten sterven. — Ook wanneer eene Missie den naam heeft veel van haren man te krijgen, zal zij dien man willen behouden, al krijgt zij ook niets, en maakt zich, door dezen naam gestreeld, zelve ongelukkig.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
263	Wan *tanteri* man soema wan *ogri man.*	Een *stil* mensch is niet te vertrouwen.	Stille waters hebben diepe gronden.
264	Mi na *tongo* mi dé na *mindri* tifi.	Ik heb eene *tong*, welke te *midden* der tanden zit.	Ik bevind mij alleen te midden mijner vijanden, maar hoe vele ook, ik weet mij te verdedigen.
265	Da *sanni* dise de *rong* mi sa rong na hem baká. — Da sanni di dé kon, mi sa sidon loekoe na hem.	*Datgene* wat *wegloopt* zal ik naloopen, en hetgene wat komt zal ik bedaard afwachten.	Tracht te behouden, wat gij hebt, maar loop de fortuin niet na, deze moet men met beleid en geduld bedaard afwachten.
266	Da schoppi diki gréfi fo *hassi*, sa dikki da gréfi fo *Gran-man* toe.	De schop, waarmede men het graf voor het *paard* graaft, zal dit ook voor den *gouverneur* doen.	Groot of klein, het graf wacht ons allen.
267	Te *lobi* de begien, *passi* no langa.	Als de *liefde* begint, is de *weg* niet lang.	Met den aanvang der liefde ontziet men geene moeiten, maar weldra verflaauwt dezelve, en dan worden er allerhande verschooningen gezocht, slecht weer, morsig en lange weg, enz.— Nieuwe bezems vegen schoon.
268	Dran kabá, *navo* kabá.	Is de drank op, het goeden *avond zeggen* houdt op.	Geen geld, geen Zwitsers. (Zie n°. 258).
269	Soema sa poeloe *emré* na *piti* poti na *allen bákki?*	Wie zal een' *emmer* van den *put* nemen, en werpen dien in den *regenbak?*	Wie zal een schurftig schaap onder de gezonde kudde jagen?
270	*Mooy* a no *gluck.*	*Schoonheid* brengt niet altijd *geluk* mede.	Het schoone en goede zijn twee; het eerste is dikwerf bedriegelijk.
271	*Drongroe* no de kibri *kaká.*	De *duisternis* verbergt den *drek* niet.	De stank verraadt de verborgene vuiligheden.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
272	*Tjotjo* wan pikien fowlo, ma joe no kan njam hem nanga *wiwirie.*	De *tjotjo* is wel een klein vogeltje, maar gij kunt hem toch niet eten met de *veren.*	Al is de affaire nog zoo klein, zij moet toch haar beslag en oppassing hebben.
273	Moro mi doe *boen*, moro joe doe *ogrie*, a betre mi smeeri *botro* na galg.	Hoe meer *goed* of ik doe, hoe veel te meer verstrekt het tot uw *ongeluk*; het is nog beter, dat men *boter* aan de galg smeert.	't Is boter aan de galg gesmeerd. Wat helpen kaars en bril Als de uil niet zien en wil? Met onwillige honden is het kwaad hazen vangen.
274	Si boen nan ga fri a no wan.	Er goed uitzien (wel gekleed gaan, gemakkelijk onder een' goeden meester te leven) of vrij zijn, is niet hetzelfde.	Al wordt de vogel in de kooi wel verzorgd en al ziet hij er ook nog zoo goed uit, dat is geenszins, wat de vrijheid is.
275	*Konkele* pori *libi.*	*Konkelen* (onder de hand knoeijen tegen zijnen meester, met wien men anders vriendelijk omgaat) bederft het leven.	Schijnbare vriendschap met arglistigen achterklap vergalt het geluk.
276	Joe teki wan *ley*, joe kisi wan *troe.*	Gij gebruikt eene *leugen*, om achter de *waarheid* te komen.	Gij zegt: eene noodleugen zondigt niet.
277	Da soema disi no sabi *dédé*, a moe loekoe na *slibi.*	Die niet weet wat de dood is, aanschouwe slechts een' *slapende.*	De dood is als een droomlooze slaap. — Van het leven onbewust, eene eindelooze rust.
278	Wan *han* a no kan wassi hem bakká; wan *foetoe* no kan wakka na gron.	Éene *hand* kan zich niet wasschen; met éénen *voet* kan men niet over den grond gaan.	De eene hand moet de andere wasschen, dan worden ze beide schoon. Wij moeten leven en laten leven. — In eene welingerigte maatschappij moet de eene den ander' behulpzaam zijn.
279	*Makka* soeto *Granman*, a poere na *soldaté* tappo.	Wanneer den *gouverneur* een *doorn* steekt, moet het de *soldaat* ontgelden.	Als het de grooten niet wel gaat, wreken zij zich op de geringe onderdanen.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
280	So lange *hede* no fad on, a sa wéri *hati.*	Zoo lang als de *kop* niet valt, zal hij één' *hoed* dragen.	Zoo lang als men leeft moet men den kop niet laten vallen.
281	Mi na *gongoté*, godo trawan jnan me *moffo* witi.	Ik ben als een *pappot;* men zegt, dat mijn *mond* wit is, maar een ander eet de *gongoté* (pap van *gestampte banannen*).	Ik krijg den naam, maar een ander doet de daad.
282	Datti wan *toeboe toeboe* negosi, krabba *avanseri.*	Dat is eene slechte negotie, avancerende als de krabben (*).	Touwslagersgang gaan.
283	Pipi ouro, a *tron* fruite.	Menig ding, wat oud *geworden*, wordt als eene oude fluit veracht.	Aan datgene, wat men niet meer gebruiken kan, wordt geene waarde meer gehecht.
284	San foe *alatria* nanga hede wiwirie?	Wat overeenkomst heeft *makronie* met hoofdhaar?	Men versiert zich wel met eens anders veren, maar niet met die der uilskuikens.
285	San de hati hei, a no hate slibi.	Wat de oogen zeer doet hindert den slaap niet.	Die het verdriet heeft gevoelt zulks, maar wat hindert dit een' ander'?
286	Ala de arén de fadon gi riba, ho tem riba sa fadon na arén?	Alle dagen valt de regen in de rivier, maar wanneer zal de regen eens tegen mij invallen?	Gij komt altijd bij mij, om iets te hebben, maar wanneer zult gij mij eens ontvangen, om iets te geven?
287	Ala de mi go na kerki ho tem sa kerki kon na mi?	Alle dagen ga ik naar de kerk; wanneer zal de kerk eens bij mij komen?	Gelijk nº. 286.
288	Ta kroe soema no sabi *boen.*	Een slecht mensch weet het *goede* niet.	Wat baat het, om den mensch, gewoon kwaad te doen, het goede voor te houden?

(*) Toeboe was de eigen naam van een zeer ondernemend koopziek mensch, welke door zijne negotie echter geheel verarmde.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
289	Effi neti kan tron dei, joe sa si *Granman* na on droe boen, joe sa sie datti *bossi* soldati wijfi.	Als de nacht dag worden kon, gij zoudt den *gouverneur* onder de boomen een soldatenwijf zien *zoenen*.	Wanneer alles eens aan het licht kwam, zoude men veel zien in het gedrag van hen, waarover zij een' ander' thans berispen.
290	*Ron* wé no kabá, kotte jessie no kabá toe.	Houdt het *wegloopen* niet op, het ooren afsnijden zal ook niet ophouden.	De straffen zullen altijd de gevolgen der misdaden blijven (*).
291	Loekoe boen no meki ta » so langa" koli joe.	Zie wel toe, door lang te wachten zult gij u bedrogen vinden.	Stel niet uit tot morgen, wat heden geschieden moet.
292	Ho socma sa si *emré* kabá a sa téke *battra* kisi watra.	Wie zal, een' *emmer* hebbende, eene *bottel* nemen, om water te halen?	Wie laat zich met weinig tevreden stellen, als hij het in zijne magt heeft veel te krijgen?
293	*Patakka* a taki a no ken *woya* a wan bi si fo hen bribi.	De *Patakka* (visch) zegt: hij kent de *markt* niet en wil het zien voor en aleer hij het gelooft.	Zien gaat vóór hooren zeggen, echter moet men meer gelooven, dan men zien kan. (Zie no. 233).
294	Té joe no si patatta *wan ten*, joe jnan hen nanga *boeba*.	Als men *nimmer* aardappelen gezien heeft, wil men ze met de *schil* opeten.	Door de meerdere beschaving vermeerdert men zijne behoeften.
295	A no wan trun *káká watre* di kisi soema.	Het is niet een' enkelen keer, dat men den *loop* krijgt.	Het kwaad, eenmaal ontstaan zijnde, komt ligt terug. — Die zich eens bedrinkt, zal dit ligt meer doen.
296	A *prati* boen a sa kibri boen.	Wat men *regtvaardig* verdeelt kan men goed geheim houden.	De heler moet den steler niet bedriegen, dit doet de zaak ligtelijk uitkomen.
297	*Houwroe* si a langa a *membre* a so *swari* néfi.	De *houwer meent* door zijne zwaarte een mes te kunnen *inslikken*.	De grooten denken op de kleinen een onbepaald gezag te kunnen uitoefenen.

(*) Vroeger sneed men de wegloopers de Achillespezen af, en het schijnt, dat dit ook wel met de ooren plaats gehad heeft.

VOLGNOMM.	NEGER-ENGELSCHE ODO'S.	BIJNA WOORDELIJKE VERTALING DEZER SPREEKWOORDEN.	SPREEKWOORDEN, WELKE WIJ DAARVOOR ZOUDEN BEZIGEN.
298	*Kabrita* no wanni trobi a habi hem *mama*.	De *geitenbok* geeft er niet om, nemende zijne eigene *moeder* tot vrouw.	Die geene schaamte heeft, kan gemakkelijk zijne lusten koelen.
299	*Joe koeli* hede joe sa kisi *loso*.	Men moet het hoofd *streelen*, om *luizen* te vangen.	Met zachtheid en beleid wordt het doel dikwerf het best bereikt.
300	Loekoe foe meki joe *bellé* foeloe, ma no foe meki joe *moffo foeloe*.	Maak wel uwen *buik*, maar niet uw' *mond vol*.	Die te hard loopt valt ligt. — De gaande wagen wint het. — Laat de begeerlijkheid de wijsheid niet bedriegen, enz.

ZESDE AFDEELING.

VAN DE OOFTBOOMTEELT OF SURINAAMSCHE BOOM-, HEESTER- EN RANKVRUCHTEN, WARMOESGEWASSEN EN AARDVRUCHTEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

BOOMVRUCHTEN.

---

§ 1. Inleiding of algemeene beschouwing van de Ooftboomteelt. — § 2. Tamarinde. — § 3. Mammij. — § 4. Pomme de Cythere. — § 5. Pomme de Rose. — § 6. Groote Boschappelen. — § 7. Kleine Boschappelen. — § 8. Boschperen. — § 9. Broodboom. — § 10. Zuurzak. — § 11. Mango. — § 12. Advocaat. — § 13. Sapadille. — § 14. Pompelmoes en Gidionsappel. — § 15. Sukade. — § 16. Zoete en Zure Citroenen, Oranjes en Lemmetjes. — § 17. Guava. — § 18. Kaneelappel. — § 19. Bilamby. — § 20. Marmelade. — § 21. Kalebas. — § 22. Zeedruif. — § 23. Papaya. *Heestervruchten.* § 24. Wandoepesie. — § 25. Granaatappel. — § 26. Zoete Lemmetjes. — § 27. Kleine Marmelade. — § 28. Cassave. — § 29. Okro. — § 30. Roode Zuurling. — § 31. Peper. — § 32. Palma Christi. *Rankvruchten.* § 33. Marcusa's. — § 34. Horse siesie's. — § 35. Roode Inkt. — § 36. Wijndruiven.

§ 1. Inleiding of algemeene beschouwing van de Ooftboomteelt.

Aan de vruchtboomen in *Suriname* wordt hoegenaamd geene kunstbewerking verrigt; noch door en-

16 *

ten of oculeren, noch door lasschen, zuigen of afleiden, worden de vruchtboomen aldaar (uitgezonderd de *gidionsappel*) veredeld, alhoewel het enten in *Suriname* zeer goed gelukken zoude, wanneer men slechts loten van jonge boomen nam, en die zoo veel mogelijk op gelijksoortige stammen overplantte. Het beste koloniale entwas of boomkit bestaat uit ½ deel versche koemest, ½ deel goed leem en in dit mengsel een paar handen vol koehaar, ½ Amsterd. pond dikke terpentijn, en dit goed onder elkander te verbinden; en nadat dit om het edel entloot, in de kloof of insnijding gedaan is, drukt men er los katoen in, om de mieren af te weren, door welke bewerking de vruchten verfijnen en veredelen zullen.

In *Suriname* is de beste vruchttijd, zoo van ooft- als tuinvruchten, in den kleinen regentijd, en in den kleinen droogen tijd.

§ 2. Tamarinde.

Behalve de *Boschtamarinde* (zie Houtsoorten), vindt men ook eene soort van tamme *tamarinde* (*tamarindus Indica, Bot.*), die beter dan de eerste het snoeijen verdragen kan, en over het algemeen groot en weelderig groeit. Ook deze draagt den aangenaam riekenden bloesem met vleeschkleurige blaadjes bij bosjes; van hare vrucht als konfijt en hare smakelijk tampere siroop hebben wij reeds in het 1ste deel, bl. 395, melding gemaakt. Ook gebruikt men derzelver bladeren, wanneer die nog zeer jong en bleekgroen zijn, als thee gedronken, voor een bloedzuiverend middel.

Ik vermeen, dat de Surinaamsche *tamarinde* eene andere soort is, dan die van *Java*, als zijnde de vruchten, vooral van de tamme. te *Suriname* veel grooter en bruiner van kleur; de peulen zijn hier niet zelden bij de twee vingeren breed, en een' halven

voet lang, in welke vier à vijf kastanjebruine boonen gevonden worden.

§ 3. Mammij.

De *Mammij*, *Mamei-* of *Mammieboom* (*Mammea Americana*, LINN.) geeft eene soort van abrikoosvrucht. De piramidale boom groeit wel 40 a 50 voeten hoog, hebbende eene ruwe, grijze schors met kleine witte vlekken en zware bladrijke takken; deszelfs vleezige bladeren zijn ovaal van gedaante, loopen aan het rondachtig ovaal einde een weinig puntig toe, zijn ongeveer een' halven voet lang en het geheele jaar door helder glimmend groen van kleur, hebbende eene zacht groene middelrib met zeer kleine zenuwen. Deszelfs hout, dat uit zware, vaste vezelen bestaat, is roodachtig van kleur, en bij de schrijnwerkers voor meubelhout zeer gezocht. De bloesem bestaat uit vier holle openstaande bladeren van eene rosse kleur, in welks midden een kelk met een stijltje en eene menigte korte haarachtige stempels. De boom geeft tweemalen bloesem en vrucht in een jaar, welke laatste eene dikke, sterke schil heeft, zijnde graauw en ruw, even als die der ringnetappels; beneden heeft zij eene stompe punt, en de geheele vrucht heeft wel een' halven voet in middellijn, sommige zijn zoo groot als het hoofd van een achtjarig kind; haar vleesch is van zelfstandigheid, kleur en smaak vrij gelijk aan dat van eene abrikoos, echter minder fijn en wel iets naar eenen gewonen wortel (*daucus carota*) smakende; in het midden vindt men 2 a 3 harde pitten, zoo groot en ruim zoo groot als eene pruim, plat aan de eene en robbelig aan de andere zijde, zijnde van kleur als zeer zemelig roggebrood, terwijl in het binnenste eene witte kern, eene soort van amandel, gevonden wordt.

De *Mammij*, die iets beter is, wordt als dessert-vrucht raauw gegeten, zijnde aangenaam van geur en zeer smakelijk, alhoewel zij zwaar te verteren, en dus niet zeer gezond is; gestoofd is dezelve gezonder en bij sommigen dan zeer gezocht.

§ 4. Pomme de Cythère.

De *Pomme de Cythère* of *Venusappel* groeit bij trossen aan een fijn bladigen boom, hebbende eene bleek gevlekte, lichtgraauwe schors, van gedaante als een zware Europesche appelboom; de bladen groeijen, even als die van den *Indigo*, regt tegen elkander over aan een' steel, welke in een blad aan deszelfs punt te niet loopt. De appel zelf is eivormig, of liever ovaal van gedaante, de schil is graauwachtig oranjegeel van kleur; midden in deszelfs bleekgeel vleesch, dat wel aangenaam van smaak is, maar geenszins eenen aangenamen geur heeft, zit een stekelachtige steen met lange staarten. Geen boom bezwijkt spoediger onder den woeker der planten, dan de *Pomme de Cythère:* vijfentwintig daaraan groeijende plantjes, uit den daarop gebragten vogeldrek ontstaande, dooden den boom, al is deszelfs stam ook twee voeten in diameter; daar men op andere boomen niet zelden meer dan veertig onderscheidene woekerplanten, waaronder zeer groote, ziet groeijen.

§ 5. Pomme de Rose.

De *Pomme de Rose* is een niet zeer hoog groeijende boom, waardoor men denzelven ook wel onder de heesters rangschikt; dezelve heeft eene mosrijke schors en donkergroene, vleezige bladeren, welke viermalen zoo lang als breed zijn; de bloesem is groenachtig en bleekgeel, om welke zich de meeldraden van dezelfde kleur als de stralen om de zon verspreiden. De kleine

vooze appel is waschkleurig, groeijende in trossen, en heeft een' ongemeen aangenamen rozegeur; ook wordt deze vrucht bij sommigen voor zeer smakelijk gehouden; echter zijn derzelver pitten, maar nog meer de wortel van dezen boom ongemeen giftig.

§ 6. Groote Boschappelen.

Deze appelen groeijen aan eenen zwaren boom, welke witachtig van schors is, hebbende een langwerpig rond blad, zoo groot als eene manshand; de vrucht gelijkt op de *Mammij*, echter is dezelve van buiten ruig en wollig met 2 a 3 pitten van binnen. Deze soort van appelen heeft een' rijnschen smaak en is zeer aangenaam te eten.

§ 7. Kleine Boschappelen.

De *kleine boschappelen* groeijen aan eenen boom, welke niet zoo zwaar is als die der *groote boschappelen*, hebbende eene niet dikke, bruine, zachte schors, terwijl de vruchten, gelijk de eikels, in huisjes groeijen, ter dikte van een hoenderei; rijp geworden, vallen de appelen neer, daar de huisjes nog eenen geruimen tijd aan den boom blijven zitten; van boven zijn deze appelen rood, echter is derzelver vleesch geheel wit.

§ 8. Boschperen.

Men vindt in de hooge landen twee soorten van *boschperen* aan bijna eene en dezelfde soort van boomen; dezelve groeijen niet hoog en zijn met eene fijne, roodachtige schors omgeven, de bladeren zijn langwerpig en vrij breed met eene spitse punt. De vrucht is zoo groot als een ganzenei, wordende, na gescheld te zijn, fijn gesneden en vervolgens in water gelegd,

om er de olieachtige deelen te doen uittrekken, waarna men deze peren voor zeer smakelijk houdt, hebbende iets van het rijnsche; ook maakt men er konfijt van, terwijl dezelve gestoofd door sommigen voor eene lekkernij gehouden worden.

De tweede soort verschilt bijna alleen daarin van deze, dat dezelve kleiner is.

§ 9. De Broodboom.

Van de *Broodboomen* (*Atocarpus incisa*), op *Java Soukon* geheeten, vindt men in de Kolonie *Suriname* drie soorten.

a. De *Othaheitische broodboom*, hebbende eene lichtkleurige, wit gevlekte schors en kromme, hoekige takken; deszelfs bladen zijn groot en zeer diep getakt, gepalmd, donkergroen van kleur met bleeke stevige zenuwen; de vrucht is zoo groot, maar meer langwerpig, als eene pompoen en rondom met stompe doornen omgeven.

b. De tweede soort heet men kastanjebroodboom, doordien deszelfs pitten die grootte en gedaante hebben, met eene menigte vleeschachtige punten rondom de bolsters; ook zijn deszelfs bladeren dikker en met minder diep ingaande spleten en stompe punten.

c. De derde soort, mede van de Zuidzee-eilanden afkomstig, is meer zeldzaam in de Kolonie. Ik heb dezelve nergens gezien, dan op de plantaadjen *Uit en 't Huis* en op de nu verlatene plantaadje *Vriesenburg-nova* in *Tapoeripa;* de vrucht is effen en glad, in haar geheel eetbaar, als zijnde zonder pitten, en welke geroost zeer smakelijk is.

Alle drie soorten worden, gelijk de wilgen, uit de takken voortgeplant.

Ik heb de onderscheidene broodvruchten geroost

gegeten, welke alle in smaak eenige overeenkomst met kastanjes hebben; echter zijn dezelve droog en lafzoet, zoodat zij spoedig tegenstaan.

§ 10. De Zuurzak.

De *Zuurzak* (*Anona muricata*) is eene vrucht, zoo groot als een middelmatige *meloen*, of gelijk (alhoewel meer langwerpig) het *pompelmoes*, loopende spits toe als een zak; dezelve is lichtgroen van kleur en geheel met stompe, buigzame stekels bezet, wordende in de Kolonie *Suriname* niet alleen veelvuldig, maar ook tevens in vijf verschillende soorten gevonden.

De boom, waar deze vrucht aan groeit, gelijkt veel naar een' perenboom, welks schors grijs is; de bladen hebben veel overeenkomst met die van *oranjeboomen*.

Het sappig wit en roomachtig vleesch der vrucht heeft een' rijnschen, groenen, onrijpen smaak, die mij nimmer bevallen heeft. In de Kolonie *Suriname* wordt er niet zelden eene pap van bereid, wordende deze pap door de geneesheeren dikwerf aan de zieken voorgeschreven en ook door de inboorlingen, in eenen gezonden staat, geenszins als eene versnapering verworpen.

§ 11. De Mango of Manja.

De *Mango* (*Magifera indica*) groeit aan een' grooten, zwaren, spoedig groeijenden boom met een dik langwerpig blad; de trosbloesem is van gedaante en kleur vrij gelijk aan dien der vlierboomen; de vrucht heeft de grootte van een ganzenei (grooter en kleiner), welker schel geel van kleur is; het vleesch, mede geel van kleur, is saprijk, maar ongemeen vezelig, en is zeer sterk gehecht aan een' grooten ruigen steen, die in deszelfs midden zit, en altijd met eene menigte afge-

zogene vezelen en draden omgeven blijft; de smaak is gelijk aan dien van gele wortelen, welke met suiker vermengd zijn, vooral de groene *Manja;* de hoogroode zijn aangenamer en hebben minder dien wortelachtigen geur; men vindt er vele soorten van, de kleine bleeke komt in smaak veel met appelen overeen. Naast de oranjeboomen vindt men deze het veelvuldigste van alle vruchtboomen in de tuinen van *Paramaribo*, en onder alle hier zijnde boomen is er geen een, welks bladen eene meerdere verscheidenheid van kleuren bekomen. Men vindt onder de jeugdige bladen somtijds violetkleurige, gele, hoog pompadourroode, enz., enz., tot dat de geheele boom van het zacht- tot het donkergroene overgaat.

De *Mango* zoude eerst in het jaar 1782 van het eiland *Mauritius* naar de Westindiën overgebragt zijn; deze mag echter eene bijzondere soort geweest zijn, daar het meer dan waarschijnlijk is, dat de *Mango* hier reeds vroeger gevonden werd.

§ 12. Advocaat.

De *Advocaat*, in de Spaansche Westindische bezittingen *Savocado* genoemd, is eene vrucht, die aan eenen boom (*Laurus Persea*, LINN.) groeit van wel 30 voeten hoog, hebbende eene kurkachtige, diep gegroefde schors; deszelfs blad is breed en spits, vleezig en donker groen van kleur, waarvan de Kreole vrouwen het afkooksel als een heilzaam middel gebruiken, om den gestremden loop der *menstrua* te herstellen. Deze boom draagt aan het einde der takken zesbladige bloemen, waarna zich de ei- of ook wel peervormige vrucht vertoont, hetzij dat het een *appel-* of eene *peer-advocaatboom* is, welke laatste vrucht echter verre weg de beste is, zijnde groen of van eene purperachtige kleur; het vetachtig vleesch

is wit en zacht, van eenen laffen smaak; echter is hetzelve met azijn en suiker, bij anderen met zout en peper, zeer smakelijk en bloedzuiverend; in het midden vindt men eene groote kern, welke met een zacht, donkerbruin vliesje bekleed is, met welks sap men hemden en doeken of linnen en katoen in 't algemeen zoo duurzaam merken kan (met een gedeelte er van over gezegde kern te leggen en met eene speld door te prikken), dat de daardoor ontstane roode letters of figuren nimmer uit te wisschen zijn; de kern der peervormige advocaten (peeradvocaat genaamd) zijn daartoe wel het geschiktste.

§ 13. Sapadille.

De *Sabatille*, of liever *Sapadille* (*veratrum Sabadilla, Bot.*) is eene leelijke, graauwe vrucht, groeijende aan zware boomen, welker bladen naar die van den laurier gelijken; dezelve is eigenlijk eene tamme of veredelde soort van *Bolletrie*. De vrucht der *Sapadille* heeft veel overeenkomst met eenen grooten *ringnetappel*, zijnde ook graauw, ruw en stroef van schel; maar ook deze vrucht bewijst ten duidelijkste, dat al wat een ruw en stroef voorkomen heeft, niet altijd het slechtste van binnen is; dit is tevens zoo wel eene zedekundige als natuurkundige waarheid. De *Sapadille* heeft een bruinachtig, zacht en saprijk vleesch, hoe donkerder van vleesch, hoe veel te smakelijker hetzelve is, hebbende wel iets van eene lekkere buikzieke peer; zij is de smakelijkste en onschadelijkste van alle Westindische boomvruchten. In het midden der vrucht vindt men groote, ovale, zwart glimmende pitten van eene platte gedaante, en het is merkwaardig, dat het getal derzelven in iedere vrucht zoo verschillend is; in sommige *Sapadilles* vindt men een of twee pitten, in anderen drie à vier, ja zelfs tot

9 à 10 pitten toe, zoo groot als middelmatige kakkerlakken; aan sommige van deze pitten vindt men eene witte, gomachtige zelfstandigheid, welke, op eene kool vuur geworpen, een' wierook van zich verspreidt van een' alleraangenaamsten geur, zoodat die den waren Arabischen wierook (*Gummi olibani*) niet zelden overtreft. Ook het inwendige dezer pitten is wit en zeer bitter van smaak.

§ 14. Pompelmoes en Gidionsappel.

Het *Pompelmoes* (*citrus aurantium decumana*), wordt bij de Duitschers *Pomeranzen* en op de eilanden bij de Engelschen *Spaddock* geheeten, en wel naar den Engelschen kapitein van dien naam, als hebbende deze vrucht het eerste van *Afrika* in *Amerika* overgebragt. De boom gelijkt veel op en behoort tot het geslacht der Oranjeboomen; de vrucht wordt zoo groot als een achtjarig kinderhoofd, hebbende eene dikke, lichte, citroengele en bittere schel; het vleesch is bleekrood, ook witachtig, hebbende in smaak een aangenaam mengsel van zoet, zuur en bitter.

Men heeft ook eene soort van *Pompelmoes*, waarvan het vleesch geheel wit is. Ook behoort tot dit geslacht de veel kleinere *Gidionsappel*, hebbende in grootte en gedaante wel iets van een' grooten *Sinaasappel*.

De *Gidionsappel* is niets anders, dan een veredeld en verfijnd *Pompelmoes*, welke verkregen wordt door het *Pompelmoes* op een' *Sinaasappelboom* te enten; hoe ouder nu deze geënte boomen worden, hoe smakelijker de daaraan groeijende *Gidionsappelen* zijn.

§ 15. Sukade.

De *Sukade* behoort tot hetzelfde geslacht en groeit

eveneens als het *Pompelmoes ;* echter is de boom meer heesterachtig en kruipende. De vrucht of *Sukade-appel* is zoo groot als een *Gidionsappel* en meer langwerpig, dan het *Pompelmoes*, gelijkende van binnen volkomen op een' *Citroen*; de zware, bittere schaal in suiker gelegd geeft de beroemde *Sukade*, of het zoogenaamde *koekspek*. De verdere boomen, tot dit geslacht behoorende, zijn :

§ 16. Zoete en Zure Citroenen, Oranjes en Lemmetjes.

De *Citroen-*, *Lemmetjes-*, *Oranje-* en *Sinaasappelen* zijn niet alleen veelvuldig in *Suriname*, maar tevens zeer vruchtbaar, zijnde de straten van *Paramaribo* en eene menigte lanen van plantaadjen aan weerzijden met dezelve beplant.

De zure *Citroenen* geven een overheerlijk limoensap, hetwelk, met water en suiker aangemengd, eene zeer verfrisschende limonade (*Limonia*) geeft, die in *Suriname* veel bij heete en kwaadaardige koortsen toegediend wordt, zijnde een zeer dorstlesschend middel, doende tevens de koking en gisting van de gal temmen en het bloed beteugelen, zoodat bij vasten en rusten de verlorene krachten weldra herwonnen worden. De zoete *Citroenen* zijn geheel smakeloos, wordende in geenerlei opzigt gebruikt.

De *Limonade* van de zoo saprijke *Lemmetjes* is veelal te zuur. De zoete *Lemmetjes* groeijen aan een' heester (zie Heesters, § 26). De wortels der Lemmetjesboomen zouden, volgens de Surinaamsche Kreolen, eene heilzame geneeskracht tegen *venusziekten* bezitten, eveneens als het kruid *melki wiwieri*.

De zoete *Oranjes* zijn veelal laf en kweer en zijn op verre na niet zoo goed als de Spaansche *Oranjes*.

De zure *Oranjes* worden met veel baat gebruikt bij

eenen vurigen uitslag, of bij door muskieten opengekrabde beenen, dat bij nieuw aangekomenen veelal het geval is; echter is niets meer zuiverende, dan de beenen met zand en de helft van eene zure *Oranje* te laten schuren, en daarna met dram af te wasschen, doende zulks het fijne ongedierte verdrijven en de versche brandende wonden dood bijten, die weldra opdroogen en tegen alle verdere ontsteking bewaard blijven. Negers, die zweren hebben, worden ook met dit sap gewasschen, nemende niet alleen het slijmerige vleesch, dat de zweren omringt, weg, maar het zuivert dezelve zoodanig, dat men ze met het minst opdroogende middel, wanneer het geene kwaadaardige zweren zijn, genezen kan.

Dan, gezegde vruchten en boomen zijn te algemeen bekend, om een verder verslag noodig te hebben.

§ 17. Guava.

De *Guava* of *Gujaba* (zoo als de Spanjaarden het uitspreken), aan de *Kaap de Goede Hoop Cojavis* geheeten (*Psidium pyriferum*) (*), is eene ovale en somtijds eironde vrucht, zoo groot als een kleine appel, groeijende aan een' boom van min of meer 20 à 25 voeten hoog, hebbende eene effene, gladde, lichtgrijze schors heeft, welke schors zich door eene soort van vervelling of gedeeltelijke afvalling nu en dan, even als die der Schotsche linden, vernieuwt; deszelfs bladen, die donker groen en spits toeloopende zijn, hebben veel overeenkomst met die van de *Oranjeboomen*. De boom heeft een' witten bloesem, wordende de anders groene vrucht, rijp zijnde, citroengeel van kleur, zijnde veelal iets langwerpig met een' zwarten, zesbladigen neus; het vleesch is zacht en bleekgeelachtig of rood van kleur, met eene groote

(*) *Vruchten mijner Werkzaamheden*, D. I, blz. 384.

hoeveelheid harde gele korrels doormengd. Men vindt in de *Guava*, nog meer dan in de *vijgen*, zelfs in den besten staat, altijd witte, afzigtelijke wormen. Raauw heeft de vrucht eenen sterken onaangenamen reuk, maar gekonfijt is zij zeer aangenaam van smaak.

Men heeft ook de *Bosch-Guava*, waarvan wij onder de Houtsoorten reeds gesproken hebben.

§ 18. Kaneelappel.

De *Kaneelappel* (*Anona squamosa*, LINN.) groeit aan een' boom, welks schors, takken en bladen veel naar die van den *moerbeziënboom* gelijken; ook de appel zelf (alhoewel veel grooter) gelijkt op eene *moerbezië;* rijp geworden zijnde, is dezelve geel van kleur en iets grooter, dan een hoenderei, zijnde eenigzins puntig met eene bleekgroene schel, welke, gelijk de ananas, geheel met schubben of knobbeltjes omgeven is; iedere dezer knobbeltjes is een celletje, dat op zich zelf het vleesch bevat, 't welk rondom de pit of het zaad zit, zoodat ook iedere knobbel op zich zelve eene zaadpit in zich bevat. De bloesem van dezen boom bestaat uit eenige kleine ronde helmknoppen, gevende in één jaar tweemalen bloesem en vrucht.

De *Kaneelappel* is in vier deelen verdeeld, in welke men eene menigte langwerpige, eenigzins geribde zwarte pitten vindt. Het vleesch, dat zeer smakelijk is, bezit een' kaneel- en roosachtigen geur, alsof het geparfumeerd was, van waar de vrucht dezen naam zoude hebben ontleend. Deze appel is de geurigste vrucht van geheel *Suriname*, maar het vleesch van de pitten te zuigen is zeer lastig.

§ 19. Bilamby.

Van de *Bilamby* of *Biramby* heb ik in de Kolonie

Suriname vier soorten gezien, als: de *kleine ronde*, de *langwerpige*, die, welke gelijk kersen bij *trossen* groeit en mede rond is, en de *groote;* zijnde alle eensoortig van bloesem en zeer vruchtdragende. De boom heeft eene bleeke schors en lichtgroene bladen, welke laatste eveneens bij paren als die der *pomme de Cythère* groeijen; draagt verder vijfbladige roode bloempjes, die in trossen bij elkander groeijen, zijnde deze roode blaadjes smal en krullende, terwijl zich uit den kelk eenige witte helmdraden verheffen, aan welker boveneinden fijne helmknoppen zitten. De vrucht gelijkt in grootte, kleur en gedaante volkomen op de augurken, groeijende zeer zonderling uit de schors van stam en takken. Ook wordt deze vrucht in azijn gelegd en eveneens als de augurken genuttigd.

§ 20. Marmelade.

De *Marmeladeappel* of het *Marmeldoosje* geheeten (zie Houtsoorten), is eene langwerpige vrucht, iets grooter dan een hoenderei; rijp zijnde, is zij wollig en bruin van kleur, groeijende aan eenen boom met een' dikken, korten stam, op welken de takken zich vier aan vier piramidaalswijze verheffen. De boom heeft eene grijze schors, terwijl deszelfs bladen, rosachtig en geel van bloesem, volkomen op die der *kakau* gelijken; het vleesch der vrucht, in welke verscheidene bruine zaadjes zitten, is zeer zoet, wordende raauw van gezegde zaadjes afgezogen, en is van smaak alsof het verouderd kweer konfijt is; om welke redenen het ook *Marmelade* geheeten wordt.

§ 21. De Kalebas.

De *Kalebas* of *wilde Wiedaboom*, volgens sommigen een heester, groeit veelal krom van stam en takken; deszelfs bladen, die zeer zonderling aan de

takken groeijen, gelijken wel iets naar de bladen van een' perenboom, zijnde vleezig en helder groen van kleur, ongeveer eenen halven voet lang en zeer puntig; de witachtige, knobbelige bast is veelal met fraaije bloemdragende woekerplanten, *cactussen* en *aloës* van verschillende soorten, begroeid, welke plantjes meerendeels een zeer vleezig, lang, smal en ruw blad hebben, bloeijende gelijk de aalbessen met strengbloesems, welke bloempjes vier roode blaadjes hebben. De bloesem van den *kalebasboom* zelven, die witachtig is en naar wilde rozen gelijkt, groeit zoowel aan den stam als aan de takken, gevende ook daar tweemaal 's jaars vruchten, die glad van schaal en zeer verschillende van grootte en gedaante zijn; deze zijn kogelrond en gene eivormig, de eersten zoo groot als de grootste kommerappels, en de laatsten als de gewone peren; het vleesch, waarin eene groote hoeveelheid lichtgele pitten zijn, is wit en onsmakelijk, zoodat alleen de schalen gebruikt worden, dienende voor waterkannen (*goddo's*), drinknappen (*kalebasjes*), kruidhoorns, enz. Men vindt de *kalebasboomen* in de Surinaamsche bosschen ook in het wild groeijen (zie de Houtsoorten).

§ 22. Zeedruif.

De *Zeedruif* groeit aan een' middelmatigen hoogen boom met eene losse, uitgespreide, zeer takrijke kruin, en ronde, dikke, opstaande bladen, dragende een' staanden bloesem, terwijl de vruchten aan trossen groeijen, even als de *St. Jansbessen*, hebbende den smaak van *Wijndruiven*.

§ 23. Papaija.

De *Papaijaboom* (*Carica papaya*) is een ongemeen fraai keerkringsgewas, zijnde eene boomachtige

plant, welke de natuurkenners niet onder de boomen, maar onder de planten rangschikken, wordende 25 à 30 voeten hoog; men vindt er eetbare vrucht- en oneetbare vruchtdragende, of vrouwelijke en mannelijke boomen onder.

De bloesem van het mannelijke geslacht groeit aan het einde van kleine takjes; de vrucht, welke niet gebruikt wordt, is langwerpig van gedaante, en groeit aan lange stelen, hetwelk met de vrouwelijke het geval niet is.

De bloesem van de vrouwelijke *papaija* groeit aan den stam onder de bladen, alwaar zij ook als de *kokos* hare vrucht draagt, zittende veelal kort in elkander gedrongen, en vast om den stam.

De *papaija* heeft een' regten stam, gewoonlijk zonder takken, voor welke zij houtachtige bladstelen heeft, echter groot en zwaar wordende, kan men dezelve als takken beschouwen; de stam heeft eene loodkleurige, bleeke en ongemeen fraai geschubde schors, deze schubben ontstaan door het afvallen der bladen, het overige bestaat uit ringen. De *papaija* draagt aan lange, houtachtige stelen groote, breede, getakte of gepalmde (*foliis palmatis*) bladen van meer dan drie voeten in de rondte, van gedaante wel iets naar die der vijgenboomen gelijkende, waarvan er 15 a 16 op eenen boom groeijen, en deszelfs kruin vormen.

De vrouwelijke bloesem heeft vijf gele bladen, en is zeer kruiderig van reuk. De vrucht is eirond en ongeveer eenen halven voet lang, zijnde derzelver vleesch hooggeel van kleur; het sponsachtige binnengedeelte bevat eene menigte zwartvale korrels, welke, bij kleine hoeveelheden bij gezegd vleesch genuttigd, een' zeer aangenamen, peperachtigen specerijsmaak aan hetzelve geven, smakende wel iets naar sterrekers, echter zijn enkele korrels te heet.

Niet alleen is de *papaija*, zoo bloesem als vrucht,

voor het maken van smakelijke en prachtige konfituren zoo beroemd, maar ook eene zeer gezochte dessertvrucht en levert gekookt en gestoofd een' overheerlijken schotel op, gelijkende en smakende alsdan eveneens als roode Haagsche wortelen, die met aardappelen gestoofd zijn. Ook heeft menige vreemdeling dezelve voor gesnipperde knollen aangezien: zoodat men zich hier gemakkelijker *papaija's* voor *knollen*, dan *knollen* voor *citroenen* kan laten geven.

§ 24. Wandoe-pesie.

De *Wandoe-* of *Lowango-pesie*, bij de Engelschen *pigeon-peas* (*duivenboontjes*) genoemd, is eene kleine peulvrucht aan eenen heester van acht à tien voeten hoogte; dezelve is zeer bladrijk, groeijende de bladen drie en drie aan eenen steel, de bladen zijn zeer puntig, donkergroen met eene zachte, wollige tint en met sterk naar de punt afhangende zenuwen; de bloesem is geel van kleur; de peulen zijn klein en derzelver boontjes zeer smakelijk, zittende ieder als in een eigen huisje, ten getalle van drie, vier of vijf, diogenaal of schuins in eene gegroefde peul.

§ 25. Granaatappel.

De *Granaatappel* (*Punica Granitum*) groeit aan eenen heester of niet grooten boom met hoekige doorntakken, eene roodachtig gele schors en donkergroene, paarse bladen, waarvan 12 à 14 stuks aan roode risjes groeijen, gelijkende wel iets op die der groote *myrthe;* de bloesem is een scharlakenroode kelk; de vrucht heeft in kleur en gedaante veel overeenkomst met den Spaanschen zoeten appel met eene dikke, broze, gerimpelde schel, zijnde roodachtig licht en gevlamd van kleur met eene kroon aan het beneden- of neuseinde; inwendig zijn deze appelen in vijf kleine cel-

letjes verdeeld, welke vol kleine kernen zitten van eene ongemeen schoone, lichtroode kleur; de smaak van het om de pitten zittende vleesch is zuurachtig en weinig beduidend. Men zegt, dat dezelve in *Italië* veel grooter en smakelijker zijn.

§ 26. Zoete Lemmetjes.

De *zoete Lemmetjes* groeijen aan een' heester van 4 a 5 voeten hoog, hebbende gedoornde takken, welke zich horizontaal verspreiden, en zeer regelmatig met driebladige bladeren, gelijk de klaver, voorzien zijn; derzelver witte bloesem is, in vergelijking der vrucht, zeer groot.

De vrucht zelve is niet grooter, dan eene groote erwt, zijnde doorschijnende en rood gespikkeld, welke een of meer vrij groote groene zaden in zich bevat. De smaak van deze vrucht heeft wel iets van de *cardamom*, deelende eene ongemeene frischheid aan den mond mede. Er bestaat in sommige heggen ook een klein rankje, waaraan een *groen lemmetje* groeit, zoo groot als een kleine *wandoe-pesie*, met twee of drie zaden.

§ 27. Kleine Marmelade.

De kleine *Marmelade* is een heesterstruik, welken men dikwerf tot het aanplanten van heggen bezigt, hebbende echter een klein groen, geelachtig, onaanzienlijk blad, terwijl de lichtgele vrucht wel iets naar *rozebottels* gelijkt; het merg der vrucht bevat eene menigte platte bruine zaadjes, vrij gelijk aan lijnzaad, welke aan het naar gelei van vlier smakende merg een sterk pugerend vermogen geven.

§ 28. Cassave.

Cassave (*Iatropha Manihot*, LINN.), in de Oostin-

diën *Maniok* en te Rio-Janeiro, in Brazilië, *Tapiocwortel* geheeten, is een heester, welks wortel voor de inboorlingen een zeer voedzaam en gezocht meel, waarvan zij brood en koeken bakken, oplevert.

Men heeft twee soorten van *cassave, bittere* en *zoete;* het sap van de eerste is zeer giftig, dat echter door koken vervliegt en door gedurig schuimen weggenomen wordt; wordende daarna van het uitgeperste grove meel de bekende cassavekoeken gemaakt; zonder met water te worden aangemengd, wordt dit drooge meel op eene plaat of in een' gebroken ijzeren pot, op het vuur staande, gelegd en gebakken.

De tweede soort wordt met haar sap gekookt en geroost, en eveneens als de *yams* en *napjes* gegeten. Beide heesters groeijen acht à negen voeten hoog, zijnde kortledig van stam, en met eene lood- en kastanjebruinkleurige schors omgeven; de bladen groeijen aan vrij lange stelen, zijnde lang, smal en donkergroen; de bladstelen van de *zoete cassave* zijn bruinachtig rood en die der *bittere cassave* groenachtig wit, en de bladen gelijken wel iets op die der in Nederland zijnde esschenboomen. Na eenen ouderdom van vier maanden, hebben de wortels der *zoete cassave* eene genoegzame grootte en zijn rijp voor de uitdelging; langer dan 6 à 8 maanden staande, worden dezelve onbruikbaar en stokkerig; men kan de rijpheid vooral kennen door een klein rond zaadballetje, dat zich na den bloei (gelijk ook de aardappelen) onder de bladen vertoont; echter vindt men deze zaadbolletjes niet aan alle cassaveplanten, evenmin als aan alle aardappelstengels, doch somtijds komen zij ook reeds vroeg te voorschijn.

De *cassave* groeit gaarne in drooge, warme gronden, vooral op zandritsen met *humus*. Men plant haar, door slechts een afzetsel der takken van nagenoeg een duim

dik en 6 à 8 duimen lang, op 4 voeten afstands, in het verband in den grond te leggen. Ieder heester, in eenen geschikten grond geplant, levert 4 à 6 Nederlandsche ponden wortels op, hebbende wel eenige overeenkomst met het uitwendig aanzien van de *rammenas*.

De wortels van de *bittere cassave* worden nu, ter bekoming van het verlangde houtmeel, eerst van de dikke buitenschors ontdaan, welke met veel moeite afgeschrapt wordt; hierna wordt de wortel door eene snel omloopende koperen rasp gemalen. Bij de Indianen vindt men echter veelal eene plank, waarin verscheidene scherpe steentjes geslagen zijn, welke plank door hen zelven aldus gemaakt wordt; hierop wordt nu de *cassave* (eveneens als bij ons de kaas op eene plank met spijkers) geraspt. Vervolgens persen de Indianen dit raspmeel zorgvuldig uit in eene buis van *Warimbo*, waarvan zij ook de *pagalen* maken, welke buis of slang zij *matappi* heeten; daarna brengen zij dit meel in de zon, en op die wijze vervolgens tot de hoogste droogte, in welken staat dit meel zich zeer lang goed houdt. Na hiervan een met water aangemengd deeg te hebben gemaakt, bakken zij van hetzelve op steenen, die zij tegen het vuur leggen, groote, ronde, platte koeken. Velen hunner zijn thans echter in het bezit van groote, ronde ijzeren schijven, waaronder zij een sterk vuur stoken, op welker midden zij dit deeg eveneens als pannekoeken bakken. De *bittere cassavewortel*, tevens de zoo beroemde *gomma* in zich bevattende, wordt ter bereiding daarvan van al deszelfs schel, welke geene *gomma* bezit, ontdaan, en de wortel zelf fijner geraspt: welk meel men vervolgens met water door eene fijne *menari* (mat van *Warimbo*) of een' groven doek wascht. Dit doorloopende, melkachtige water gezet zijnde, laat het een

fijn meel, zoogenaamd zetmeel, op den bodem der tobbe achter, hetwelk, gedroogd zijnde, de bekende *gomma* of inlandsche stijfsel is, zonder eenige verdere kunstbewerking te behoeven.

Ook weten de Inboorlingen van het giftige vocht, met peper toegemaakt, eene zeer smakelijke en onschadelijke saus te bereiden, welke zij *cassiripo* noemen, zijnde onder deze benaming in de geheele Kolonie bekend; het is eigenlijk eene soort van *soja*, waarvan de giftdeelen door het koken vervlogen zijn.

De Indianen kaauwen den wortel der *bittere cassave* en doen dit kaauwsel in eenen bak of een stuk van eenen ouden corjaal, alwaar zij hetzelve laten uitgesten, zoodat de giftdeelen slechts gedeeltelijk verloren gaan; vervolgens bereiden zij van deze gestende vochten een' bedwelmenden drank, dien zij *sakkoerá* heeten.

Ook wordt van dit meel, gelijk wij boven gezegd hebben, eene zeer goede stijfsel gemaakt.

Ten opzigte van de giftigheid van het sap der *bittere cassave*, zie men de genomene proeven van den Heer Med. Doct. FERMIN (*). Echter is de *bittere cassave* bij de uitdelging, of geheel versch zijnde, niet giftig, maar heeft ze slechts eenen nacht gelegen, waardoor derzelver vochten beginnen te gesten, dan wordt dezelve ongemeen sterk giftig.

De *bittere cassave*, in stroomend water gelegd gedurende 8 dagen, verliest ook zoo zeer haar gift, dat men dezelve alsdan, hetzij gekookt of gerookt, veilig kan eten.

§ 29. Okro.

De *Okro* is een niet groote heester, hebbende van bloem en blad veel overeenkomst met eene gele *stok-*

(*) D. I, bladz. 62.

roos; de bloem bestaat uit vijf bladen, in welker midden of kelk zich op het vruchtbeginsel een stijl vertoont met eenen rooden knop of stempel; de vrucht bestaat uit eene kegelvormige, geribde peul, waarvan de Inboorlingen hunne geliefkoosde *Okrum blaf* (*Soep*) koken, welke met een stukje zout vleesch krachtig gemaakt wordt; echter heb ik deze laffe, slijmerige slobbersoep nimmer dan met een' zekeren tegenzin gegeten. Wanneer men deze vrucht met suiker kookt, wordt de laatste ongemeen zuiver, daar derzelver vuiligheid in de Okrolijm zich oplost, en gezamenlijk als een net boven drijft.

§ 30. Roode Zuurling.

Zuurling heeft men in *Suriname* overheerlijk, en behalve de gewone, ook eene zekere *Guinesche* of *Roode Zuurling*, zijnde een heester met eene bruine, roodachtige schors; de bladen, eene en eene halve palm lang, zijn diep gespleten, zoodat het schijnt alsof een blad uit drie bladen bestaat, welke aan een' en denzelfden steel groeijen; de bladen zijn donkergroen met bruine middelribben en zenuwen. De bloesem, welke veel van eene *stokroos* heeft, gelijkt volkomen op den bloesem der *maho*, ofschoon bleeker geel van kleur zijnde; de bloem bestaat uit vijf fletschgele bladen met een donkerrood hart, uit welke een roodachtige schok of stijl voortkomt met geel bloemmeel omgeven. Om den ronden, groenen zaadbol dezer *zuurling*, zoo groot als eene pruim, sluit zich een vijftal dikke, spitse, zeer puntige, bloedroode bladen, van welke men een overheerlijk bloedrood gelei maakt, hetwelk, vooral voor zieken, een' aangenamen, tamperen smaak heeft, gelijkende volkomen op aalbessengelei, wordende deszelfs zuur met suiker getemperd en met kaneel geurig gemaakt; het is zeer verkoelende en wordt

hij scherpte in het bloed voorgeschreven, vooral daar het de kracht bezit, om de drift en gisting bij eene al te groote vloeibaarheid van het bloed te verminderen en de koking der gal te matigen, daar het de gal verdikt, als dezelve te dun is en, te scherp zijnde, verzacht. Ook houdt men dit *zuringgelei* voor zeer heilzaam bij galkoortsen, hetzij dezelve al of niet besmettelijk zijn; doch men is, om eene enkele schaal van dit gelei te bekomen, eene groote hoeveelheid der vruchtbladen benoodigd, aangezien deze geheel tot eene soort van siroop moeten worden verkookt. Ook het afgekookte water van de roode zuurling, met suiker vermengd, is, koud geworden, een zeer verkwikkende, koele drank.

§ 31. Peper.

De *Peperheesters* groeijen in de Kolonie *Suriname* in alle verscheidenheid, en zijn welligt de beste soorten, die er bekend zijn. Nergens heb ik een grooter verschil in kleur, kracht, grootte en gedaante gezien, dan in de Surinaamsche pepersoorten; vooral de *chili* (*Capsicum Annuum*) of *Spaansche peper* vindt men er overheerlijk, alsmede de zoete of de Spaansche *slapeper*, welke, met *Tomatie* genuttigd, zeer smakelijk en verfrisschend is.

Ook vindt men onder dezelve de zoo verschrikkelijk heet brandende *Jocataijapeper.*

§ 32. Palma Christi.

De *Palma Christi* of *Wonderboom* (*Ricinus Communis*, L.), uit welks zaad de zoo geroemde *krapat* of *oleum Ricini* geperst wordt, is eene éénjarige, zeer belangrijke heesterplant, die gaarne op zandritsen en drooge gronden groeit, hebbende een' rietachtigen stam en even zulke takken, welke met een lichtblaauw

meel bedekt zijn; de takken hebben lange leden, die door ringen, gelijk het *vlierhout*, afgedeeld zijn; stam en takken zijn zeer broos en ligt voor breken vatbaar.

Het blad komt in gelijkenis tusschen dat van den *wijnstok* en *vijgenboom*, hebbende ook veel van de *papaja*, zijnde rond en breed met zeven groote hoofdpunten. De bloesem bestaat uit ronde bloemknoppen, zoo groot als erwten, welke, opengaande, eene menigte gele meeldraden vertoonen. Boven deze bloemen hangen gele peulen, zoo groot als *hazelnoten*, welke vol stekels zitten, die echter te slap en te harig zijn, om te kunnen kwetsen; rijp zijnde wordt deze vrucht rood, en loopt van drie zijden in een punt te zamen; op de punt dezer peul zitten zes fijne roode blaadjes; inwendig bevat deze vrucht drie pitten of bonte boontjes, ieder in een afzonderlijk vlies besloten, zijnde zoo groot als amandelpitten, graauw van kleur met fijne bruine strepen en plekken en glimmend glad; de buis of peul, waarin dezelve besloten zijn, rijp geworden zijnde, berst bij den steel open en scheurt gewoonlijk in een zestal fijne strooken.

De apothekers te *Paramaribo* roosten deze boontjes met de daar zeer vast omsluitende vliezen, waardoor de laatste gemakkelijker loslaten, en stampen er de vliezen vervolgens gelijk de peul van de koffij af, waarna zij er de olie door middel van eene pers uitdrijven, gevende dan de blankste en zuiverste *oleum Riçini*; maar dezelve ziet er veelal bleekgeel, dik en smerig uit, hebbende veeltijds eene ligte scherpte.

De Inboorlingen, na dezelve geroost te hebben, stampen ze in *tomtomblokken* tot meel, maken er een deeg van, dat vervolgens gekookt wordt, waarna zij de olie afscheppen, welke olie echter veel onzuiverder en krachteloozer is, dan de eerste.

De olie is een uitmuntend zacht purgeermiddel, wor-

dende ook als eene inlandsche dressie voor buikpijnen en kolijken toegediend, hebbende in smaak wel iets van olijfolie.

Jamaica en *Barbados* leveren veel *Riçini's-olie* op, welke echter alleen door koken der zaadpitten verkregen wordt, zijnde daarbij nog zeer onzuiver en vervalscht met *kokosolie.* De tegenwoordige prijs van de *Riçini Americ.* is *f* 1 - 40 à *f* 1 - 50, en bij de kleine partij *f* 2 - 00 de flesch (Amst. 1829).

De Engelschen in *Demerary* en *Berbice* gebruiken deze olie (bij hen *Casteroil* en bij de Duitschers *Wunderbaumöl* geheeten) ongemeen veel, beschouwende dezelve, zoo voor kinderen als bejaarden, als een zacht en heilzaam *laxans*, hetwelk nimmer schaden kan, gebruikende telkens eene medicinale once voor eene *dosis*. Echter is dezelve voor sommige personen, ofschoon de smaak wel eenige overeenkomst met *olijfolie* heeft, zeer moeijelijk in te nemen. De Surinaamsche Indianen, welke hunne geneesmiddelen zelve uit het bosch zoeken en bereiden, gebruiken ook deze olie als een heilzaam middel tegen zware buikpijnen en kolijken.

De *Casteroil* van *Demerary* is door derzelver zuiverheid zeer beroemd; wordende meerendeels geperst, waardoor zij blanker en zuiverder is.

RANKVRUCHTEN.

§ 33. Marcusa's.

De *Marcusa's* of *Marcusen* (*Mangifera Indica*, LINN.), bij Mejufv. DE MERIAN *Marquias* genoemd, groeijen aan eene heesterachtige rank, wier scherp gepunte, heldergroene bladen diepe groeven hebben. De groote bloesem gelijkt ongemeen veel naar de beroemde *passiebloem*, bestaande uit eene ronde schijf,

welke rondom met prachtige blaauwe troetels omgeven is; tusschen deze als franjes neerhangende ronde draden ziet men op het midden der schijf een wit kruis, in de gedaante als de Nederlandsche ridderorden. Men vindt in *Suriname*, behalve de onbekende, wel zeven soorten van *marcusa's;* drie soorten zijn echter vrij algemeen, waarvan de grootste iets grooter, dan een *gidionsappel* is; men vindt er zelfs, welke een voet lang zijn, hebbende veel van een' *meloen*, eivormig van gedaante, en lichtgeel van kleur. Eene andere groote soort, echter minder edel, is aan beide einden dik en in het midden te zamengedrukt, even als een zandlooper, zijnde groener van kleur, dan de eerste. De zoogenaamde *Para Marcusa* heeft eene blaauwachtige schel; gestoofd is zoo wel de schel als het vleesch eene overheerlijke spijs; ik houd er echter meer van, om (door het zaad) het korrelig vleesch met een' lepel uit de schaal te nemen en met rooden wijn en suiker aan te mengen, gevende alsdan een' ongemeen lekkeren en koelen, papachtigen slobberdrank. Dit slijmerig, geleiachtig vleesch, dat met zaadkorrels als doorzaaid is, heeft eene eenigzins blaauwachtige kleur, gelijkende volkomen op kikvorschen glid, hetwelk men in de Nederlanden in het vroege voorjaar zoo veelvuldig in de slooten vindt.

Eene andere nog fijnere vrucht is kleiner van blad, en de vrucht zelve iets kleiner, dan een *citroen*, wordende, gelijk de volgende, veelvuldiger in de tuinen over een boogs latwerk tot eene allee geleid. En, eindelijk, de fijnste en beste van allen is, gelijk de tweede, donkergeel, iets leverkleurig en niet grooter, dan een duivenei, smakende wel iets naar *aardbeziën*. Men vindt ook eene soort van *marcusa's*, die niet grooter, dan een vingerhoed zijn, hebbende veel

overeenkomst in derzelver smaak met de *kruisbeziën*. Sommige Kolonisten noemen acht soorten van *marcusa's*, als van de groote 3 soorten, 3 van *boschmarcusa's* en 2 soorten van *snikki marcusa's*.

§ 34. Horsepesie's.

Horsepesie's (*Paardenboonen*) groeijen aan eene heesterrank; derzelver ongemeen groote peulen zijn ongeveer vier Ned. palmen lang, in welke vijftien à twintig zeer groote witte boonen zitten, van kleur en gedaante veel met de Zeeuwsche witte boonen overeenkomende, zijnde zeer voedzaam, maar meer grof en droog, dan gezegde *Zeeuwsche boontjes*. Behalve de *horsepesie's*, zijn er nog twee soorten, als de *lintpesie's* en de gewone *bruine* of *negerpesie's*, welke beide soorten goed en smakelijk te eten zijn (*).

§ 35. Roode Inkt.

De *Roode Inkt* is een zeer fijn in *Suriname* te huis behoorende rankgewas, welks hartvormige vrucht uit eene donkerroode, bijna zwarte bes bestaat, welker vocht de zoogenaamde *roode inkt* oplevert; echter is het onbereid niet zeer duurzaam. Ik heb eens een' brief met hetzelve geschreven, waarvan ik na acht dagen geen woord meer lezen konde; zoodat dusdanige inkt misschien in de tegenwoordige tijden voor vele dichters en schrijvers wenschelijk zoude zijn.

De bladen dezer rank worden als groente gestoofd en gegeten, echter heb ik dezen lijmachtigen, slijmerigen kost nimmer smakelijk gevonden.

§ 36. *Wijndruiven.*

De *Druiven* komen in *Suriname* tamelijk wel voort,

(*) Zie aangaande de *Negerpesie's*, onder de rubriek *Peulvruchten*, het volgende Hoofdstuk, § 15.

maar worden er zeer schaars en geenszins edelsoortig gevonden. De vleezige *muskadelledruif* uit *Spanje* vindt men er echter voortreffelijker, dan andere soorten, zoo als de vroege *van der Laan*, de *losse witte*, de *witte pareldruif*, de *blaauwe Leipziger* en de *blaauwe Frankendaler*, ofschoon deze laatste soort ook vrij goed in de Kolonie voortkomt; echter zijn ook de *muskadelle-* en *Frankendalerdruiven* in geurigheid geenszins die van het Zuidelijke Europa en van de Nederlanden.

Voor het overige vindt men in *Suriname* genoegzaam geene vruchtboomen, welke in de tuinen en hoven van ons Vaderland zoo zeer gezocht zijn, bij voorbeeld: *appel-* en *perenboomen* van Europesche soort vindt men hier nergens; ook geene *kwee*-soorten, alsmede geene *kersen-* of *pruimboomen*. De *mispelboom* (ofschoon sommigen de *sapadille*, *mispel* noemen) is hier ook geenszins de Europesche; ook heeft men in *Suriname* noch *perziken* noch *abrikozen*; verder geene *kastanjes*, *walnoten*, *hazelaren* en zelfs geene *moerbeziën*; terwijl ook de *aalbessen* *kruisbessen* en *frambozen* er slechts bij naam bekend zijn: zoodat in *Suriname* ook vele edele vruchten ontbreken, die weder tot genoegen van andere aardbewooners verstrekken, daar elk land zijn goed en kwaad, zijne voor- en nadeelige zijde heeft.

TWEEDE HOOFDSTUK.

VERBOUWING VAN DE VOORNAAMSTE WARMOES GEWASSEN.

§ 1. Algemeen Overzigt. — § 2. Kool. — § 3. Spinazie. — § 4. Porselein. — § 5. Pieterselie. — 6. Selderij. — § 7. Zuurling. — § 8. Patientiekruid. — § 9. Abo Taya en Kraloe. — § 10. Salade — § 11. Komkommers. — § 12. Sponsen. — § 13. Soppropo. § 14. Ananas. — § 15. Peulvruchten. — § 16. Toekruiden.

§ 1. Algemeen Overzigt.

De tuinen hebben in *Suriname* zeer veel van het ongedierte te lijden, terwijl er ook het onkruid niet weinig hinderlijk is.

De altijd werkzame *mieren* doen wel de grootste schade, aangezien dezelve de pas gezaaide zaden dadelijk aanvallen en verslinden; het beste middel tegen de mieren is dezelve te vergiftigen met een of ander vleesch, hetzij van een' hond, eene kat, eene rat of een' vogel, te koken in rattenkruid-water, en daarna het vergiftigde vleesch hier of daar in den tuin te werpen; echter moet men honden en katten alsdan opsluiten. Ook kan men eene groote hoeveelheid verbranden door kokend water in hare nesten te laten loopen; door middel van verdund teer vernielt men echter eene nog grootere hoeveelheid. Hierna trekt men om den geheelen tuin een cordon van varkensmest, waartoe slechts eene kleine smalle hoogte (alsof men den tuin inpolderen wilde) ver-

eischt wordt, zijnde voldoende, om de mieren daar buiten te houden.

Een ander ongedierte is slechts eene weinig mindere plaag, dan de *mieren*, en wel de *kotti kotti's* (*Grylo Talpa*) in de Nederlanden als *veenmollen* of *molrekels* bekend; deze snijden het pas opgekomen groen als met eene schaar af, en vandaar ook deze koloniale naam, dewijl *kotti-kotti* snij-snij wil zeggen. Dit ongedierte vangt men het best, door des avonds hier en daar een vuur in den tuin te ontsteken, waar zij alsdan in vliegen, en ofschoon door het vuur reeds beschadigd, heb ik ze dikwerf in hetzelve zien terug keeren, en zich met honderden andere insekten verbranden.

De *bombardeertor* is minder schadelijk, behoorende tot het geslacht der *doodgravers*, houdende zich veel in op hoopen gebragt en broeijend wied op; zij heeft zes gele pooten en is geel onder den buik, terwijl hare schalen meer donkergeel en zwart gevlekt zijn; zij heeft lange gevoelhoornen en ronde, zwarte oogen, en het geheele insekt is nagenoeg $1\frac{1}{2}$ tot 2 Ned. duimen lang. Het merkwaardigste dezer tor is, dat zij, wanneer men haar aanraakt, eenen slag van zich geeft, alsof zij een' schot deed, zijnde daarna met rook en damp omgeven, zoodat ook de kippen haar in dat geval dadelijk loslaten; deze damp geeft eenen stank als van eene uitgebluschte kaars, en brandt aan de vingers als de *Lap. Infern.*, om welke reden ik haar altijd met een stokje drukte, eveneens alsof ik de lont op een stuk legde; dezen slag kunnen zij vijf a zes malen achtereen herhalen, telkens in kracht afnemende, maar een geruimen tijd wachtende, en haar met rust onder den grond latende, doen zij het weder even goed. Van het onkruid hebben wij bij de kultuur der produkten van uitvoer reeds gesproken; het spreekt van zelf dat, naar de verschillende soorten der gronden, ook het

veelvuldig in de tuinen groeijende onkruid zeer verschillend is; hier heeft men meer last van dit, en ginds van dat wied.

Over het geheel genomen zijn de Surinaamsche groenten veel minder smakelijk, dan de Europesche, enkele, zoo als onder andere *Snijboonen*, uitgezonderd.

§ 2. Kool.

Kool (*Brassica Oleracea*) blijft in *Suriname* zeer klein, zijnde hol, bladerig en hoogstammig, zoodat men hier van de anders groote boerenkool niet zelden eene geheele kool op zijn bord neemt; ook de savooische en roode kool blijven klein en ongesloten; men plant dezelve in *Suriname* niet door zaad, maar door afgebrokene uitspruitsels van oude stronken voort.

De kool wil gaarne aangeaard worden; dezelve met loog van houtasch te begieten is eene uitmuntende bemesting.

Bloemkool wil wel in *Suriname* groeijen, maar draagt als eene groote merkwaardigheid nimmer bloem, ofschoon dezelve op *Java*, op nagenoeg dezelfde breedte, te huis behoort, groeijende aldaar menigvuldig en edelsoortig; de beste bemesting van bloemkool (*Brassica Oler. Botrytis*) is afval van visch met loog van houtasch; ook dient men haar onder een barbecot van banannenbladen te plaatsen.

§ 3. Spinazie.

Van *Spinazie* vindt men twee soorten; de eerste met puntige bladen heeft doornachtig zaad, de tweede heeft ronde bladen en glad zaad.

§ 4. Porselein.

Porselein (*Portulaca*) groeit hier vrij goed, maar

is minder fijn en aangenaam van smaak, dan de Europesche, en tevens kleiner van blad; zij is een kruipend plantje met gladde, iets bruinachtige stelen en kleine, vleezige, ovale bladen, welke met violetkleurige randjes omgeven zijn. Men vindt wel drie soorten van porselein in *Suriname;* de eene draagt een' rozerooden en eene andere soort een' gelen bloesem, echter hebben geene dezer planten zaad, en ook de porselein wordt, gelijk de kool, door uitloopers voortgeplant; in uiterlijk voorkomen heeft zij hoegenaamd geene overeenkomst met de Europesche porselein.

§ 5. Pieterselie.

Pieterselie (*Apium Petroselium*) komt in losse gronden goed voort, maar kan tegen geene zware regens.

§ 6. Selderij.

Selderij (*Apium dulce rapaceum*) groeit hier bij aanaarding in vochtige gronden vrij goed.

§ 7. Zuurling.

Zuurling of *Tuinzuring* (*Rumex Acetosa*), vindt men er, behalve de in het vorige hoofdstuk, § 28, vermelde, zeer weinig, ofschoon dezelve er goed voortkomt, en minder zuur en verkoelend is, dan de Europesche.

§ 8. Patientiekruid.

Patientiekruid is mede een soort van zuurling, wordende in *Suriname* veel, in plaats van spinazie, gebruikt; ook bedient men zich van hetzelve in de geneeskunde, aangezien het opent en loslijvig maakt.

§ 9. Abo-Taya en Kraloe.

Abo-Taya, die hier weelderig groeit, is mede eene soort van spinazie, gelijk ook de *Kraloe*, van welke laatste plant men wel vijf soorten vindt, als: *zee-*, *grove-*, *fijne-*, *dia-* en *alaká Kraloe*. De beide eerste soorten worden gestoofd of als salade gegeten, terwijl de laatste een onkruid is.

Op den schotel gelijkt de *kraloe* veel naar *abo taya*, maar is eene nog minder smakelijke groente, zijnde een drooge en draderige kost, zonder geur of smaak. De *grove kraloe*, welke wel 3 à 4 voeten hoog wordt, is eene plant met bleekroode broze stelen, dragende het bleekgroene zaad aan lange stelen, eveneens als de zoogenaamde kattestaarten en riddersporen. De spitse, niet groote blaadjes zijn lichtgroen met sterk nederwaarts loopende zenuwen. De *fijne kraloe*, in smaak de beste, is een klein plantje, van steel, bloesem en zaad veel naar de eerste gelijkende; het blad is zeer klein en ovaal en van kleur donkergroen met eene bruinachtige tint. Ook vindt men nog de fraaije veelkleurige *kraloe*, welker bladen te gelijk drie- of vierkleurig zijn, als violet, geel, groen en bruin, zoodat deze prachtige *kraloe* veelal gebezigd wordt, om er eenen schotel mede te versieren.

§ 10. Salade.

Salade (*Cactuca Sativa*) bepaalt zich in de Kolonie *Suriname* meerendeels tot kropsalade; echter kropt of sluit zij zich evenmin als de kool, maar is desniettegenstaande zeer malsch. Steek- en veldsalade, alsmede de andijvie worden er zeer enkel gevonden.

§ 11. Komkommers.

Het *Komkommer*-geslacht (*Cucumis*) is in *Suriname* rijk aan verscheiden- en edelsoortigheid. Ik heb

er gezien, welke niet of weinig grooter zijn, dan eene paardenboon, gelijkende naar groene koffij; inwendig zijn dezelve in drie zaadbuizen verdeeld; men bezigt ze in de salade, zijnde zeer smakelijk.

Watermeloenen, op *Java Semangeka* geheeten, zijn zeer smakelijk; de vrucht is donkergroen van schel met paarskleurig vleesch, dat grof, koud en zeer saprijk is, bevattende eene groote hoeveelheid donkerbruine, iets roodachtige pitten in zich, hebbende de goede hoedanigheid, dat men er aangaande de gezondheid zoo veel van eten kan als men wil, zonder eenig ongemak er van te ondervinden, zoodat men zelfs geene zwarigheid maakt, om er de zieken in het heetste der koorts van toe te dienen.

De *Kanteloupe* of het zoogenaamde *Spaansche spek* (*Cucumis Melo*), mede een meloen, groeit eveneens aan ranken: de vrucht is lang en geel met oranjekleurig vleesch en witte pitten, welk zacht vleesch overheerlijk van smaak is.

Men neme zich in acht van noch meloenen noch kanteloupen te begieten, als willende volstrekt droogte; het is zelfs zeer nuttig, om er een ligt pina-dakje over te plaatsen, daar de plant bij regens in de opene lucht spoedig verwelkt en sterft; vandaar dan ook, dat zij beter op *Curaçao*, dan in *Suriname* groeit.

Komkommers en *Augurken* (*Cucumis Sativus*) tieren hier mede zeer weelderig, wordende de eerste hier als eene verfrisschende salade veelvuldig gegeten.

§ 12. Sponsen.

De *Sponsen* groeijen aan een' fraaijen rank met eene enkele kleine gele bloem; de vrucht heeft de gedaante van een' langwerpigen meloen, bestaande inwendig uit een zeer dradig weefsel, in hetwelk verscheidene zwarte pitten gevonden worden, die zoo groot zijn als die der meloenen.

Na de buitenschel te hebben afgetrokken, kan men het dradige weefsel eveneens gebruiken als een' doek, om er ter zuivering een of ander vocht te laten doorsijperen.

§ 13. Soppropo.

De *Soppropo* is eene bevallig klimmende rankplant met een' enkelen gelen bloesem; de rondachtige, niet groote bladen (2 Ned. duimen in middellijn) hebben meerendeels zeven ronde takken. De vrucht heeft de gedaante van een' langwerpigen, sterk geknobbelden komkommer, is min of meer een voet lang, doch niet dik; het zaad ligt in dezelve even als dat der komkommers, echter los, is bruin van kleur, en ligt in een roodachtig, niet onsmakelijk gelei, waarvan men eene verzachtende pap (*emulus*) maakt, welke pap de kinderen gaarne eten, en die men wil, dat een heilzaam middel tegen de wormen is.

§ 14. Ananas.

De *Ananas*, uit vroegere beschrijvingen genoegzaam bekend, komt hier mede vrij goed voort, alhoewel ik grootelijks betwijfel, of dezelve hier wel zoo fijn als die van *Java* is.

§ 15. Peulvruchten.

Groote *Boonen* (*Vicia Faba*) heeft men in *Suriname* niet, doordien dezelve zich hier niet laten aankweeken; echter heeft men hier vele soorten van boonen en erwten onder elkander vermengd, zoo als onder de eersten de *turksche* en de *sala-* of *prinsessenboontjes*, en onder de laatsten de *suikerpeulen* en de *doperwten*, *graauwe* en *groene erwten*, die veel ingevoerd worden. Zij worden in de Kolonie niet verbouwd, maar men vindt er eene soort van

zevenjaarsboontjes, die zeer blank, voedzaam en smakelijk zijn, wordende bij de Inboorlingen *zevenvenjarige pesie* genoemd; dezelve groeijen op hooge, drooge bedden aan stokken, even als bij ons de *snij-* of *turksche boonen*, wier driekantige, spitse bladen ook eveneens bij drieën aan een' steel groeijen. Men vindt wel drie soorten van zevenjaarsboontjes, als *witte*, *gespikkelde* en *violetkleurige*, zijnde van de laatste zoo wel de rank, de bladen en de bloesem violetkleurig, als de schel der boontjes zelve. De *Negerpesie* (*) gelijkt in gewas zeer veel naar *sevijari*; het blad is iets kleiner, en draagt een' violetkleurigen bloesem met gele zaadstampers en lange smalle peulen, in welke zich zeer smakelijke bruine boontjes bevinden; men vindt er twee soorten van, met lange en met korte peulen.

De Negers, een godsdienstig feest willende houden, zetten deze boontjes 's avonds te voren in water en ontdoen dezelve den volgenden morgen van de schel, maken het meel door stampen fijn, en bakken van het welgeknede deeg in raapolie eene soort van oliekoeken, welke zij *ákrá* (godenspijs) heeten. Jong zijnde, wordt deze *neger-* of *bruinpesie* met de peul gekookt, zijnde met olie en azijn gestoofd, en, ouder geworden, uitgedopt, zonder schel met boter en peterselie gestoofd, ook bij de kleurlingen eene zeer gezochte spijs.

De bloesem van de *sabinapesie* (†) is geel en rood oranjeachtig gevariëerd en de boom zelf wordt niet gegeten, zijnde een sterk afdrijvend middel.

(*) Zie ook *bruinpesie* in de 6de Afd., 1ste Hoofdst., § 34.

(†) *Sabina* is eene verkeerde in de Kolonie gegevene benaming aan de *flos pavonis* van Mejufvr. DE MERIAN.

Onder al de peulvruchten in de Kolonie *Suriname*, ofschoon niet tot de eetbare gewassen behoorende, is er geene zoo bijzonder, dan de groote rankvrucht, welke men in *Suriname papa monnie doosje* (*Bignonia echinata*) noemt, en waarvan ik in September 1834 een gedroogd exemplaar met deszelfs zaad aan het Kabinet van Natuurlijke Historie te *Groningen* ingezonden heb; doch dit gewas behoort tot de boschrankgewassen en niet tot die peulvruchten, welke wij thans beschrijven.

Aardbezien (*fragaria*) worden in de Kolonie *Suriname* niet gevonden.

§ 16. Toekruiden.

Toekruiden vindt men in *Suriname* in wel ingerigte tuinen van eene genoegzame verscheidenheid, en sommigen zelfs overvloedig in het wild. Onder deze kruiden reken ik *hondetong* (*taraxacum*), *bitterkers*, *dragon*, *pimpernel*, *basilikom*, *venkel* (*Anethum-Foeniculi*), *kervel*, *kundel*, enz., enz., van welke laatste plant de bladen ongemeen geurig zijn.

Verder heeft men de *androy* en de *bérangine*. De eerste is eene heesterachtige plant met zwartachtige stengels, de lange bladen zijn grof getakt, terwijl de lichtblaauwe bloesem met een geel hart op dien der aardappelen gelijkt; de plat ronde vrucht gelijkt op ajuin, en wordt in blaf gekookt, wordende ook door de Inboorlingen met olie, azijn en peper gegeten, zijnde zeer bitter van smaak en daardoor eetlust wekkende, maar geenszins lekker; echter is het een heilzaam middel voor hen, welke met aambijen geplaagd zijn.

De *berangine* is grooter en violetkleurig, ofschoon deze plant veel overeenkomst heeft met de eerstgenoemde *androy*. Ook de *berangine* wordt als salade

gegeten; anderen nemen het binnenste uit de schel, hetwelk zij met rund- of varkensvleesch fijn hakken en vervolgens met beschuit, zout en peper op den rooster braden, zijnde alsdan een goede kost, hebbende wel eenige overeenkomst met *petits patés.* Beide deze planten behooren tot de *Solana.*

Ook de *tomatie* behoort tot de toekruiden, elders *pomme d'amour* genoemd, zijnde eene plant, welker bladen zeer onregelmatig groot zijn, gelijkende volkomen op die der groote Engelsche aardappelen; derzelver takken zijn met zilverkleurde haartjes, van een' halven Nederlandschen duim lang, bezet; de bloesem bestaat uit citroengele, vijfbladige bloempjes. De vrucht is zoo groot, echter platter of korter, als een appel, welke op en nederwaarts ongemeen sterk geribt is, zijnde eerst groen en vervolgens bloedrood van kleur; in haar binnenste vindt men eene groote hoeveelheid zaadpitten, van gedaante echter veel kleiner, dan die der *appelen.*

Deze vrucht, eenigzins rijnsch van smaak zijnde, wordt veelal gebruikt, om dezelve met visch te stoven, aan welke zij een' zeer aangenamen smaak geeft.

DERDE HOOFDSTUK.

AARDVRUCHTEN.

§ 1. Aardappelen. — § 2. Wortelen. — § 3. Roode Beet. — § 4. Schorseneerwortel. — § 5. Rammenas en Radijs. — § 6. Ajuin, enz. — § 7. Aspersies. — § 8. Pinksternakken. — § 9. Taijers. — § 10. Yams. § 11. Napjes. — § 12. Araroet. — § 13 Pinda's. — § 14. Gobbo Gobbo.

§ 1. Aardappelen.

Aardappelen worden hier niet of zeer zelden verbouwd, uit hoofde van derzelver waterachtigheid en onsmakelijkheid; echter worden dezelve veelvuldig uit Europa overgevoerd, hebbende, hier overgekomen, de eigenschap, dat zij veel langer goed blijven, dan in de Nederlanden, wordende niet zelden tot 18 à 20 maanden ouderdom gegeten (*). Ook *knollen* en *koolrapen* schijnen hier niet te aarden.

§ 2. Wortelen.

Wortels, vooral de gele (*Daucus Carota*) komen hier tamelijk wel voort, maar blijven veel kleiner, dan in de Nederlanden, en zijn meerendeels geheel smake-

(*) In 1585 bragt F. DRAKE de aardappelen het eerst uit Amerika in Engeland, doch de tweede overbrenging van W. RALEIGH (zie § 5 der Algemeene Geschiedenis) schijnt den grondslag tot meer algemeene teelt gelegd te hebben; thans voert men dezelve van Europa weder naar Amerika uit.

loos; ook de witte en gele in *Suriname* groeijende zijn veelal waterachtig en laf zoet, zonder eenige vastigheid.

§ 3. Roode Beet.

De *Roode Beet* (*Beeta vulgaris rubra*) komt hier vrij goed voort, alhoewel dezelve veel en edeler door de Noord-Amerikanen ingevoerd wordt.

§ 4. Schorseneerwortel.

Van den *Schorseneerwortel* (*Scorzonera Hispanica*) wordt in *Suriname* weinig werk gemaakt.

§ 5. Rammenas en Radijs.

Rammenas en *Radijs* (*Raphanus sativus*) groeijen hier in soorten en overheerlijk goed, wanneer de zaden bij de uitzaaijing niet door de mieren opgegeten worden; het beste middel hiertegen is, dat men het radijszaad in eene kalebas met houtasch en een weinig water aanmengt, en dit zoo lang in de zon roert, tot dat het water ingetrokken en uitgedampt is, zijnde alle zaadkorrels nu met de daaraan vastklevende houtasch omgeven, waardoor de mieren het zaad zelf of niet vinden kunnen, of niet smakelijk vinden.

§ 6. Ajuin, enz.

Ajuin, *uijen* of *sijpels* (*Alium Cepa*) zijn hier nimmer zaaddragende, en tevens veel minder krachtig, dan in Europa, wordende veelvuldig door de Noord-Amerikanen ingevoerd. Ook de *knoplook* (*Allum Sativum*) en de *prei* groeijen hier weelderig, doch even als de *uijen* minder edelsoortig, dan in de Nederlanden; maar de *chalotten*, die hier te huis zijn en altijd bloesem dragen, groeijen hier beter.

§ 7. Aspersies.

De *Aspersies* zouden in *Suriname* goed voortkomen en in smaak niet zelden de Europesche overtreffen; sommige kolonisten zeggen er te hebben gegeten zoo zwaar als eene manspink, ik heb er echter nimmer eene gezien, die de dikte van eene penneschacht had.

§ 8. Pinksternakken.

De *Pinksternakken*, eene wortelvrucht, groeijen hier schielijk, maar blijven over het algemeen zeer klein. — Dan de eigenlijk in *Suriname* te huis behoorende aardvruchten zijn deze:

§ 9. Taijers.

De *Taijers* (de eigenlijke *Convolvula. Batatas* LINN.), waaronder ook de *patatters* behooren, geven wortelen van wel anderhalven voet lengte en acht duimen Rijnl. middellijn, zijnde eene drooge, maar zeer voedzame spijs. De Indianen die dezelve veel aankweeken en eten, planten dezelve voort door middel van stukken van den wortel in den grond te leggen.

Men verdeelt de in *Suriname* zoo weelderig groeijende *Taijers* in vier soorten, als:

a. *Inje-Taijers* (hierboven beschreven), hebbende driekantige bladen van meer dan eene Ned. el lang en ruim half zoo breed.

b. *Vinger-Taijers*, eene tweede soort, groeijende, gelijk vingers aan eene hand, op zijde van andere *Taijers* uit; deze zijn fijner en smakelijker.

c. *Koffoe-Taijers*, *Koffoe* beteekent vuist, door welke benaming men derzelver grootte aanduidt.

d. *Hago-* of *Varkens-Taijers*, de slechtste soort van allen, groeijende als het ware boven op den grond en worden niet zelden 3 à 4 Rijnl. voeten lang, en zoo dik als eene mans dij, gelijkende veel op glazige aard-

appelen, om welker onsmakelijkheid men dezelve veel voor varkensvoeder bezigt.

De *Vinger-Taijers* komen in smaak het meest aan de *aardappelen*; men heeft er in de Kolonie *Suriname* twee soorten van; de eene verspreidt haar loof, terwijl de andere, gelijk de stamboonen, haar loof niet verspreidt.

§ 10. Yams. (Ignames.)

De *Yams* (*Dioscorea Sativa* LINN.), bij de Javanen *Oebi Baulait* genoemd, groeijen van loof gelijk tuinboonen bij stokken, ten einde den groei der aardvruchten te bevorderen; haar blad heeft veel overeenkomst met dat der *turksche boonen* of het *patatter taij taij*. Derzelver eetbare wortels zijn ongemeen meelachtig en droog, echter zoet van smaak; ook deze wortels hebben knobbelige takken, alsof het mismaakte handen en voeten waren. Ik heb er in het distrikt *Opper-Nickeri* gezien van vijftien Nederl. ponden; terwijl de Heer BARENDS op de plantaadje *de Hoop*, aan de rivier *Suriname*, mij verzekerd heeft, daar ter plaatse er eene te hebben gehad van 51 Amsterd. ponden.

§ 11. Napjes.

De *Napjes*, eene kleine wortelvrucht, zijn minder droog en fijner, dan de *yams*; de bladen hebben vijf zeer spitse punten, welke door diepe insnijdingen gescheiden zijn.

Wat mij aanbelangt, houd ik van geene dezer spijzen, daar ze alle zoo droog zijn alsof men de pit uit vlierhout eet, zijnde geheel zonder kraak of smaak; anderen eten dezelve echter even gaarne als de *aardappelen*.

§ 12. Araroet.

De *Araroet* of *Arowroot* is eene bladrijke wortel-

vrucht; de bladen, zoo breed als eene hand, zijn lang en puntig, zacht en glad, zijnde veelal als die der tulpen fraai omgekruld, hebbende een' witten, niet grooten en langwerpigen bloesem. De wortel of de eigenlijke *Araroet* is zoo dik en iets dikker, dan een mans duim; dezelve is gelijk de *kalmuswortel* geringd, en loopt zeer puntig toe; het meel is ongemeen wit en zeer gezocht, wordende van hetzelve eene heilzame pap en ook stijfsel gemaakt. Dit meel, met kokend water tot eene pap aangemengd, is zeer verzachtend, versterkend en heilzaam voor borstkwalen, zijnde met suiker en muskaat een niet onsmakelijke ziekenkost en een uitmuntend middel, wanneer men het met rooden wijn tot eene pap maakt, tegen den rooden loop. De Heer H. VAN BLOEMSTEIN, Secretaris der subkommissie van den Landbouw te *Samarang*, op *Java*, zegt, dat ook de Javanen hetzelve als een geneesmiddel kennen en de plant *Angkrek* heeten.

Het komt in den handel niet zelden met *maniac* of *cassavemeel* vervalscht voor.

§ 13. Pinda's.

De *Pinda*, eene in de aarde groeijende peulvrucht, tiert in *Suriname* het best op hooge drooge gronden en groeit aan de wortels van eene plant, welke naauwelijks een voet uit den grond opschiet, hebbende ruige, bruine stelen; terwijl derzelver bladen op die der *Brabandsche klaver* gelijken. De vrucht groeit onder den grond in eene peul van gedaante als eene *olijf*, in welke twee en enkel drie boontjes gevonden worden, met een roodachtig, glad, blinkend schelletje omgeven, wordende, rijp zijnde, geel.

Na deze boontjes te hebben gebraden, worden dezelve droog gegeten en hebben alsdan bijna denzelfden smaak, als onze *Groninger moutboonen*. Ook wor-

den deze boonen gestampt en tot soep gekookt, *pinda blaf* genoemd; men gebruikt dezelve ook in de *tom tom*, zijnde bij de Kreolen een lekkernij; desgelijks bereiden zij er hunne geliefkoosde *pinda dokkoe's* van, dat is, fijn gestampte *pinda* met eene groote hoeveelheid Spaansche peper en zout (*). Ook worden deze boonen veelvuldig in koek en ander gebak gebruikt.

§ 14. Gobbo Gobbo.

De *Gobbo Gobbo* is eene soort van aardnoot of groote in de aarde groeijende erwt, hebbende veel overeenkomst, zoo in grootte, als in derzelver geel-bruine kleur, met eene dergelijke in Holland groeijende erwt; ofschoon aldaar niet in den grond groeijende, is deze eveneens grof van smaak.

(*) De Inboorlingen maken ook *dokkoe's* van rijpe bananen, alsmede van maïs.

ZEVENDE AFDEELING.

PRODUKTEN, DIE IN DE KOLONIE *SURINAME* WELLIGT MET VOORDEEL ZOUDEN KUNNEN WORDEN AANGETEELD, EN ER THANS SCHAARS, OF IN 'T GEHEEL NIET GEVONDEN WORDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

TABAK.

§ 1. Inleiding. — § 2. Omschrijving der plant. — § 3. Geschikte gronden en bewerking van dezelve. — § 4. Wijze van zaaijen en planten. — § 5. Snoeijing, ongedierte en onkruid. — § 6 Inoogsting. — § 7. Bereiding. — § 8. Opbrengst en zaaitijd.

§ 1. Inleiding.

Bij de eerste ontginning der Kolonie *Suriname* was de Tabaksplant van de toenmalige kultuur een hoofdartikel, zijnde later door andere aanplantingen verdrongen geworden. Het zoude echter wenschelijk zijn, dat derzelver teelt op nieuw aangemoedigd wierd, welker belangrijkheid ook geenszins door het Surinaamsche Landbouwkundig genootschap, onder de zinspreuk:

Prodesse Conamur, onopgemerkt bleef. Daarbij had Z. Exc. de Gouverneur-Generaal CANTZ'LAAR de goedheid, ons in het bezit te stellen van twee pakken *Maracaïbo's* tabakszaad, door onzen aldaar zijnde Consul, den Heer J. BROOKE PENNY, naar herwaarts gezonden; behoorende de eene soort tot de zoogenaamde *Varinas*, en de andere tot die van *Truxillo*.

Na de ontvangst van gezegde zaden, werd er eene kommissie benoemd, om ten aanzien van de Tabakskultuur een zakelijk verslag aan genoemd genootschap in te zenden, welke kommissie aan den Heer H. KLINT en mij opgedragen werd. En het is uit dit ons op den 5 Maart 1830 ter tafel gebragte verslag, dat ik het achtervolgende mededeel; zijnde daarvan ook een kort uittreksel geplaatst in de Surinaamsche Courant van Donderdag, den 25 Maart 1830, no. 24, ten einde de belanghebbenden eenigermate met den tabaksbouw bekend te maken; hebbende tevens in no. 22 van gezegde Courant een Programma uitgeschreven, waarbij wij aan zoodanige Ingezetenen dezer volkplanting, die, gedurende den loop der maand December 1830, 250 Nederlandsche ponden van *Maracaïbo's* tabakszaad welbereiden tabak inzonden, eene premie uitloofden van *tien gouden dukaten* of wel, ter keuze van den bekroonden, een geschenk ter waarde van dezelve, en aan den inzender van de daarnaast bijkomende kwaliteit *vijf gouden dukaten* of wel als boven een daarmede overeenkomend geschenk.

Het meest voordeelige van den aanbouw van den tabak is, dat dezelve meerendeels in het klein beoefend wordt, waardoor de geringere volksklassen van de Spaansche Koloniën, en zelfs ook op eenige plaatsen in de Nederlanden, van een klein gedeelte gronds een groot voordeel trekken. Wenschelijk zoude het dus zijn, dat men ook in de Kolonie *Suriname* de zoogenaamde vrij-

lieden tot dezen tak van nijverheid wist aan te sporen, aangezien door deze kultuur niet alleen de industrie zoude worden bevorderd, maar door welke teelt men tevens de dreigende armoede van de geringere volksklassen grootelijks zoude kunnen voorkomen. Het is echter eene even zekere waarheid, dat het zeer moeilijk is, om menschen, die aan lediggang gewoon zijn, en in een zoo mild gezegend land als *Suriname* wonen, alwaar het plantenrijk en de vischrijke wateren het voedsel zoo overvloedig aanbieden en geene nijpende koude den tragen bewoner uit de schamele hut dringt, tot een werkzaam en nuttig leven te brengen en wel door het beoefenen van den landbouw.

Twee bossen Banannen, à 8 centen en twee uren visschen, van welker overvloed zij het zout kunnen inruilen, is voor hen voldoende, om er eene geheele week van te leven, aangezien zij, door overmaat van luiheid, alle verdere behoeften aan een slapend en onverschillig leven opofferen. Wenschelijk zoude het welligt zijn, dat men hunne hoofdgelden (vijf gld. des jaars) door het leveren van eene zekere hoeveelheid tabak betalen liet. De tabakskultuur zoude dus in het bijzonder tot voordeel van de geringere volksklasse verstrekken, en in *Suriname* nimmer in het groot moeten worden beoefend, aangezien de thans geteeld wordende koloniale produkten voor den landbouw in het groot voordeeliger zijn. Ook zouden geheele tabaksplantaadjen te veel mest, werk en oppassing behoeven, waarvan wij straks nader zullen spreken, dewijl het in order houden van eene dusdanige plantaadje, bij de tegenwoordige schaarschheid van handen, bijna ondoenlijk zoude zijn.

§ 2. Omschrijving der Plant.

De *Tabak* (*Nicotiana Tabacum*) is oorspronkelijk

eene Amerikaansche plant, welke de Spaansche monnik TOMAN PANE, volgens anderen ROMAÑA PANO, in 1496 op *Haïti*, in de provincie *Tabago*, ontdekte, van welke provincie dezelve dezen naam ontving. Anderen beweren, dat, toen de Spanjaarden in 1492 op het eiland *Cuba* (het grootste van alle Antilles) aankwamen, zij reeds door de inboorlingen *tabak* zagen rooken, welken zij toen reeds *Tabaco* noemden. Zonder aftopping in zijnen natuurstaat, wordt dezelve zes à acht voeten hoog, gaande in weelderigen groei op vette gronden die hoogte zelfs te boven, maar wordt alsdan, gelijk ook op *Java*, afgeknot, ten einde de bladen te doen vergrooten en veredelen. Op *Java* wordt deze tak van kolonialen landbouw uitsluitend door de Chinezen beoefend. Echter schijnt men deze kultuur te willen uitbreiden; volgens berigten van *Batavia*, zoude men in 1828 in 's Rijks plantentuin te *Buitenzorg* reeds met het beste gevolg den *Havannah-*, *Varinas* en *Marijlandschen* tabak hebben aangeplant.

De tabak is eene eenjarige plant, welke vroeger, vooral veelvuldig in *Chili*, in het wild gevonden werd. Ook in *Suriname* schijnt de tabak zeer aan grond en klimaat eigen te zijn, aangezien dezelve veelvuldig op mesthoopen als uit den natuurstaat opslaat; hetwelk echter welligt slechts van vroegere overbrenging dier plant herwaarts het geval is.

De bladen van den tabak vertoonen zich bij de jonge planten ten getale van drie en komen spoedig tot zes, zijn lichtgroen van kleur, zeer spits en rimpelig en, gelijk de bladen van de zonnebloem, een weinig harig.

De bladen van den Kreoler tabak zijn in de kolonie *Suriname* donkerder en spitser, dan die der Spaansche koloniën; doch de bladen van den *Truxillo* ta-

bak zijn breeder en stomper, dan die van *Maracaibo.* De bloesem is kelkvormig, bleekgroen, twee Rijnlandsche duimen lang, zijnde van boven vijfhoekig en bleek appelbloesemkleurig met een zestal stijltjes. De plant draagt haar zaad in ronde peulen, die inwendig in twee huisjes verdeeld zijn, in welke men eene zeer groote hoeveelheid zeer fijn bruinkleurig zaad vindt.

De Europeanen maakten reeds in 1535 van deze bladen als rooktabak gebruik, welk gebruik, niettegenstaande de grootste tegenkantingen, weldra onder alle volken en onder alle standen doorgedrongen is. In 1559 zond JEAN NICOT, afgezant van *Frankrijk* aan het Portugesche hof, het eerste zaad naar *Parijs* aan de Koningin CATHARINA DE MEDICIS, en van daar, dat de Latijnsche naam *Nicotiana* aan deze plant gegeven is; echter noemden de Franschen haar ook *Herbe d'ambassade*, *Herbe à la Reine*, enz.

De Spanjaarden, Engelschen en Hollanders dreven voorheen den voornaamsten handel in Amerikaanschen Tabak, van welke natiën dezelve tot alle Europesche Staten overging. De *Varinas Kanaster* kwam reeds bewerkt en gesponnen over, van daar den naam *Kanaster*, als zijnde in de Spaansche taal *Canasta* eene korf (*).

In 1615 werd de tabak reeds in *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* verbouwd, vooral bij *Amersfoort*, en het eerste plakkaat over de tienden van den tabak dagteekent, volgens het Geldersche plakkaatboek (†), van den 16 Junij 1696. Dan hoe belangrijk ook de geschiedenis en voortteling van den tabak zijn

(*) J. A. UILKENS, *Technologisch Handboek*, II^de^ Deel, 15de Hoofddeel, bl. 219.

(†) II^de^ Deel, Kol. 410.

mogen, moeten wij ons thans bekorten en gaan dus over tot de beschouwing van de

§ 3. Geschikte gronden en bewerking van denzelven.

De tabak vereischt een' zeer vetten en lossen grond, van eene genoegzame vochtigheid en rijkelijk met *humus* voorzien; zandgronden vereischen eene groote hoeveelheid mest, die echter bij langdurige droogte het rijpen van den tabak verhaast. Welke gronden in de kolonie *Suriname* de geschiktste voor de tabakskultuur zijn, moet nog eerst proefondervindelijk bewezen worden; het is echter minder waarschijnlijk, dat dit de ziltige *klei-* en *mangroegronden*, dan wel de vruchtbaarste zandgronden zijn (*); dat ook hetzelfde geval in de Nederlanden is, namelijk in de omstreken van *Arnhem* en in de gemeente *Wageningen*, *Rheenen*, *Amerongen* en *Dieren* op de *Veluwe* in *Gelderland*, *Nijkerk* en *Amersfoort* in de provincie *Utrecht*. Op die zachte landen bezigt men tot vruchtbaarmaking der gronden, behalve sekreetmest, duiven- en hoendermest, welk een en ander aan het land eene ongemeene kracht bijzet; naast dezen mest volgt in deugd de zoo vette schapen- en varkensmest, terwijl koe- en paardenmest minder krachtig is. In *Vlaanderen* bezigt men ook eene meststof uit het plantenrijk, en wel het meel van de raapkoeken, dat in runder gier (urine)

(*) Later heeft men den tabak ongemeen welig op *Surinaamsche mangroegronden* zien groeijen. De heer DIJKMAN, een zeer werkzame en onderzoekende Indigoplanter op de plantaadje *à la Bonneheure*, aan beneden-*Commewijne*, zaaide *Truxillo* en *Varinas Tabak* op den 17 Maart, welke den 25 Maart opkwam en den 19 April verplant werd, met welks inzameling (behalve eenige vroegere afgehaalde bladen) hij reeds den 28 Junij een' aanvang maakte.

(maar vooral niet in die der paarden) opgelost wordt. Deze bemesting der tabakslanden geschiedt veel te *Wervik* in de provincie *Westvlaanderen*. AELBROECK zegt: (*) » Men gebruikt in het geheel drie à » vierduizend raapkoeken per *gemet* (nagenoeg zoo groot als een Surinaamsche akker, of juist 44 roeden, 79 ellen Nederlandsch), waarvan de 1000 koeken 15 » francs kosten."

Verder stelt AELBROECK nog voor andere gemeleerde meststoffen 175 francs per gemet; terwijl bovendien de Vlaamsche kleigronden ongemeen vruchtbaar zijn, hetwelk genoeg doet zien, dat de tabak het land ongemeen sterk uitput: zoodat men ook hier (hoe vruchtbaar de bodem dezer kolonie ook zijn moge) al zeer spoedig tot bemesting der gronden zoude moeten overgaan; en behalve de voornoemde dierlijke meststoffen, die men hier uit de *vogelhuizen* en *veekralen* zoude kunnen opkoopen, ben ik van oordeel, dat het poeder of meel van gemalen katoenzaden eene overheerlijke meststof zoude opleveren, daar het meel van voorzegde raapkoeken grootendeels van deszelfs olie beroofd is, hetwelk met het meel der katoenpitten minder het geval zoude zijn.

Ook op *Java* zaait men het meel van oliekoeken, die van *Kadjang* gemaakt zijn, 1000 stuks op een *Laxa* van 1600 □ roeden, welke koeken per 1000 stuks 15 ropijen aan inkoop kosten (†). HERMBSTÄDT zegt (§), dat de deugd van den tabak alleen van de soort

---

(*) *Werkdadige Landbouwkonst der Vlamingen*, blz. 234. Gent 1820.

(†) Zie *de Vruchten mijner Werkzaamheden*, D. II, St. I, bl. 437.

(§) *Agric. Chem.* B. VIII. § 220.

van zaaizaad en van den mest, en geenszins van de geaardheid des gronds afhangt.

De klei- of zandgronden, voor de tabakskultuur bestemd, worden in hooge smalle bedden verdeeld en moeten eene uitmuntende goede waterlozing hebben. Ook moeten de landen voor de beplanting goed omgedolven en los gemaakt worden. In Vlaanderen ploegt men dezelve een' halven voet diep om. Bij het omspitten dient men de aarde zoo veel mogelijk van onkruid, wortels en dergelijke hindernissen te zuiveren; ook dient men den tabak op landen te plaatsen, die tegen den wind beschut zijn, dat echter in *Suriname* minder noodzakelijk is, dan op de meer windrijke kust en de eilanden van de Spaansche Westindische bezittingen.

§ 4. Wijze van zaaijing en planten.

In het distrikt *Uritucu*, in de republiek *Columbia*(*), bereidt men eene kleine oppervlakte vruchtbare en vochtige teelaarde (maar die geenszins waterachtig is, dit zoude het zaad doen verrotten), waarop de tabakszaden gezaaid worden; houdende men de maanden Augustus tot November voor den geschiktsten tijd. In Nederland zaait men voor het beplanten van een morgen gronds of 600 □ roeden, voor de aankweeking, het $\frac{1}{10}$ dier oppervlakte of 60 roeden, waarop men $\frac{1}{4}$ van een' vingerhoed (Ned. maat) zaad verzaait, welk $\frac{1}{10}$ genoegzame planten oplevert, om er een morgen gronds mede te beplanten.

(*) Zie *Columbia, siendo una Relacion Geografica, Topografica, Agricultural, Commercial, Politica, etc., de Aquel Pays, adaptada para Todo lector en General y para el Commerciante y Colono en particular.* III Tom. Londres 1822.

Deze plaats van eerste kweekerij moet wel omheind zijn, ten einde het jonge plantsoen door geenerlei gedierte beschadigd worde. De Spanjaarden begieten hetzelve zeer dikwijls (*). Acht dagen nadat het gezaaid is komen de eerste spruiten reeds te voorschijn, wordende alsdan dadelijk tegen de sterke zonnestralen met breede banannenbladen overdekt. Deze jonge plantjes worden ligtelijk door het even weelderig groeijende onkruid verdrukt, hetwelk dus zeer voorzigtig uitgewied moet worden, daar de tabak hiertegen zeer weinig bestand is. Deze teelt vereischt geenen zwaren arbeid of kostbare werktuigen, maar zindelijkheid op de gronden, oplettendheid op de teedere plant en geduld in derzelver aankweeking. Ziet men na negen a tien dagen groote plekken, alwaar het tabakszaad niet aangeslagen is, hetwelk veelvuldig geschiedt, dan worden deze ledige ruimten dadelijk herzaaid. Veertig a vijftig dagen nadat men gezaaid heeft, gaat men in *Columbia* tot de verplanting dezer jonge kweekelingen over. Te *Amersfoort*, alwaar de groei langzamer is, wordt in Maart gezaaid en in Junij verplant, in welk tijdvak de daarvoor bestemde gronden op de vóorschrevene wijze bewerkt en klaar gemaakt zijn, wel zorgende, dat de grond los en mul zij.

Vervolgens worden de jonge plantjes zeer voorzigtig uitgehaald, en ten allen tijde tegen de kracht der zon bewaard (*). Bij droog weder wordt de grond een nacht te voren begoten, om denzelven zacht te maken, ten einde de jonge plantjes niet te kwetsen, blijvende daar-

(*) Er is misschien geene natie op aarde, die meer werk maakt, om hunne landen kunstmatig te bevochtigen, dan de Spanjaarden.

(*) Het is zeer nuttig, om hier en daar tusschen den tabak rijen van Banannenboomen te planten.

door tevens versch en sterk voor derzelver zoogenaamden tweeden groei.

De tabak wordt geplant in rijen op $3\frac{1}{2}$ voeten afstand; de gaten in de strekkende lengte zijn op zeer vruchtbare landen twee, en op magerder landen anderhalven voet van elkander, welke gaten twee dagen vóór het inplanten gemaakt worden, waardoor de grond van dezelven vruchtbaarder wordt, trekkende de zon de nadeelige dampen daaruit opwaarts; de plant wordt vervolgens met zeer veel voorzigtigheid geplant, daar de beschadiging harer worteltjes veel nadeel veroorzaakt. (De Spanjaarden scheiden de aarde bij de verplanting geheel en al van de wortels af, iets, dat minder voordeelig ten aanzien van den groei zoude voorkomen, dan dezelven met de daaraan klevende aarde te verplanten.) Ook is het best, om de jonge koffijboomen met eenige aarde uit te dieken en niet uit te trekken, en deze boompjes (zonder dezelve eerst in eene zoogenaamde kweekschool te planten) dadelijk op de plaats van hunne bestemming over te brengen.

De planten op eene genoegzame hoeveelheid losse aarde (dewelke men onder in de gaten gedaan heeft) tot aan den eersten knoop hebbende geplaatst, duwt men den grond om de plant wel toe, wordende dezelve weder met banannenbladen digt gedekt, om reden als boven gezegd is; dit doet men tevens bij zware regens. Voor een tabaksveld van eenigen omvang zoude dit geheel ondoenlijk zijn.

Vier dagen na het planten worden de jonge plantjes nagezien en de gestorvene door nieuwe vervangen.

De geschiktste tijd van planten is des morgens en des avonds; bij regenachtig donker weder is men aan geen' tijd verbonden, doordien de zon alsdan niet hinderlijk is. In Vlaanderen wordt de tabak 15 à 20 dagen na de verplanting met raapkoekwater begoten, terwijl

men ook (gelijk hier het suikerriet) een weinig aarde geeft.

§ 5. Snoeijing, Ongedierte en Onkruid.

De snoeijing bestaat vooreerst, door de eerste bladen af te nemen, die de plant benadeelen. De planter wordt als door de natuur zelve tot deze hulp geroepen, en de geschiktste tijd door het versterven en neerhangen dier bladen aangewezen; zonder verdere snoeijing zouden de sappen zich hoofdzakelijk tot de kruin dezer spoedig groeijende plant bepalen; echter wordt de kruin, wanneer de plant $1\frac{1}{2}$ voet hoog is, afgeknepen. In Vlaanderen knijpt men de kroon uit, als de plant 10 à 12 bladen heeft, hetwelk meerendeels des voormiddags van 9 tot 12 uren verrigt wordt, aangezien de plant alsdan het meest geopend is; ook worden vervolgens de waterloten of zijdelingsche scheuten zorgvuldig afgenomen, ten einde den groei der bladen te bevorderen (*). Men snijdt in de Spaansche bezittingen de kruin, wanneer de plant drie voeten hoog is, nogmaals af (zelden dat dit tot driemalen toe herhaald wordt); ook worden de spruiten van de stammen weggenomen, leverende niets, dan bittere bladen op, die de inzameling slechts vertragen.

Ongedierte.

Van de vroegste jeugd af ziet men den tabak door verschillende soorten van wormen aanranden, die de teedere plantjes spoedig verslinden zouden, indien de hand des planters dezelve niet beschermde. Zoodra de plant

(*) In *Suriname* schijnt de tabak, vooral op vruchtbare kleilanden, door de sterke vegetatie niet te moeten worden getopt, als makende in dat geval eveneens als de koolstronken, in stede van grootere bladen, eene menigte uitloopsels of zuigers, welke nog schadelijker zijn, dan de blijvende kroon is.

zich buigt, geeft dit te kennen, dat zij aangerand is door eene soort van wormen, welke de Spanjaarden *Cane* heeten; deze zetten zich in de kruin der plant, tusschen de hartbladen, zoodat de zorgvuldige planter genoodzaakt is, deze bladen tot in het gezonde gedeelte af te snijden, waarna de plant spoedig hare kruin hernieuwt. Ook in *Suriname* wordt de *Cane* veelvuldig gevonden, zijnde eigenlijk geen worm, maar eene kleine, zwartachtige, grijze rups, welke men het eerste bemerkt door het slap en fletsch worden der hartbladen, die daarna kwijnende te zamenvallen. Eene zelfde uitwerking doet een ander insekt op de hartbladen der tabaksplant; deze vijand is een niet groot schaaldiertje of eene tor, welke vier vleugels heeft, die onder een bruin, driekantig schild verborgen liggen. Dit bruin en bij verontrusting sterk brommend insekt is lichtgeel onder den buik, heeft zes gele pooten en twee zeer lange voelhorens; de tor zelve is zoo groot als een *Coupari* (*schapenluis*), zijnde driekantig van gedaante, aan welker kortste zijde de kop zit, zoodat het geheel eene figuur maakt als het schild in het wapen der Noord-Amerikanen op hunnen Adelaar; het eet niet van de tabaksbladen, maar het schijnt, of dezelve door deszelfs vochten slap worden en zamenkrullen.

De *Rosca* randt den tabak alleen des nachts aan, zijnde bij dag onder de aarde verborgen; eene doornhaag, om de planten getrokken, is het beste weringsmiddel tegen de *Rosca*.

Verder wordt de tabak door een insekt aangedaan, hetwelk de Inboorlingen van *Columbia* beschrijven, als de tabaksplant door een bijtend vocht aan het kwijnen te brengen. Een ander vijand dezer plant is zekere kapel, bij de Columbiaansche Kreolen bekend onder den naam van *Palometa* (dat is, *duifje*); dit schadelijk dier laat zich bij zonneschijn nimmer, maar bij

vochtige morgens gemakkelijk vangen. Ook randt een zeer kleine, bijna onzigtbare aardworm de kruin van de tabaksplant aan, terwijl ook de wortels niet van vijanden verschoond zijn. Zekere soort van tor, welke men in het Spaansch *Arador* (dat is, *ploeger*) noemt, knaagt aan de wortels van deze plant, en doet haar spoedig sterven. Maar geen insekt is voor den tabak zoo schadelijk, als zekere soort rupsen met hoornen, verslindende eene rups in éénen nacht het grootste tabaksblad. Ook in *Suriname* wordt deze groene rups met een' dunnen, bruinachtigen en vleeschkleurigen hoorn op het laatste lid veel gevonden, brengende ook hier eene ongemeen groote schade aan de tabaksplant toe; dezelve is zeer fraai groen met witachtige, van boven naar voren loopende strepen in de zijden, welke door ovale vlekken of oogen afgewisseld zijn, hebbende drie paar zeer puntige en zwart geringde voorpooten, vier zwaardere, stompe en groene middelpooten en één paar zeer zware achterpooten; men vindt dezelve meestentijd onder aan de bladen en somtijds van bijna een' vinger dikte. Verdere nadeelige insekten zullen wij als minder kwaad doende voorbij gaan; echter doen de *mieren* bij de zaaijing, en de *Kotti Kotti's* (*molrekels*) aan het jonge plantsoen van den tabak en daardoor ongemeen veel schade aan den Surinaamschen tabaksbouw.

Wied of Onkruid.

Doordien de tabak zoo spoedig onder het wied verkwijnt, is de schoonhouding der gronden een voornaam vereischte van deze kultuur.

In *Virginiën* brengt men, volgens opgave van den Heer WELD (*), op eene plaats van 20 tot 100 voeten in

(*) ISAÄK WELD, Reizen door de Staten van Noord-Amerika, 1801, D. I, bladz. 109.

het vierkant, veel hout bijeen en steekt het in den brand, ten einde het onkruid en het ongedierte te verdelgen, waarna de grond met de warme asch omgespit wordt, in welken grond men vervolgens het tabakszaad zaait, dat vervolgens met doorntakken, ter afwering van vogels en vliegen, belegd wordt.

§ 6. Inoogsting.

Zoodra de kleur van de plant tusschen het groene en het blaauwe komt, is dit een teken, dat derzelver rijpheid nabij is. De ware rijpheid (in *Columbia* veelal in de maand December en in *Nederland* in September) laat zich kennen door eene kleine blaauwe vlek bij den steel op het blad; echter worden alle bladen niet te gelijk rijp, doordien de sappen niet gelijkmatig verdeeld zijn, zoodat de bladen met gezegde vlek alleen ingezameld worden, waarmede men uu door de spoedige aanrijping bestendig kan voortvaren.

De Amersfoorter tabak rijp zijnde, beginnen de bladen rimpelig te worden en naar den grond te hangen; terwijl ook daar, even als in *Suriname*, gezegde vlek niet bekend schijnt te zijn; het beste kenteeken van rijpheid is, dat bij het zamenbuigen van het blad de zijdelingsche vezelen breken en zeer broos zijn.

Het is voor de deugdzaamheid van den tabak van de grootste aangelegenheid, dat dezelve niet in brandenden zonneschijn geoogst wordt; terwijl eene niet groote gisting, veroorzaakt door de vochtigheid van den dauw, een eigenaardig bestaan en meerderen geur geeft.

De afgenomene bladen worden tusschen de rijen in hoopen gesteld en met matten tegen de zon overdekt, wordende vervolgens naar de daarvoor bestemde bereidingsloodsen gebragt.

Zij, die den tabak in het klein verbouwen, kunnen de verwelkte en fletsch gewordene bladen onder de singels op den zolder hangen; terwijl men bij uitbreiding dier kultuur luchtige droogloodsen zouden kunnen opzetten.

§ 7. Bereiding.

Aan de vaste kunst van *Columbia* wordt de tabak op tweederhande wijze bereid; de eerste is de

Drooge bereiding.

Zoodra de tabak binnen of onder dak is, wordt dezelve in de schaduw weder in kleine hoopen verdeeld; aldus 24 uren gelegen hebbende, worden de bladen over latten of stokken opgehangen, alwaar zij nu door den wind hunne geilheid en groene kleur verliezen, wordende meer geelachtig, waardoor dezelve tevens lenig en zacht worden; bij vochtig weder laat men deze bladen drie à vier dagen in dezen staat hangen, maar bij droog weder slechts twee dagen. Vervolgens wordt tak of steel met de vingers afgenomen, wel zorgende, dat de bladen niet scheuren; men trekt van de bladen de punt van derzelver middelrif af en niet van de steeleinden. De *Virginie-* of wel de Noord-Amerikaansche tabak komt, in het algemeen, in geheele bladen met de middelrib in den handel voor, waarbij de heele en gescheurde bladen alsdan gesorteerd worden; men zorgt tevens tegen te groote opeenhooping, waardoor zij ligt broeijen en warm worden.

Te *Geeraertsbergen*, in *Oostvlaanderen*, bindt men 70 à 80 bladen te zamen, welke pakken men aldaar *manotten* heet, die mede veel zorg voor broeijing vereischen. Al dadelijk worden deze bladen nu in rollen en touwen gedraaid, welke men verdeelt in balen van 75 ponden, die na de bereiding tot op 25

ponden verminderd worden. Dit oprollen moet geschieden, terwijl de bladen nog eenigermate vochtig zijn. Het binnenste dezer rollen en het touw bestaat, eveneens als de sigaren, uit gebrokene bladen met heele en gezonde bladen omgeven. Zoodra het touw de vereischte dikte heeft, wordt het zeer stevig met heele bladen omwoeld.

De tabaksbalen worden vervolgens op bedden van takken en stelen van den tabak, ter dikte van een' voet, neergezet, zijnde deze bedden met gebrokene bladen overdekt, terwijl de balen met vellen van runderen overdekt worden, ten einde dezelve tegen uitdrooging en tevens tegen het aannemen van meerdere vochtigheid te bewaren.

Op deze wijze laat men den tabak 48 uren gisten, wanneer dezelve vrij droog geweest is; echter is bij den juisten graad van vochtigheid de gisting niet langer, dan 20 uren. Hierna wordt dezelve losgemaakt en weder met het binnenste naar buiten opgerold, latende denzelven andermaal gisten, waarna de balen aan den wind blootgesteld worden, om te verkoelen; de beste soort heeft alsdan eene donkere kleur, zijnde tevens saprijk en aangenaam van geur. Door den wind genoegzaam van de overtollige vochtigheid ontdaan zijnde, dat echter wel 40 à 50 dagen tijd vereischt, (bij vochtig weder wordt dit niet zelden door het aanleggen van vuren bespoedigd,) wordt dezelve andermaal op een' hoop, op en onder banannenbladen, aan het gisten gebragt, wordende dit tot tweemalen toe, telkens 14 dagen lang, herhaald en daarna gesorteerd; de te veel gegisten worden in den wind gehangen, en de te weinig gegisten weder vochtig gemaakt en op nieuw op hoopen gestapeld. Deze wijze van gisting vereischt voorzigheid bij ondervinding; men kan die eveneens beschouwen als den hooibroei:

te sterke broei maakt hetzelve zwart en te geringe broei krachteloos en onsmakelijk.

De *zwarte keur*, of de vochtige bereiding.

Deze is vrij gelijk aan de eerste, maar men broeit den tabak vochtiger en zoo sterk, dat er de stoom uitvliegt; terwijl men deze tabaksbladen onder natte bladen met steenen te zamenperst, totdat zij beginnen te laxeren, en deze vochten zorgvuldig in vazen worden opgevangen. In *Columbia* heeten de Kreolen dit extract *Mu* of eigenlijk *Chimu*. Dit tabaksvocht of deze *lika* wordt vervolgens tot op de dikte van gelei verkookt, in welken staat het een zeer gezocht handels-artikel voor de Inboorlingen der binnenlanden van *Tierra Firma* en voornamelijk voor die van de provincie *Varinas* is.

De vrouwen dezer landstreken dragen aan een lint een doosje op hare zijde (eveneens als onze dames een horologie dragen); maar waar de Europesche vrouwen een horologiesleuteltje bezigen, gebruiken deze vrouwen een lepeltje, met hetwelk zij van tijd tot tijd van dat gelei een weinig in den mond nemen, dat hare geliefkoosde snoeperij uitmaakt. In de Nederlanden fabriceert men van de dunne, geelachtige, bruine Amerikaansche tabaksbladen den *Swisent*, een naam, waarschijnlijk van het Engelsche *Sweet scented tabaco* (*zoet ruikende tabak*) herkomstig, terwijl van de vettere bladen snuiftabak wordt gemaakt. In *Suriname* is de bereiding van den tabak veel minder omslagtig. Nadat men de bladen geplukt en een weinig gebroeid heeft, hangt men dezelve in den wind aan lijnen op een' zolder, hetzij van een huis, eene loods of eenig ander gebouw; half droog zijnde, bindt men 10 à 12 bladen in een bos, waarna dezelve in eene kist gelegd worden. Vervolgens worden deze bossen met een weinig saus, bestaande uit pekel en eene ge-

ringe hoeveelheid dram en melassie, om de bladen vochtig te houden, besproeid, waarna men een luik in de kist legt en den tabak door opstapeling van gewigten zwaar perst; gevende een' lichtgelen, geurigen, niet sterken, maar aangenaam smakenden rooktabak.

§ 8. Opbrengt en Zaaizaad.

AELBROECK stelt de gemiddelde opbrengst van den tabak in Vlaanderen op 3300 ponden (1419 Nederlandsche ponden) per gemet, en verdeelt denzelven in drie soorten, als:

1ste soort,	groote	bladen,	2300 ℔
2de »	»	»	750 »
3de »	onderste	»	250 »

Volgens een berigt van den Heer R. J. BROUWER, Correspondent der Hollandsche Huishoudelijke Maatschappij, was de opbrengst van de tabaksteelt, in de omstreken van *Nijkerk* op de *Veluwe*, en te *Amersfoort*, provincie *Utrecht*, in 1808 zeer aanzienlijk (*), zeggende: »Het getal der beteelde morgen zal om en bij de 400 zijn, waarvan men de opbrengst berekent op

Best of bovengoed	1,000,000 ℔	(Trooisch).	
Aardgoed (de onderste of sterke bladen	250,000 »	»	
Zandgoed	200,000 »	»	
Zuigers	200,000 »	»	
	1,650,000 ponden;		

hetwelk 2,062½ ponden per half morgen, of de oppervlakte van een' Surinaamschen akker zoude zijn.

Van de planten, die men voor zaaizaad heeft laten

(*) JAN KOPS, Magazijn van Vaderlandschen Landbouw, D. VI, bladz. 214.

staan, snijdt men, rijp geworden zijnde, de zaadtoppen af, die men vervolgens in de zon droogt; iedere plant geeft nagenoeg een once (Trooisch gewigt) zaad, hetwelk het beste in de huisjes tot op het oogenblik der zaaijing bewaard wordt. Echter is het eene groote behoefte, nu en dan tabakszaad van de eerste kwaliteit uit andere Koloniën te zaaijen, aangezien de plant spoedig verbastert.

In *Suriname* zoude men weldra voor geen zaaizaad te zorgen hebben, wanneer men slechts zaadplanten aanhoudt, zullende er, even als met de koffij, eene genoegzame hoeveelheid jonge plantjes als van zelve opschieten.

In CHOMEL's *Huishoudelijk Woordenboek*, D. VI, bladz. 3594, vindt men, over het gebruik van den tabak en deszelfs voor- en nadeelen, eene vrij uitvoerige beschrijving, welke echter buiten dit ons bestek ligt, houdende dus hiermede dit hoofdstuk voor afgehandeld.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE BESCHOUWING VAN DE VERDERE GEWASSEN, WAARVAN DE AANPLANTING OF UITBREIDING VAN DERZELVER KULTUUR OOK IN DE KOLONIE *SURINAME* ZEER WENSCHELIJK ZOUDE ZIJN.

---

§ 1. Inleiding. — § 2. Cochenille. — § 3. Moerbeziënkultuur en zijdewormenteelt. — § 4. Rokau of Orlean. — § 5. Zwarte of Bantamsche Peper. — § 6. Kruidnagelen, Kaneel en Nootmuskaat. — § 7. Thee. — § 8. Banille. — § 9. Tonka. — § 10. Gember. — § 11. Kardamom. — § 12. Mostaard. — § 13. Aloë. — § 14. Jalappa. — § 15. Zoethout. — § 16. Rosmarijn. — 17. Heesters, Kruiden en Bloemen. — § 18. Eenige nuttige voortbrengselen, welke *Suriname*, behalve de tegenwoordige, uit het Plantenrijk zoude kunnen opleveren. Potasch. — § 19. Soda. — § 20. Verdere voortbrengselen, die het Plantenrijk, bij meerdere nijverheid en industrie, zoude kunnen opleveren.

§ 1. Inleiding.

Tuinen worden in *Suriname* ongemeen schaars gevonden; voor het aankweeken van kruiden, vruchten en zelfs van welriekende heesters en fraaije bloemen heeft men weinig of geheel geene liefhebberij, zoodat er te dien opzigte veel, zeer veel te wenschen overblijft. Voorheen vond men, ter aankweeking van vreemde gewassen, even over de *Fiottebrug*, ter regterzijde in het uitrijden naar *Kwatta*, bij de stad *Paramaribo*, eene soort van Hortus, genoemd: *Hortus*

Surinamensis, in welken Plantentuin, destijds tevens eene uitmuntende Warmoezerij, onder directie van den met lof bekenden ANT. BLOM, toen mede de hier niet te huis behoorende planten aangekweekt werden; dan ook deze nuttige liefhebberij scheen hier niet te kunnen blijven bestaan, zoodat een en ander spoedig uitgestorven en verdwenen is. Thans kan men van dien aard in de Kolonie *Suriname* niets meer vinden, ofschoon een paar tuinen van partikulieren daarop welligt eenige uitzondering verdienen, namelijk die van den oud-Gouverneur A. DE VEER, op deszelfs *Combé*, in de voorstad *Zeelandia*, en die van den Majoor der genie DURSTLER, binnen de Forteres *Nieuw-Amsterdam*: beide zijn in eenen goeden staat van onderhoud, en door eenige vreemde gewassen, meerendeels van de Fransche Kolonie *Cayenne* herwaarts overgeplant, niet onbelangrijk.

Dan voor hen, die partij van eene beschrijving der vreemde planten wenschen te trekken, is dit ons bestek te beknopt; terwijl anderen het lezen daarvan spoedig vervelen zoude: wij zullen ons dus bekorten en, slechts de hoofdzaken aanstippende, een' aanvang maken met

§ 2. Cochenille.

Wat de Cochenilleteelt betreft, refereer ik mij tot het navolgende

Rapport van de Kommissie uit het Landbouwkundig Genootschap: *Prodesse Conamur*, bestaande uit de Heeren M. D. TEENSTRA, H. H. DIEPERINK, A. F. LAMMENS en C. HERING, benoemd in deszelfs algemeene vergadering, gehouden den 18 Julij 1831; ten einde het Genootschap te dienen van berigt, of men niet met eenige

waarschijnlijkheid hopen kan de Cochenille in deze volkplanting, of in die van *Curaçao*, met vrucht aan te kunnen kweeken, en wel zoo, dat de aankweeking van dit insekt eene nieuwe bron voor den handel en de welvaart voor Nederlands W. I. bezittingen zoude doen openen.

De Kommissie, met bovengemelde taak belast, heeft vermeend, ten einde tot eene meer naauwkeurige beschouwing en beoordeeling van de meer of minder waarschijnlijk goede en voordeelige voortkweeking van de Cochenille in deze Kolonie, of in die van *Curaçao*, te geraken, dit hun berigt te moeten laten voorafgaan met:

1.) Eene korte geschiedenis van de Cochenille.
2.) Eene beschrijving van de plant of planten, waarmede het Cochenille-insekt zich voedt.
3.) Eene beschrijving van het Cochenille-insekt zelf.
4.) Eene opgave van de plaatsen, waar dit insekt, volgens onderscheidene schrijvers, gevonden en aangekweekt wordt.
5.) Eene beschouwing, hoe de aankweeking van de plant, op welke het Cochenille-insekt aast — hoe de voortkweeking van het insekt zelf en deszelfs inzameling geschiedt.
6.) Behandeling van het insekt bij den oogst en de drooging.

1.) Geschiedenis van de Cochenille.

De Cochenille is eene kostbare verfstof, die van een aldus genoemd insekt verkregen wordt, en men wil, dat de plant, waarop dit insekt aast, *Mexico*, dat in 1518 door de Spanjaarden ontdekt werd, tot deszelfs vaderland heeft. De bloedhond FERDINAND

CORTEZ voerde in 1523 reeds eene groote hoeveelheid Cochenille van daar naar *Castilië* uit. Deze in Europa zoo gezochte verfstof was echter aldaar in oorsprong onbekend, zoodat zelfs de Natuurkenners nog niet bepaald hadden, of hetzelve uit het dieren-, planten- of delfstoffenrijk afkomstig was, wordende deze verfstof zelfs eenen geruimen tijd voor het zaad of de beziën van eene plant gehouden; sommigen hielden dezelve voor den bloesem of de vrucht van zeker in *Spanje* te huis behoorend gewas: REAUMUR bewees in het jaar 1700, dat de Cochenille werkelijk een insekt was, hetwelk toenmaals nog door zeer velen betwijfeld werd, tot dat Doctor RUISCHER in het jaar 1729, te *Amsterdam*, op eene geregtelijke wijze deze waarheid staafde en allen twijfel te dien aanzien wegnam.

Het veelvuldig gebruik, dat men sedert de laatste anderhalve eeuw van deze verfstof maakt, gaat alle denkbeeld te boven; men vindt er bij onderscheidene schrijvers melding van gemaakt. Men rekent, dat een half Nederlandsch pond 70 à 75,000 Cochenille-insekten bevatten zoude, en volgens opgave van den Heer DE NEUFVILLE, zond men, omtrent het jaar 1736, 880,000 ponden (Trooisch gewigt) jaarlijks naar Europa, welke de verbazende hoeveelheid van eenenzestig billioenen, zeshonderd millioenen Cochenille-insekten zouden bevatten. Thans worden deze gedroogde insekten niet alleen in *Mexico*, maar ook in *Nieuw-Spanje*, *Spanje* zelve, *Jamaïca*, *Rio Janeiro*, *Peru*, enz., enz. voortgekweekt en vandaar uitgevoerd (*).

(*) Men leze, behalve vele andere schrijvers over de Cochenille, BECKMANN, Gesch. der Erfindungen, B. III, § 1—46; JACOBSONS Techn. Wörterb., Th. I, § 372; A. YPEIJ, Chemie, D. V, blz. 53; MACARTNEY, Reize naar

Is nu de prijs van de Cochenille, in gevolge prijscourant, per half Nederl. pond *f* 8, dan mag men veilig stellen, dat de waarde van het bedrag van de jaarlijks in Europa ingevoerd wordende Cochenille de aanzienlijke som van acht millioenen guldens zal bedragen. VALMONT DE ROMARE begroot den handel in de Cochenille in een gewoon jaar op meer dan 15 millioenen.

2.) **Beschrijving van de plant of planten, waarmede het Cochenille-insekt zich voedt.**

De *Nopalplant* (*Cactus Opuntia*) wordt in zekere missive van den Heer J. HAEFKENS (*) in het algemeen de *Cactus* genoemd; en daar door den Natuurkenner LINNAEUS niet minder dan acht soorten van *Cactus Opuntia* zijn beschreven, ontstaat hieruit de vraag: of al deze onderscheidene soorten tot de voortteling van het Cochenille-insekt geschikt zijn; of welke *Cactus* de Cochenille alleen en in het bijzonder voortbrengt.

Mr. BARROW beschrijft, in de reis van lord MACARTNEY naar China, D. I, blz. 307, 308, de plant, van welke de Portugezen de Cochenille op Rio Janeiro trekken, en geeft van dezelve eene zeer fraaije afbeelding, waaruit blijkt, dat deze *Cactus* met zeer lange naaldvormige stekels is voorzien. De schrijver vermeldt verder: » De » plant, welke deze insekten voedt, wordt te Rio Janeiro

---

China, D. I: HOUTTUIN, Natuurlijke Historie volgens LINN. D. 10, blz. 507; Beschrijving van de voortbrengselen der Natuur, door de Maatsch.: *Tot Nut van 't Algemeen*, D. III, bladz. 38; HAAGEN, Artsenijmengkunde; PLAGGE, *Pharmacoepaea Belgica* verklaard, 1830; CAMPAGNE, Handboek voor Droogisten; IJPEIJ, System. Handboek; VALMONT DE ROMARE, Algemeen Woordenboek, enz., enz., enz.

(*) Gedagteekend uit *Guatimala* den 10 Maart 1828.

» *Orumbela* (*) genoemd. Het is eene soort van *nopal* » of *cactus*, en waarschijnlijk de *cactus opuntia* van » LINNAEUS. — (De Engelschen noemen deze plant *den* » *stekeligen*, *den doornachtigen pereboom*, en de » bewoners van de Westindische eilanden *la raquet-* » *te*) (†). — De bladen zijn dik en vleesch- of sponsachtig; » derzelver bovenzijde is meer plat, of zelfs holrond, » dan de tegenovergestelde; zij zijn eenigermate van » eene eironde gedaante, groeijende zonder stelen, » maar het eene blad onmiddellijk uit den rand van het » andere, zoowel als den stam zelven, voortkomende, » en met ronde en spits toeloopende prikkels gewapend » van een' duim, of nagenoeg een' duim, lang. — Deze » planten groeijen somtijds ter hoogte van twintig voeten; » doch zelden laat men ze hooger dan acht voeten op- » schieten (§), deels, omdat deze hoogte voor de eigenaars » dier manufakturen het gevoegelijkst en gemakkelijkst » is, en deels, omdat de bladen dan meer sappen ont- » vangen, en bekwamer zijn, om de insekten te voeden."

De Heer VALMONT DE ROMARE geeft in zijn algemeen Woordenboek van de Natuurlijke Historie mede eene onbepaalde verklaring van deze plant, zeggende, dat men aan dezelve de namen van *Indiaansche vijg*, *Cardasse*, *Raquette*, *Nopal* en *Opuntia* geeft; hij gewaagt van onderscheidene soorten van Indiaansche vijgen met groote en kleine bladen, benevens lange en korte doornen. Ook CAMPAGNE spreekt van onderscheidene Indiaansche vijgeplanten of fakkeldistels. HOUTTUIN vermeldt in zijne Natuurlijke Historie, volgens het zamenstel van LINNAEUS, de volgende onderscheidene vijgeplanten of *Cactus Opuntia's*, als:

(*) *Cactus Coccinelliferi*, LINN.

(†) *Aant. des Franschen Vertalers.*

(§) In *Guatimala* slechts eene manslengte.

De gewone *Cactus Opuntia.* — Dit gewas bestaat uit ovale, op elkander groeijende stukken of bladen, ter grootte van eene handpalm, meer dan een vinger dik en gemeenlijk met stekeltjes bezet.

De *kraalachtige Cactus* of *C. moniliformis.*

De *Cactus Ficus Indica.;* zijnde langwerpig, ovaal van blad met borstelachtige doornen.

De *Cactus tuna* of vijgeplant met elsvormige doornen, verschillende van de *Cactus Opuntia* in de langwerpigheid der bladen, en door de gesteldheid der doornen, zijnde die van den laatsten zeer lang, scherp en sterk. Te regt zegt HOUTTUIN: dat men van dezelve op het eiland *St. Eustatius* voor heggen tot beschuttingen gebruik maakt. Ook bezigt men dezelve tot dat einde aan de *Kaap de Goede Hoop*, *St. Helena*, enz. Verder noemt HOUTTUIN:

De *Cactus Cochiniliferi*, welke de zoo bekende Cochenille voedt (*). DILLENIUS noemt dezelve de zachtere *Cactus tuna* met eene bloedkleurige bloem (ook de vrucht is van deze kleur). SLOANE noemt dezelve de allergrootste *Opuntia*, hebbende een grooter, langwerpig rond blad, dat met eenige niet kwetsende doornen bezet is, dragende rood gestreepte bloemen en groeijende oorspronkelijk in *Nieuw-Spanje*, alwaar zij de voedster van het Cochenille-insekt is, zijnde van daar naar *Jamaica* en ook in Europa overgebragt. De Schrijver verwijst verder naar de afbeeldingen der plant en het verzamelen van de Cochenille in LEDERMULLERS *Microscopische Vermakelijkheden.* — Voorts vermeldt HOUTTUIN, onder drie andere soorten van *Cactus*, ook een' *Cactus Curasavicus*, naar deszelfs groeiplaats *Curaçao* aldus genoemd, zijnde deze Opuntia eene van de kleinste soort. Het gewas is heesterachtiger,

(*) Waarschijnlijk de *C. Coccinelliferi* van LINNAEUS.

dan de andere soorten, met aschgraauwe, sterk gedoorn de takken.

Deze eenigzins breedvoerige vermelding van de onderscheidene *Cactus Opuntia's* of *Vijgeplanten*, zoo als men dezelve algemeen in *Mestique* (Mestizos), provincie *Carthagena*, noemt, achtte uwe Kommissie noodzakelijk; vooral daar de Heer J. HAEFKENS, in deszelfs voormelde missive, alleen van de Cactusplant spreekt, als ware dezelve eenig en alleen in hare soort. Of in deze Kolonie nu de ware *Cactus Opuntia*, geschikt tot voeding van het Cochenille-insekt, groeit, laat zich met geene zekerheid bepalen; de met eenige niet kwetsende, en bij bosjes bezette *Cactus* wordt gevonden in sommige tuinen van *Paramaribo*, in de voorstad *Zeelandia*, op de plantaadje *Ma Retraite* en elders; de met elsvormige doornen gewapende *Cactus* op de plantaadje *Zwarigheid*, in de *Vredenburger Kreek*; welke laatste soort, volgens voormelde berigten, de meest geschikte plant ter voeding van de Cochenille is.

Het ware klimaat voor de nopalplant is om en bij de keerkringen van 15 tot 30 graden, groeijende het weelderigste op steenachtige, drooge rotsgronden. »Het »aankweeken der plant is zeer gemakkelijk (zegt HAEF»KENS); schoon het welligt goed zoude kunnen zijn de »aarde om te spitten, is zulks niet volstrekt noodzake»lijk, zoo als het inderdaad te *Guatimala* nimmer ge»bruikelijk is; men zet dezelve op de helft van hare »lengte regtopstaande in den grond, 3 tot 4 voeten »van elkander, en in lijnen van 6 a 7 voeten afstand, »van het noorden naar het zuiden, ten einde de in»sekten niet aan de noordewinden bloot te stellen." De nopalplanten zijn na een' ouderdom van 12 maanden (volgens MENONVILLE, en den Kanonik CABRERA) rijp of bekwaam; anderen stellen dien op 18 maanden, om de Cochenille-insekten ter voeding op te nemen,

in *Guatimala* 18 a 24 maanden. De plant tiert ongemeen wel op drooge, niet kleiachtige, maar vette, losse gronden; gemeleerd zand en klei rijk met humus levert wel de geschiktste teelaarde voor dezelve op, dienende op smalle bedden of liever kleine ruggen te worden aangeplant. Om de zes jaren moet men herplanten, aangezien deze insekten op jonge planten, die in hare volle kracht zijn, het beste voortkomen; en de Kommissie vermeent, dat het meer dan waarschijnlijk is, dat men de kultuur der nopalplant in de Kolonie *Suriname*, vooral in de hooge, steenachtige bovenlanden, met voordeel in praktijk zoude kunnen brengen. Ook de nopalplantaadjen in *Mexico* zijn alle in de hooge, bergachtige landen aangelegd. Of het insekt zelf hier acclimateren en de teelt er van gelukken zoude, is meer twijfelachtig. De Heer HAEFKENS zegt: dat de droogere luchtsgesteldheid van *Curaçao* veel voordeeliger voor eene dusdanige onderneming is, dan die van *Guiana.*

Heeft men te *Cadix* en *Maltha* schadelijke insekten, welke de Cochenille-insekten verwoesten, te *Guatimala* heeft men onderscheidene insekten, welke en *Beschrijplant* en *Cochenille* beide benadeelen; echter is de spin daarvan uitgezonderd, als beschermende de *Cochenille* door hare vijanden te verslinden.

Behalve de schadelijke insekten, is het ook noodzakelijk, dat men de vruchten der nopalplant wegneemt, aangezien dezelve te veel sappen naar zich trekken tot benadeeling der bladen.

3.) Beschrijving van het Cochenille-insekt zelf.

Dat onderscheidene schrijvers in de berigten van de hoedanigheden van het Cochenille-insekt uiteen loopen, is niet te verwonderen, wanneer men nagaat, dat menschen en dieren ten gevolge hunner woonplaatsen mede

zeer ver uiteen loopen, waarvan de waarheid te algemeen bekend is, dan dat dit een verder betoog zoude behoeven.

Het mannetje van dit insekt is zeer klein, lang van lijf en donkerrood van kleur, met lange pooten, terwijl de sprieten of voelhoorns zoo lang zijn als het insekt zelf; achter uit den onderbuik komen twee borstels of haartjes uit, die wel 4 a 5 maal zoo lang als het diertje zelf zijn, hebbende verder groote witte vleugels.

Het wijfje, van 't welk men de eigenlijk zoo gezochte verfstof (Cochenille) bekomt, gevende het overheerlijkste scharlakenrood, wat men vinden kan, niet zelden het purper overtreffende (*), is meer dan twee malen grooter, maar korter van pooten en voelhoorns, dan het mannetje; het is donkerbruin van kleur, het achterlijf ringswijze gestreept, en bijna zoo groot als eene erwt. Het wijfje heeft geene vleugels, deszelfs bol rondachtige rug is met eene witte donsachtige stof, naar het fijnste katoen gelijkende, bezet; de onderbuik heeft eenige rimpels en groeven; de mond is in de borst geplaatst, en de zes pooten van het wijfje zijn van eene helderroode kleur.

De aankweekers der Cochenille zorgen zoo veel mogelijk voor eene groote hoeveelheid wijfjes; men rekent, dat ieder wijfje duizend eijeren legt, waaruit de jongen spoedig voortkomen; onder gelukkige omstandigheden zoude, volgens CABRERA, de geheele ont-

---

(*) Dit insekt werd door toeval door onzen Vaderlandschen C. DREBBEL, (welke ook door andere uitvindingen, zoo als die van den Thermometer, beroemd was) in deszelfs waarde voor de verfstoffen ontdekt; hij zond er van aan zijn' schoonzoon, te *Leiden*, den verwer KNUFFERLER, welke deze uitvinding voltooide, en deze zoo schoone kleur het eerst tot verwen gebruikte, wordende toen de *Knuffelskleur* genoemd.

wikkeling van dit insekt in 90, 80, ja soms in 60 dagen geschieden.

De mannetjes dezer *schildluizen* leven slechts eene, en de wijfjes twee maanden; daarenboven staat de geboorte der wijfjes als 200 tegen 1 mannetje, blijvende beide 10 dagen in den staat eener rups en 15 dagen in de gedaante van een popje, en nu uitkomende, onderscheidt men het geslacht aan de grootte.

Nadat de mannetjes vleugelen hebben bekomen, bevruchten zij de wijfjes, wanneer deze twintig dagen oud zijn, en sterven. Het wijfje, bevrucht zijnde, zwelt gedurende eene maand geweldig op, legt hare eijeren en sterft eveneens. Volgens THIERRY, hebben er van deze insekten 6 voorttelingen in een jaar plaats; echter zamelt men de Cochenille slechts driemalen in, namelijk: in de maanden Mei, Augustus en December.

De Heer BARROW zegt: » Het insekt, uit welk te *Rio* » *de Janeiro* deze schoone purperkleur bereid wordt, » is waarschijnlijk niet hetzelfde, waarvan LINNAEUS, » onder den naam van *coccus cacti coccinelliferi*, mel» ding maakt. Dit laatste wordt beschreven, als plat op » den rug, met zwarte beenen en spits toeloopende of » elsvormige hoornensprieten. Maar het *Braziliaansche* » insekt, in tegendeel, is bolrond, en het wijfje, zoo wel » als het mannetje, heeft helderroode beenen en rond» achtige, parel- of koraalvormige sprieten. Het mannetje » is een teeder en fraai insekt. Zijn geheele lijf is schit» terend rood. De borst is eirond. Het hoofd is slechts » door een zeer dun bindsel of draadje aan het ligchaam » vastgehecht. De sprieten zijn nagenoeg half zoo lang als » het ligchaam. De beenen zijn helderder rood, dan de » overige deelen van het insekt. — Twee fijne witte dra» den of vezeltjes, driemaal zoo lang als het geheele in» sekt, komen uit het achterste van zijnen onderbuik

» voort. Het diertje heeft twee vleugels, die regtop » staan, eene strookleur hebben, en van een zeer dun, » teeder weefsel zijn."

HAAGEN zegt: » Men telt eigenlijk twee soorten van Cochenille, namelijk: *de wilde*, welke kleiner is, en eene veel lichtere verf geeft, en *de tamme*, welke, naar een landschap aan de golf van Mexico, *Messtiek* genoemd wordt.

HOUTTUIN vermeldt dienaangaande het volgende: » Behalve de wilde Cochenille, die het meeste in *Peru* » valt, of ook elders, en dikwerf den naam van *Kam-* » *pèchische*, naar de baai van dien naam, voert, is » er eene, die men bij uitnemendheid fijne of *mestique* » noemt. Of het wezenlijk de insekten zijn, die de » verschillende soorten uitleveren, is niet zeker; want » het verschil van grootte en gevoedheid zoude mis- » schien alleen van meer of mindere sappigheid der » planten, waarop men dezelve verzamelt, of van de » behandeling afhankelijk kunnen zijn."

Deze soort van schildluizen, welke de scharlaken-kleurige genoemd wordt, behoort tot den rang der halfschildige insekten.

4.) Plaatsen, waar het Cochenille-insekt, volgens onderscheidene schrijvers, gevonden en aangekweekt wordt.

Het eigenlijke vaderland der Cochenille is, gelijk wij boven reeds gezegd hebben, *Mexico*. Dat wij hier van geene bastaardsoorten, zoo als die van de *Levant*, de *Poolsche*, de *Lakschildluis* (*Coccus Lacca*) gewagen, spreekt van zelf; wij bepalen ons uitsluitend tot de *Coccus Cacti Coccinilifer*i. Verder vindt men de aanteelt hiervan in onderscheidene deelen van *Nieuw-Spanje*, *Spanje* zelve, inzonderheid in de provincie *Murcia*, *Cadix*, het eiland *Maltha*, enz.,

in verschillende gedeelten van *Zuid-Amerika* en, volgens HAEFKENS, ook reeds op de Kanarische eilanden, meer in het bijzondere op *Jamaica*, *Rio-Janeiro* en in *Peru*. De Heer VAN LEITZENBURG, kommanderende de korvet *Leye*, bragt in het jaar 1828, door zijne bijzondere zorg, 26 nopalplanten, met Cochenille-insekten bevolkt, van *Cadix* naar *Batavia* over met het gelukkig gevolg, dat deze op *Java* overgebragte planten en insekten dadelijk naar het hooge, bergachtige *Buitenzorg* getransporteerd werden; doch aldaar zijn zij, niettegenstaande de zorg van den kundigen natuuronderzoeker DIARD, door de moeijelijkheid om te acclimateren, binnen weinige weken op 3 insekten na uitgestorven, waarvan men slechts één behouden heeft, zijnde de stammoeder, van welke men in 1828 reeds een vijftigtal nopalplanten rijk bevolkt zag, en waarvan men zich aldaar voorstelt, dat er eene nieuwe bron van welvaart, zoo als dezelve voor *Amerika* was, zoude zijn geopend; terwijl het insekt aldaar grooter, dan te *Cadix* wordt, en de ontwikkeling van hetzelve niet meer dan 60 dagen duurt. Ook was de Cochenille op *Java* nooit door eenig insekt verwoest geworden (*), hetwelk te *Cadix* en op *Maltha* dikwerf plaats vindt, zoodat men er meerendeels twee- en zelden driemalen in een jaar oogst.

» Onder de menigvuldige vijanden der Cochenille » is er na de sterke regens geen zoo nadeelig als eene » kleine rups (zegt HAEFKENS), als verslindende de » jonge Cochenille-insekten; bij gevolg moet deze het » gestadige voorwerp van onderzoek zijn. In *Guati-*

(*) Zie het Algemeen verslag van den Landbouw in Neêrlands Indië, over het jaar 1828, door de Hoofd-Kommissie te Batavia, aan Z. Exc. den Minister van Staat, Kommissaris-Generaal over Neerlands Indië, enz. ingezonden.

» *mala* gebruikt men tot dat einde gewoonlijk jongens, » die, met een *nopalblad* in de hand, de rupsen, » welke zij vinden, bij partijtjes van 10 of 12 met » eene speld daaraan vasthechten. Men betaalt hun » gewoonlijk ½ of 1 reaal voor elke 100, welke zij aan » hunne meesters brengen. De meeste vijanden van de » Cochenille zijn bijna onzigtbaar, deze door der- » zelver kleinheid en gene door poeijer, webben of » andere zelfstandigheden, waarmede zij zich omwoe- » len. Het is zeer goed de nopalbladen met een stuk » laken af te vegen, alvorens men de insektenmoeders » daarop overbrengt. Bij de eerste vervelling der bla- » den, welke gewoonlijk 3 à 4 weken na de overplan- » ting der Cochenille plaats heeft, komen de meeste » schadelijke insekten te voorschijn; bij de tweede ver- » velling zijn dezelve niet zoo menigvuldig; het is » echter een volstrekt vereischte, dat men ieder aan » de nopal, Cochenille en spinnen vreemd voorwerp » vernietige."

Het is waar, dat *Buitenzorg* nagenoeg op zoo veel zuider breedte ligt, als deze Kolonie op noorder breedte; maar *Buitenzorg*, of wel *'s Gouvernements plantentuin* ligt, volgens professor REINWARD, 265$\frac{7}{10}$ Nederl. ellen boven de oppervlakte der zee, en waar vindt men in deze vlakke, moerassige Kolonie zulk hoog land, en waar zulke geschikte gronden, doormengd met ertsen en metaalachtige zelfstandigheden, op welke de nopalplant, ook blijkens het loodkleurige van derzelver bladen, te huis behoort?

5.) Beschouwing, hoe de aankweeking van de plant, op welke het Cochenille-insekt aast — hoe de voortkweeking van het insekt zelf en deszelfs inzameling geschiedt.

In beide deze opzigten geeft de Heer J. HAEFKENS in

meergemelde missive eene vrij duidelijke beschrijving, tevens in vele opzigten met andere schrijvers overeenstemmende. De Heer HAEFKENS zegt: »Niettegen»staande in het algemeen alle gronden tot de Cactus»teelt geschikt zijn, is het nogtans zeker, dat een »*drooge*, *vaste* grond de beste is." — De Hoofd-Kommissie van Landbouw in *Batavia* vermeldt in boven aangehaald verslag: »De aard van den grond, dien »de nopal voor eene gnnstige ontwikkeling behoeft, »is ons na verschillende proeven gebleken, en wij »hebben ondervonden, dat zij geene *zware*, maar »zeer *luchtige*, doch *vruchtbare aarde* behoeft, en »dat eene te groote vochtigheid de plant ten eenemale »doet verrotten." — Ook acht HAEFKENS het klimaat van *Curaçao* aan de hellingen en heuvels meer geschikt, dan dat van *Suriname*, zeggende: »*Cura*»*çao* heeft, behalve deze de lucht verfrisschende win»den, het voordeel boven *Suriname*, dat de drooge »tijd aldaar veel langer duurt; hebbende men al»daar, op weinige uitzondering na, geregeld 6 maan»den droogte en 6 maanden regen, waardoor men »tevens geregeld inzamelen kan, daar iedere oogst niet »meer dan 10 à 12 weken vordert."

Men laat de nopalplant in *Rio-Janeiro*, volgens den Heer BARROW, gemeenlijk tot acht voeten hoogte opschieten, zoo om de saprijkheid der bladen, als om de gemakkelijkheid van inzamelen te bevorderen.

»Het is (volgens BARROW) gemakkelijk te onderschei»den, wanneer er Cochenille-insekten op de plant ge»vonden worden. In 't eerst komen zij als een wit »poeder voort, dunnetjes over de platte of bolron»de zijde van het blad verspreid; kort daarna ziet men »kleine verhevenheden of uitpuilingen van deze witte »donsachtige zelfstandigheid, gelijkende naar het fijn»ste katoen." De geheele ontwikkeling van het insekt

vindt plaats in 60 tot 90 dagen. De eerste teelt levert de slechtste verfstof op, zijnde de doode wijfjes; drie maanden later de volwassene jongen, met achterlating van de kleine, en wederom drie maanden later wordt de inoogsting van deze laatsten bewerkstelligd. De Heer HAAGEN zegt, dat men een goed getal van deze laatsten op de *opuntia* verblijven laat, en dat men deze insekten in den herfst met de bladen naar huis brengt, alwaar zij tot het voorjaar bewaard worden.

HAEFKENS zegt, ten aanzien der voortplanting van dit insekt: » Zoodra men in het begin van den droo-
» gen tijd bemerkt, dat deze insekten (welke altijd met
» een wit poeder omgeven en bedekt zijn) zeer dik en
» rond geworden zijn, als hebbende met de voort-
» teling nu een' aanvang gemaakt, en er zich op de
» bladen schepseltjes, kleiner dan de kleinste spel-
» denknop, langzaam bewegen, dan neemt men de-
» zelve met een stomp of houten mes van de bladen af,
» ten einde dezelve over te planten, geschiedende op
» de volgende wijze:

» Men doet 10 of 14 insekten-moeders in een zakje,
» hetwelk gewoonlijk van de binnenste bladeren, welke
» het Turksche koren omgeven, gemaakt zijn, die-
» nende deze diertjes tot beschutting voor de kleine
» regens; eene nog betere soort van zakjes, als zijnde
» doorschijnende, worden van kokosbladen gemaakt;
» beide soorten van zakjes moeten van boven genoeg-
» zaam open zijn, opdat deze moeder-insekten er
» kunnen uitgaan, ten einde zich op de bladen te ver-
» spreiden en met het leggen van eijeren kunnen voort-
» gaan. Men hecht 6 à 12 of meer zakjes, naar even-
» redigheid der grootte van de plant, met eene naald
» of speld aan de bladen, wel zorgende, dezelve steeds
» aan gezonde bladen te hechten, en vooral de niet
» versche of aangestokene bladen te vermijden, opdat

» de insekten gemakkelijk en overvloedig hun voedsel
» kunnen vinden; 15 of 18 dagen na deze overplan-
» ting neemt men deze zakjes weg, en haalt er de moe-
» ders of liever hare overblijfsels uit, en niettegen-
» staande deze natuurlijk mindere zelfstandigheid, dan
» die, welke nog niet hebben voortgeplant, bevatten,
» zoo worden dezelve toch gedroogd, aangezien zij
» voor de verfstof bijna dezelfde deugdelijkheid bezit-
» ten, als de andere.

» De beste tijd, om deze zakjes weg te nemen, is
» 's morgens tusschen 5 en 8 uren, dewijl zich alsdan
» nog verscheidene nadeelige diertjes op dezelve be-
» vinden, waarvan men alsdan te gelijken tijd de plan-
» ten zuivert.

» Alhoewel de drooge tijd de beste voor de voortplan-
» ting is, heeft men desniettemin op middelen moeten
» bedacht zijn, om bij den aanvang van dit saizoen
» genoegzame insekten-moeders in voorraad te hebben.
» Daartoe zijn twee middelen voorhanden, als: ge-
» durende den regentijd bedekt men een zeker getal
» planten met eene soort van stroo- of rieten daken,
» welke hoog genoeg geplaatst moeten zijn, dat er eene
» vrije doorspeling van lucht kan plaats hebben, en
» dat zelfs nu en dan de zon tot op de planten kan
» doordringen; alsdan plant men deze insekten op de
» voormelde wijze over, en ofschoon de voortplanting
» op verre na niet zoo menigvuldig is, als in den droo-
» gen tijd, oogst men desniettegenstaande gewoonlijk
» zoo veel als men overgeplant heeft, hetwelk aan het
» doel beantwoordt, 't welk eeniglijk is, om op het oo-
» genblik, dat men de insekten-moeders noodig is,
» daarvan voorzien te zijn.

» Het tweede middel is, om onder daken, die even-
» eens de vrije luchtspeling toelaten, bladen aan
» stokjes, op 2 à 3 duimen afstand van elkanderen

» geregen, te hangen, en de Cochenille-insekten op » de boven aangetoonde wijze hier op over te planten. » De meeste dier bladen behouden niet alleen sappen » genoeg, om de jonge insekten te voeden, maar de » kracht van deze plant is zoo sterk, dat men er dik- » wijls vindt, die, niettegenstaande dezelve van alle » voedsel schijnen ontbloot te zijn, echter nieuwe » uitspruitsels voortbrengen. Indien de drooge tijd » slechts lang genoeg is, om tweemalen te oogsten, » dan vordert de tweede overplanting weinig zorg, » doordien de insekten, welke men ingezameld heeft, » genoegzame jongen achterlaten, om den geheelen » tuin van insekten te kunnen voorzien.

6.) Behandeling van het insekt bij den oogst en de drooging.

De oogst of inzameling der Cochenille-insekten geschiedt door dezelve met een houten of stomp mes, zoodra de insekten tot rijpheid gekomen zijn, voorzigtig van de nopalbladen te schrapen, wel zorgende, noch de insekten, noch de bladen der plant te beschadigen, vallende in een mandje, dat men onder de bladen houdt; waarna men tot het dooden en droogen van dezelve overgaat, geschiedende, volgens HAEFKENS, in *Guatimala* op twee verschillende wijzen. De eerste en meest gebruikelijke wijze is, dat men deze diertjes in ovens doet, in welke dezelve door hitte sterven; de tweede wijze is, de insekten tusschen twee uiteen gespreide lakens te plaatsen en daarop kokend water te gieten. Ongeveer vijf minuten later spreidt men de gedoode insekten, ter hoogte van nagenoeg een' duim, op planken uit, waarmede men dezelve in de zon legt te droogen, hetwelk bij gunstig weder in een' of twee dagen geschieden kan. Somtijds bedient men zich ook, in plaats van deze lakens, van een mandje met

baai of eenige andere wollen stof gevoerd, hetwelk men tot op de hoogte van vijf Rijnlandsche duimen met insekten vult en daarna met dezelfde wollen stof bedekt, doopende de mand alsdan in kokend water. Drie ponden levende insekten leveren gewoonlijk één pond drooge Cochenille op.

Volgens HOUTTUIN, is het beste middel, ten einde de schoone kleur te behouden, om de insekten door de hitte der zonnestralen te dooden. — » Doodt men de » insekten (zegt deze Schrijver) door heet water, dan » verliezen zij het witte poeder, dat als een overblijfsel » van de web hen bedekte." — Deze door kokend water gedoode Cochenille wordt *Renegrida* genoemd.

De Cochenille, welke op matjes in fornuizen gedroogd is, wordt grijsachtig van kleur, eveneens als *Jaspis*, waardoor zij den naam van *Jaspeada* voert; die soort, welke door het vuur geschroeid of te sterk verbrand is, wordt *Cochinilla Nigra* genoemd.

Uit al het voorgaande van dit Rapport vermeent de Kommissie te moeten besluiten, dat er, zoo ten aanzien van de natuurlijke gesteldheid dezes bodems, als wel wegens het klimaat zelf, ten opzigte der Cochenilleteelt in *Suriname* vele bezwaren bestaan; en hoe gaarne ook wenschende, dat die teelt hier wierd ingevoerd en aan den bloei en de welvaart dezer Kolonie bevorderlijk zoude zijn, vermeent zij echter deze hare bezwaren aan het Landbouwkundig Genootschap te moeten mededeelen, als:

1.) Zware regenbuijen, welke hier gedurende den grooten droogen tijd vallen, en de daardoor ontstaande vochtigheid van het Surinaamsche klimaat.

2.) De groote middaghitte van 90 tot 96 graden FAHRENHEIT.

3.) Door de weinige hier aanwezig zijnde partikulieren, van welken men eene dusdanige onderneming zoude kunnen verwachten.

Is het tweede punt van bezwaar door draagbare dakjes van groote bladen, waarvan de Hoofd-Kommissie van Landbouw te *Batavia* gewaagt, grootendeels te overwinnen; hoe, om deze onderneming in praktijk te brengen, de onverschilligheid, of liever traagheid in de vervulling van de daaraan verbondene moeite hier in deze Kolonie te overwinnen, vooral bij de zoogenaamde vrijlieden? en eindelijk de weinige hier aanwezige grondeigenaren, om deze teelt in grooten omvang in te voeren. Over het algemeen levert de Landbouw de sprekendste bewijzen op, dat hij, die zijn bedrijf in het kleine werkdadig beoefent, voordeel vindt, waarbij men, in grooteren omvang in praktijk gebragt, schade heeft; maar waar vindt men in deze Kolonie onder de geringere volksklasse eenige zucht tot deze werkdadige beoefening van den Landbouw of eenigen anderen tak van nijverheid en industrie?

De Kommissie vermeent dan, in overeenstemming met de gevoelens van den Heer J. HAEFKENS, dat het eiland *Curaçao*, wegens deszelfs grondsoorten en aanhoudende drooge luchtsgesteldheid, meer geschikt voor de Cochenilleteelt zoude zijn, dan wel de kolonie *Suriname.*

Verder vermeent de Kommissie, dat, daar de Cochenille van *Cadix* naar *Batavia* is overgebragt geworden, de overbrenging van dit insekt naar meer nabij gelegene plaatsen, vooral naar *Curaçao*, met inachtneming der noodige voorzorgen, niet zoo moeijelijk of ondoenlijk zoude zijn, als wel door den Heer HAEFKENS wordt verondersteld.

Uwe Kommissie heeft, bij gelegenheid dat Zr. Ms. brik *de Courier* van hier naar de *Manna*-rivier vertrok, informatiën trachten in te winnen, of de *Raquette* of *Nopalplant* aldaar, of wel in *Cayenne* gevonden werd, en heeft tot antwoord bekomen, dat

men vermeende, dezelve in den plantentuin dier Kolonie aanwezig te zijn, in welk geval ons de toezending van dezelve, bij voorkomende scheepsgelegenheid, stellig beloofd is.

Wat de negen vragen, betrekkelijk de Cochenille, betreft, voorkomende in eene extract-missive van ons geacht medelid, den Heer HENDK. DIJKMAN, aan het Landbouwkundig Genootschap, welke mede ter beantwoording in onze handen gesteld zijn, vermeent de Kommissie dezelve in voorgaand Rapport genoegzaam te hebben behandeld en opgelost; weshalve zij zich tot deszelfs inhoud refereert.

En hiermede heeft de Kommissie de eer haar Rapport te eindigen, en te onderwerpen aan het oordeel van het Landbouwkundig Genootschap zelf.

PARAMARIBO den 15 Januarij 1832.

(Was geteekend) M. D. TEENSTRA.
H. H. DIEPERINK.
A. F. LAMMENS.
C. HERING.

§ 3. Moerbeziënkultuur en Zijdewormteelt.

Deze in *Bengalen* zoo belangrijke tak van landbouw en nijverheid doet zeer groote schatten derwaarts stroomen, alsmede naar *China*, *Perzië*, *de Levant*, enz., en zoude meer dan waarschijnlijk, bij het aanleggen van wél ingerigte moerbeziëntuinen en het daarin overbrengen van den *witten zijdeworm*, den rijkdom onzer eigene koloniën niet weinig kunnen vermeerderen.

Op *Java* schijnt men zich, volgens de rapporten van de daar bestaande Kommissie van Landbouw, op de aanplanting van *Moerbeziënboomen* (bij de Javanen *Bebassaran* genoemd) meer en meer toe te leggen.

Op *Materman*, een landgoed buiten *Batavia*, heeft de Heer BOUMAN, welke lang in *Bengalen* geweest is, waargenomen, dat de volkomene ontwikkeling van den zijdeworm in veertig dagen plaats vindt; terwijl men aldaar zoude hebben bevonden, dat een enkel insekt 300 eijeren geworpen had, welke alle uitgekomen waren. Het is echter tevens waar, dat men in *Bengalen* en in *China*, niettegenstaande die snelle vermenigvuldiging, dikwerf voorbeelden van schaarschheid aan die wormen heeft, doordien er nu en dan, hetzij door ziekte of andere noodlottige omstandigheden, zeer groote sterften voorvallen; echter diende deze zwarigheid de proefneming dezer kultuur en teelt voor deze Kolonie niet te weerhouden, kunnende de ruwe zijde ongesponnen, wijl het afhaspelen geenszins het werk van iedereen' is, in tonnetjes naar de Nederlanden uitgevoerd worden.

Deze door de zijderups gesponnene tonnetjes dienen haar tot een huisje, gedurende hare gedaanteverwisseling; de rups wordt in dit tonnetje gedood, hetzij door de hitte van een' oven, of door terpentijndamp, aangezien zij anders na hare gedaanteverwisseling hetzelve doorboren zoude, waardoor de draden gebroken en het ontspinnen of afhaspelen (*) zeer moeijelijk zoude worden gemaakt.

De korte niet gehaspelde zijde wordt als wol gekamd en gelijk vlas gesponnen, en alsdan *floretzijde* genoemd; echter heeft men twee soorten van *floretzijde*, de beste komt van de bovenste draden, en de slechtere, die na de afhaspeling nog het vlies van het tonnetje uitmaakt, noemt men *watzijde*.

Men heeft zelfs met een' niet ongelukkigen uitslag,

(*) Deze kunstig zamengestelde haspels werden reeds in 1272 in *Italië* uitgevonden.

ondanks het ongunstige klimaat, in het jaar 1776 in de Nederlanden deze kultuur en teelt beproefd, hebbende de Heer W. H. VAN HASSELT (een Gelderschman) in dat jaar aan de *Haarlemsche Maatschappij der Wetenschappen* een dagverhaal gegeven, betreffende de voeding en het uitbroeijen van zijdewormen.

In 1797 telde men te *Potsdam* 306 zijdeweefstellen, voor de bewerking van eenige duizenden in de Pruissisc he provinciën verzamelde tonnetjes (*).

Hoe oneindig veel voordeeliger is voor die kultuur en teelt het Surinaamsche klimaat, in vergelijking van dat, wat men in het noordelijk Europa vindt!

Die van de *zijderups*, en hetgene tot deze kultuur en de zijdebereiding betrekking heeft, eene meer breedvoerige beschrijving verlangt, leze: SWAMMERDAM, Bijb. der Natuur, blz. 310; REAUMUR, Tom. II, pag. 5; RÖSEL, D. III, blz. 34, welks afbeeldingen voortreffelijk zijn; L. ADMIRAL, blz. 5; FUNKE, l. c. S. 578 und f; HOUTTUIN, St. II, blz. 529, enz.

§ 4. Rokau.

De *Rokau* of *Orlean* (*Bixa Orillana*) heeten de Indianen *Koeseweé* en de Javanen *Kesoemba Kling* of *Galoega* (†); dezelve komt hier en daar in de Kolonie *Suriname* zeer goed voort; op de plantaadje *a la Bonheure*, aan beneden *Commewijne*, wordt ze zeer veelvuldig gevonden, terwijl ik dezelve aan de *Wanicakreek* in derzelver natuurstaat gevonden heb.

Het is een groote heester, welks spitse, groote,

(*) Men rekent, dat er 3000 tonnetjes op een Berlijner pond gaan.

(†) Op *Java* heeft men ook nog eene andere verfstof, *Saffloer* (*Carthami Tinctoria*), bij de Javanen *Kesoemba Djawa* geheeten.

gladde bladen veel op die der *Sirène* (*Siringa*) gelijken, ofschoon fijner en donkerder groen zijnde, hebbende tevens roode zenuwen; dezelve draagt een' vijfbladigen bloesem van kleur als de appelbloei, uit welks lichtgeel hart zeer vele fijne stijltjes met stempels voortkomen, en daarna langwerpige, amandelvormige, iets platachtige peulen, met roode stekels bezet, welke echter te zacht en te harig zijn, om te kunnen kwetsen; iedere dezer peulen of vruchtknoppen, welke in tweeën openbersten, bevat 80 à 100 kegelvormige korrels, zijnde iets kleiner, dan appelpitten, zittende als eene zeeton aan het dunne einde vast; welke zaadkorrels met eene zeer fijne, helderroode meelstof omgeven zijn, die de zoo gezochte verfstof *Orlean* of *Rokau* oplevert, zijnde dit het Indiaansche *Koeseweé*, waarmede zij zich roodverwen. De roode driekantige peulen, in welke deze zaden gevonden worden, groeijen bij trossen van 6, 8 à 10 stuks bij elkander.

§ 5. Zwarte Peper.

De *Zwarte* of *Bantamsche Peper* (*Piper Nigrum*) wordt in *Suriname* als handelsprodukt niet gevonden, alhoewel de bergachtige bovenlanden dezer Kolonie voor de aanplanting van die rank, door den daar zijnde steenachtigen, droogen bodem, zeer geschikt zouden zijn, kunnende deze tak van Landbouw aan de bovenlandsche houtgronden, alwaar men dezelve slechts aan den voet van hooge boomen aan te planten heeft, een zeer groot voordeel aanbrengen, vooral doordien de geheele peper-kultuur bijna geene menschelijke hulp behoevende is; althans op *Java*, in het koningrijk *Bantam* en in de *Lampongs* van *Sumatra* heeft de inboorling bijna voor niets anders te zorgen, dan dit belangrijk handelsprodukt te planten, te oogsten en te droogen.

Men plant deze sterk opklimmende rank aan den voet van den hoog opgaanden *Dadapboom*, bij de Javanen *Kellor* genoemd, dragende na drie à vier jaren reeds vrucht. Dat dit klimop hier zeer weelderig op daarvoor geschikte gronden voortkomen zoude, blijkt uit de weinige ranken, die men er van op de plantaadje *Hamburg*, aan de rivier *Saramakka*, vindt.

Eene breedvoeriger omschrijving van de planten, en der kultuur van deze en andere niet tot den Surinaamschen Landbouw behoorende gewassen te geven, gedoogt dit ons bestek niet.

Wij zullen ons dus ten aanzien van de voor *Suriname* vreemde gewassen moeten bekorten.

Men zie, over de hoedanigheid en de wijze van kultivering der *Peper*, *de Vruchten mijner Werkzaamheden*, *enz.*, D. II, St. I, bl. 440.

§ 6. Kruidnagelen, Kaneel en Nootmuskaat.

Het aanplanten van *Kruidnagelen* (*Caryophyllus Aromaticus*) heeft men in de Kolonie *Suriname* meer dan eens ondernomen, echter telkens met een ongelukkig gevolg; van die bedoelde aanplantingen vindt men in Boven-*Suriname*, schuins tegenover den post *Victoria*, een' eenigen boom.

De Gouverneur FRIDERICI, wiens ijver en belangstelling voor het welzijn van de Kolonie *Suriname* niet genoeg op prijs kunnen worden gesteld, ondernam, na ook het Moluksche riet hier te hebben overgeplant, om ook den *Amboinaschen Nagelboom* hier aan te kweeken; dan dezelve is, ondanks zijne daaraan bestede moeite, gestorven. Later, en wel in 1795, hernieuwde hij deze proef, hebbende eenige afstammelingen van *Moluksche Kruidnagelen* van *Cayenne* present ontvangen, en in de steenachtige bovenlanden dezer Kolonie doen aanplanten; doch de tijdsomstandigheden

trokken de aandacht van dezen Gouverneur weldra van deze zijne nuttige bemoeijingen af — de Kolonie werd Engelsch — zoodat ook van deze hernieuwde proeve slechts weinig overbleef; gelijk ook het lot van de hier overgeplante *Nootmuskaatboomen* (*Myristica Moschata*) was, echter verbasterden deze in eenen veel hoogeren graad, dan de *Kruidnagelen*. Ook op de plantaadje *Toledo*, links aan de rivier *Suriname*, nabij de *Joden Savane*, vindt men thans nog eenige boomen, welker vruchten ons in het Landbouwkundig Genootschap toegezonden zijn en zeer welriekende en krachtig waren, echter heb ik de boomen zelven niet gezien.

Zeer waarschijnlijk zoude men hier ook het *Kaneel* van *Ceilon* (*Laurus Cinnamomum*, Bot.) kunnen aantelen, en dit zoude misschien het best in de steenachtige gronden van Boven-*Suriname* voortkomen; hier toch groeijen verscheidene, alhoewel wilde, kaneelsoorten, zoo boomen als heesters, zoodat het meer dan waarschijnlijk is, dat men het edelsoortige kaneel, welks keurige schil zoo gezocht is, ook hier zoude kunnen aanplanten. Ook in het *Cheribonsche*, op *Java*, geeft men zich thans zeer veel moeite tot deszelfs aanplanting, ter vervanging van het daar thans groeijende *wilde* of *Bengaalsche kaneel*. De bastaard kaneelsoort van *Suriname* groeit op kleigronden zoo weelderig als onkruid, maar volstrekt op geene zandgronden. De hier zijnde kaneelboom draagt een' witten bloesem, bestaande uit kleine bloempjes, welke een' bijna ondragelijken stank hebben; doch de schors van dezen boom is vrij geurig, wanneer dezelve niet te oud afgenomen en wel behandeld wordt. Reeds in het jaar 1809 zond de Heer H. KLINT drie koffijzakken vol kaneel naar den eigenaar van *Nooit Gedacht*, op welke plantaadje, aan de *Wanica-kreek*, hetzelve gegroeid was. In Februarij 1831 werd ons in het Landbouwkundig Ge-

nootschap, door het medelid G. H. BROUWER, Apotheker te Parimaribo, een weinig kaneel, dat op de plantaadje *Mon Affaire*, in het opvaren regts in de *Hoer Helena-kreek*, gegroeid was, ter onderzoeking aangeboden, zijnde, ofschoon zeer welriekende, eenigzins bitter van smaak.

§ 7. Thee.

Indien het mogelijk ware, dat men ook in de Kolonie *Suriname* den Theeheester konde aanplanten (de onmogelijkheid is nog geenszins bewezen en is zelfs niet eens waarschijnlijk), dan zoude men op den Chineschen handel (welke de harde piasters als naar dat magtige Rijk doet stroomen) zeer veel inbreuk maken, en zulks een' belangrijken tak van Kolonialen landbouw en handel opleveren, zoo als er thans in onze koloniën geene bestaat.

Of het gegrond is, dat de Chinezen bij zich zelven de dwaasheid der Europeanen met hunnen kostbaren theehandel bespotten, gelijk wij hen dit wederkeerig met de bij hen zoo gezochte vogelnestjes doen, is iets, waarover wij als landbouwkundige niet uitweiden zullen; beide handeltakken hebben eenmaal eene groote waarde verkregen, en dit is genoeg, om te mogen trachten, ook in de daardoor ontstane voordeelen te deelen.

De eerste kwaliteit van de Chinesche thee, welke ook op *Japan* ingezameld wordt, is de *Keizers-thee*, ook *Mandarijnen-* en *Burgemeesters-thee* genoemd, wordende tot de hoogste prijzen betaald, en hoogst zelden uitgevoerd; de beste, in den handel voorkomende theeën onderscheidt men in *Pecco*, *Hysant*, *Joosjes* en *Souchon*, alsmede in *Groene* en *Zwarte thee*.

Sedert 1827 is men op *Java* bezig, zoo te *Buitenzorg* als te *Garoet*, in de *Preanger Regentschappen*, met de aanplanting van theeheesters,

welker voortbrengselen in deugd alle verwachting overtreffen, blijkens de deswege in het Algemeen Handelsblad gedane verklaring van de *Factorij der Nederl. Handelmaatschappij*, d.d. 19 Junij 1829.

Men heeft niet alleen van Japansch zaad, maar ook eenige jonge, uit *China* overgebragte, boompjes aangeplant, van welker zaad men op *Java*, door den ijver en de zorg van de zich aldaar bevindende Chinezen, reeds weder een nieuw plantsoen bekomen heeft. Ook hebben de Chinezen van *Java*, onder medewerking van den Heer JACOBSON, die, van wege de directie der Nederl. Handelmaatschappij, als Expert en Theeproever naar *China* was gezonden, en zich later op *Java* bevond, reeds proefondervindelijk aangetoond, dat de verscheidenheid der theeën meerendeels bestaat in den tijd en de wijze van plukking, preparering en sortering; » want door de zorgen van den Heer JACOBSON voormeld, hebben wij (zoo luidt het verslag) reeds monsters van *Groene* en *Zwarte Thee*, ja zelfs van *Souchon* en *Pecco* bekomen;" alles van de op *Java* geplant zijnde theeheesters. Welk eene belangrijke aanwinst zoude dit niet voor onze Koloniale produkten worden! en gelukt deze proefneming op *Java*, waarom zoude men dan ook niet zoo wel hier als te *Buitenzorg* (dat zoowel op 6 graden zuider, als *Suriname* op 6 graden noorder breedte ligt) de thee kunnen aanplanten? Heeft men te *Buitenzorg* vruchtbare klei en steenaarde, ook die vindt men hier in de Bovenlanden; terwijl ook de zwarigheid, van geene Chinesche bewerkers te hebben, gemakkelijk zoude kunnen worden te boven gekomen, wijl de behandeling in de kultuur en verdere bereiding toch wel spoedig door Europeanen zoude kunnen worden geleerd en uitgeoefend. De in China groeijende theeheesters zijn gewoonlijk eene manslengte hoog; de takrijke stam heeft eene aschgraauwe

schors, echter is de bast der vrij stevige takken meer rosachtig; de bladen zijn vrij dik en eirond, glad, stomp, getand en altijd groen; de korte bladstelen zijn halfrond, van boven plat en gegroefd. De bloesem is wit, bestaande uit holle, ronde en vrij groote aan elkander gelijke bladen. De vrucht bestaat uit drie zamengegroeide bolletjes, van boven in drieën open gaande; de zaden zijn vrij rond, echter naar binnen een weinig hoekig.

De beste thee groeit tusschen *Canton* en *Peking*, in *China*, alwaar men een' droogen heuvel- en steenachtigen grond heeft.

De Chinezen noemen de bladen van dezen heester *Theh*, vanwaar wij denzelven welligt Thee heeten.

Het was in 'tjaar 1641, dat een Amsterdamsche geneeskundige eene meer uitgebreide kennis der thee aan de Europesche wereld mededeelde: thans geeft men echter aan eene menigte gewassen den naam van thee, zoo als de thee der *Apulaches;* de thee van *Boherrave* of de melkboom der *Antillische* eilanden (in *Suriname Postentrie*)*;* de *Europesche* thee of *Eereprijs;* de *Fransche* thee, eene soort van kleine salie, van de kusten van *Provence;* de thee van *Martinique*, zijnde tweesoortig, wordende de eene thee van het fort *St. Pierre* of *Cuanilu*, de andere *Capraria* of thee van de rivier *Lima* genoemd; de *Mexikaansche* thee of het *Duivenkruid* van *Mexico;* de *Vlaamsche* thee; thee van de *Antillische* eilanden, groeijende aldaar tusschen de spleten der rotsen of oude muren, in de weiden en tuinen; de thee of *Calsine der Zuidzee; Surinaamsche* thee of *Koorso wie-wierie* (*fibornum*) met een lief trosbloempje en knobbelbladeren, en dergelijke zoogenaamde theeheesters meer.

§ 8. Banille.

De *Banille* (*Epidendrum Vanilla* LINN.) is een plantachtig, maar geen houtachtig rankgewas, hetwelk men zonder eenige aanplantig in de Surinaamsche bosschen aantreft; zijnde halfrond van gedaante en geelachtig groen van kleur, taai en buigzaam, met eene kleverige schors omgeven, in leden van een' halven voet lang afgedeeld, komende uit ieder lid of knoest de ovale en effene, gladde bladen altijd bij paren te voorschijn, welke steeds over elkander hangende bladen veel naar die van den *laurierboom* gelijken: echter zijn dezelve veel langer, zonder middelrib of zijdelingsche zenuwen, broos, saprijk, maar zonder reuk; bij eenen weelderigen groei worden dezelve zoo dik als een Nederlandsche gulden, en gemeenlijk vijf à zes Rijnl. duimen lang, en bijna half zoo breed, sterk en taai, van eene levendige, fraaije, lichtgroene kleur; van boven zijn dezelve donkerder dan van onderen, en zoo blinkend alsof ze vernist waren, terwijl de lange peulvruchten van eene edelsoortige geaardheid en zeer welriekende zijn.

Ook dit zoo gezocht voortbrengsel zoude men met het beste gevolg aan de hooge, opgaande boomen der houtgronden, in de vruchtbare maagdegronden kunnen aanplanten, groeijende het weelderigst op donkere, overschaduwde plaatsen, in vochtigen humus. Ik heb dit klimop zelfs, op den houtgrond *Berlijn*, in de kruin van de kokospalmen, zonder grondwortels, als eene parasite of woekerplant, uit den stam ziengroeijen.

Men plant dezelve slechts tusschen de wortelsporen van opgaande boomen, en legt de rank een voet boven den grond door middel van eene insnijding in de schors van den boom, uit welks sappen zij eene menigte voedsel zuigt, waardoor haar groei niet weinig bevorderd wordt.

In *Suriname* vindt men twee soorten van *banille*, de eene is korter en breeder, en de andere langer en smaller van peul, de laatste is door meerderen geur de beste, echter geenszins zoo goed als die van *Mexico.* Ook worden er in *Suriname* zeer vele peulen, behalve door de vogels en insekten, door de apen en eekhoorns verslonden.

In *Zeeland* verbruikt men eene groote hoeveelheid *banille*, bij de bereiding van *chocolade*; de beste soort van *banille* komt van *Jamaïca* en de vaste kust van de voormalige Spaansche Westindiën, *Caracces*, *Carthagena*, *Honduras*, *enz.*, en vooral van de naburige Fransche Kolonie *Cayenne.*

Het was reeds in 1697, dat eenige Fransche geestelijken deze rank van daar (volgens LABAT) naar de Fransche eilanden overbragten; echter schijnt deze plant in *Guiana* te huis te hooren, groeijende uit de natuur zelve in alle distrikten van *Suriname.*

Zoodra de peul geel begint te worden, is dezelve rijp, om afgeplukt te worden, en afgeplukt zijnde, ook dan gemeenlijk reeds eenigermate ontsloten; na dezen oogst of die inzameling laat men dezelve twee à drie dagen gesten en daarna in de zon droogen; half droog zijnde, drukt men de peulen tusschen duim en vinger plat, en bestrijkt dezelve met kokosolie; vervolgens droogt men dezelve sterker en bestrijkt ze andermaal met olie, waarna de *banille* verzonden wordt.

Thans zoude men de waarde van een pond *banille* gelijk kunnen stellen met 100 ponden suiker.

§ 9. Tonka.

De *Tonka* groeit aan zeer zware boomen, welker bruine boonen algemeen bekend zijn. Ook het hout van deze boomen is als timmerhout (*), door deszelfs

(*) Zie Houtsoorten, in de 5de Afdeeling.

deugdzaamheid zeer beroemd. Men vindt de tonkaboomen in de bovenlanden dezer Kolonie, welker vruchten of boonen veelvuldig, met den aanvang van den grooten droogen tijd, door de Boschnegers te *Paramaribo* aangevoerd en verkocht worden.

Echter schijnt derzelver waarde, hetzij door verminderd gebruik, of door te grooten aanvoer, merkelijk te zijn gedaald; althans de snuifverkoopers te *Amsterdam* betalen voor het halve Nederlandsche pond niet meer, dan 80 Cents.

§ 11. Gember.

De *Gember* of *Gengber* (*Amonum Zingiber* LINN.) is eene in *Suriname* groeijende plant van twee à drie voeten hoog, met een lang, smal en zacht blad, eenigzins naar dat van jong *bamboes* gelijkende, hebbende eene lichtgroene kleur.

Dezelve wordt in *Suriname* in de bovenlandsche zwampen en poelen gevonden, leverende hare breede, platte wortels, ter dikte van een' duim en met eene dunne, vleeschkleurige schel omgeven, de zoo gezochte *gember* op, zijnde de witte binnenste zelfstandigheid, welke eene zeer voortreffelijke rijnsche, iets heetachtige konfijt oplevert, waardoor de spijsvertering bevorderd en de slijm van de maag weggenomen wordt.

De beste *gember* komt uit de Oost, ofschoon die van *Jamaïka* ook zeer geacht is.

§ 12. Kardamom.

Kardamom (bij den beroemden Oostindischen kruidkundigen RUMPHIUS *Cardamomum minus*, bij anderen ook wel *Popol* genoemd) vindt men in *Suriname* zeer weinig en behoort in de *Molukkes* op *Amboïna* en op de bergen van *Malabaar* te huis. Het hier gevonden wordende gelijkt veel naar *gember* en heeft

wel eene soort van specerijgeur, maar welke zeer veel verschilt van die van het ware Oostersche *Amonum* (*Cardamomum*, Bot.).

De bladen van het *kardamom* groeijen aan gebladerde stelen van ongeveer drie voeten hoog; de bladen zelve zijn lang en vleeschachtig, dragende aan eene streng een' langen, witten, glinsterenden bloesem, zijnde even glansrijk als wit porselein, met appelbloesemkleurige en paarse punten. De opengaande bloem vertoont een' leeuwenmuil, bruin oranje van binnen, zeer fraai met witte strepen doormengd, en een' witten stamper; daarna draagt zij, ofschoon zeer zeldzaam, in kleine hoekige huisjes zaadkorrels, welke heet van smaak zijn, en door distillering eene *aetherische* olie geven. De wortel van het *kardamom*, welke de eigenlijke specerij bevat, is licht appelbloesemkleurig met roode punten.

Het is mede eene op *Java* groeijende plant; wordende aldaar *kapulaga* geheeten.

§ 13. Mostaard.

De *Mostaard* (*Sinapis*) groeit over geheel *Guiana* in zijnen natuurstaat, zijnde deszelfs zaad veel edelsoortiger en geuriger, dan dat van *Europa*, zoodat er van *Demerary* eene vrij aanzienlijke hoeveelheid naar *Engeland* uitgevoerd wordt. In de Kolonie *Suriname* heeft daarvan echter geen uitvoer plaats.

Door den *Guiana mostaard* met suiker aan te mengen, neemt deszelfs kracht en sterkte ongemeen veel toe.

§ 14. Aloë.

Men vindt in *Suriname* vele soorten van *Aloë*, sommige met gele, andere met witte bloemen; de meest gebruikt wordende soort is de zoogenaamde *Injoo sopo* (Indiaansche zeep), en de andere soort is eene *Bromelia*, welke men in *Suriname zeilgras* heet.

De *Injoo sopo* heeft zeer dikke, vleezige bladen, zijnde zeer puntig en scherp aan het einde; dezelve zijn van zes tot acht voeten lang en aan de kanten met fijne doornen bezet; deze bladen doen het water geweldig schuimen, waarna de plant aldus genoemd wordt. Op de plantaadjes gebruikt men dezelve, om er tin en koperwerk mede te schuren.

Het *zeilgras* gelijkt in plant veel naar de *wilde ananas*, echter zijn de bladen van het *zeilgras* langer en smaller en niet zoo roodachtig. De plant draagt geene vrucht, maar derzelver blaauwe, geribde bladen leveren eene soort van vezelen op, waarvan de Indianen ongemeen fraaije koorden en sterke touwen voor hunne bogen en hangmatten vervaardigen.

Zij slaan van derzelver vezelen een' strop aan een' boom, nemen vervolgens een tweede blad, dat zij in het midden kneuzen, steken dit gekneusde in den strop, halen dien digt en trekken op deze wijze, het eene einde voor en het andere na, het vleesch van de sterke vezelen.

De waarde dier vezelen wordt echter bij de Europeanen niet genoegzaam gewaardeerd, en deze zouden zelfs een allerbelangrijkst produkt van uitvoer kunnen opleveren.

Behalve de *aloë's*, vindt men in *Suriname* ook eene menigte *cactus*-soorten.

§ 15. Jalappa.

De bekende *Jalappawortel* (*Radix Convolvulus*), bij LINNAEUS *Mechoacannae* of de *witte jalappa*, wordt in de bovenlanden van *Suriname* veelvuldig gevonden. Men wil, dat dezelve voor het eerst in 1610 van *Chalappa*, in Nieuw-Spanje, naar Europa overgebragt werd.

Het is eene heester-rankplant met een' gladden, kelk-

vormigen bloesem, welke uit vijf bladen zonder stamper of meeldraad, stijltjes of helmdraden bestaat; dezelve is geel en violetkleurig en heeft eenen zeer aangenamen reuk; de knolvormige wortel, welke harstrijk en zwaar van zelfstandigheid is, heeft eene rimpelige, dof bruine, naar het zwarte hellende schors, is zeer fraai en moeijelijk te breken. De beste jalappawortel is van buiten bijna zwart en van binnen bruinachtig graauw, komende veelvuldig van *Madera;* echter is de jalappa van *Suriname* witter, minder wrang en zoeter van smaak, dan de echte jalappa.

§ 16. Zoethout.

Zoethout (*Glycyrhicae echinata*, Bot.) is een laag heesterachtig rankgewas, hetwelk gaarne in moerassige en waterachtige gronden groeit. Hetzelve draagt een klein eivormig boontje, zijnde bloedrood van kleur met eene zwarte punt; het blad heeft veel overeenkomst met dat van den *Indigo.* De wortel, ofschoon minder edelsoortig, komt dien van het Europesche *zoethout* (*) vrij nabij, zijnde uiterlijk bruinachtig graauw en inwendig bruinachtig geel, en, in overeenstemming met deszelfs naam, zoetachtig van smaak, echter met een' bitteren nasmaak, leverende de bekende medicijn op, vooral als borstmiddel tegen *hoest* en *heeschheid* (*Heiserkeit*, zeggen de Duitschers); bevattende mede een vocht, waaruit men door uitdamping een drop (*Succus Liquiritiae*) verkrijgt, eveneens als de zwarte droppijpen, die men in laurierbladen verzendt. De verdere preparaten, welke men van dezen *Radix* maakt, alsmede de wijze,

(*) In Europa vindt men dit voornamelijk in *Italië*, *Spanje* en in het zuiden van *Frankrijk*, en wordt vooral in het Bisdom *Bamberg*, in *Beijeren*, gekultiveerd.

waarop en waar voor of tegen men het zoethout toedient, zullen wij, als meer tot de artsenijmengkunde, dan wel tot deze onze beschrijving behoorende, hier niet aanhalen.

§ 17. Rosmarijn, enz.

Rosmarijn (*Rosmarinus*), gelijk ook het *wijnruit* wordt, wel is waar, in *Suriname* gevonden, echter beide in eene geringe hoeveelheid. De eerstgenoemde, die hier zeer moeijelijk aan te planten is, aangezien dezelve in het Noordelijke Europa wordt aangekweekt, groeit hier in eenen zeer verbasterden staat.

§ 18. Heesters, Kruiden en Bloemen.

Suriname is ongemeen rijk aan schoone, bloemdragende heesters, heilzame kruiden en fraaije, welriekende bloemen. Men is er echter niet alleen weinig met derzelver eigenschappen en geneeskrachten, maar ook zelfs met de onderscheidene soorten en benamingen niet bekend, zoodat de Indianen en de Negers in de kennis van een en ander ons verre vooruit zijn. Ook bestaat er bij de Europeanen en de Kleurlingen van de Kolonie weinig smaak voor bloemtuinen, ofschoon het aanbieden van eene groote zamengestelde *bouquet* op geboorte- en huwelijksfeesten algemeen in gebruik is, moetende de bloemen alsdan meestal in den natuurstaat opgezocht worden; en daar men in *Suriname* zoo min botanisten als bloemisten vindt, is de bloementeelt als ook de kennis van dezelve zeer gering. Dan, daar ook de bloemdragende heesters en de bloemen niet tot de winstgevende planten van den Kolonialen Landbouw behooren; terwijl het van zelf spreekt, dat in een Land, waar men slechts leeft, om een fortuintje te verzamelen, en dan zoo spoedig mogelijk naar Europa terug keert; wijl dus zoodanige aanplantingen, welke slechts moeite kosten en geen voordeel aanbrengen, niet geacht zijn en zelden

of geheel niet beoefend worden: zoo zullen wij bij dit onderwerp niet stilstaan.

Men vindt, onder anderen, in *Suriname* eene zekere soort van doornstruik van min of meer vier voeten hoog, groeijende veelvuldig op de *savanes* en op hooge drooge polderdammen. Deszelfs stam heeft eene lichtbruine, groenachtige schors met zeer scherpe, iets naar beneden gekromde breede doornen begroeid, dragende zeer puntige, breede en getakte bladen, welke met fijne scherpe stekels bezet zijn, gelijkende de bladen veel naar die van de zoogenaamde *Wintje-bobbies* (*Maagdeborsten*) (*). De bloesem van dezen doornstruik is wit en de vrucht, die met fijne prikkels bezet en iets grooter, dan eene erwt is, heeft eene roodachtige kleur.

De wortel van dezen boom is een zeer heilzaam middel tegen den beet van slangen of andere giftige dieren; men kaauwt denzelven en legt dien daarna op de wonde, moetende de lijder (volgens opgave der Indianen) bestendig op hernieuwde brokken van dezen wortel blijven kaauwen en het speeksel met het sap vermengd doorslikken; zijnde alsdan binnen de 24 uren, van welke slang ook gebeten, of van welk insekt ook gestoken, volkomen genezen.

De vrucht of bes van dezen struik levert eene zeer aangename, zure konfijt op; echter heeft men zich in acht te nemen, om dezen struik niet met zulk een' heester, welke iets kleiner is en een blaauw blad heeft, te verwarren, als bezittende hoegenaamd niets van deze heilzame, giftverdrijvende kracht.

De *Melkie Wiewierie*, een waterheester, groeit,

(*) De *Wintje Bobbie* of *Sodomsappel* is een heesterstruik, waaraan eene zeer fraaije, goudgele, giftige vrucht groeit, veel naar eene *Kweepeer* gelijkende, groeijende echter juist omgekeerd met het dikke einde aan den steel.

eveneens als de *Mokke Mokke*, in zoet water; men vindt denzelven veelvuldig aan de oevers van *Boven-Para*, hebbende een sterk geribt blad, zoo groot en van gedaante als dat van eene wilde kastanje; de bloesem gelijkt naar dien van witte rozen, en den brozen stam afbrekende, geeft dezelve een melkachtig vocht, hetwelk de Indianen tot herstel van zeere oogen gebruiken, ofschoon het een sterk bijtend, pijnlijk middel is.

Ook wordt als geneesmiddel de *Melkie Wiewierie*, eene plant, zeer hoog geroemd; dit is een kruipend plantje, dat zeer menigvuldig op steenen groeit, en welks extrakt, als thee gedronken, een zeer heilzaam middel tegen bloedzweren en erger uitslag is, zijnde tevens een sterk afdrijvend middel van de urine.

Savane Basilicum, bij de Negers *Savane Smeri Wiewierie* geheeten, is een plantje met zachtgroene, ovale bladen, welke rondom hooge, opgaande stelen groeijen; de kleine bloesem bestaat uit een blaauwachtig, zilverkleurig bloempje en slechts uit twee blaadjes, het bovenste zonder en het benedenste met drie takjes.

Kamfer Wiewierie is een plantje met een spits, wollig blad, iets grooter, dan dat der boven aangehaalde *smeri wiewierie*, groeijende aan harige stelen met een fijn geel bloempje. Deze *kamfer wiewierie* en de *smeri wiewierie* te zamen als thee getrokken, of ook gekookt, geven een heilzaam extrakt tegen de diarhé, hetwelk ik proefondervindelijk mededeelen kan, als mij eenen sterken loop, ten gevolge van het boven-Parasche water, op den houtgrond *Inquietude* gestuit hebbende.

De *Maka Wiewierie* wordt bij de Inlanders als een zeer heilzaam en afdrijvend middel in venusziekten toegediend.

Ook meen ik in de zwampen van de bovenlandsche bosschen de *cassiasenna* te hebben gevonden, of-

schoon dezelve een in *Opper-Egypte* te huis behoorende heester is, waaraan de bekende senebladen groeijen; de bladen en peultjes zijn in *Suriname* grooter, dan de Alexandrijnsche; het afkooksel is een sterk werkend purgatief.

Malva.

De *Malva* (*Malva rotundi folia*, Bot.) is eene plant met een ongemeen zacht, blaauwachtig blad, zijnde op het gevoel, alsof het fluweel is; het is ovaal met eene spitse punt en eene bleekgroene middelrib en zenuwen, die hetzelve rimpelig maken; de rand van het blad is fijn getakt.

De bladen dezer plant, welke een fijn geel bloempje geeft, gebruiken de inboorlingen in plaats van thee. Ook de *koorso wiewierie* (*fi Borneum*), welke een paars en geel trosbloempje draagt, heeft knobbelige, donkergroene bladen, van welke de zoogenaamde Surinaamsche thee gedronken wordt.

De in *Suriname* groeijende bloemen zijn, gelijk in alle keerkringsgewesten, meestal hoog rood of geel van kleur, terwijl de blaauwe kleur zeer ongemeen is (*). In de Kolonie zelve vindt men weinig bloembollen; terwijl die, welke men uit de Nederlanden overzendt, spoedig aan bederf onderhevig zijn. Te regt zegt de Heer BEYER (†), van de Surinaamsche bloemtuinen sprekende, dat dezelve veel arbeidsloon kosten *en geen voordeel aanbrengen!* Dit laatste is eene genoegzame reden, om er geene te hebben.

Wij zullen dan ook geene poging aanwenden, om

(*) Ook is het bekend, dat men algemeen in koude landen bij de menschen blond haar en blaauwe oogen en in warme landen zwart haar en bruine oogen vindt.

(†) *Suriname in deszelfs tegenwoordigen toestand*, bl. 61.

op te tellen, veel minder om op te schrijven, welke bloemen men al, en welke bloemen men niet in de Surinaamsche bloemtuinen vindt. De studie bepaalt zich thans in dit ongelukkige land (hoe ruim ook door de natuur gezegend), alwaar luiheid en weelde alle nijverheid en industrie verdringen, bijna uitsluitend, om de bloemen, welke de vier vrouwen van het kaartenspel in de handen hebben, bij naam en derzelver moederland te leeren kennen; deze toch verschaffen aan velen de aangenaamste uitspanning. Men heeft ook geene moeite van deze bloemen te bevochtigen; bij de beschouwing hiervan neemt men slechts het noodige voor zich zelven, ten einde aan deze botanische en fleuristische oefeningen eene meerdere kracht, kleur en geur bij te zetten.

§ 19. Eenige nuttige voortbrengselen, welke *Suriname*, behalve de tegenwoordige, uit het plantenrijk zoude kunnen opleveren.

Potasch.

De *Potasch* (*Cineres clavellati*), een zoo belangrijk voortbrengsel uit het plantenrijk, is een onzuiver, *plantaardig loogzout*, dat door het uitloogen der asch van verscheidene houten en het uitdampen van de loog verkregen wordt; en hoe vele edele boom- en heestersoorten vindt men in *Suriname*, welke eene ongemeene geschiktheid bezitten, om er potasch van te branden!

Het spreekt van zelf, dat de onderscheidene gewassen bij verbranding geenszins eene gelijke hoeveelheid *asch* opleveren, gelijk ook weder de hoeveelheid *loogzout* in de verschillende aschsoorten zeer verschillende is; terwijl er mede, zoo wel in deugdzaamheid als in hoeveelheid, eene groote verscheidenheid bestaat.

Zoo geven, bij voorbeeld, volgens proefnemingen van KIRWANS (*), 1000 ponden volkomen drooge gewassen de volgende hoeveelheid van asch en loogzout:

Duizend Ponden.	*Ponden Asch.*	*Ponden Potasch.*
Stengels van Zonnebloemen	57,02.	20,00.
Palmboom	29,00.	2,26.
Wilgen	23,05.	3,09.
Eiken	13,05.	1,05.
Populier	12,02.	0,74.
Beuken	5,08.	1,27.
Dennen	3,04.	0,45.

Over het algemeen leveren kruidachtige planten de meeste potasch op, en de heesters meer, dan de boomen, de bladen meer, dan de takken en de takken meer, dan de stammen.

Bij het verbranden der gewassen moet men dezelve van alle aarddeelen zuiveren, waarna men ze op hoopen draagt, wel zorgende, dat de brandstapel droog blijve en volkomen tot asch overga, zoodat er in de asch geene onverbrande deelen of kolen achterblijven; ook dient men te zorgen, dat de wind de ligte aschdeelen niet weg voere. Ofschoon het branden op het vlakke veld beter is, zoo is het branden (vooral op hooge drooge gronden) in brandgaten of kuilen het voorzigtigste.

Om vervolgens de potasch of het loogzout van de aardachtige aschdeelen te scheiden, werpt men de asch in vaten, hetzij met heet of met koud water (†),

(*) RICH-KIRWANS, Versuch über zum bleichen dienlichen *alkalische Substanzen*, in deszelfs Phys. Chem. Schriften, Th. IV, S. 85 u. f.

(†) Koud water is het beste, doordien de uitlooging hierin volkomener en tevens minder kostbaar is, dan wanneer dit in heet water geschiedt.

waarin het loogzout smelt, of ontbonden wordt. Men roert alles wel om en laat het vervolgens eenige uren staan, waarna men het water van het eerste vat op de asch van het tweede vat stort, en vervolgens, na eene zelfde roering, op de asch van het derde vat, waardoor het water nu volkomen met het loogzout verzadigd geworden is. Daarna werpt men de asch van het eerste vat weg en vult hetzelve met nieuwe asch, en nu doet men op het tweede vat het eerste versche water, dat men daarna op het derde vat en vervolgens op de nieuwe asch van het eerste vat uitgiet: zoodat de asch driemaal uitgeloogd en het water zoo veel mogelijk met loogzout bezwangerd wordt.

Gemakshalve kan men op eene kuip drie vaten met doorboorde bodems, met stroo belegd, boven elkander zetten, sijperende het water op de loog als van zelf door de drie vaten in de kuip.

Na deze doorsijpering laat men de loog uitdampen, waartoe men veelal bekkens of ketels van gegoten ijzer bezigt, zijnde veelal van drie tot vijf voeten in middellijn en half zoo diep, welke ketels in groote fabrijken nacht en dag gestookt worden, zoodat de loog bestendig kokend blijft; terwijl de ketels of potten gedurig met nieuwe loog, totdat al het water uitgedampt is, aangevuld worden. Wanneer de loog de dikte van honig heeft verkregen, begint dezelve ligtelijk op te zwellen, zet zich aan en maakt eene korst aan den rand van den ketel, weshalve men dit kokende gelei met eenen ijzeren lepel bestendig roeren moet totdat het bijna droog geworden is; koud zijnde, bekomt het eene harde, vaste zelfstandigheid.

De verdere bewerking van deze nu nog morsige, ruwe, met koolstof bezwangerde *potasch* (in dezen staat noemen de Franschen dezelve *salin*) bestaat in kalcinering, waardoor dezelve blank en zuiver gemaakt wordt,

dan tot den tegenwoordigen staat van vastheid gebragt zijnde, kan dezelve als een koloniaal produkt uitgevoerd worden: zoodat wij ons thans met de beschouwing van de verdere bewerking, om dezelve te zuiveren, niet onledig zullen houden, dewijl dit, even als de suikerraffinaderijen, tot de Nederlandsche fabrikaadjen behoort.

Mogt men in *Suriname* slechts ondernemen, om de bereiding van de *potasch* tot de hoogte van vervoerbaarheid te brengen, dan zoude men op de Surinaamsche houtgronden, alwaar de aardbodem gewoonlijk droog en het water zuiver is, een' nieuwen en zeer belangrijken tak van koloniale nijverheid en industrie hebben aangewonnen; en met welke geringe kosten was dit niet te beproeven! Eenige doorboorde vaten of manden, eene kuip, een paar oude suikerketels, op éénen oven of vuurloop gemetseld, en ziedaar alles, wat men, als hoofdzaken beschouwd, behoevende is.

§ 20. Soda.

Behalve het genoemde *loogzout* of de *potasch*, zoude men ook in *Suriname* eene geheel andere soort van loogzout, namelijk *soda*, kunnen bereiden, als waartoe hier zooveel edelsoortige planten aanwezig zijn.

Men brandt de *soda* van onderscheidene, aan het zeestrand groeijende ziltige planten; de rijkste voor het branden van *soda* zijn:

1. *Salicornia Herbacca*.
2. *Salicornia fructicosa* (deze vindt men zeer veel aan de kusten van *Italië* en *Spanje*).
3. *Sal sola kali*.
4. *Sal sola sativa*.
5. *Chenopodium maritimum*.
6. *Sal sola vermiculata* (LINN.), welke laatste de bekende *barille* is, die men in *Suriname zeeporselein* noemt, en die van alle gewassen de beste en tevens

de meeste *soda* bevat; terwijl de geheele kust en de oevers aan de monden van de rivieren dezer Kolonie met ongemeen weelderig groeijende *barille* als bezaaid zijn; vooral in de beide *Nickeri* distrikten, en langs de kust, tusschen de *Warappa*- en de *Vreedenburgerkreken* tot aan de *Marowijne* toe, vindt men aan deze planten eenen onuitputbaren rijkdom.

Men heeft de *soda* delfstoffelijk genoemd, doordien men dezelve beschouwde als het voortbrengsel van de ontleding van *zeezout*, aangezien dezelve voornamelijk van de met *zeezout* doortrokkene planten gemaakt wordt, hetwelk aldus geschiedt:

Nadat men de ziltige planten afgemaaid en als hooi gedroogd heeft, verbrandt men die in kuilen, waardoor het plantenzuur vernietigd wordt, terwijl de asch door de overgroote hitte smelt en vloeibaar wordt, in welken staat men dezelve met ijzeren stangen roert en vast te zamendringt, zettende zich daarna in grijsblaauwe steenachtige klompen met witte korrels, zoo als zij ook in den handel voorkomt. Bij vochtig weder heeft zij een' zwavelachtigen reuk en is geenszins een zuiver *loogzout*, maar ten allen tijde met andere zouten, zoo als *glauberzout*, *keukenzout*, alsmede *koolstof*, *zwavellever* en *aarddeelen* bezwangerd.

Goede *soda* moet er meer graauw, dan zwart uitzien, geen' zwavelachtigen smaak hebben en in water ten minste voor de helft oplosbaar zijn.

Thans wordt de Alexandrijnsche en Spaansche voor de beste gehouden. Ook van de gezuiverde *soda* (*soda depurata*) zullen wij, als buiten dit ons bestek liggende, niet spreken, en dus, na nogmaals het nemen van proeven, om ook in de Kolonie *Suriname soda* te branden, te hebben aangeprezen, deze paragraaf eindigen.

§ 21. Verdere voortbrengselen, welke het plantenrijk bij meerdere nijverheid en industrie zoude kunnen opleveren.

Suriname is door een gezegend klimaat en een' vruchtbaren bodem zoo rijk aan edelsoortige planten en vruchten, die de natuur uit zich zelve, zonder eenige menschelijke hulp, den tragen bewoner aanbiedt, dat die mildheid de luije onverschilligheid grootelijks bevordert en alle nijverheid en industrie doet verdooven.

Waarom zoude men ook in *Suriname* van de schillen der nu veelvuldig onder de boomen verrottende *oranjes* geen artikel van uitvoer kunnen maken? deze schillen in een' droogen staat (*Elavedo aurantiorum*) zijn in geheel noordelijk Europa even zoo gezocht, als de beroemde *Curaçaosche* schillen (*Cortic. de Curasaw*); en waarom ook daarvan in *Suriname* geene likeuren gemaakt? Doch het antwoord ligt in bovengezegde bezwaren reeds opgesloten; zoodat wij over het wenschelijke, om te onderzoeken, welke heilzame geneesmiddelen, verfstoffen, vernissen, olieën, balsemen, gommen, harsten, enz. hier zouden kunnen gevonden worden, maar zwijgen zullen.

Het land is te rijk, de vegetatie te werkzaam en de mensch, die in een zoo mild gezegend land te gemakkelijk in zijne dagelijksche behoeften voorzien kan, te traag, om zich met eenige moeite, van welk eenen aard ook, te beladen; terwijl men op dorre gronden, barre klippen en in ons min door de natuur gezegend Vaderland meer nijverheid en industrie vindt.

Het is eene onwederlegbare en op de ondervinding rustende waarheid, dat dáár, waar de mensch den tijd ter beoefening van nuttige kunsten en wetenschappen als het ware stelen moet, om zijn beroep en de belangen van zijn huisgezin niet te verwaarloozen, groote

mannen in uitvindigen geboren worden; terwijl dáár, waar de tijd door het gemakkelijker vervullen zijner behoeften ruim aangeboden wordt, de wetenschappen niet alleen niet beoefend worden, maar de vadzige mensch niets anders verrigt, dan zijnen tijd met eten, slapen, drinken, geeuwen en klagen in een' lusteloozen, meest liggenden staat door te brengen.

Waar het plantenrijk door geenen winter tot eenen staat van rust gebragt wordt, maar de planten altijd groen en werkzaam zijn, is de mensch altijd slapende; en waarlijk, dat dit ook met nuttige ondernemingen het geval in *Suriname* is, zal geen kolonist, die min bevoorregte landen bezocht heeft, ontkennen.

ACHTSTE AFDEELING.

VEETEELT EN EENE OPPERVLAKKIGE BESCHOUWING VAN HET DIERENRIJK.

EERSTE HOOFDSTUK.

WINSTGEVENDE VIERVOETIGE DIEREN.

§ 1. Inleiding. § 2. Savanes. § 3. Paarden. § 4. Steen- en Muilezels. § 5. Rundvee. § 6. Schapen. § 7. Geiten. § 7. Varkens.

§ 1. Inleiding.

Daar ik over de Surinaamsche veeteelt, den 17 Januarij 1831, in het Landbouwkundig Genootschap, onder de zinspreuk: *Prodesse Conamur*, te *Paramaribo*, eene verhandeling gehouden heb, oordeel ik het niet ongepast, dezelve hier met slechts weinige veranderingen te laten volgen.

Wel Edel Geboren Heeren!

Reeds sedert een' geruimen tijd (of wel sedert Februarij 1830) heeft men, bij het openen van de daar-

voor bestemde kist, daarin de aan dit Genootschap gerigte vraag gevonden: *Op welk eene wijze men de veeteelt in deze Kolonie zoude kunnen verbeteren;* eene vraag, welke van veel belang en, mijns bedunkens, de aandacht van dit Genootschap overwaardig is. Dan, deze veel omvattende vraag vereischt voorzeker eene breedvoerige, goed uitgewerkte beantwoording; en hoe zeer van mijne praktische onkunde in de koloniale veefokkerij overtuigd, zal ik het wagen, om te dien opzigte mijne gevoelens in het midden te brengen, en heb gemeend, daar mijne geringe krachten mij niet in staat stellen, deze belangrijke vraag op eene allezins waardige wijze te kunnen beantwoorden, dezelve tot een onderwerp van deze mijne verhandeling te mogen maken; terwijl ik niet twijfel, of hij, die deze vraag aan ons gerigt heeft en waarschijnlijk mede in ons midden is, zal deze mijne handelwijze billijken. Mogt dan dit mijn onvolkomen vertoog aanleiding geven tot het leveren van meer belangrijke bijdragen, ter bevordering en uitbreiding van dezen zoo belangrijken tak van nijverheid in de Landhuishoudkunde.

Na de toegevendheid voor het gebrekkige in dit mijn verslag van U, mijne Heeren, verzocht te hebben, vind ik mij verpligt, Ulieden nogmaals aan het doel van dit Genootschap te herinneren; namelijk: dat wij ons hier in een vriendschappelijk strijdperk bevinden, om langs dien weg de waarheid gezuiverd van de dwalingen, met verouderde gewoonten en vooroordeelen omhuld, te mogen leeren kennen en verspreiden. Aangenaam zal het mij dus zijn, beleefde teregtwijzingen of wederleggingen in dezen van het door mij aangevoerde te mogen ontvangen; terwijl ik van mijne zijde ten allen tijde bereid ben, om mijne stellingen te verduidelijken, of, voor zoo verre in mij is, de hierin voorkomende

duisterheden, hetzij door beknoptheid of door onvolledigheid veroorzaakt, op te helderen.

De bedoelde vraag, thans tot mijn onderwerp gekozen, was van den navolgenden inhoud:

» Daar het ontegenzeggelijk is, dat de veesoorten in
» deze volkplanting van eene veel slechtere hoedanig-
» heid zijn, dan in het noordelijke Europa en elders;
» zoo vraagt men, of er mogelijkheid bestaat, om de-
» dezelve te veredelen en te verbeteren? en zoo ja,
» welke middelen daartoe zouden behooren aangewend
» te worden?

(*Was geteekend*) V. N. A.

Ten einde dit onderwerp nu zoo duidelijk te behandelen, als waartoe mijne beperkte kennis van de koloniale veeteelt mij in staat stelt, heb ik gemeend, in de eerste plaats te moeten nagaan: *wat in het algemeen door veeteelt verstaan wordt, en in hoeverre dit op de veeteelt in de Kolonie* Suriname *van toepassing is.*

Ten tweede: *De veeteelt, zoo als dezelve tegenwoordig in de Kolonie bestaat, in deszelfs bijzondere onderdeelen na te gaan*, en

Ten derde: *Te onderzoeken, of er middelen bestaan, om deze teelt te veredelen en te verbeteren, en zoo ja, welke, en hoe die middelen aan te wenden.*

Onder de veeteelt, als de tweede hoofdafdeeling der voortbrengende Landhuishoudkunde, verstaat men de oppassing, verzorging, vermeerdering en veredeling van alle nuttige en winstgevende dieren. In de *Nederlanden* worden onder de veeteelt de runderen, schapen, varkens, gevogelte en bijen begrepen; terwijl men de paarden, als niet tot de veeteelt behoorende dieren, daarvan uitzondert.

Tot de Surinaamsche veeteelt vermeen ik te moeten begrijpen: *rundvee*, *schapen*, *geiten*, *varkens* en

gevogelte, als telende zich in de de Kolonie vrij sterk voort; terwijl er daarentegen geene paardenstoeterijen bestaan, zoodat dezelve, benevens *steen*- en *muilezels* van elders ingevoerd worden. En het is tevens eene merkwaardige bijzonderheid, dat geen vee of huisgedierte in *Guiana* te huis behoort.

Volgens den kundigen graaf DE BUFFON, worden hier, oorspronkelijk, zoo min het paard en de ezel, als koeijen, schapen, geiten of varkens gevonden; terwijl ook hier noch de hond, noch de kat, rat of muis te huis behoort: zeggende in deszelfs beroemde Natuurlijke Historie, dat deze, behalve vele andere dieren, hier alle uit andere landen aangebragt zijn.

Hoe groot was niet de verwondering der Mexikanen en Peruvianen, toen zij voor het eerst een' Spanjaard te paard zagen! meenende, dat paard en ruiter een enkel gedrogtelijk wezen was.

Dat het hier van elders aangevoerde vee, in een Land, waar hetzelve niet te huis behoort, en waar klimaat en moerassige gronden, planten en kruiden hetzelve vreemd zijn, minder edelsoortig is, dan in koudere gewesten buiten de keerkringen, ligt in den aard der zaak opgesloten. Ook wordt dit al dadelijk in den aanvang der gedane vraag erkend. »Daar het ontegenzeggelijk »is, dat de veesoorten in deze volkplanting van eene »veel slechtere hoedanigheid zijn, dan in het noorde»lijke Europa en elders;" enz.

Wij zullen dan deze waarheid als te bekend achten, dan dat dezelve eenig betoog zoude behoeven.

Het is dan ook eene even zekere waarheid, dat de onvolkomenheid der veeteelt in de kolonie *Suriname*, bij derzelver geringen omvang, zeer veel te wenschen overlaat; terwijl de slechtere hoedanigheden van het hier zijnde vee niet alleen in soort of ras bestaan, maar tevens aan deszelfs veronachtzaming, aan voedsel en oppassing moeten worden toegeschreven.

Dan, dit als inleiding, wat wij hier onder de veeteelt verstaan, genoegzaam zijnde, zullen wij tot ons tweede punt overgaan, en dit een en ander in afzonderlijke rubrieken meer van nabij beschouwen. Wij willen ons in de eerste plaats onledig houden met de savanes of weilanden in oogenschouw te nemen, en daarna in de afzonderlijke behandeling der onderscheidene veesoorten de stalling nagaan, waarbij wij tevens van de zorg, oppassing en voortteling spreken zullen.

§ 2. Savanes.

De *Savanes* (*) of weilanden zijn in een Land, alwaar geen winter heerscht en het gras door geene gure sneeuwjagten bedekt wordt, maar waar men in tegendeel altijd een' heeten zomer heeft, zelfs ook nu, terwijl de voedselplanten welligt in het noordelijke *Europa* op derzelver wortels dood vriezen, en de wateren met ijs bedekt zijn — het kleumende en hongerende vee den landman door deszelfs geloei tot stalling aanspoort, altijd groen en altijd weilanden; want in een dusdanig Land, alwaar het plantenrijk nimmer rust vindt, behoeft men geen hooi tegen den schralen wintertijd te vergaderen, wijl het vee hier altijd (behalve des nachts, en de paarden nimmer) grazende blijft: zoodat de graslanden hier in geene wisselende hooi- en weilanden verdeeld worden.

Over het algemeen hebben de *savanes* een zeer verwilderd, woest aanzien, op welke (bij eene zeer slechte — sommigen zelfs geheel zonder waterlozing) eene menigte schadelijke planten en kreupelhout groeijen, schietende in een' volkomen' natuurstaat als van zelve op; terwijl bij velen volstrekt aan

(*) *Savane* of *Savanne* beteekent eene opene vlakte, welke benaming van het Spaansche *Savanah* afkomstig is.

geen onderhoud, veel minder aan verbetering der weilanden gedacht wordt.

Ook in de *Nederlanden*, alwaar men eenig vee op groote bouwplaatsen heeft, of de graanbouw de hoofdzaak uitmaakt, ziet men eveneens veel ellendig verwaarloosd vee; vooral op de anders zoo vruchtbare polders aan den *Dollard*, doordien men zich daar meer, als eerste Hoofdafdeeling der voortbrengende Landhuishoudkunde, met den plantenbouw, dan met de veeteelt bemoeit, zoodat de laatste als een bijspel beschouwd wordt: geen wonder dus, dat dit in eene nog grootere mate in de Kolonie *Suriname* het geval is, alwaar de kultuur van suiker, koffij, katoen, kakau en indigo de hoofdzaak is, en de aankweeking of veeteelt slechts als een huishoudelijk voordeel beschouwd wordt. Daarbij hechten sommigen zich aan het denkbeeld, dat de veeteelt hier niet te verbeteren is. Wijst men nu de bestaande gebreken aan, dan is het: »Och, »dat kan men in dit land niet anders hebben; *veel »koeijen, veel moeijen!* Ook is alle verandering »geene verbetering; het is in mijn' tijd nooit anders »geweest, en het zal op deze nu bestaande wijze mijn' »tijd ook wel uithouden. Ook kan men de Negers aan »die nieuwigheden niet gewennen; zij zijn, zoo al »geene wreede tirannen voor het vee, ten minste om bo»ter en kaas te maken te vuil en te lui, en men zoude »het hier toch nimmer zoo goed kunnen hebben, als »het thans van *Holland* ingevoerd wordt. Met zich »daarmede af te geven, zoude men ligtelijk iets aan de »hoofdzaak verzuimen, en alzoo schade voor de hand »hebben.” Dat er nu in dit tegengevoerde vele waarheden liggen, zal wel niemand ontkennen; dan dit neemt niet weg, dat de hier genoemde kweek (veeteelt) met weinig moeite en op eene min kostbare wijze zeer veel zoude kunnen worden verbeterd, zonder aan het hoofdgewin te kort te doen.

Vooreerst zoude men, mijns bedunkens, vooral het rundvee kunnen veredelen en meer winstgevende doen zijn, wanneer men de moeras- en zwampachtige *savanes* door greppels, van eene zeer vlakke helling (om ook die laagten gras te doen geven), in smalle bedden verdeelde, ten einde de waterplassen en poelen te doen droog loopen, die nu niets dan schadelijke waterplanten, vlotgras, enz., waarvan het vee zeer vermagert, voortbrengen; terwijl het verhitte vee en de varkens deze plassen nu in bijna grondelooze modderpoelen doen verkeeren. Ook hier kan men zeggen, dat het vee met vijf monden eet, namelijk, buiten den gewonen, met vier pooten, alhoewel er op zulke waterrijke weiden door iederen poot meer vertrapt wordt, dan het vee werkelijk nuttigt. Ook is proefondervindelijk (echter door de natuur, zonder menschelijke hulp of kunstbewerking) bewezen, dat de *arrosering*, of het onder water zetten van effene, met goede waterlozing voorziene *savanes* eene ongemeene vruchtbaarheid aan den bodem en smaak aan het gras geeft. Hij, die daarvan de sprekendste bewijzen verlangt, begeve zich slechts met den aanvang van den droogen tijd naar *Para*, en beschouwe de lage, onder water gestaan hebbende *savanes* van *Onoribo*, *Overtoom* en andere, hoe veel edeler en voedzamer het gras op die vruchtbare laagten groeit, dan op de drooge, niet onderloopende heuvels. En met hoe veel voordeel zoude men de gunstige natuur door eenige kunstbewerking kunnen te hulp komen, door de laagten met goede greppels in effene bedden te brengen, opdat er geene waterplassen zouden kunnen achterblijven; want deze geven bij uitdrooging vilt en korst, gelijk men op de *savanes* der indigoplantaadje *Hanover* zien kan. En met welk voordeel zoude men hier de heuvels met gier kunnen bevochtigen, door middel van een' dus-

danigen bak, als door wijlen mijnen vader op het *Rui-gezand* is ingevoerd geworden (*).

Ten tweede: zoude men de nu in akkers verdeelde en van goede waterlozingen voorziene *savanes* van het daarop groeijende kreupelhout, biezen en allerhande hoog onkruid, dat niet alleen niet voedende, maar zelfs zeer schadelijk is, doordien het edelsoortige gras daaronder versmoort of niet aanslagen kan, moeten uitroeijen. Het *waaijen* (afkappen) van dit hooge wied, bij een' meer droogen bodem, doet reeds van zelve uit de natuur de edele voedselplanten vermenigvuldigen; waarin men de natuur met zeer weinige moeite en geringe kosten, door de weide in den kleinen regentijd met Europeesch gras en klaverzaden te bezaaijen, behulpzaam zoude kunnen zijn. En om dit waaijen of schoon houden der *savanes* gemakkelijk te maken, zoude ik voorstellen, een paar *zichten* (welke in *Vriesland* kant en klaar slechts 5 guldens het stuk kosten) te laten overkomen en de Negers het gebruik van *zicht* en *striklat*, in plaats van het vermoeijende kappen met *dulhouwers*, te laten leeren; hierdoor zouden zij minder behoeven te bukken, gemakkelijker werken en bij eenige oefening voorzeker driemaal meer, dan met een' houwer kunnen afwerken.

Ten derde: zoude men de verwoesting, die de varkens in de *savanes* aanrigten, moeten beteugelen; thans laat men dezelve bij geheele troepen, ongeringd, volkomene vrijheid, komende uit hunne rustplaatsen, namelijk modder- en slijkkuilen, naar het hooge drooge gedeelte der *savane*, alwaar zij den grasrijken grond

---

(*) Zie J. A. UILKENS, Handboek van Vaderlandsche Landhuishoudkunde, Hoofdstuk XXI, § 648, en den door denzelfden Hoogleeraar uitgegeven' Ommelander Almanak voor het jaar 1805, bl. 7, noot.

omwroeten, en op die wijze, ter verkrijging van wortelen en ander voedsel. de geheele oppervlakte het onderste boven keeren.

Ten vierde: is het een hoofdbezwaar, door welke de kweek of veeteelt in de kolonie *Suriname* niet veredeld wordt, dat aan de meeste directeuren op plantaadjen het houden van vee half ter sluik en half openlijk door derzelver patronen toegestaan wordt; deze vergunning bepaalt zich meestal voor eigene consumtie, zoodat de revenuen daarvan niet aan de eigenaren van de plantaadjen verantwoord worden.

Ook is het aan de meeste directeuren verboden, om het overtollige hunner kweek aan de steeds rond kruisende slagers van *Paramaribo* te verkoopen, zoodat hierdoor alle pogingen, om de veeteelt te veredelen en te vermenigvuldigen, vernietigd worden; en het is dus ook niet te verwonderen, daar het op sommige plantaadjen alleen aan den directeur geoorloofd is, om bij verandering van administrateur, nieuw jaar, of andere feesten, een vaarsje te slagten, dat er aan het hier gebruikelijke woord *gecrepeerd* (*) eene vrij ruime beteekenis moet worden toegekend. Ook spreekt het van zelf, dat dáár, waar de plantaadje en de directeur beide kweek of veefokkerij hebben, de *tijger* altijd de beesten van het effekt zelf en nimmer van den directeur doodslaat; en om het vee daarvan vrij te waren, diende men hieromtrent eene ruimere bepaling te maken, wijl men den tijger zelfs met de kunstigste trappen niet vangen zal. Men geeft, bij voorbeeld, den directeur, boven eigen gebruik van vleesch en melk, een zeker aandeel in de kweek; de administrateuren of eigenaren kunnen den staat der veeteelt in de maandlijsten

(*) Welligt afkomstig van het Fransche *Crever* of het Duitsche *Crepieren*.

doen verantwoorden en, op de plantaadje komende, de *savanes*, *koe* en *varkenspennen*, eveneens als de *suiker*, *koffij*, *katoen*, enz. revideren. Deze inrigting beschouw ik als veel tot den lust, om het hier zijnde vee te veredelen en vermenigvuldigen, te zullen bijdragen; het belang — het zoo zwaar wegende *eigenbelang* is toch van de meeste onzer menschelijke handelingen de voornaamste en krachtigste drijfveer.

Thans, nu de directeuren geene kweek verkoopen mogen, hebben zij toch voor zich zelve en voor kleine mededeelingen aan anderen genoegzaam; en bezigden zij eenige Negers, om de *savanes* door greppels en kleine trekkers te verbeteren, dan zoude de grootmeester al spoedig in het denkbeeld verkeeren, dat de directeur zich meer uit *eigen belang* aan de kweek, dan aan de hoofdzaak gelegen liet liggen.

Waren hier nu meer eigenaren in de Kolonie, die zelve op de plantaadjen woonden, dan zoude de veeteelt veel meer aanmoediging vinden; ja, dan zoude men de wildernissen der *savanes* in grasrijke weilanden zien herscheppen en middelen zien aanwenden, om de thans bestaande veesoorten te veredelen. Door goede waterlozingen zouden de weiden meer droog worden, en de grond zoude eene meerdere vastheid bekomen, daar het rundvee er thans in den regentijd tot over de knien in wegzinkt, het land ongezond maakt en het gras vertrapt; hetwelk op de hooge drooge dammen van de niet te zoute kleilanden, waarop nu het beste gras groeit en het vee zoo gaarne graast, nimmer het geval is. Daarbij zetten de half verdronkene gronden in droogen tijd eene papkorst, die zoo hard als steen wordt en eindelijk in stukken en brokken scheurt; terwijl het gras op deze onvruchtbare, halfgebakkene tegels sterft en eene kale, onvruchtbare vlakte vertoont, welke, voor lucht- en warmtestof gesloten, door het hongerende

vee verlaten wordt, dat zich nu met de bladeren van het lage kappewierie behelpt, krijgende 's avonds, te huis gekomen, op sommige plantaadjen niets en aan de stad een handje vol bananneschillen.

Niets veredelt en vermenigvuldigt meer de voedselplanten, dan den grond, waarop zij groeijen, van goede waterlozing te voorzien. Waarlijk, deze hier veronachtzaamde bron van vruchtbaarheid kan niet te veel worden aangeprezen: en de grond hierdoor eenmaal eene zekere vastheid bekomen hebbende, zal ook het digt trappen der greppels of voren spoedig ophouden en het groeijen van kreupelhout en ander hoog wied van dag tot dag verminderen; wanneer men alsdan tevens de varkens het wroeten belette door hen te ringen, dat is: de varkens op twee plaatsen een' ijzer- of koperdraad door den snuit te steken en, dien om elkander draaijende, de scherp gemaakte punten opwaarts te buigen, welke hen bij het wroeten dadelijk in den neus steken, zijnde echter, niettegenstaande deze verhindering om te wroeten, genoegzaam in staat, om zich het benoodigde levensonderhoud te kunnen verschaffen. Door dit ringen dan zoude men mindere opene plaatsen in den grond vinden, in welke de vogelen thans verschillende bessen, zaden en steenen overbrengen, ten gevolge waarvan de *savane* weldra na eene halve kappewierie gelijkt. Echter heb ik hier door menigen AGRICOLA VETERANUS hooren beweren, dat het wroeten der varkens meer voor-, dan nadeelig voor de weilanden in deze Kolonie was, en dat zij de *savanes*, om de weide te verbeteren, wel eens met de tjap omsloegen; dat het ringen der varkens hier geene gewoonte (en dus van zelve verwerpelijk) was, dewijl men in dat geval aan de varkens ook toevoeder zoude moeten geven, daar zij zich nu den kost zelve wisten te verschaffen, en dergelijke redeneringen meer. Dan,

dit wroeten in de *savanes* mag voor den groei der waterplanten in moerassen voordeelig zijn, op hooge, vaste plaatsen is het zeer nadeelig en doet het edelsoortige, daar groeijende voedergras verdelgen, ofschoon anders op dusdanige plaatsen, gelijk ik met eigene oogen gezien heb, het breede voedzame *meergras* (*) (*Holcus Lanatus*) en de weelderige *wilde klaver* (†) groeijen en het land hier gretig door het vee afgeweid en kaal gehouden wordt, wordende tevens van alle onkruid zuiver gehouden; welke groene, met kort gras begroeide plaatsen overal een bevallig aanzien en eene goede *gezonde huid* hebben, eveneens als de beste onzer vaderlandsche weiden. (Door eene *gezonde huid* verstaan onze landlieden eene kale weide, vol jonge spruiten van edelsoortig gras en klaver; welke planten krachtig tegen het hier zoo gretig grazende en haar onder de schaar houdende vee opgroeijen.) Over de zware moergronden strooit men levendigen kalk, welke de zure grassoorten doet verdwijnen en betere soorten, als ook klaver in de plaats doet komen (§), welk een en ander men tevens door zaaijing van gras- en klaverzaden, alsmede door dunne overstrooijing van mest, asch of aarde ongeloofelijk veel zoude kunnen verbeteren. Hoe willig zouden de edele voedzame planten zich op droog liggende *savanes* laten aankweeken, en hoe gemakkelijk de zwampplanten, biezen en hooge ruigten, onder welke het gras verstikt,

(*) Eene Duitsche benaming — bij ons *paardengras* geheeten.

(†) Eene *wilde klaver*, zijnde eene soort van *Trifolium Procumbens*, welke een fijn blad en een' bruinachtig gelen bloesem heeft. Witte klaver heb ik nergens in de Kolonie gevonden.

(§) Vergelijk DAVY, Agr. Chem., § 369.

met de giftige heesters te weren zijn! Immers, wanneer wij het oog op deze giftige gewassen vestigen, welke eene heilzame en gelukkige inrigting ontwaren wij ook dan in de natuur, daar paarden, ezels, runderen, schapen, geiten, varkens, alle bijna even veilig tusschen de giftplanten loopen te grazen en geene derzelven aanroeren. Deze belangrijke, alhoewel bekende daadzaak verdient voorzeker onze grootste opmerking en bewondering. In de maand September van het gepasseerde jaar mij op den houtgrond *l'Inquietude* bevindende, wierpen wij uit een' *Gujavaboom* nu en dan eene dezer vruchten tusschen eene groep hongerige varkens, welke dezelve al bijtende met eene ongemeene graagte opvraten. Onder den *Gujava* groeide een heester, beladen met eene even groote gele vrucht, als de *Gujava*, zijnde de giftige *Wintje bobbie;* doch, nu eens bij afwisseling eenige dezer giftige vruchten onder de *Gujava's* tusschen de vechtende varkens werpende, gelukte het ons echter nimmer, dat er een eenige dezer vruchten aangebeten werd, zoodat deze dadelijke onderkenning, bij den haastigen aanval, waarlijk in het anders ruwe, onbezorgde varken opmerking verdiende. Het is geene mindere bijzonderheid, dat de mieren eene schuilplaats zoeken onder die giftplanten, welke het vee ongemoeid laat; eveneens als de *banannebek* (zie in deze Afdeeling Vogels), veiligheidshalve, bij voorkeur en genoegzaam altijd zijn nest bouwt aan zulke boomen, in welke de *wassie-wassies* of *bruine marabonsen* (eene allerkwaadaardigste soort van wespen) hare nesten reeds gevestigd hebben.

In vele *savanes* vindt men de giftige *donkeen* (*),

(*) Dezelfde plant, waarvan wij in de 3de Afdeeling, 2de Hoofdstuk, gesproken hebben. VON SACK noemt de-

zijnde eene heesterachtige plant van eene manslengte hoog, welker kort geringde stam, even als de kalmuswortel, graauwachtig, donkergroen van kleur is, zijnde twee à drie duimen in middellijn. Deze plant heeft lichtgroene, gedraaide bladeren, even als die van de *puispompen*, die bij ons in de slooten groeijen, welker lange, vleezige bladeren om en bij elkander even als die van de *tulpen* opschieten. De *donkeen* plant zich door stukken van derzelver stam of takken voort, en heeft eene prachtige, lichtgele zaadspier, van gedaante als die van de *maïs*, echter niet langer en slechts half zoo dik als eene kleine pink, waarvan de geheele omtrek met zeshoekige vlakten, zoo groot en regelmatig als de buizen in het werk der honigbijen, omgeven is. Volgens BLOM (†), zoude het hier van vretende vee, hetzij *paard*, *koe*, *schaap* of *varken*, binnen de zes uren tijds dood zijn, en het is onder deze giftige heesterplant, dat de *groote zwarte veldmieren* veelal hare nesten bouwen, aangezien zij daar nimmer door het vee gestoord worden; van deze hare vreedzame verblijfplaatsen maken zij nu breede slingerpaden door de *savanes*, op welke paden niets dan de kale grond te zien is, zijnde het gras door deze altijd werkzame mieren afgebeten en weggevoerd geworden, dragende met een' ongeloofelijken ijver de bladeren, die wel viermalen de grootte van de mier overtreffen, naar hare nesten; zoodat zij hierdoor zeer veel nadeel aan de hoogere gedeelten der *savanes* toebrengen. Het is dus van groot belang, om de *savanes* te laten waaijen

---

dezelve, D. II, blz. 164, verkeerdelijk *tunkin*, en doctor WOELFING, die in 1811 eene bloeijende *donkeen-plant* met eene botanische beschrijving aan Prof. BRUGMANS, te *Leiden*, zondt, noemt dezelve *arum venenatum Surinamense*.

(†) Zie de noot op bladz. 71.

(kappen), het onkruid en hooge dorre gras te laten vellen en de drekstoffen van het vee door kleine Kreolen (hier in de Kolonie geborene kinderen) met *bakstes* te laten verzamelen op de kale, dorre plaatsen te doen dragen, en aldaar met schoppen (vooral in den regentijd) uit elkander te laten slaan.

Het is tevens zeer nadeelig, om het vee door elkander jaar in jaar uit op een groot veld te weiden; men dient de *savanes* in drie à vier deelen te verdeelen, ten einde het vee nu en dan te kunnen verweiden; terwijl men het afgeweide veld alsdan dadelijk waaijen laat, zoowel de oude onsmakelijke bossen gras, als het onkruid zelf, waarna men er de schapen en geiten injaagt. Dat deze dieren, wier adem het gras onsmakelijk maakt en als het ware verpest, de runderen nimmer moeten voorgaan, is eene te algemeene bekende waarheid, om daarover uit te weiden.

Ook heeft in de Kolonie *Suriname*, ten opzigte der weilanden, hetzelfde plaats, wat bij ons in de *Nederlanden* het geval is, namelijk: hoe schraler, zandiger land, hoe zuiverder en beter het drinkwater is; daar zware kleilanden gemeenlijk zwavelachtig en ziltig zijn, waardoor men er dikwerf niets dan brak en troebel water vindt. Op het zand vindt men nu in tegendeel niets anders, dan dorre struiken en onvoedzaam gras; terwijl men op de ziltige kleilanden de uitmuntendste weiden en voedzaamste planten en grassoorten aantreft. Zoo heeft men, bij voorbeeld, hier in de Kolonie de schraalste en onvoedzaamste *savanes* op de zandige heuvels in boven-*Para*, alsmede aan het zandige cordon op *Gouverneurslust* en elders, maar tevens het overheerlijkste drinkwater; de beste weilanden nu heeft men daarentegen op de zwavelachtige en ziltige *Parwa-* en *Mangrove*-gronden, bijlangs de zeekust en beneden-rivieren, maar het water

is er overal slecht. Dan, niettegenstaande dit, worden de runderen van de *Nickeri* wel een derde zwaarder, dan die van *Para.*

Ik heb dan ook, ter beproeving, of men op de zachte landen (veel met die van *Drenthe* overeenkomende) geene voedzamer planten zoude kunnen aankweeken, herhaalde malen *smeer-ray* of *ray-gras* (*Lolium perenne*), na vooraf den grond te hebben laten omspitten, gezaaid, echter telkens met een ongelukkig gevolg, hetwelk ik meer aan de bedorvenheid van het zaad, dan wel aan den bodem, of het klimaat dezer Kolonie heb toegeschreven. Dan, het *bahamagras* (bij sommigen verkeerdelijk, welligt naar het glas, *Boheemsch gras* genoemd) laat zich hier met zeer veel gemak aanplanten en groeit hier op de klei- of mangroegronden ongemeen weelderig, zijnde een alleruitmuntendst en zeer gezocht schapenvoeder. Dan, ik ben, door gunstige medewerking van een' mijner hier wonende vrienden, onlangs in het bezit gesteld van drieënveertig soorten van voederplanten en graszaden, welke ik op twee verschillende grondsoorten gezaaid heb.

De eerste zaaijing van den 20 en 21 December van de vorige maand heb ik in de voorstad Zeelandia, op een' *schralen, zandigen, met schulpen vermengden grond* beproefd; hebbende ik aan ons geacht medelid, den Heer DIJKMAN, op *à la Bonneheure*, op de kleiachtige gronden dier plantaadje de andere proefneming opgedragen; wenschende spoedig in staat te zijn, de uitkomst dezer hernieuwde proeven aan dit Genootschap te kunnen mededeelen; terwijl ik de vrijheid neem, hierbij over te leggen, onder sub Litt. A, eene lijst van de uitgezaaide zaden.

Onder het savanegras en onkruid vindt men hier, en vooral in *Para*, een zeker breedbladig gras, hetwelk een lief blaauwbladig bloempje draagt, bestaande

uit drie blaauwe blaadjes, onder welke men drie zeer fijne witte vindt; uit het midden dezer bloem verheffen zich vijf à zes zeer fijne geel gekopte zaadstijltjes. Dit altijd groene gras wordt door geene sterke regens of langdurige droogten verdelgd, en bloeit bijna altijd, waardoor het in *Suriname* den naam heeft van *Gado déde misa déde* (als God sterft, zal ik ook sterven). Van daar, dat dit bloempje in een *bouquet*, aan de vriendschap gewijd, zoo gezocht is. Echter geloof ik, dat het meer door varkens, dan eenig ander vee, als voedsel genuttigd wordt.

Behalve de verbeteringen, aan de *savanes* en de grassoorten toe te brengen, was het, mijns bedunkens, ook zeer wenschelijk, dat men de veesoorten zelve zocht te veredelen. In de *Nederlanden* wordt van Gouvernementswege in de goede keuze van dekhengsten en springstieren voorzien; ook hier zoude het zeer nuttig en wenschelijk zijn, dat men zich meer op het bezit van goede springstieren toelegde. — Het is vooral hier eene dagelijks zigtbare waarheid, dat kinderen van het vrouwelijke geslacht, in ligchamelijke hoedanigheden, meer naar den vader, en die van het mannelijke geslacht meer naar de moeder aarden; van daar ook, dat de meisjes van een' blanken vader, bij eene zwarte moeder verwekt, altijd blanker zijn, dan de jongens. Ditzelfde vindt nu in zoo verre met de dieren plaats, dat de koe- of kuikalveren meer in kleur van haar en ligchamelijke schoonheden van den springstier hebben aangenomen, dan van de koe, en omgekeerd met de bulkalveren; en van daar, dat schoone, welgebouwde stieren voldoende zijn, om uit een onedeler ras fraaije koeijen te bekomen.

Men konde door vereenigde pogingen de veeteelt zoo zeer uitbreiden en veredelen, dat men ook aan de Negers eene zekere hoeveelheid vleesch konde uitdeelen.

men zoude eene menigte ongelukkige ziekten voorkomen, wijl de zoute bakkeljaauw niet alleen verschrikkelijke huidziekten en bijna ongeneeslijke zeeren veroorzaakt, maar zelfs, volgens sommige geneeskundigen, met *jas-* en *boasi*-besmetten dood geboren worden, gelijk ook de zoo afzigtelijke *Elephantiasis*, zijnde veelal een gevolg op de hier zoo veelvuldig zijnde *roosbeenen;* en men zoude deze verbetering kunnen daarstellen, wanneer men dit slechts wilde. En door dezen tak van koloniale nijverheid uit te breiden, zoude hier eene bron van algemeen welzijn geopend worden; terwijl ik met cijferletters bewijzen wil, dat wel verzorgde koeijen jaarlijks, naar de tegenwoordige prijzen van vleesch en melk, 100 pCt. opbrengen. Eene goede melkgevende koe, welke 80 à 90 guldens kost, brengt deze som binnen twaalf maanden weder op. Dan, om het doel der veredeling en vermeerdering der veesoorten te bereiken, dienen de belanghebbende veehouders zelve de koe het eerst bij de hoorns te pakken, door de ware middelen van verbetering in praktijk te brengen.

Doch dat wij, duidelijkheidshalve, thans overgaan met het vee in deszelfs onderscheidene soorten te beschouwen.

§ 3. Paarden.

Ofschoon de *paarden* eigenlijk niet onder de veeteelt begrepen worden, en ook in de Kolonie *Suriname* geene paardenstoeterijen bestaan, zullen wij dezelve evenwel met een paar woorden boven aan plaatsen.

De meeste paarden dezer Kolonie heeft men hier van de *Nederlanden* en uit *Noord-Amerika* aangevoerd, wordende, jong zijnde, slechts voor weelde als koets- en rijpaarden gebruikt, ofschoon de rijwegen hier zeer beperkt zijn, daar men slechts weinig meer, dan

de straten van *Paramaribo* berijden kan; buiten de stad zijn dezelve veelal slecht (oneffen) en verliezen zich al zeer spoedig in struiken en bosschen. Deze nog bruikbare wegen bepalen zich veelal tot die, welke naar *Poelepantjesbrug* en het pad van *Wanica* gaat, den nieuwen en ouden weg naar *Kwatta*, de laan van de plantaadjen *Tourtonne* en *Ma Retraite* en verder langs eenige plantaadjen benedenwaarts de rivier *Suriname* tot tegen over het fort *Nieuw-Amsterdam*. Zoo vindt men ook aan sommige wel bebouwde rivieren en kreken, zoo als de beneden-*Commewijne*, de *Warappakreek*, *Matappica-* en *Motkreken*, alsmede in de beide *Nickeri-Distrikten*, eenige wegen van de eene naar de andere plantaadje. Echter zijn die wegen, doordien men over rivieren en kreken geene bruggen of schouwen heeft, ook spoedig door de hier veelvuldig zijnde wateren afgesneden, zoodat dezelve niet met elkander corresponderen, biedende hem, die vermaak in het rijden zoekt, niet dan eene zeer bekrompene uitspanning aan, vrij gelijk aan eene wandeling aan boord van een wachtschip: om welke redenen men dan ook meer met fraaije *tentbooten* of *tentcorjalen* en *pontjes* reist, waarvoor dit rivier- en kreekrijke Land veel meer geschikt is, dan wel per as of te paard.

Doch keeren wij tot de paarden zelve terug. Het voor *Suriname* meest geschikte paardenras is dat van *Noord-Amerika*, doordien hetzelve spoediger aan *maïs* en ander Indisch voedsel gewoon is, dan het vaderlandsche ras. Ook zijn die paarden beter bestand tegen klimaat en vermoeijingen, niettegenstaande de Nederlandsche en vooral de Engelsche veel grooter, forscher en fraaijer zijn. Dit waren ook de redenen, waarom de Heeren Bewindhebberen der Westindische Kompagnie den invoer van eenige levensmiddelen in deze Kolonie aan de *Noord-Amerikanen* (destijds nog

Engelsche volkplantelingen zijnde) toestonden, mits telkens bij de invoering van iedere scheepslading een Noord-Amerikaansch paard bij de Carga mede te brengen.

Thans neemt de invoer uit de *Nederlanden*, niettegenstaande de prijzen hoog zijn, en men zes à zevenhondend guldens zelfs voor ongave paarden betaalt, van jaar tot jaar toe, zoodat derzelver talrijkheid in de Kolonie merkelijk vermeerderd is.

Het voeder van koorn of banannen moet hier altijd met gesneden gras vermengd worden, opdat zich het meel in de maag der paarden niet tot een' bijna onverteerbaren koek zet; het haksel houdt het voeder los, en geeft opening aan hetzelve ter indringing van het verteringspeeksel.

Ook is oud gesneden gras, dat reeds hooiachtig geworden is, zeer nadeelig voor de paarden (*), hetwelk door vermenging met water en een weinig fijn zout veel verholpen wordt.

Ten opzigte van het drinkwater dient men vooral, wat de paarden aanbelangt, voor zuiver en versch water te zorgen.

Ook het paard is, zoo wel als de hond, ongemeen vatbaar voor zielsaandoeningen, welke niet alleen een' onbeperkten invloed op deszelfs vrolijkheid en opgeruimdheid uitoefenen, maar tevens de gezondheid zeer veel benadeelen; en daar een Neger weinig liefde voor zijne kinderen koestert, zal hij die in het geheel niet voor het hem vertrouwde vee gevoelen en geen acht op hetzelve geven.

Eene menigte van de hier uit de *Nederlanden* aangevoerd wordende paarden neemt weldra eene treurige houding aan, door den kop en de ooren te laten han-

(*) Journal d'Economie rurale et domestique.

gen; zij worden dompig en sterven. Ook het paard wil aangemoedigd en opgebeurd worden, en het tegendeel in de Kolonie plaats vindende, laat zich het paard (de ongenegenheid zijns meesters gevoelende) hier minder gezeggen en bestieren, dan daar, waar men hetzelve aanspreekt en van het noodige verzorgt. Tot hoe verre weten de *Arabieren* door een' gemeenzamen omgang hunne paarden niet met woorden te besturen!

Bovendien worden de paarden in de Kolonie *Suriname* veelvuldig door groote vleermuizen uitgezogen en mager gehouden. Het beste middel hiertegen is, om een' ouden *bokkeram* bij dezelve in den stal te binden, welks stank deze stinkende tweeslachtige dieren niet verdragen kunnen, terwijl die voor de paarden zelve, vooral wanneer zij den droes hebben, zeer heilzaam is. Ook hebben de paarden bijna nimmer rust van vliegende insekten van alle soorten; zoodat het in een Land als *Suriname* zeer ondankbaar en liefdeloos is, om de paarden van hun eenig wapen tegen de steeds aanvallende vliegen en het ongedierte, welker getal legio is, door het wegnemen van den staart, te berooven.

§ 4. Steen- en Muilezels.

Steen- en *muilezels* (welke laatsten van een paard en een' ezel voortgebragt worden en onvruchtbaar zijn) worden ook in de Kolonie *Suriname* niet aangeteeld, maar, ofschoon thans zeer zelden, van de *Antilles*, alsmede van *Buenos-Ayres* aangevoerd.

Steenezels, die klein en koppig zijn en zeer lange ooren hebben, worden in de Kolonie weinig gevonden, en zijn te gelijkvormig aan die van *Europa*, om daarbij stil te staan.

Zuid-Amerikaansche muilezels vindt men hier daarentegen veelvuldig, wordende in de stad *Para-*

maribo uitsluitend gebruikt voor de karren (wagens voor pakgoederen met vier wielen vindt men hier niet) als trekdieren gebruikt; terwijl men dezelve op de plantaadjen, alwaar men beestenwerken heeft, voor de suikermolens gebruikt (*), alwaar men tevens tot dat einde, althans op de plantaadje *Wayampibo*, ook ossen bezigt.

Bijna alle te lossen en te laden goederen en produkten van de ter reede liggende schepen worden met barkassen, sloepen en overdekte ponten af- en aangevoerd, terwijl eenige karren (met twee wielen en een kret en met een' muilezel bespannen) voldoende zijn, om de goederen van en aan de waag, naar andere landingsplaatsen en aan boord der schepen te brengen. Plantaadjeprodukten komen met ponten aan de waag.

§ 5. Rundvee.

Het *Rundvee* is hier grooter en zwaarder van stuk, dan dat van *Java*, hebbende in ligchamelijken vorm tevens meer overeenkomst met het vaderlandsche ras.

Hetzelve is meerendeels ros- of roodachtig vaal van haar, en het meerendeel is spril van kroon, dat is, met steil opstaande horens, terwijl die van anderen klein en zeer sterk gebogen zijn; zulks vindt voornamelijk plaats met het mindersoortige *Braziliaansche* ras. Ook is de ruggestreng van deze soort even voor het kruis zeer sterk ingedrukt, zoodat de rug aldaar eene aanmerkelijke laagte heeft. Het meer algemeen en beter ras is van *Noord-Amerika* afkomstig, waaronder men vooral fraaije, zware en vette beesten vindt, inzonderheid op de kleilanden van de zeekust, zijnde het meer binnenlandsche vee veel kleiner en armoediger. Echter zoude de verplaatsing van dit vee naar de kleilanden aan

(*) Zie de 3de Afdeeling, Suiker.

de monden der rivieren en kreken van een goed gevolg zijn; want het is eene stellige waarheid, dat het vee, van slechte naar goede en vette gronden gebragt, veredelt, hetwelk met de planten het omgekeerde geval is.

Volgens eene Verhandeling over het Rundvee, door den kundigen en met roem bekenden landman G. REINDERS (*), zijn dit eenige hoofdhoedanigheden van een schoon ras van rundvee, namelijk: de koe, van achteren aangezien, moet langs de zijden van boven naar beneden tot op de hielen regt zijn en op regte, welgespierde pooten staan, versierd met sterke, zware knien, breede waaijen en groote voeten, een' langen staart met een' grooten witten kwast: moetende verder over het geheele lijf digt van leden en met matig vleesch, plat van staartbeen, fijn van heupen, rond en lang van ribben, breed en diep van borst en welgezonken van lijf zijn, benevens een' breeden, regten en van weerszijden welaangevulden, sterk gespierden rug met een' korten, dikken hals, en luchtig gebogen' kop hebben; een groote en langwerpig vierkante uijer met vier regt neerhangende spenen, wit van kleur en wat verre naar achteren geplaatst, versiert bovendien bij uitnemendheid eene koe. De kleur van het haar is in de provinciën *Groningen* en *Friesland* aan eene zekere mode of een' zoogenoemden smaak onderworpen, welke onder de landlieden heerscht, en heeft er niet zelden eenen zoo grooten invloed op uitgeoefend, dat men om de kleur van het haar een' van ligchamelijke bouworde schooneren stier ontmande, en een' minder welgebouwden stier aanhield. De zwartblaarde, de roodbonte, de blaauwbonte en de gevlekte witbonte worden in de noordelijke provinciën voor de schoonste gehouden.

(*) Zie Verhandelingen van de Maatschappij van Landbouw te *Amsterdam*, D. III, St. I.

De springstieren, tot welk edelsoortig ras wij ons in deze Kolonie in de eerste plaats te bepalen hebben, moeten een' korten, dikken kop en veel wit haar, schoone, heldere oogen, een breed voorhoofd, lange fijne, goed staande horens, een' sterken en vleezigen hals, eene breede borst, sterke schouders, zware, vleezige lenden, zware achterpooten, eenen lichtkleurigen, niet begroeiden balzak, eenen lossen, moedigen gang hebben, en niet vóór het derde jaar tot bespringen toegelaten worden. Het is een volstrekt vereischte, om de overtollige jonge stieren te ontmannen, en dit moet geschieden, wanneer het bulkalf 3 à 4 weken oud is; wordt de ontmanning gedaan, wanneer het dier nagenoeg volwassen is, dan heeft de vormdrift den groei van het dier reeds gewijzigd: deze te laat ontmande stieren noemt men in *Noord-Nederland* bulossen, hebbende onsmakelijk vleesch, maar zijnde de geschiktste trekdieren.

Ten einde niet te breedvoerig te worden, zullen wij thans slechts zeer kort over de *zuivelbewerking* spreken. — In de Kolonie *Suriname* worden de koeijen slechts ééns per dag (des morgens) gemolken, en niet langer, dan gedurende den tijd, dat zij hare kalveren drenken; gelijk ook in de *Oostindiën* plaats vindt. Over het algemeen geven de koeijen weinig melk, ofschoon meer, dan de leelijke koeijen van *Pava*. Ook hier kernt men eene soort van boter, hetwelk meestal geschiedt, door de melk eenen geruimen tijd in eene stoop te schudden, en men rekent, dat zes gallons melk één pond boter geven, of ook twee kaasjes, ieder van vier ponden (Trooisch gewigt).

Nergens, waar ik mij ook in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen, veel min in de Engelsche of Fransche koloniën, bevonden heb, kan ik zeggen, andere dan reuzelachtige, witte, smerige boter te heb-

ben gezien; terwijl het Moederland, ten opzigte der zuivelbewerking, den roem bij alle natiën weggedragen heeft. Van daar ook, dat men in Duitschland de veefokkerij *Holländerey* heet, en in *Mecklenburg*, alwaar de Landbouw tegenwoordig de studie en beoefening van de eerste standen uitmaakt, van welks roemrijke genootschappen de leden zich tot binnen *Hamburg* en zelfs tot in deze Kolonie uitstrekken, doet men thans aanzoek, om onder deskundige Hollandsche veeboeren leden aan te werven, ten einde dien belangrijken tak van de Landhuishoudkunde op de vruchtbare, grasrijke kleilanden van *Mecklenburg*, *Strelitz*, *Swerin* meer en meer uit te breiden en te volmaken; en ik zoude zelfs wenschen, dat ook wij, als leden van het Landbouwkundig Genootschap *Prodesse Conamur*, om wederkeerig nuttig te zijn, met hen in eenige aanraking stonden. De zuivelbewerking dan staat hier in *Suriname* (en dat in eene Nederlandsche Kolonie) nog op eenen zeer lagen trap. Het is waar, er bestaan te dien opzigte vele bezwaren, welke niet te overkomen zijn; maar voor het ellendige stoop-schudden zoude men toch, al wierd de boter dan ook niet beter, eene gemakkelijker wijze van kernen in praktijk kunnen brengen. Men vaart toch niet meer op boomen met wortel en tak, zoo als men wil, dat de scheepvaart uitgevonden is, en zouden wij dan, wij Noord-Nederlanders! ten opzigte van het boter maken, nog in de vroegste kindschheid dier ontdekking verkeeren? De vooronderstelling is niet onwaarschijnlijk, dat dit toevallig uitgevonden werd, doordien iemand eene schaal met melk op zijnen ezel met zich voerde, welke door de bestendige schommeling en roering aan het schiften geraakte en alzoo de boter voortbragt; en is nu de stooting van de half met melk gevulde stoop de eenige vordering, sedert die gewigtige ontdekking?

Het is waar, de verbetering der zuivelbewerking staat eigenlijk met de hier gedane vraag in geene betrekking; dan daar deze een zoo belangrijk voortbrengsel der kweek is, zal men mij voor de volgende aanmerkingen wel willen verschoonen.

In de nabijheid van *Paramaribo*, alwaar men eene menigte veehouders zonder eenig grondbezit vindt, wier vee niet zelden van 's Heeren wegen door zwakke omheiningen, tot groote schade, in eens anders tuinen breken, zoude het maken van boter en kaas ten allen tijde onvoordeelig en zelfs schadelijk zijn, wijl er genoegzame consumtie van melk is, om die versch te verkoopen en daardoor betere prijzen te maken, dan wel van boter en kaas. Ook dit zelfde doen de veeboeren in de nabijheid van de Nederlandsche steden, makende ook geene boter of kaas, dan bij overvloed van melk, voor eigen huisgebruik. Gemiddeld rekent men, dat hier iedere melkgevende koe twee flesschen (gewone wijnbottels) per dag geeft, wordende aan de stad tegen 16 cents per flesch verkocht. De koe droog zijnde, kan men vrij stellig aannemen, dat deszelfs kalf iederen dag 1 Surinaamschen gulden of 32 cents in waarde toeneemt, zoodat, naar deze berekening, de opbrengst eener koe nabij *Paramaribo* per jaar *f* 117¾ Ned. Cour. is, ofschoon de inkoop slechts *f* 80 à *f* 90 bedraagt. Welke een' verbazenden interest brengen derhalve wel verzorgde koeijen in de omstreken dezer stad op! — Dan, op de meer afwezige plantaadjen zoude men voor de tegenwoordige boter en het ellendige, drooge, zuur riekende en zuur smakende, met roode of groene peper verschrikkelijk sterk gemaakte hangop, dat men hier met eene indecente bijvoeging kaas noemt, toch beter en welsmakender zuivel kunnen hebben. — Ten opzigte van het melken zelf, iets, wat bij de Nederlandsche boeren met zoo veel zorg

en zindelijkheid verrigt wordt, ziet men hier niet zelden een' vuilen Malenker koewachter (veelal Negers met ongeneeslijke zweren of verschrikkelijke ziekten) de koeijen, na eerst in de hand te hebben gespogen, in eene smerige kalebas melken, waarin straks allerhande spijs en drank is geweest en nu ongewasschen gebezigd wordt, om er de versche zoo toetrekkende melk in op te vangen; daarbij melken zij slechts (al trekkende en nimmer drukkende) met ééne hand, wijl zij met de andere de kalebas houden. Vervolgens zet men deze melk in breede, ondiepe schotels te schiften en room te doen zetten, dien men alsdan afneemt. Somtijds vergaart men deze melk in morsige, koperen bekkens, waarin zich om de melk een rand zet, alsof het echt Spaansch groen was.

Vervolgens doet men hier de vloote (dat is afgeroomde) melk in eenen doek en hangt ze daarin op ter uitlekking, waarna het overblijvende (bij ons *hangóp* geheeten) een' koek of wel de verlangde kaas formeert.

De afgenomen room geeft ook dikwerf een weinig zuurachtige boter, welke smaak door veelvuldig wasschen iets verminderd, maar toch nimmer geheel weggenomen wordt.

Ziet hier eenige bedenkingen omtrent eene verbeterde wijze van zuivelbewerking in deze Kolonie.

Dat men hier boter zoude kunnen kernen, zoo edelsoortig als de Nederlandsche boter, zal voorzeker door niemand verondersteld worden, wijl de voedselplanten, welke zoo veel invloed op den smaak der boter hebben, door derzelver krachteloosheid en waterachtigheid, alsmede de warmte van het klimaat dit ten eenenmale ondoenlijk maken.

Dan, om de thans bestaande wijze van bewerking te verbeteren, zoude ik den eenvoudigsten weg inslaan, met het daarstellen van eene kleine *kernton* zonder

eenig raderwerk; zoo als men de kerns thans ter beproeving aanbevolen heeft: want onze zindelijke Noord-Nederlandsche boerinnen beweren, dat die nieuwmodische kernmachines niet schoon te houden zijn, en dit is de hoofdzaak, waardoor onze Nederlandsche boter zoo beroemd is; hoe veel te minder zullen de Negerinnen dan te zorgen hebben, dat deze kerntonnen niet verzuren!

Is het waar, wat BOERHAVE zegt, dat het eenvoudige het kenmerk van het ware is, dan voorzeker vindt dit met de kernmachines plaats.

Ik zoude dan eene eenvoudige *wipkern* daarstellen, de ton zelve de gedaante van een' afgeknotten kegel hebbende, in welke de pols met een' winkelhaakschen hefboom bewogen wordt; doch vooronderstellende, dat derzelver zamenstelling genoegzaam bekend is, zal ik verder gaan.

De melk (over welker onderscheidene bestanddeelen wij thans niet gewagen zullen) dient dadelijk, nadat men de koeijen gemolken heeft, door een' groven doek (eene theems van paardenhaar is het beste) geklensd te worden, en in breede, vlakke koelers in de schaduw en zoo veel mogelijk aan de koele windzijde van het huis twaalf uren of eenen nacht staan te koelen; kan men de melk in steenen potten, welke in koud water staan, meer doen verkoelen, dit zal altijd eene schoonere, frissche kleur aan de boter geven, wijl derzelver olieachtige stof dan tevens eene steviger zelfstandigheid geeft.

Na de melk des morgens te hebben afgeroomd, wordt dezelve in eene daarvoor bestemde *ton* of *staar* ter goorwording verzameld. Dan, doordien men hier te weinig melk vergaart, om deze wijze te volgen, zoude het best zijn, om de melk als zoogenaamde *gaarslag* te kernen, in welk geval men bij de goor gewordene

melk gekookt water doet, dat men echter eerst koud laat worden; gevende, volgens proefneming van Doctor COULON, te *Leeuwarden*, veel smakelijker boter, dan het ongekookte water. De melk dient nimmer in de nabijheid van aan bederf onderhevig zijnde spijzen te staan, en de beste temperatuur voor eene melkkamer is van 50 tot 55 graden naar den thermometer van FAHRENHEIT (*); en het is dan ook aan de meerdere hitte van het klimaat der keerkringsgewesten toe te schrijven, dat de boter altijd zoo bleek van kleur is.

De uit de kern genomene boter moet zich korrelig vertoonen, en uit elkander willen blijven; moetende alsdan met zuiver koud water herhaalde malen uitgewasschen en goed met fijn wit zout doorkneed worden, totdat het zout volkomen in de boter opgenomen en verdeeld is. Men bewaart de boter in warme landen het best in aardenpotten. Men doet alsdan op de boter een weinig zuiver koud water, dat niet te dikwerf vernieuwd kan worden. — Om van de afgeroomde of vloote melk *komijnkaas* te maken, maakt men de melk warm. Men neemt vervolgens een weinig stremsel (†) en roert dit er onder, wordende nu bij de koude melk, die reeds in de *wringkuip* of *wrongelmol* is, gevoegd, waarna men de geronnene melk zoo lang met beide handen kneedt en doorwerkt, dat het stremsel alle werking gedaan heeft. Vervolgens doet men dit met zout en komijn vermengde kaasrunsel in een' gro-

---

(*) PARMENTIER et DEYEUX, Expériences et Observations sur le lait.

(†) Stremsel is het extract van de vierde maag der zuigkalveren; welke maag of lebbe, uitgespoeld, in de zon of in den schoorsteen ter drooging opgehangen wordt. Hier snijdt men nu maar eene strook af, en zet die in laauw gemaakte boterpekel ter uittrekking; gevende dit extract het bedoelde stremsel.

ven doek, en zet het in een sterk vat, ter uitpersing der hui, onder eene zware pers; waarna men de kaas weldra in den verlangden vorm uit het vat kan nemen.

Het te *Paramaribo* door de slagers verkocht wordende rundvleesch is op verre na niet zoo goed, als dat in *Europa*, zijnde meestal mager, grof en krachteloos en (behalve het bullenvleesch) veelal poreus en ligt, zoodat de beenderen en zenuwen de hoofdbestanddeelen uitmaken, en het vleesch bovendien zoo taai en dradig als kabelgaren is. Ook het innerlijk vet bestaat uit niets anders, dan taaije vliezen; en dit heeft men veelal toe te schrijven aan het jagen van overtollige bullen, daar men thans in *Suriname* de verkeerde gewoonte ingevoerd heeft, om de jonge stieren niet beneden een jaar ouderdoms te ontmannen; anderen doen dit in het geheel niet, ofschoon het eene proefondervindelijke waarheid is, dat het vleesch veredelt, door de dieren van het voorttelingsvermogen te berooven; hoe zeer MOZES dit ook aan de Israelieten verboden heeft (*). Bovendien loopt bij dit niet ontmannen alles op de *savanes* door elkander; het vee wordt gejaagd en afgemat; de vaarzen worden vroegtijdig bevrucht, terwijl en vrucht en moeder beide klein blijven.

Het is een voornaam vereischte, dat men, om het vee te veredelen, de welgemaaktste stieren aanhoudt en dezen van een tot drie jaren bij niet te jong vee toelaat. Door eene te vroege voortteling te beletten, wordt het dier volkomener; terwijl (vooral bij de dieren) de eigenschappen meer van den vader, dan van de moeder overerven. Ook dient men, om de rassen te veredelen en tot eene meerdere volkomenheid te brengen, de stieren nu en dan van vreemde weide te nemen. (Dit

(*) Lev. XXII, vs. 24.

is vooral van groot belang in het verwisselen van het ras der springrammen in de schapenfokkerij, waarvan straks nader). Eene bestendige voortteling in naauwe bloedverwantschap doet het ras klein en zwak worden. — De kleur van de wol der schapen regelt zich, ten opzigte van de vrucht, niet zelden geheel en al naar buiten de voortteling werkende oorzaken. Zoo zal een herder, die een' zwarten hond houdt, vele zwarte lammeren zien geboren worden; het oudste voorbeeld hiervan treft men aan in de kudde van LABAN (*). — De beste tijd, om de runderen te laten spelen, is in de maand December, omdat zij alsdan in den grooten droogen tijd of na 280 dagen kalveren.

Het rundvee schijnt in *Suriname* aan mindere ziekten onderhevig te zijn, dan dat in de *Nederlanden*. De runderen zijn hier, onder andere kwalen, onderhevig aan een hard, stekelachtig uitwas aan de zijden der tong, vertoonende zich eveneens als witte doornen, in *Suriname Maká* genoemd. Men knipt deze uitwassen met eene schaar af, en wascht de kleine daardoor ontstane wonden met lemmetjessap en haringpekel; door welk zuur en zout deze kwaal vermindert en de eetlust opgewekt wordt. Sommigen schrijven de oorzaak van deze kwaal, waaraan vele koeijen sterven, aan werkelijke doornen van planten toe; van welk gevoelen ik niet geheel vreemd ben.

Het vleesch der stieren (wanneer dezelve niet ontmand worden) ontaardt en wordt geheel blaauw en zoo taai als leder, en niet alleen is het hier even hoog in prijs als ander rundvleesch, maar is door deszelfs meerdere zwaarte zelfs duurder; zoodat de slagers te *Paramaribo*, ten spijt der rekommandatie, ter berei-

---

(*) Genesis XXX, vs. 37—39.

king van het oogenblikkelijk voordeel, liever bullen- dan ossenvleesch verkoopen.

De meeste der hier geslagt wordende runderen wegen, wanneer zij volwassen zijn, haakschoon 250 à 300 ponden Amsterdamsch; 400 ponden zijn voor een' stier al buitengemeen veel; doch de runderen in de *Nickeri* wegen tot over de 600 ponden.

De slagers koopen het rundvee gewoonlijk tegen 30 à 35 cents in, en verkoopen hetzelve tegen 45 à 50 cents. De huiden hebben bijna geene waarde; men vraagt voor eene bul- of koehuid niet meer dan *f* 1 — 00, hoogstens *f* 1 — 50; thans verkoopen de slagers van *Paramaribo* de sneehuiden (dat is, door elkander, groot en klein) tegen *f* 4 — 00 Surinaamsch (*f* 1 — 29 Nederl.). De Negers ontzien zich niet, om van deze huiden, ofschoon half verrot zijnde, zoodat het haar reeds loslaat, te eten.

De melk kost gemeenlijk 16, 24 tot 32 cents de flesch (gewone wijnbottel).

§ 6. De Schapen.

De *schapen* zijn hier niet groot; en heeft men in de *Nederlanden* melk, boter, kaas, wol, vellen, lijm en vleesch van dezelve, hier houdt men de schapen alleen om het laatste, welk vleesch vele kolonisten in smaak boven dat van *Europa* verkiezen.

De Surinaamsche schapen blijven niet alleen ligt, maar hebben een leelijk aanzien. Derzelver haarwol is kort, regt afhangende en smoddig geel van kleur, hetwelk vooral bij de rammen (hier verkeerdelijk bokken geheeten) plaats heeft, zittende vol nesten en klaters, die als van een' vuilen poedelhond zamengerold en van den bijna naakten, hoogen, krommen rug nederwaarts hangen en het dier een leelijk aanzien geven; hebbende bovendien hooge beenen en een' opgeschorten buik.

De schapen, die men hier uit *Europa* aanbrengt, worden van wege het klimaat veelal ziekelijk en mager, en voert men tevens ooijen aan, dan paren de rammen nimmer met de koloniale ooijen; zoodat het beter is, ten einde het schapenras te doen veredelen, om alleen rammen in te voeren. Zoo laten de Spanjaarden na eenige jaren alleenlijk rammen zonder ooijen uit *Barbarije* komen, om de verbastering onder hunne veredelde inlandsche schapen te verhoeden (*).

De schapen van *Europa* hier geschoren zijnde, groeit de wol niet weder aan, terwijl de lammeren met *haar* geboren worden. De kort-gladharige schapen groeijen hier het best.

Het is te verwonderen, dat men zich in de oude Kolonie *Suriname* niet meer toelegt, om van het veel edelsoortiger en zwaarder schapenras van de *Nickeri* aan te fokken. Van deze aan het klimaat gewoon zijnde schapen zoude men, door er eenige ooijen (aangezien deze distrikten zoo nabij zijn) met eèn paar rammen van over te brengen, spoedig eene aanzienlijke kudde kunnen aankweeken: welke schapen (bij de slagers van *Demerary* als *Corantijn-schapen* zoo beroemd als gezocht) wel dubbel zoo zwaar worden, als de thans in *Suriname* zijnde schapen; wegende deze laatsten haakschoon niet meer, dan 20 à 25 halve Nederlandsche ponden. Bij uitzondering vindt men dezelve van 30 à 35 halve Ned. ponden; welke schapen gewoonlijk tegen vier tot zes guldens ingekocht, en door de slagers per pond tegen 45 à 50 cts. verkocht worden. — VON SACK zegt van deze schapen zoo geheel abusivelijk (†): » de schapen wegen 60 tot 80 ponden." — Het vet van deze schapen is wit, schraal en vliesachtig;

(*) Landwirthschaftslehre von L. TRAUTMANN, Th. I, S. 289.

(†) D. II, bl. 145.

doch het vleesch is malsch en smakelijk. Men betaalt te *Paramaribo* voor een' bout 80 à 90 cents, en voor de huid 30 à 35 cents.

Men vindt de vetste schapen op de katoenplantaadjen, aangezien men hun daar, bij het dorre gras, van de olieachtige katoenpitten geeft, terwijl het eerste, tot haksel gesneden, een nog beter voedsel zoude zijn. Sommige directeuren willen de mesting der schapen bespoedigen, door hun ook geil en weelderig gras te geven, maar helpen dezelve alsdan, ten gevolge eener sterke diarrhé, spoedig aan kant.

Niet alleen dat zeer vele schapen aan de zoogenaamde spark (sterke loop) sterven, maar zij zijn ook onderhevig aan het schurft (hier *krassie-krassie* geheeten), waarvan zij, vooral in den droogen tijd, veel te lijden hebben. De beste middelen hier tegen bestaan in het wasschen met *zeewater* op *tabak* getrokken, als ook een weinig *raapolie;* zijnde tevens een heilzaam verdrijvingsmiddel voor de *patatterluizen* en zacht voor de huid. Ook sterven er in den regentijd eenige schapen aan de *blas* (op *Texel* de *zwoeg* geheeten), hebbende veelal een' spoedigen dood bij eene sterke opzwelling ten gevolge. Vroeger eigenaar van eene aanzienlijke schapenteelt zijnde, stak ik de in dat geval verkeerende schapen met het pennemes een gaatje achter de korte ribben in de linkerzijde, waarvan het gevolg een dadelijke dood, of eene volkomene genezing was. — Lammeren, in den droogen tijd geboren, komen het best op, en daar het schaap de vrucht tusschen de 21 en 22 weken draagt, zoude men dit door den tijd van toelating der rammen eenigermate bepalen kunnen. Tweejarige springrammen zijn de besten en voldoende voor twintig à vijfentwintig ooischapen. De beste tijd, om de ramlammeren te snijden, is op den ouderdom van veertien dagen.

§ 7. Geiten.

De *geiten* of *bokken*, hier *cabrieten* geheeten (*), worden in *Suriname* veelvuldig gevonden, en hoe leelijk en armhartig de schapen ook zijn mogen, deze vrolijke, vreedzame dieren zien er des te zindelijker uit, maar doen ook hier, gelijk elders, door derzelver snoeperigen aard, klimmen en klauteren, en den verpestenden adem, veel schade aan jonge boomen en tuingewassen. Het gewigt en de prijs van derzelver vleesch en vel staan gelijk aan die der schapen, maar zij telen, door drie à vier jongen op eens te werpen, sterker voort.

§ 8. Varkens.

Geene fokkerij is voor een' directeur voordeeliger, dan die der *varkens*, niettegenstaande zij zeer klein blijven. om welke redenen ook deze de uitgebreidste is. Dat zij zoo klein blijven, is vooral toe te schrijven aan eene te vroege bevruchting; want groot en klein, jong en oud loopt om huis en dak in eene wildbaan door en over elkander; terwijl de beeren of mannen zelden gecastreerd worden, ofschoon zich niets gemakkelijker ontmannen laat, dan een beerbig. Zulks kunnende geschieden als zij vier à vijf weken oud zijn, moest men daarvan meer werks maken, wijl één beer voor acht zeugen voldoende is. Ook de verwisseling der beeren doet het ras der varkens veel veredelen.

De varkens zijn in de Kolonie *Suriname* zeer vruchtbaar, zoodat de zeug, welke 16 weken draagt, niet zelden tweemaal in één jaar tien à vijftien biggen voortbrengt, wordende van 50 tot 100 Amsterdamsche

(*) *Cabrieten* is de beste benaming, waarvan het mannelijke geslacht *bokken* en het vrouwelijke geslacht *geiten* geheeten wordt.

ponden zwaar, enkelen brengen het op 150 dusdanige ponden; door de slagers te *Paramaribo* wordt het pond tegen 25 à 30 cents verkocht.

Over het algemeen zijn de varkens hier zwartharig, hoog en kort, zoodat het te wenschen was, dat men zich meer toelegde, om *lange* beeren aan te houden. Ook in de *Nederlanden* houdt men die beeren aan, welke lang van lijf en leden zijn.

Verder dienen de varkens, welke men opgesloten heeft, op vaste uren van den dag gevoederd te worden, en moet hun nimmer meer voorgezet worden, dan zij telkenmale opvreten kunnen, daar zij zich anders ligtelijk, vooral in maïs, overvreten. Geen voedsel maakt de varkens echter spoediger vet, dan de maïs met melassie aangemengd; terwijl gekookte banannen, warm toegediend, de varkens doen kwijnen en sterven. Men vindt hier eene menigte varkenshokken of pennen, die te nat en te vuil zijn: ieder hok dient natte en drooge plaatsen beide te hebben.

Het varkensvleesch is hier niet alleen zeer smakelijk, maar tevens zeer gezond, hebbende (eveneens als in de *Oostindiën*) veel overeenkomst met Hollandsch kalfsvleesch, vooral wanneer het hoofdvoedsel der varkens uit banannen en aardvruchten bestaat, en inzonderheid wanneer die, gekookt met een weinig zout, welke men echter eerst weder koud laat worden, aan opgeslotene varkens toegediend worden.

Hiermede vermeen ik dan, ten einde het bestek eener verhandeling niet te overschrijden, deze rubrieken genoegzaam uiteen te hebben gezet; en mij tot de bedoelingen der gedane vraag willende bepalen, zal ik voor ditmaal over de min belangrijke *vogelkweek* of de behandeling van het *pluimvee* heenstappen.

Ziedaar dan *de veeteelt, zoo als dezelve tegenwoordig in de Kolonie bestaat*, in derzelver bij-

zondere onderdeelen nagegaan. Thans zullen wij nog ten slotte kort en zakelijk onderzoeken, *of er middelen bestaan, om deze teelt te veredelen en te verbeteren, en, zoo ja, welke, — en hoe die middelen ter bereiking van het voorgestelde doel aan te wenden.*

Dat er mogelijkheid bestaat, om aan de veeteelt vele verbeteringen toe te brengen, ligt buiten allen twijfel; terwijl het echter, aan den anderen kant, mijns inziens, even zeker is, dat deze zoo wenschelijke verbetering aan vele bezwaren onderworpen is. Maar in het aanwijzen der middelen, om deze bezwaren uit den weg te ruimen, gaat het eveneens als met eene ziekte: men dient eerst de kwaal te kennen, voor en aleer men de middelen ter herstelling kan voorschrijven.

Men vermeent dan hier in de Kolonie, dat de hoofdoorzaken (zoo als ik ook reeds boven heb aangehaald) van het gebrekkige der hier bestaande veeteelt deze zijn:

Vooreerst. De weinige belangstelling, welke dezelve inboezemt, doordien er in de eigene consumtie van vleesch en melk al spoedig kan worden voorzien, doordien zeven-achtste der bevolking dezer Kolonie liever *zoute visch*, dan *versch vleesch* voor hunne spijzen verlangt; terwijl de consumtie van vleesch zich genoegzaam alleen bepaalt tot de hier zijnde Europeanen en zeer enkele inboorlingen, benevens de blanke plantaadjebewoners, de militairen en de zeelieden.

In de keuken der Kreolen wordt gezouten vleesch, spek en visch boven het versche geacht; zoodat de vrijlieden van *Saramacca* hunne vogelkweek tegen haring en bakkeljaauw aan *Paramaribo* komen verruilen. Ook wordt er voor een groot gedeelte in de behoefte van vleesch door bosch-, rivier- en zeevisch voorzien; terwijl de glad- of negervisch der zwampen, door rooken en barbecotten geconserveerd, hier onder

de geringere volksklassen een groot vertier aan de markt uitmaakt; zijnde deze *switemoffo* (*), met tom-tom in de blaf gedaan, hun geliefkoosde schotel. Er kan dus op den onvolkomenen voet, zoo als thans de veeteelt wordt beoefend, gemakkelijk in de dagelijksche behoeften worden voorzien. *Suriname* heeft geene groote steden of dorpen, en ook van de bevolking der eenige stad *Paramaribo* zelve bestaat er slechts een gering gedeelte, hetwelk vleesch gebruikt.

In eene zoo schaarsch bevolkte Kolonie, waar alle levensmiddelen zoo gemakkelijk en bijna als uit zich zelve voortgebragt worden, leert men dus de zoo groote drijfveer, de *behoefte*, niet kennen; en dit is voorzeker een hinderpaal, om de veeteelt hier uit te breiden en te veredelen, welke niet gemakkelijk te overwinnen zal zijn.

Gelukkig en driewerf gezegend is dit Land ter andere zijde, doordien men dezen spoorslag van menschelijke bezigheden hier slechts bij naam kent; echter heeft men van nijverheid en industrie in dusdanige gewesten nimmer veel te verwachten. Dat hier slechts het mild gezegend *Spanje* met deszelfs goudmijnen van *Peru*, en het door kunst behouden *Nederland* met deszelfs landbouw en koophandel van tegenovergestelde oorzaken en uitkomsten tot voorbeelden verstrekken!

Ten tweede. Hier is aan uitvoer naar elders van overvloed, die de uitbreiding van veeteelt zoude kunnen veroorzaken, niet te denken. Daarbij heeft men van het vee geene andere voordeelen, dan het vleesch en de melk; terwijl huiden, haar, wol, horens en beenderen hier geene waarde hebben, en ook de zuivelbe-

(*) *Swite moffo* is eene Negerbenaming, afkomstig van het Engelsche *sweet mouth*. Dit zoude eigenlijk *zoete mond* heeten, ofschoon er *lekkere mondkost* door verstaan wordt.

werking hier door den gestadigen aanvoer van Nederlandsche boter en kaas geene aanmoediging vindt.

Ten derde. Hier zijn zoo weinige eigenaren; terwijl de administrateuren en directeuren niet zoo geheel willekeurig met de uitbreiding der kweek op eens anders effekt kunnen handelen.

Ten vierde. Er bestaat bij de gezetene inwoners dezer volkplanting eene te algemeene zucht naar vreemde provisiën. Men wil, al zijn de koloniale voortbrengselen ook beter, van over zee aangevoerde spijzen en dranken hebben; zelfs de rum moet, om goed te smaken, van andere koloniën ingevoerd worden. Spek, vleesch en visch moeten uit *Noord-Amerika* of uit de *Nederlanden* komen.

Ten vijfde. Er bestaat een vooroordeel tegen het bedrijf van den Landbouw en de Veeteelt, alsof dit bedrijf eene schandelijke broodwinning ware.

En zietdaar de bezwaren, welke men mij tegen de uitbreiding van den kolonialen Landbouw in het algemeen, en tegen de vermeerdering en veredeling der hier bestaande veesoorten in het bijzonder, tegengeworpen heeft.

Echter zullen wij zien, in hoe verre deze struikelblokken zich uit den weg laten ruimen. Om ze alle te overwinnen, zouden er welligt noodlottige gebeurtenissen moeten voorafgaan, welke ik de goede ingezetenen dezer volkplanting nimmer zal toewenschen. Maar in den nood leert men het best pompen en zich boven de ingebeelde schande verheffen, om zelf de handen uit de mouw te steken.

Ons eerste punt van bezwaar was de geringe consumtie van vleesch en melk; doch zoo lang men van eene melkgevende koe honderd perCent in het jaar maakt, zoo als ik vroeger opgegeven heb, kan de veehouder toch waarlijk deze stelling niet tegenwerpen.

Waarvan toch wordt eene zoo enorme winst gevonden, als in dezen het geval is? Ook zoude men bij uitbreiding der veeteelt, volgens het *idee* van Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal JOH. VAN DEN BOSCH, de militairen, in plaats van *zout vleesch*, *versch vleesch* voor *vivres* kunnen geven; en hoe heilzaam zoude eene geringe uitdeeling, bij afwisseling der zoo zoute en door te veelvuldig zout schadelijke *swite moffo*, ook niet voor de slaven zijn! Dan, menschenliefde geene genoegzame drijfveer zijnde, moet het voorzeker de opgegevene winstberekening zijn, om iets dergelijks te ondernemen.

Ten tweede kan men ook de verdere voordeelen, welke het vee in *Europa* oplevert, hier ontberen, aangezien de voordeelen, welke men door den verkoop van melk en vleesch behaalt, voldoende en zelfs meer dan voldoende zijn.

Ten derde zijn hier, wel is waar, weinige eigenaren; maar dat deze weinige dan de door mij opgegevene middelen ter veredeling en verbetering van de hier zijnde veesoorten in praktijk brengen! en ik kan mij niet weerhouden, de hier aanwezige eigenaren, welke deze vergadering als leden vertegenwoordigen en dezelve tot luiter verstrekken, uit te noodigen, om, zoo niet alle, dan toch eenige middelen te willen beproeven ter bereiking van het voorgeschreven doel: goed voorgaan doet goed volgen; en ik houde mij verzekerd, dat de ondernemers weldra *voordeel* met *vermaak*, als spoedig eene schoone winstgevende kweek te bezitten, zullen hebben vereenigd; terwijl de weldenkende Kolonisten deze hunne pogingen, mede tot welzijn van het algemeen aangewend, dankbaar erkennen zullen; het is toch meer, het goede te *doen*, dan het goede te *willen*.

Ten vierde. Wat de zucht naar vreemde provisiën

betreft, hiertoe behoeft er slechts een noodlottige oorlog te ontstaan, waarbij de Kolonie in staat van beleg verklaard werd, zoodat alle toevoer ophield; dan, ja dan zoude men misschien zeggen: »hadden wij onze »veeteelt nu maar uitgebreid en verbeterd, wij zouden »niemand noodig hebben, wijl men hier in de Kolonie »alles zelf voortbrengen kan, wat de mensch volstrekt »behoevende is.” Ja, in dat geval, wanneer vreemde oorlogsschepen de rivieren bezetteden, zoude men welligt van den nood eene deugd maken, en zich zonder *Brabandsche hoeden*, *Brusselsche kanten* en *Leuvensch bier* kunnen behelpen; terwijl de koloniale nijverheid en industrie ten opzigte van de binnenlandsche handels-artikelen niet weinig bij eene zoodanige afsluiting zouden winnen.

En eindelijk, wat, *ten vijfde*, de *schande van het bedrijf eens veehouders* betreft, dit schadelijk vooroordeel dienen wij allen, waar de gelegenheid zulks aanbiedt, als leden van dit Genootschap, welke zoo in het bijzonder als in het geheel trachten nuttig te zijn, met lijf en ziel te bestrijden.

Wel aan dan! laat ons broederlijk met vereenigde krachten werkzaam zijn, om ook in dezen de koloniale belangen te behartigen, door ook voor de geringere volksklassen de bronnen aan te wijzen en te helpen openen, waardoor volslagen gebrek en hongersnood worden voorgekomen! En deze bronnen moeten in den grond, welken wij bewonen, in den bodem dezer dankbare Kolonie zelve gezocht worden.

Laat ons dan, zoo gezamenlijk als ieder in het bijzonder, alles aanwenden, om de vooroordeelen bij de geringere volksklassen tegen het werkdadig beoefenen van den Landbouw en de Veefokkerij aanhoudend en met de meest gepaste middelen te bestrijden; dit vooroordeel, alsof het een vernederend bedrijf en alleen

het werk der slaven ware, zoo veel mogelijk uit den weg te ruimen, zoude voor het onderhoud der behoeftige vrijlieden veel gewonnen zijn.

Men moet hen te dien einde onder het oog brengen, dat het bedrijf van een' boer of landbouwer geenszins een verachtelijke, den mensch vernederende stand is; men moet hun andere denkbeelden inboezemen en hun de hooge waarde, welke dit eervol beroep voor de maatschappij heeft, doen gevoelen; men moet deze kolonisten de onmisbaarheid van hem doen kennen, welke zijn' akker met eigene handen bebouwt, zijn vee zelf verzorgt, en in het zweet zijns aangezigts zijn brood eet. Hebben ook dusdanige redeneringen niet de verkeerde begrippen, dat een boer een slaafsch, gemeen leven leidt en een dom, verachtelijk lid in de zamenleving was, in *Europa* verdrongen, en den grondslag gelegd, dat de Landbouw onder alle verlichte volken zulke groote vorderingen gemaakt heeft?

De beoefening van Landbouw en Veeteelt is het onontbeerlijkste en oudste bedrijf van alle menschelijke werkkringen.

Ja, de Landbouw is een bedrijf, waarop de zelfstandigheid, onafhankelijkheid en de rijkdommen van natiën en koloniën zich het zekerste vestigen. — Nog eens: sedert de Landbouw in het eertijds zoo magtige *Spanje* verlaten werd, waren de schatten der nieuw ontdekte wereld niet toereikende, om dat Land, schoon er goud en zilver stroomde, tegen de drukkendste armoede te behoeden. In *Noord-Nederland*, alwaar men, in plaats van mijnen met goud te bezitten, steeds met ongeloofelijke kosten tegen overstroomingen door kostbare waterwerken te worstelen had, bleef men met den *ploeg* en de *kernton* de onuitputbare mijnen van rijkdom openhouden, tegen welker schatten en rijkdommen geene bergen van edele metalen

konden opwegen. Sommige ooftboomen mogen in het zuidelijk *Europa* tweemalen vruchten in het jaar geven; onze vaderlandsche koeijen geven die tweemalen per dag, en wel zoodanige vruchten, die bij alle beschaafde natiën gezocht en beroemd zijn: en waarlijk, deze voortbrengselen kunnen niet genoeg geroemd en aangeprezen worden. Ook de Landbouw en Veeteelt waren de vruchtbare bronnen, waardoor de vrije Staten van *Amerika* zoo magtig zijn geworden en eene zoo gevestigde onafhankelijkheid hebben verkregen.

De landman is het groote rad, hetwelk alle andere raderen der menschelijke werkkringen in beweging houdt, voedt, kleedt en verzorgt.

Ook hier in *Suriname* moet deze zoo belangrijke tak van koloniale nijverheid en industrie zoo veel mogelijk aangeprezen en bevorderd worden; en ik betuig onzen verdienstelijken Secretaris mijnen opregten dank, dat hij de werkdadige beoefening van den Landbouw, in deszelfs redevoering, op Donderdag, den 16 der vorige maand, in de Algemeene vergadering van de Maatschappij van Weldadigheid, op eene hem allezins waardige wijze aangeprezen heeft; met welke denkbeelden, over het verkeerde der vooroordeelen, dat onder de minder beschaafde volksklassen alhier bestaat, alsof hij, die vrij geboren of later gemanumitteerd is, zich met eigene handen niet op den Landbouw zoude kunnen toeleggen, en het tevens aan de hand gegeven denkbeeld, of het niet van belang zoude kunnen worden geacht, in eene landbouwende volkplanting als deze, de behoeftige jeugd bij uitsluiting, bij wijze van kolonisatie, tot den Landbouw op te leiden, ik mij niet alleen volkomen vereenig, maar zelfs verpligt heb gevoeld, om die snaar, ofschoon minder welluidende, ook hier weder aan te roeren.

Laat ons, Edel Geborene Heeren! de middelen uitdenken, om dit verheven doel op de best mogelijke wijzen bevorderlijk te zijn. Er is toch lands genoeg, om aan de vrijlieden, onder zekere voorwaarden, ter kultivering af te staan; het is zelfs voor de koloniale schatkist voordeeliger, dat het land bebouwd of geweid wordt, dan dat het in een woest, ongezond makend bosch opschiet; en hoe gelukkig zouden die kolonisten van eene kleine in een groote kolonie niet zijn, wanneer zij, als onafhankelijke landbouwers, hun eigen koren en vee van hunnen vrijgewerkten akker naar de markt konden brengen!

Hierdoor zoude men tevens de Maatschappij van Weldadigheid oneindig veel in het bereiken van hare zoo groote als edele bedoelingen te gemoet komen; terwijl de aansporing tot dezen tak van nijverheid en industrie eene der vereerendste daden der menschheid zoude zijn, en eene dankbare nakomelingschap van eene thans geringe volksklasse zoude onze pogingen, waardoor eene zoodanige kolonisatie tot stand gebragt was, met tranen van erkentelijkheid huldigen.

Heil hun, die door wel te doen in zegening bij het nageslacht blijven!

TWEEDE HOOFDSTUK.

PLUIMVEE OF VOGELKWEEK.

§ 1. Kalkoenen. — § 2. Hoenders. — § 3. Duiven. — § 4. Ganzen. — § 5. Doksie's. — § 6. Eenden.

§ 1. Kalkoenen.

K*alkoenen* behooren, volgens den Heer TEMMINCK (*), in de Kolonie *Suriname* te huis; weshalve men dezelve gemakkelijk kweeken kan. Hun geliefkoosd voedsel is karoo of maïs; terwijl dezelve voor het overige te veel overeenkomst met die van *Europa* hebben, om daarbij stil te staan. Ook hier zijn zij niet dan met groote moeite, wegens zwakheid en ziekelijkheid, waarvan de *jas* eene hoofdkwaal is, bij eene ongemeene vraatzuchtigheid, op te kweeken.

Men betaalt te *Paramaribo* voor een' gemesten haan 6 à 7 guldens Ned. Ct.

§ 2. Hoenders.

De *hoenders* of *kippen* maken, door derzelver nuttigheid en veelvuldigheid, wel het belangrijkste gedeelte van de vogelkweek uit. Ofschoon ook hier eene kippesoep al dikwerf het eerste is, wat op tafel komt, worden de hoenders in *Suriname* op verre na niet zoo veel

(*) C. J. TEMMINCK, Hist. Nat. Gén. des Pigeons et des Gallinacées, Tom. II, pag. 374.

genuttigd als op *Java.* Daar moesten de Europeanen (had het voedsel eenigen invloed op ons physiek gestel) wel halve kippen worden; maar zij zijn op verre na niet zoo bij de hand.

Ook de Surinaamsche kippen zijn in alle opzigten gelijk aan die, welke wij in de *Nederlanden* hebben, zoo wel in grootte en gedaante, als in de verschillende kleuren der vederen. Ook hier zijn de meest voordeelige hoenders groot en bont van vederen, met gele pooten (*); welke soort van kippen veelal meer dan 100 eijeren in een jaar leggen. De Heer C. F. MARQUARD (een nog levende planter, welke sedert 1784 reeds in de Kolonie is,) zegt (†): »dat de militaire kommandant dezer »Kolonie omtrent het jaar 1786 de kweek van hoenders »heeft willen aanmoedigen, door op alle posten te »laten bekend maken, dat hij, die de eerste 25 kippen »zoude hebben aangekweekt, eene premie van *vijftig* »*guldens* zoude genieten." — Maar tot heden toe is de aankweeking nog niet aan de consumtie geëvenredigd; want men betaalt voor een vet kapoen 4 à 5 guldens Ned. C^t., voor de gewone kippen 1 à 1¼ gulden, terwijl acht eijeren tweeëndertig cents kosten.

§ 3. Duiven.

Duiven worden ook hier, in verschillende soorten, op kleine *tillen* (waarvan het houden vrij en onbelast is) aangeteeld. Vooral op plantaadjen vindt men veelal aanzienlijke duivenvlugten, welke, met maïs of met Guineakoren gevoed, sterk voorttelen; terwijl

(*) Echter hebben de Zeeuwsche boeren tegen de kippen met gele pooten een zeker vooroordeel.

(†) Partikulier handschrift, getiteld: Gesprekken over *Suriname* tusschen een' vader en zijne kinderen; tweede gesprek.

ook hier de jongen een' overheerlijken schotel opleveren. Men betaalt op de markt vierentwintig à tweeëndertig cents per stuk.

§ 4. Ganzen.

Ganzen worden meerendeels voor vermaak gehouden, en althans minder om derzelver vederen en eijeren, dan wel om haar smakelijk vleesch; waarom er in *Suriname* geene driften, gelijk men in de Provincie *Groningen*, in de lage landen van het *Westerkwartier*, *Westwoldingerland* en in den omtrek van *Bedum*, op nahoudt. Ook hier zijn de genten zeer waakzaam en door hun geschreeuw niet zelden zeer lastig. De waarde van eene gans wordt hier aan die van een schaap gelijk gesteld.

§ 5. De Doksie's of Dulsie's.

De *doksie's* of *Turksche eenden*, aan de kaap *de Goede Hoop* (*) *markouwen* genoemd, komen ook in *Suriname* zeer goed voort; vandaar dat men dezelve op plaatsen, alwaar zoet water genoeg is, gemakkelijk telen kan, zijnde niet alleen sterk in de voortteling, maar tevens groot en vet. Op de markt van *Paramaribo* koopt men dezelve tegen 1½ à 2 guldens Ned. C^t^. per stuk.

§ 6. Eenden.

Ook de *eenden* komen bij kroosrijke zwampen en waterpoelen zeer goed voort; zoodat dezelve naast de kippen de voornaamste vogelkweek op de plantaadjen uitmaken. — Eene gewone eend (in het Neger-Engelsch *kwa-kwa* geheeten) kost te *Paramaribo* vijfentwintig à dertig stuivers, ofschoon men dezelve van de slaven op de plantaadjen goedkooper heeft.

(*) Zie de Vruchten mijner Werkzaamheden, D. I, bl. 158.

DERDE HOOFDSTUK.

HUISDIEREN.

§ 1. Honden. — § 2. Katten. — § 3. Ratten en Muizen.

§ 1. Honden.

Onder het *hondenras* vindt men in *Suriname*, even eens als in de *Nederlanden*, de grootste verscheidenheid, en deze dieren zijn voor de Indianen, die van de jagt en de visscherij leven, geheel onmisbaar; en het is hierom, dat zij altijd eene groote menigte kleine, maar voor de jagt welafgerigte honden, meestal van eene vosachtige gedaante en donkerbruin haar met grijze punten, bij zich hebben.

Ook op de plantaadje doet de hond, door zijne gewone gehechtheid aan zijnen meester, het anders eenzame verblijf vervrolijken. Wie toch zoude zijn zoo getrouw als gezellig bijzijn daar ontberen kunnen?

Volmondig zeg ik met OTWAY:

» I love dogs, for they are honest Creatures.
» Never fawn on those they love not."

Over het algemeen zijn de Surinaamsche jagthonden, hoe klein zij ook zijn mogen, dapper, onbevreesd en onvermoeid, werpende met eenen ongeloofelijken moed en eene verwonderlijke stoutheid een hert of wild varken ter aarde. Hondsdolheid of watervrees is in *Suriname* bijna geheel onbekend, doch op den 6 Augustus 1787 heeft men de honden, uit hoofde van dolheid, doen vastleggen (*). Over het alge-

(*) Zie Notulen van het Hof van Policie.

meen (of ten minste daar, waar hun meester hen verwaarloost) zijn de honden met huidziekten, *kras-kras* en ongedierte geplaagd, en vooral met leelijke schapenluizen, welke van eene afzigtelijke grootte en gedaante zijn, wordende in *Suriname couparie's* genoemd. De zoogenaamde *kras-kras* wordt voornamelijk door de *pattatters* of *grasluizen* veroorzaakt. De *hond* bijt zich door eene ondragelijke jeukte de huid aan stukken, die door dit ongedierte weldra begint te zweren. Dit vindt plaats, wanneer zij *chica's* in de pooten hebben; terwijl de *couparie's* meer afzigtelijk, maar minder schadelijk zijn. Zeer vele honden sterven onder sterke krampachtige bewegingen, of wel eene soort van stuipen; maar dat de honden ophouden te blaffen, wanneer men hen naar *Zuid-Amerika* (dus ook *Suriname*) brengt, zoo als STEDMAN en, in navolging van dezen, ook VON SACK (*) zegt, is geheel bezijden de waarheid; want zij hebben mij door hun onophoudelijk en schel geblaf menig uur van mijne nachtrust ontroofd.

§ 2. Katten.

De *katten* schijnen in de Kolonie *Suriname* niet te aarden. Sommigen schrijven dit aan het klimaat en anderen aan het voedsel toe, ofschoon het getal van hier zijnde ratten en muizen legio is. Ook wordt beweerd, dat deze leelijke magerheid door het vreten van hagedissen komt; dan, hoe het zij, de katten zijn armoedige, ellendige schepsels. Ook STEDMAN (†) schijnt de magerheid dezer hoogbeenige en dunbuikige katten met groote oogen en dunne staarten in het oog te zijn gevallen, terwijl de Heer FERMIN (§) zegt (waar-

(*) D. II. bl. 197.

(†) D. IV. bl. 32.

(§) D. II. bl. 102.

mede ik volkomen instem), dat de hier zijnde katten lui en vadzig zijn, en niet die levendigheid hebben, als die van *Europa*. Ook zijn de laatsten veelal de zindelijkste dieren van al het huisgedierte, en in *Suriname* juist het tegenovergestelde; waarom men ze op de plantaadjen om derzelver vuilheid niet zelden heeft laten doodslaan.

§ 3. Ratten en Muizen.

De *ratten* mag men hier als eene landplaag beschouwen, zijnde waarschijnlijk met de eerste aankomst der Europesche schepen herwaarts overgebragt. Men vindt hier twee soorten, als: *de zwarte en de bruine rat*, van welke laatste men de meesten vindt.

Beide soorten zijn groot en mager, met lang dun haar begroeid. Zij zijn zeer stout en durven zelfs eene Surinaamsche kat weerstaan; doch de katten bezitten hier ook zoo weinig dapperheid als vlugheid, terwijl de *ratten* zoo onbeschroomd zijn, dat zij, weggejaagd zijnde, dadelijk terug komen, en bij nacht in de Surinaamsche huizen, die geheel van hout zijn, een verschrikkelijk leven en geraas maken.

Men vindt van deze magere, uitgehongerde ratten eene zeer groote menigte aan den waterkant van *Paramaribo*, alwaar zij zich achter de heiningwerken aan den rivieroever verschuilen, en 's avonds in een groot aantal vrij onbeschroomd uit deze hare verblijfplaatsen voor den dag komen.

De *muizen* zijn minder talrijk en, ofschoon meer schuw, minder armoedig van voorkomen; zoodat deze geheel aan de Europesche gelijk zijn.

Veldratten en veldmuizen zijn hier mede tot groot nadeel der suikervelden zeer veelvuldig; echter schijnen de ratten in *Cayenne* nog veel meer schade te veroorzaken, dan in *Suriname*; weshalve men dáár zelfs verpligt is personen aan te stellen, welke er jagt op maken.

VIERDE HOOFDSTUK.

WILD VIERVOETIG GEDIERTE.

§ 1. Inleiding. — § 2. Rangschikking. — § 3. Eenige Aanmerkingen op sommige Diersoorten.

§ 1. Inleiding.

Nadat wij het vee en de huisdieren behandeld hebben, zullen wij in een algemeen overzigt een kort en zakelijk verslag van het geheele Surinaamsche dierenrijk geven; doch daar het slechts eene onvolkomene schets is, zullen wij ons over de geregelde opvolging der diersoorten weinig bekommeren, en slechts de hoofdklassen volgen.

De beroemde Zweedsche Natuurkundige LINNAEUS verdeelde in deszelfs ontwerptafel, in 1735 uitgegeven, het dierenrijk in zes klassen, als:

1) *Zoogdieren* (*mammalia*), dieren met warm rood bloed, die hunne jongen levende ter wereld brengen, en dezelve vervolgens gedurende eenigen tijd met melk aan hunne borsten zogen.

2) *Vogels* (*aves*), dieren met warm bloed, maar die eijeren leggen, en met vederen bedekt zijn.

3) *Amphibiën* (*Amphibia*), dieren van tweederlei leven met koud rood bloed, welke door longen ademen.

4) *Visschen* (*pisces*), dieren met koud rood bloed, die door kieuwen en niet door longen ademen.

5) *Insekten* (*insecta*), *gekorvene diertjes*, zijnde dieren met koud wit bloed, die voelhorens of voelsprieten aan den kop en ingewrichte bewegingswerktuigen hebben.

6) *Wormen* (*vermes*), dieren met koud wit bloed, die geene voelsprieten, maar meest voeldraden en geene ingewrichte bewegingswerktuigen of eigenlijke voeten bezitten.

Deze hoofdverdeeling zullen wij volgen, maar, hoe talrijk ook in verscheidenheid, de *insekten* en *wormen* in één Hoofdstuk behandelen, en dus zeer beknopt slechts eenige soorten aanstippen. Nog eens: ons bestek bepaalt zich tot den *Kolonialen Landbouw*, en geenszins tot de Natuurlijke Historie.

---

§ 2. Rangschikking van de in *Suriname* zijnde viervoetige dieren, naar de verdeeling van E. A. W. ZIMMERMAN (*).

VOLGNOMM.	NOMMER V. D. GESLACHTEN.	NOMMER V. D. SOORTEN.	GESLACHTS-BENAMINGEN.	KOLONIALE BENAMINGEN.	AANMERKINGEN.
1	7	50	Herten.	Dia en Apara.	Hiervan vindt men 4 soorten.
2	8	55	Muskusdier.m.hoeven.	Boschgeiten.	*Boesi krabita* en de *Wierie boesara.*
3	10	63	Varkens, idem.	Pingo en Pakier.	
4	13	67	Buffels, idem.	Tapier.	
5	15	102	Apen.	Zwarte, brullende Aap * (†).	
6	»	103	»	Bruine Baboen.	
7	»	104	»	Kwatta.	
8	»	105	»	Viervingerde Paruikenaap. *	
9	»	106	»	Wezelaap.	
10	»	107	»	Sayou of Keesie keesie.	
11	»	108	»	Bosch Staartaap. *	
12	»	109	»	Horenaap.	
13	»	110	»	Monkie Monkie of Doodkoppen.	
14	»	111	»	Zwarte Aap. *	
15	»	112	»	Wanakoe.	
16	»	113	»	Sagoïn of Sagoweintje.	
17	»	114	»	Penche of Leeuwenaapje.	
18	»	115	»	Marie Kiema.	
19	»	116	»	Mecou.	

(*) Geographische Historie van den Mensch en der alom verbreide viervoetige Dieren, door ZIMMERMAN, Hoogleeraar te *Brunswijk*, uitgegeven te *Utrecht*, bij VAN PADDENBURG EN ZOON, 8vo, 1791.

(†) De met een sterretje * geteekende namen geven te kennen, dat ik aan het bestaan dier dieren in de Kolonie *Suriname* sterk twijfel.

VOLGNOMM.	NOMMER V. D. GESLACHTEN.	NOMMER V. D. SOORTEN.	GESLACHTS-BENAMINGEN.	KOLONIALE BENAMINGEN.	AANMERKINGEN.
20	15	117	Apen.	Tamarin.	Welligt vindt men nog meer soorten van Apen, of Meerkatten, zoo als de *Boba keesie keesie* en anderen.
21	16	»	Mækis.	Potto.	
22	17	125	Buidelratten.	Awarie (Marsupial).	
23	»	126	»	Oppossum.	
24	»	127	»	Faras.	
25	»	128	»	Kayo-polin.	
26	»	128	»	Marmoose.	
27	»	129	»	Aeneas (Boesiearatta).	
28	»	130	»	Krabe dago.	
29	»	131	»	Kortstaartig Buideldier.	
30	18	147	Vossen.	Surinaamsche Vos.	
31	20	161	Katten.	Zwarte Tijger.	Blakka Tigri en eenige andere, hier *Raddie* (roode) en *Penni Tigri* (gevlekte Tijger) genoemd.
32	»	162	»	Jaguar.	
33	»	163	»	Kuguar (Reddie Tigri).	
34	»	164	»	Ocelot.	
35	»	165	»	Amerik. Tijgerkat.	
36	21	170	Beeren.	Raccon.	Eene soort van Krabe dago.
37	23	185	Stinkdieren.	Kwassie Kwassie.	
38	»	194	»	Grison.	
39	24	209	Marters.	Haïra.	
40	»	»	»	Groote zwarte Marter.	
41	25	213	Otters.	Vison.	
42	»	214	»	Sancovienne.	Watra Dago.
43	»	215	»	Kleinste Otter.	
44	»	216	»	Arompo.	
45	27	219	Savia.	Watervarken (Capoï).	
46	»	220	»	Haas (Pakka Hei).	
47	»	221	»	Konijn (Konni Konni).	Aguti.
48	»	222	»	Akouschy.	
49	»	223	»	Aperea.	
50	»	224	»	Cobaya (Zeezwijntje)*.	
51	29	224	Eekhorens.	Blonde Eekhoren.	Bonni Bonni

VOLGNOMM.	NOMMER V. D. GESLACHTEN.	NOMMER V. D. SOORTEN.	GESLACHTS-BENAMINGEN.	KOLONIALE BENAMINGEN.	AANMERKINGEN.
52	29	249	Eekhorens.	Amerik. graauw. Eekh.	
53	»	253	»	Amerik. Zwarte id. *	
54	»	254	»	Braziliaansche id.	
55	30	261	Slaapratten.	Surin. Goudrat.	
56	»	»	»	Surin. Zilverrat.	
57	32	269	Muizen.	Piloris.	
58	33	320	Spitsmuizen.	Surin. Spitsmuis.	
59	36	336	Stekelvarkens.	Coandie of Cuandu.	
60	»	»	»	Coendoe.	
61	37	337	Luiaards.	Aï (Schapoe Loirie).	
62	»	338	»	Unau (Dago Loirie).	
63	38	339	Armadillen.	Gordeldier m. 3 gord.	
64	»	340	»	Idem met 4 gordels.	
65	»	341	»	Idem met het schild aan den hals.	
66	»	342	»	Idem met 8 gordels.	
67	»	343	»	Idem met 9 gordels.	
68	»	344	»	Idem met 12 gordels.	
69	»	345	»	Idem met 18 gordels.	
70	40	348	Miereneters.	Lekkie-han.	Kleine tweeteenige.
71	»	349	»	Idem.	Drieteenige.
72	»	350	»	Groote Tamanoá.	
73	»	351	»	Viervingerde Miereneter.	
74	41	353	Vleermuizen.	Bloedzuiger.	Behalve deze, vindt men nog verscheidene andere soorten van Vleermuizen.
75	»	354	»	Hardneus.	
76	»	355	»	Trechterneus.	
77	»	356	»	Schoffelneus.	
78	»	359	»	Met den Hazemond.	
79	»	365	»	Dwergje.	
80	»	370	»	Met den Hondsbek.	
81	44	388	Manatie.	Kleine Zeekoe.	

§ 3. Eenige Aanmerkingen op sommige van de hier opgegevene diersoorten.

N°. 1. *Herten* (*Cervus Mexicanus*, LINN.), of liever *Bezoardicus*, zijn in *Suriname* meestal bruinachtig-graauw van kleur; echter vindt men er ook het kleine gevlekte hert, dat veel met een' reebok overeenkomt. De gewone Surinaamsche herten zijn kleiner, dan de Europesche, hebbende in grootte veel overeenkomst met de *Danhirschen*. Men heeft hier ook de *Albanie*, zijnde een hert van eene donkerroode kleur. Ik zelf heb echter slechts twee soorten van herten in *Suriname* gevonden, als de *awojo* (het *strand-* of *savane hertebeest*) van DE BUFFON, en het *riet-hertebeest*, hetwelk veel grooter, dan de *awojo* is. De grootste en vetste herten vindt men aan de zeekust, even als dit ook het geval met het vee is.

N°. 2. De *Boschgeiten* (bij de Indianen *bieri bisarie*, bij anderen *cariaco* genoemd) komen zelden voor. In *boven-Para* op de jagt zijnde, schoot een Neger op den houtgrond *l'Inquiètude* eene dusdanige geit. Het is een zeer lief, goedaardig dier, weinig grooter, dan een windhond, met fijne pootjes en horens, en ongemeen zacht grijs haar, hebbende blank en smakelijk vleesch.

N°. 3. Van *Pingo's* vindt men in *Suriname* twee soorten, als de gewone en de *kras pingo*; sommigen noemen dezelve *pinkovarkens*. Deze zijn zeer klein, en zwerven bij troepen van twee- à driehonderd stuks door de bosschen, blijvende elkander verwondering barend getrouw bijstaan tegen de jagers; om welke reden men altijd de achterhoede aanvalt. De Indianen weten de jongen zoo tam te maken, dat zij hen overal, gelijk een hond, zelfs door *Paramaribo* naloopen. Zij geven met hunne tanden een klapperend

geluid, hetwelk men zeer ver hooren kan. Men vindt, behalve de witte en zwarte *pingo's*, ook die, welke witte ringen om den hals hebben. In de beschrijvingen van de zoo veel gezag hebbende Natuurkundigen vindt men omtrent den *pingo* en den *pakier* veel gebrekkigs.

Ook de *pingo* behoort tot de *navelvarkens*, welke *navel* (eene zeer oneigenlijke benaming, als beteekenende eene beurs met stinkend vocht,) boven op den rug zit; welke zak, dadelijk na het dooden van het dier, om het vleesch niet door deszelfs zich sterk verspreidenden reuk te bederven, uitgesneden wordt.

De *pingo* is grooter en hooger op de pooten, dan de *pakier*, heeft een' kleinen, korten, stompen staart en eene wrat boven op de beurs. De kop is min of meer hol of brak door de hoogte van het voorhoofd. Het onderkakebeen is korter, dan bij den *pakier* en is geheel verschillende van het gewone varken. De jonge *pingo* is bruin van kleur met geel en groen. In den meer gevorderden leeftijd wordt hij kastanjebruin, en is minder geacht van vleesch, dan de *pakier*. Waar men de troepen *pingo's* vindt, zijn geene *pakieren*, aangezien zij elkander vijandig zijn.

De *pakier*, het *navelvarken* (*Sus Tajussu*), hetwelk in *Suriname* ook *pakira pekanie* genoemd wordt, is een niet groot, drie voeten lang en half zoo hoog, maar moedig dier, dat van wortelen, kruiden, slangen, hagedissen, enz. leeft, hebbende zwartachtig haar met witte punten, hetwelk, ouder gewordende, meer donkerbruinachtig vuil van kleur en zeer borstelig wordt. Langs deszelfs zijden loopen in de lengte eenige witte strepen; over den nek of de schoft loopt eene streep of witte kraag, welke zich schuinsch naar voren onder den hals vereenigt. De beenen zijn geheel zwart; ook de kop en rug zijn zeer donker en de

snuit is spitser, dan die der gewone varkens; de hals is kort. De slagtanden verschillen ook in plaatsing van die van den *pingo*, en steken wel een vinger breed buiten den bek. Op de stinkende beurs vindt men geene wrat; terwijl deszelfs stank niet zoo hooggaande onaangenaam is, als die van den *pingo*.

De *pakier* is veel minder levendig, dan de *pingo*, maar deszelfs vleesch is smakelijker, ofschoon deze ook de gal op den rug draagt. Beide deze *navelvarkens* gaan, eveneens als de gewone varkens, wanneer men hen op den rug klaauwt, liggen, en geven door een zacht afnemend geknor te kennen, dat hun dit goed doet en regt aangenaam is; maar hoe tam ook, wanneer zij eten, neme men zich in acht van hen niet te naderen.

No. 4. De *Tapier* (*Tapirus Americanus*) of de *buffel*, ook de *Surinaamsche olifant*, genoemd, is het grootste boschdier, wat in *Guyana* gevonden wordt, volgens DE BUFFON (D. IX, bl. 19) het grootste landdier van geheel *Amerika*), zijnde weinig kleiner, dan eene koe, en komende in gedaante tusschen een *varken* en eenen *rhinoceros*, met kort donkerbruin haar en witte vlekken, welke laatsten van den ouder geworden *tapier* bruinachtig graauw worden. Sommigen beweren, dat de *tapier* tot het geslacht van den *hippopotamus* behoort. Deszelfs huid is ongemeen dik; zijn snuit gelijkt eenigermate op dien van een' *olifant*, is ongeveer een' halven voet lang, en ofschoon niet met eene dusdanige haak of eenen vinger voorzien, kan de *tapier* met dezen beweegbaren snuit, welken hij verlengen en intrekken kan, zijn voedsel aanvatten en in den mond brengen.

In den eersten leeftijd is de *tapier* zeer schoon, lichtbruin van kleur en wit, onregelmatig gevlamd. Dit eerste haar valt uit en de zwarte huid wordt daarna

zeer dun met kort, donkerbruin haar bezet; — van den kop af langs den rug heeft dezelve staande borstels van drie à vier duimen lang: voorts een' zeer korten staart, kleine oogen, vier hoeven aan de voor- en drie aan de achterpooten, ronde ooren, op welker rand men eene streep van wit haar ziet. De *tapier* heeft geene slagtanden, maar zestien snij- en twintig bak-tanden of kiezen. Hij leeft eenzaam, in moerassen en zwampen, van de daarin groeijende waterplanten, echter ook van suikerriet, vruchten, enz.; maar hij is zeer schuw, zoekt bij nacht zijn voedsel en is moeijelijk te vangen; doch gevangen zijnde, kan men hem ligt tam maken. Wanneer hij afgaan moet, gaat hij in 't water, alsof dit het doen dezer behoefte gemakkelijk maakt.

Het vleesch van den *tapier*, dat wel iets van rundvleesch heeft, houden velen voor eene lekkernij.

N°. 5. *Apen.* — *Apen* en *meerkatten* zijn in de Kolonie *Suriname* in groote verscheidenheid. Echter worden ook de *meerkatten* meestal met den naam van *apen* bestempeld, alhoewel de *meerkatten* verre weg het menigvuldigste zijn. — UILKENS zegt (bl. 116 in het derde deel zijner Redevoeringen over de volmaaktheden van den Schepper in zijne schepselen beschouwd): » Gelijk er in de Nieuwe Wereld apen » noch bavianen zijn, zoo treft men daar en wel alleen » in *Zuid-Amerika meerkatten* aan." — Onder dezen vindt men dan ook de zonderlingste gedaanten en karakters.

Het teedere *sagoweintje* (*Sim*, *Jocchus* LINN.), met een klein kopje en heldere oogen met listige en opmerkzame blikken, is al een zoo lief, als de zonderlingste grimassen en kunsten makende *kwatta* een vermakelijk dier is: — dan de veelvuldige, over deze diersoorten in *Europa* bestaande beschrijvingen maken

in deze onze korte aanstippingen eene breede omschrijving overbodig (*).

N°. 28. Onder het geslacht der *Buidelratten* heeft men in *Suriname* een *krabe-dago*, blaffende gelijk een hond, om welke reden men denzelven ook wel als een' *wilden hond* beschouwt; echter heeten de Negers alle viervoetige dieren, welker naam zij niet kennen, *krabe-dago's*. Zoo ook heeten zij alle hun onbekende slangen *orekoeko's*; doch de hier bedoeld wordende *krabe-dago* is een zeer woest vleesch-, visch- of wel krabben verslindend dier, hebbende in gedaante zeer weinig overeenkomst met een' hond. Dezelve is een paar voeten lang, aschgraauw van kleur, met zeer korte pooten en een' vrij langen staart.

N°. 30. *Vossen.* — *Vossen* (hier *quassie* geheeten) vindt men in *Suriname* in verschillende soorten, zoo wel gele als grijze; terwijl beide Reintjes even slim zijn, om de Negers van hunne vogelkweek te berooven: om welke redenen deze ook hunne gezworene vijanden zijn. Den gelen vos, met zijnen ongemeen langen, spitsen bek en een' geringden, witten en bruinen staart, vindt men het menigvuldigst.

N°. 32. *Katten*, *Tijgers.* — De meest in *Suriname* gezien wordende *tijger* (*Tigris Americanus*) is de *jaguar*, zijnde veeltijds niet grooter, dan een windhond, maar vooral niet minder vaardig; hebbende de volkomene gedaante van eene kat, en eene gele kleur met zwarte plekken. — In Maart 1831 heb ik eenen schrikverwekkenden *jaguar* gezien bij zekeren LYONS in de Saramaccastraat, welke denzelven levende in een hok had, en in *Boven-Saramacca* in een' *trap* was gevangen.

(*) Men zie over de *kwatta's* of *slingermeerkatten* BLUMENBACH, Handb., bl. 68; DE BUFFON, D. XIV, p. 211; HOUTTUIN, D. I, St. I, bl. 359, en anderen.

Hij was bij de 5 voeten lang en scheen door zijne ongemeen zware pooten nog niet eens volwassen te zijn.

De groote roode tijger of *Amerikaansche leeuw* (*kuguar*) is veel kwaadaardiger; deze heeft een ongevlekt rood of geelachtig vel. — Van beide deze tijgersoorten vindt men er van meer dan zes voeten lang en ongeveer anderhalven voet hoog, en beide zijn met zware staarten voorzien.

N°. 35. *Tijgerkatten.* — Ook vindt men in *Suriname* de *tijgerkat* (*Feles-fera Tigrina*), zoo als de *maragua*, zijnde zwart met witte vlekken, en nog twee andere *tijgerkatten*, welke zich in grootte tusschen de *ocelot* en de *maragua* plaatsen; beide soorten zijn vrij hoog van pooten. Men vindt dezelve niet zelden op hare strooptogten bij de vogelhokken. — Ook schijnt de kale Turksche hond van DE BUFFON hier te zijn overgebragt. Hij verschilt echter van den door dezen Natuurkundige beschrevenen hond daarin, dat hij boven op den schedel aanzienlijk lang haar heeft; zijnde voor het overige geheel naakt, meerendeels bruin gevlekt, even als een tijger.

Men treft in *Suriname* ook eene soort van wilde katten aan, welke zwart haar met witte puntjes hebben, zijnde hoog van pooten en lang van staart.

N°. 39. *Marters, Haïra's.* — De *haïra* behoort tot de *stinkdieren* of wel tot de *bonsems*; heeft eene fraaije, zwart blinkende huid, kleine pooten en een' zwaren staart, en is een vleesch- en vischvretend dier.

N°. 45. *Sauia's, Watervarkens.* — Het *watervarken* (*Hydroochverus Capybara*) wordt in *Suriname* *Capoï* of *Capoeá* genoemd; houdende zich veelal in de bovenrivieren op. Deze dieren zijn klein en lichtbruin van kleur; de kop (alhoewel meer dan dubbel zoo groot) gelijkt in kleur en gedaante volkomen op dien der

hazen, zijnde van den schedel af benedenwaarts bijzonder breed; echter zijn de ooren kort.

Dit varken heeft aan de voorpooten zes en aan de achterpooten drie teenen, welke door een zwart zwemvlies verbonden zijn. Deszelfs vleesch, hetwelk een' vischsmaak aan zich heeft, is niet zeer gezocht.

N°. 46. *Hazen.* — De *haas* (*Hei*) is hier, in tegenoverstelling van dien der *Nederlanden*, zeer vet en ligt tam te maken; wordende meer dan twee voeten lang, met eenen staart van twee à drie en een' halven duim. Deszelfs haar is kort, kastanjebruin van kleur, met rijen witte vlekken in de zijden; echter zijn de jongen meer, dan de volwassenen gevlekt, hebbende de eersten vijf en de ouden slechts drie rijen vlekken. De buik is wit, de kop gebogen, de neus breed en de bovenlip gespleten, onder welke twee lange, gele snijtanden verborgen zijn; de ooren zijn rond met plooijen; ook hebben deze hazen, even als de Europesche, veel langer achter-, dan voorpooten, met vijf teenen voorzien. — Het zijn zeer vernielende, plantetende dieren.

N°. 47. *Konijnen.* — Het Surinaamsche *konijn* (*Aguti* of *konni konni*), dat, volgens UILKENS (Redev. D. III, bl. 145), *Brazilië* of de *Westindiën* tot zijn vaderland heeft, behoort hier te huis. Hetzelve is iets kleiner, dan de gewone tamme, en iets grooter, dan de Nederlandsche duinkonijnen. Men vindt deze dieren veelvuldig op drooge ritsen en hooge landen. Zij zijn bedekt met ros- en groenachtig, verwilderd haar, en gelijken (behalve dat zij een' kleinen staart hebben) zeer veel op de *eekhorens*; de kop, met zeer kleine ronde ooren, gelijkt op die eener rat, zijnde lang met groote neusgaten; de lippen zijn gespleten; de oogen groot en zwart. Bij de voorpooten zijn deze konijnen zeer dun, maar over het

kruis van de achterpooten vrij zwaar; wordende ook op het achterste gedeelte van den rug het langste, meest roode, met oranje vermengde haar gevonden, dat zij dikwerf doen oprijzen. Zij hebben een' kleinen staart en kale, donkere pooten met vier teenen aan de voor- en drie aan de achterpooten. Hun geschreeuw is doordringend; etende, zitten zij op hun achterste, en eten uit beide voorpooten te gelijk; zij behooren tot de herkaauwende dieren (*).

N°. 51. *Eekhorens* of *knaagdieren.* — *Eekhorens* (*bonni bonni*) zijn in *Suriname* niet ongemeen; dezelve zijn buitengewoon vlug en vaardig, leven van vruchten en zijn gemakkelijk tam te maken.

N°. 59. *Stekelvarkens.* — Het Surinaamsche *stekelvarken* (*Cuandu Hytrix prekensilis* LINN.), ook *adjora*, of eigenlijk *adidja-maká* genoemd, is gemeenlijk drie voeten lang, heeft witte stekels met zwarte punten, die ongeveer ¼ voet lang zijn: eene andere soort heet men hier *gingi-à-maká.* De hier zijnde stekelvarkens verspreiden eenen zoo onaangenamen reuk, dat de mensch er pijn in 't hoofd van krijgt, en sommige dieren (onder anderen apen) er zelfs van sterven.

N°. 61. *Luiaards.* — *Luiaards* zijn in *Suriname* niet ongemeen; men vindt ze zelfs van alle soorten; echter zijn die, welke men op de boomen vindt, de *schapen-* en *honden-luiaard*, wel de voornaamste; terwijl beide soorten den naam van *luiaard* in alle opzigten verdienen. De *aï* of groote *schapen-luiaard* is zoo groot als een vos; terwijl het geheele ligchaam met dik, grof, gekruld haar bedekt is, zijnde van eene wit-grijsachtige kleur. Dezelve heeft drie klaauwen of teenen aan de voor-, en even zoo veel aan de

(*) Leviticus XI, vs. 5 en 6.

achterpooten, en roept steeds met eene akelig klagende stem: *aï!*

N°. 62. De *unau* of *honden-luiaard* is wel de helft kleiner; hebbende kort, grijs haar, twee klaauwen aan de voor- en drie aan de achterpooten. Beide deze soorten van luiaards hebben een treurig, verslagen voorkomen. De voorpooten, waarin zij ongemeen sterk zijn, zijn met twee lange kromme nagels gewapend. Deze dieren leven op de boomen, nimmer op den grond, en bewegen zich daarop zoo langzaam, dat de eene tak weder bladeren krijgt, vóór en aleer zij den anderen afgevreten hebben. Het klimmen kost hun veel moeite, zoodat zij bij iedere lome beweging schreeuwen en telkens weder rusten, hebbende niet minder dan twee dagen noodig, om een' boom te beklimmen, en levert dezelve hun geen voedsel meer op, dan laten zij zich, door den honger gedreven, om het afklimmen te besparen, naar beneden vallen; althans zoo wordt verteld, ofschoon ik dit nimmer gezien heb. — De zoogenaamde *zon-luiaard* is het mannetje.

N°. 63. *Schildvarkens.* — Onder de verschillende soorten van *schildvarkens* of *gordeldieren* (*Capacie's*) vindt men verscheidenen, die, niettegenstaande hun vleesch gegeten wordt, giftig en stinkende zijn; echter zijn vele met fraaije schubben, en over elkander schuivende ringen geharnast. De meeste dezer varkens zijn roodachtig van kleur, en twee a drie voeten lang, met kleine oogen en schubringen (eveneens als de ratten) om hunne lange, puntige staarten. Bij dag wonen deze dieren in holen onder den grond. Ook de *kwassie kwassie*, een geheel met haar begroeid dier van anderhalven voet lang, is eene soort van *schildvarken.*

N°. 70. *Miereneters.* — De grootste soort van de in *Suriname* zijnde miereneters gelijken veel naar een'

vos; echter zijn dezelve van de punt des snuits tot aan het einde van den staart wel zes a zeven voeten lang. Dezelve zijn lang van snuit en klein van bek, met eene tong van wel anderhalven voet lang; de ooren zijn lang, de oogen groot; terwijl de staart, gelijk die van eenen ezel, zeer haarrijk is. Deze soort van mierenëters zijn zwart van kleur, die met een weinig wit vermengd is. Men vindt deze dieren veelvuldig in de hooge bovenlandsche bosschen.

N°. 74. *Vleermuizen.* — *Vleermuizen* vindt men in de Kolonie *Suriname* in groote verscheidenheid, veroorzakende op de bovenzolderingen en donkere hoeken van de huizen, door derzelver talrijkheid, een' bijna ondragelijken stank. Dezelve houden vooral toe op schaars bezochte plaatsen, zoo als op de zolderingen van zijgebouwen, loodsen, sekreëthuisjes, enz., alwaar derzelver drek het hout spoedig rotten doet.

Des avonds nemen zij de wijk naar donkere boomen. Er bestaan voorbeelden, dat zij de menschen, in slaap zijnde, op eene onmerkbare wijze bloed afzogen, en wel uit de teenen; dat men niet voor en aleer zij loslaten, maar dan ook smartelijk gevoelen zoude. Ik heb een' ouden koewachter gezien, die in den slaap door de vleermuizen ongeneesbaar aan zijne wang verwond geworden was; maar dat er menschen aan gestorven zijn, komt mij overdreven voor. Zekere schrijver zegt: »Zoo bij ongeluk deze *vampyrs* de »menschen in eene ader steken, gaan zij uit de armen »des slaaps in die des doods over, wegens de groote »hoeveelheid van bloed, die zij verliezen zonder het »te bemerken, zoo wel wegens de fijnheid van den »steek, als omdat zij den slapenden door de bewe»ging harer vleugelen verkoelen en verfrisschen" (*).

(*) Hist. Nat. de *l'Orenoque*, par le pere JUMILLA, Tom. III, pag. 108.

Paarden en runderen kunnen verschrikkelijk van de vleermuizen geplaagd en mager gehouden worden; evenwel hebben de varkens nog meer van haar te lijden, aangezien zij dezen de tepels afbijten. Men vindt hier onder de vleermuizen ook de groote boven aangehaalde *vampyrs*, welker vleugelen ieder zestien Rijnl. duimen lang zijn, terwijl het lijf van den bek tot aan het stuitbeen zes duimen lang is.

Om de vleermuizen en de *marabonsen* uit eene woning, loods of een bijgebouw te verdrijven, kan men niet beter doen, dan ze in derzelver verblijfplaatsen met kokend water te bespuiten, waartoe de koperen glazenwasschers-spuiten ongemeen dienstig zijn. Het kokend water doet hoegenaamd geen kwaad aan het hout en vernietigt eene menigte daarin huisvestende insekten. Plaatsen, waar men niet met de spuit bij kan, dient men te begieten door behulp van slangbuisjes en pijpen, of te maken openingen, de vleermuizen sterven alsdan in de gaten; ook dan nog worden dezelve vóór de verrotting door de mieren verslonden. Kan men echter, hetzij door het losslaan van beslagplanken, of op eene andere wijze, openingen maken, ten einde de vuile gaten te doen zuiveren, en het hout met loodwit en olie verwen, zoo is dit niet alleen een zeer goed weringsmiddel tegen het nestelen en indringen van deze en gene ongedierten, maar ook hierdoor wordt het hout zeer veel tegen rotting of vervuring bewaard.

Het is te verwonderen, dat men in *Suriname* alleen voor het oog schildert of liever kladverwt, daar het verwen zoo ongemeen nuttig voor de duurzaamheid van het hout op die plaatsen is, waar het hout elkander dekt, dewijl het hier het eerst door de insekten aangedaan wordt, hetwelk men door gewone grondverf grootelijks voorkomt. Verder dient men het

hout zoo min mogelijk te betimmeren, en door vaste kasten, behangsels, enz. aan de lucht te onttrekken, aangezien dit niet alleen groote broeinesten voor het ongedierte geeft, maar tevens veroorzaakt, dat het daar achter verborgen hout, door eene bedompte lucht. vochtig blijft en onder schimmel verstikt, vermolmt en vermoddert, en eindelijk tot eene rottende gisting overgaat. Heeft men in tegendeel het hout niet betimmerd, waardoor zoo wel de binnen- als buitenzijde aan de lucht blootgesteld is, en wordt het nu en dan geverwd, dan is het veel duurzamer; terwijl men tevens het zoo schadelijke als lastige ongedierte overal verdrijven kan. Ook kunnen de niet behangene, maar beschilderde wanden met lemmetjessap gewasschen worden, zoodat men met inachtneming van deze zindelijkheid altijd eene frissche lucht in de huizen heeft, waardoor zoo ongemeen veel, vooral in een dusdanig klimaat, tot het behoud der gezondheid toegebragt wordt.

N°. 81. De *Kleine Zeekoe.* — De *zeekoe* houdt zich niet in de zee, maar in het zoete water van de binnenrivieren op, zijnde wel 8 à 9 voeten lang, en hebbende in gedaante wel iets van eene zeeton, aangezien de staart, in welken zich de achterpooten als het ware vereenigd hebben, regt af in één punt zamenloopt; van voren heeft zij schildpadpooten, vinnen of waaijers; hebbende een' ronden kop, welke geheel zonder hals als in het ligchaam verbonden is, met zeer kleine oogen. In ieder neusgat vindt men eene sluitklep. Het is een ongemeen leelijk, zwart, kaal dier, dat van waterplanten leeft, en eene soort van *Amphibië*. Het vleesch dezer koe is zeer regelmatig met vet en mager bij lagen afgedeeld, zeer blank, fijn en bijzonder smakelijk.

VIJFDE HOOFDSTUK.

VOGELEN.

§ 1. Uittreksel uit de Tafel voor de verdeeling der Vogelen, volgens de rangschikking van den Hoogleeraar BLUMENBACH. — § 2. Korte omschrijving van de voornaamste in *Suriname* gevonden wordende *Landvogels*. — § 3. Van de *Watervogels*.

§ 1. Uittreksel uit de Tafel voor de verdeeling der Vogelen, door den Hoogleeraar BLUMENBACH, in twee Hoofdafdeelingen, IX Orden en 79 Geslachten.

VOLGNOMM.	ORDE.	GESLACHT.	EERSTE HOOFDAFDEELING. *LANDVOGELS.*
	1		ROOFVOGELS. — Een zwarte, kromme bek, meestal korte, sterke, wrattige pooten en scherpe, kromme nagels.
1	1	1	De *Gier*, waarvan in *Suriname* de koning der *Wouwouwen*, Kuikendieven, enz.
2	1	3	De *Uil*.
	2		DUNBEKKEN. — In de warmste luchtstreken te huis behoorende; hebben veelal groote, dikke, doch ligte bekken.
3	2	5	De *Papagaai*, waaronder de Westindische Raaf en de Kakatoe begrepen zijn.

VOLGNOMM.	ORDE.	GESLACHT.	EERSTE HOOFDAFDEELING. *LANDVOGELS.*
4	2	6	De *Toucan*.
	3		AAKSTERS. — Korte pooten en meestal een regte, niet dikke en middelmatig lange bek.
5	3	8	De *Specht* (Galbula).
6	3	16	De *Bloemzuiger* (Colobrietje).
	4		RAVEN. — Een zware, bovenwaarts verheven bek en korte pooten.
7	4	23	*Couroucon* (een groene in *Guiana* te huis behoorende vogel).
	5		MUSSCHEN. — Kleine vogels met korte, dunne pooten.
8	5	8	De *Spreeuw*.
9	5	34	De *Vink*.
10	5	36	De *Kwikstaart* (Leeuwerik, Roodborstje, enz.)
11	5	39	De *Zwaluw*.
	6		HOENDERS. — Korte pooten en een bolle, van boven gewulfde bek.
12	6	41	De *Duif*.
13	6	42	Het *Berghoen* (Patrijs).
14	6	44	De *Faisant*.
15	6	45	De *Pauwies* (behoort in *Guiana* te huis).
16	6	46	De *Kalkoen* (mede een Amerik. vogel).
17	6	47	De *Paauw* (een Oostindische vogel).
	7		STRUISVOGELS zijn in *Guiana* niet.

VOLGNOMM.	ORDE.	GESLACHT.	TWEEDE HOOFDAFDEELING. *WATERVOGELS.*
17	8		STELTLOOPERS. — Strand- en Moerasvogels met lange pooten en rolronden bek.
18	8	51	De *Flamingo.*
19	8	56	De *Reiger* (Kraanvogel, Ooijevaar, enz.)
20	8	58	De *Snip.*
21	8	60	De *Plevier.*
22	8	66	De *Trompetter* (*Vaginalis* of de *Poepert* van *Zuid-Amerika*).
	9		ZWEMVOGELS. — Zwempooten en stompen, met vel bekleede bek.
23	9	76	De *Eend* (Zwaan, Gans, Doksie, Eend, Teling, enz.)

§ 2. Landvogels.

Aangezien de grenzen tusschen de geslachten van de vogelen moeijelijk te bepalen zijn, zoo heb ik vermeend, dat, om duidelijk te blijven, het geschiktst zoude zijn, de reeds bestaande Tafel van den beroemden BLUMENBACH tot grondslag der verdeeling te nemen, welke wij dan ook zoo veel doenlijk volgen zullen.

N°. 1. De *Wouwouw* (*Nilleër aura* of *Vultur Papa*). — De *wouwouw* in *Suriname* (*stink-* of *aasvogel* genoemd) is eene soort van *gier*, welke zoo groot en van gedaante is als eene kalkoensche hen; hij heeft ovale, zwart-smoddige veren, vuilwitte punten aan de vleugels en een' leelijken, kalen kop; echter is de *stinkvogel* de tamste en meest nuttige vogel der geheele Kolonie, vallende bij geheele troepen, even als de kraaijen in *Europa*, op allerhande krengen en dood aas, welke zij spoedig verslinden en daardoor den

dampkring van den verpestenden stank bevrijden.

Deze vogels zijn zoo weinig menschenschuw, dat zij te *Paramaribo* even als de kippen op de straten loopen, en veelvuldig op de vorsten en de makelaars der huizen zitten; echter wordt hun dit op verscheidene huizen door het plaatsen van pinnen belet, aangezien deze vogels de daken, en bij gevolg ook het regenwater, dat daarvan opgevangen wordt, ongemeen vuil maken.

Na zware regenbuijen ziet men de stinkvogels met uitgespreide vlerken staan te balanseren, ten einde de vederen weder te doen droogen; vertoonende zich dan eveneens als de *adelaar*, welke NAPOLEON in zijn wapen voerde.

Men vindt dezelve ongemeen veel, gelijk de kraaijen in *Europa*, bij krengen, welke de rivier afdrijven, of bij vuilnisputten van slagters en dergelijk rottend vleesch. XIMENES zegt van den *gier* van *Brazilië* (de gewone Surinaamsche *stinkvogel*): » Zij vallen eeni- » gen te gelijk op dezelfde prooi aan, dezelve tot aan » de beenderen afknagende." — In het binnenste der Kolonie vindt men stink- of aasvogels met een' even vederloozen schedel als die, welke men aan de stad ziet, evenwel is het ruime, naakte vel, dat over hunnen ronden kop zit, niet zoo blaauw en meer roodachtig van kleur.

De koning der stinkvogels (de *arend met den kam* (*Aquila urutaurana*) en de *gierkoning* (*Vultur papa*) munten, zoo wel in fraaiheid van vederen, als in grootte, onder de roofvogels uit. De eerstgenoemde is grooter, dan de Europesche *ganzen-arend*, zijnde deszelfs kruin met vier lange vederen (welke hij, toornig wordende, omhoog steekt) versierd.

De *gierkoning* heeft witte vederen, onder welke weinige roode komen. Deszelfs vleugels zijn zwart, terwijl kop en hals geheel kaal zijn. Hij heeft een'

krommen bek, sterk genagelde klaauwen, en is zoo groot als de Europesche *ganzen-arend;* echter wordt de *gierkoning* zeer zelden gezien.

De meeste in *Suriname* zijnde roofvogels leven mede van slangen en ander giftig gedierte.

Verder vindt men onder de Surinaamsche roofvogels eene menigte soorten van *kuiken-* en andere *dieven*, *valken*, *havikken* en *sperwers*, die vrij gelijk aan de Europesche zijn.

N°. 2. *Uilen* of *Nachtvogels.* — Ook vindt men in *Suriname* eene groote verscheidenheid van *uilen*, wier akelig geschreeuw ook hier bij velen een bangmakend voorteeken van een op handen zijnde sterfgeval is. Verder treft men hier aan den *katuil*, zoo groot als een hoen; den meest algemeenen en zoo gevreesden *orecoekoe*, ook *geitenmelker* genoemd (*); den *gewonen kerkuil;* den opmerkelijken *briluil;* den *steenuil* en eene menigte andere kleine uilsoorten.

N°. 3. *Raven* en *Papegaaijen.* — Onder de *raven* staan de *macaws* (bij de Franschen *arra's*) aan het hoofd, verschillende van de *papegaaijen* (tot welk geslacht zij behooren) door eene meerdere grootte en eenen zeer langen staart.

In *Suriname* zijn twee verschillende soorten van *macaws* of *makao's* (*Psittacus Macao*), de eene met helder blaauwe en gele, en de andere met vuurroode vederen. De *macaws* zijn onder het geslacht der papegaaijen de grootste, wordende wel zoo groot als een hoen; zij schreeuwen sterk, maar leeren met weinig moeite duidelijk praten.

(*) Ik heb onderscheidene soorten van *orecoekoeuilen* gezien: dezelve leven van insekten, en de grootste soort heeft een' korten, breeden, in één punt zamen loopenden zwaluwbek, waar men wel eene vuist insteken kan.

Raven (*Surinaamsche kraaijen*) zijn in *Suriname* zeer groot en ongemeen fraai van vederen; echter is haar schel gekras geheel onverdragelijk. Van bek en vederpracht zijn deze vogels vrij gelijk aan de papegaaijen; de eerste is voor dezelven in het klimmen op de boomen ongemeen dienstig, niettegenstaande het boven-kakebeen alleen beweegbaar is. De kop dezer vogels is ongemeen fraai, prijkende met eene helder zeegroene kruin; en de oogen, in welke men vuur en list ontwaart, zijn rondom met een wit vlies voorzien, in welk vlies zwarte ringen, van kleine vederen omgeven. De vederen van den rug en den staart, welke laatste puntig eindigt, zijn van eene overschoone hemelsblaauwe kleur; de slagpennen in de vleugels zijn scharlaken rood; de buik is bleek oranje; een en ander geeft eene ongemeen fraaije mengeling van kleuren. Deze raven hebben aan de niet lange pooten twee voor- en twee achterklaauwen.

Des morgens vroeg ziet men dezelve veelal bij paren onder een sterk geschreeuw, over de bosschen vliegen. Onder de Surinaamsche raven treft men, zoo wel in kleur als in gedaante, eene groote verscheidenheid aan; zij worden, ofschoon naar mijnen smaak geene lekkernij zijnde, door anderen met graagte gegeten.

Papegaaijen, waarvan men reeds 170 soorten kent, zijn ook in *Suriname* zeer menigvuldig en verschillende van kleur en gedaante. Allen hebben een' krommen, dikken en harden bek, waarvan de bovenbek met eene scherpe punt over den korten, stompen benedenbek heen loopt; voorts een' grooten kop, helder roode oogen, eene ronde, stompe, vleezige tong, en vierteenige, scherp genagelde en krachtige pooten, geschikt tot klimmen en vasthouden.

De papegaaijen zijn ongemeen schoon van vederen en gezellig van aard, maar geven een lastig, schreeu-

wend geluid en hebben een' vernielenden en sloopenden aard, en hoe schoon en snel ook in de vlugt, zoo leelijk en waggelend is hun gang. Zij zijn vruchtetende vogels en vernielende voor vruchtknoppen, planten en zaden; echter is de *peterselie* een doodelijk vergif voor hen.

De groote groene of gewone *Surinaamsche papegaai* heeft een blaauw en geel voorhoofd met eenige roode vederen op het bovenste gedeelte der vleugels; bek en pooten zijn horenkleurig, en de oogen roodachtig bruin.

De *Guinea papegaai* is donkergraauw, heeft een' zwarten bek, en wordt in *Suriname* wel in een' gevangenen, maar niet in den natuurstaat gevonden.

De *groene amazone* heeft prachtig schitterende, groene vederen, met een weinig geel voor den kop. De *paarse papegaai* heeft een' karmozijn rooden kop; het bovenlijf is van dezelfde kleur. Verder heeft men de zwarte en blaauwkoppige papegaaijen, alsmede de *parkieten*, zijnde eene zeer kleine soort van groene papegaaijen; de langstaartige *parkieten* heet men *raafparkieten*. Ook vindt men eene groote verscheidenheid van dwerg-papegaaijen, zoo als de *groene*, de *bonte*, de *bruinkoppige* en eene menigte *grasdwergjes*. De *kakatoe* is in *Suriname* zeer zeldzaam, doch nu en dan wordt dezelve gezien: deze heeft eene zeer schoone groene kleur en een' witten kop met karmozijn roode veren (welke aan den hals blaauwe punten hebben), maar is op verre na niet zoo schoon, als de Oostindische van de Moluksche eilanden.

N°. 4. De *Toucan*. — *Toucans*, bij anderen *tukans* en bij de Negers *coyakées; ramphastos* LINN., van het Grieksche woord *ramphos*, hetwelk snavel beteekent, ontleend. *Toucan* is eene ver-

korting van den Braziliaanschen naam van dezen vogel *Toucantabouracé* (de vogel met schoone vederen). *Toucans* heeft men in *Suriname* van verschillende soorten en hoedanigheden. De schoonste dezer vogels, welke niet grooter dan een gewone *aakster* is, wordt, bij onderscheiding van de *Witborst* (*Ramphastos Erythorynchos*), *Geelborst* (*Ramphastos Dicolorus*) genoemd (*), is zeer kenbaar aan deszelfs ongemeen grooten bek, welke met fraaije roode en gele strepen geteekend, iets krom en meer dan een' halven voet lang is. De bovenbek is van onderen even als eene kraanzaag getakt; de borst is zwavel- en saffraankleurig, en de buik scharlakenrood met een' schitterenden gloed; de rug is glanzig donker zwart met een' groenachtigen weerschijn; de snavel is bij den kop zwart met roode randen en verder olijfachtig groen; de tong gelijkt naar eene getakte pen, of liever naar eene aar van honds-gras (*Triticum repens*). De *coyakée* leeft, gelijk de papegaaijen, van vruchten, alsmede van vogeltjes en insekten. Ook vindt men onder de *aaksters* den *corvus calvis* met een' vederloozen schedel. De *coyakées* van *Suriname*, welke in holle boomen nestelen, leggen niet meer, dan twee eijeren voor ieder broedsel. Jong gevangen zijnde, worden dezelve zeer tam en eten genoegzaam alles, wat de tafel oplevert. Banannen, brood, visch en vleesch eten zij met veel graagte; terwijl derzelver wijdbeenige gang, ongeproportioneerde snavel en bonte vederen aan dezen vogel het lachverwekkende voorkomen van een' harlekein onder de vogels geven.

(*) Men heeft ook eene kleinere soort van *Toucans*, *Aracaris* bij BUFFON genoemd, zijnde kleiner, met een' getakten staart en een' minder dikken, langen snavel.

N°. 5. *Spechten.* — Ook vindt men eene menigte soorten van *spechten*, onder welke de *timmerman* of *zwarte specht* zeer algemeen is; hebbende boven aan den kop een weinig vermiljoen rood.

De gele *timmerman* is grooter, zijnde zoo groot als eene gewone duif; deze heeft eene bloedroode kuif, leeft van *houtwormen* en slaat, wanneer hij tegen een' boom oploopt, zeer sterk met den bek op de takken, zoodat de wormen voor den dag komen en hem ten prooi vallen. Van dit vrij harde slaan, dat men wel een kwartier uurs ver hooren kan, zoude hij den naam van *timmerman* gekregen hebben. Sommigen houden deszelfs vleesch voor zeer smakelijk. — Ook de *banannenbek* of *banannenvogel* behoort tot de *spechten*, of liever tot de *hangnesten*, zijnde de *oriolus icterus* (*). Het is een zwarte vogel, zoo groot als eene lijster, met zeer lange, zwarte vleugels, een' staart van dezelfde kleur en een geel onderlijf; kop, borst en pooten zijn zwartachtig blaauw. Ook zijn er, waarvan het zwarte met geel of met rood, en ook met bruine vederen gevariëerd is. Hij heeft een' kleinen kop en een' zwarten, spitsen bek van één' vinger lang; terwijl eene witte streep in de gansche lengte over de vleugels loopt. Hij bouwt aan de takken der boomen de zoo kunstige hangnesten van wel drie voeten lang, in welker midden de ingang is. Men vindt dezelve meestal boven het water aan zware boomen hangen.

N°. 6. De *Bloemzuiger.* — Men heeft hier *colobrietjes* en andere *bloem-* en *honigzuigers* van meer dan twee Nederlandsche duimen lang, anderen niet grooter dan kleine vlinders, zelfs zulken, welke niet grooter dan eene groote vlieg zijn, met glinsterende

---

(†) Stedman noemt deze soort van specht, D. I, bladz. 160, *Toucan;* welken naam men er ook te *Cayenne* aan geeft.

goudgele en groene vederen. Men vindt dezelve zeer schoon beschreven en afgebeeld door AUBERT.

N°. 7. — De viervingerige *telketer* en de *couroucon*, een prachtige groene vogel, behooren beide tot de vierde orde, maar zijn mij weinig bekend.

N°. 8. De *Spreeuw*. — De *spreeuwen* hebben in *Suriname* zeer fraaije vederen, zijnde blaauw, geel en rood van kleur. Ook komt de *Grietje-buur*, naar deszelfs geroep aldus genoemd, dezelve in grootte en gedaante al zeer nabij.

N°. 9 en 10. *Vinken*, *Kwikstaarten* en verdere kleine vogeltjes. — Onder de *kleine vogeltjes* vindt men prachtig gevederde *goudvinken*, zoo groot als *leeuwerikken*, *roodborstjes* en dergelijken; maar geen van dezen is zoo tam als het lieve *tjotjovogeltje* (bij VON SACK *gadovogel* (Godsvogel) genoemd), wordende bij de Negers voor heilig gehouden. Deze vogeltjes zijn zoo tam, dat ik, op een *combé* in de voorstad *Zeelandia* (*) wonende, menigmaal verrast werd door hen door de opgeschovene glasramen op mijne schrijftafel te zien komen. Zij zijn even vlug en vrolijk als de musschen, echter maar half zoo groot, zijn bedekt met graauwachtige vederen en hebben een' spitsen bek. Zij kruipen in allerhande kleine gaatjes, en hangt men eene Seltzer waterkruik, welker bodem men ingeslagen heeft, aan het venster, dan komen zij weldra in dezelve nestelen.

Het is zeer opmerkelijk, dat men in de Kolonie *Suriname* bijna geen een' eenigen vogel nestelen ziet, dan de *banannenbekken* en deze *trotjo's*.

N°. 11. *Zwaluwen*. — De meeste hier zijnde *zwaluwen* zijn vrij gelijk aan die van *Europa;* echter vindt men er, behalve de fraaije, groene, glanzige,

---

(*) Lett. A, N°. 23.

ook, welke purperkleurig zijn, met een' bruinachtig witten hals, grooten bek, langen staart en groote vleugels.

N°. 12. *Duiven.* — *Duiven* vindt men in *Suriname* groot en klein. VON SACK spreekt van vijf soorten, in grootte van eene *houtduif* tot op eene *musch* afdalende. Men heeft hier ook de *tortelduif;* terwijl de zoogenoemde *mangroo-duiven* zeer smakelijk zijn, echter is haar vleesch een weinig bitter.

N°. 13. *Patrijzen.* — *Anamoe's* (*Crypturus cinereus*) of de *Surinaamsche patrijzen* (eigenlijk tot de *faisanten* behoorende) zijn hier groot en klein. Beide soorten hebben met de Europesche patrijzen veel overeenkomst, hebbende graauwachtig zwarte vederen, echter geen' staart. Men vindt ook *anamoe's*, welke donker roodachtig bruine, gebronsde vederen hebben. Ik heb er wel geschoten, die bijna zoo groot waren als eene volwassene kip. Dezelve hebben lange halzen en zijn klein van kop; de bek is een weinig krom gebogen; de oogen zijn glinsterende, fraai zwart; de pooten geel, voorzien van drie kleine teenen; zij kunnen ongemeen snel loopen; voor de tafel zijn zij als een smakelijk wild zeer gezocht.

Wakka-gon (mede een *faisant*), aldus, gelijk de *koekkoek*, naar deszelfs geroep genoemd, is iets grooter, dan de *anamoe*. Hij heeft rosse vederen, een' bruinen kop en ronde beenen. Bij nacht kan men zijn geschreeuw van *wákká-gon*, *wákká-gon* zeer ver hooren.

N°. 14. *Faisanten.* — Onder de *faisanten* munten de groote zwarte *paauwiesen* (*Phasianus Niger*) met hunne blinkende vederen en fraaije, met zwarte krulvederen versierde kruin in schoonheid uit. Dezelve zijn zoo groot als een kalkoen en laten zich ongemeen tam maken.

De *maray* is een kleiner faisant, maar even smakelijk als de eerste.

N°. 16. ***Kalkoenen.*** — Ofschoon de *kalkoenen* in *Amerika* te huis behooren, heb ik dezelve nimmer dan in een' tammen staat gezien, gelijk ook het geval met de hier niet te huis behoorende *paauwen*, N°. 17, is.

Watervogels.

N°. 18. — De *Flamingo's* (*Phoenicepterus Ruber* LINN.) zijn hoogbeenige, rozenroode vogels met leelijke, kromme, van boven platte bekken. Deze vogels zijn van gedaante vrij gelijk aan — echter veel grooter, dan de in de Nederlanden zijnde *regenwulpen*. Er zijn er, die wel eene mans-lengte hoog worden. Deze vogels met derzelver prachtige vederen treft men hier zeer menigvuldig aan; het meest houden zij zich op aan het strand, alwaar zij op vischjes en wormen azen. Jong zijnde, zijn hunne vederen wit; vervolgens worden dezelve graauw en daarna rozerood. Zij zijn zeer schuw en daardoor moeijelijk te schieten, en niettegenstaande zij vischetende vogels zijn, is het vleesch zeer smakelijk.

Tevens vindt men aan het zeestrand en aan de monden der rivieren eene groote menigte *roode wulpen* met levendige, scharlakenroode vederen, welke *wulpen* men in *Suriname* te onregt *flamingo's* heet; voorts eene groote verscheidenheid van *snippen*, onder welke men ook de smakelijke *pluvieren* vindt, welke met den aanvang van den droogen tijd meer binnenwaarts naar de moerassige savanes vliegen, alwaar men dezelve alsdan niet zelden bij geheele troepen aantreft. Dezelve zijn zoo groot als eene gewone duif, en hebben fraaije, bruinachtig grijze veren en lange, loodkleurige beenen en pooten. Het overheerlijk vleesch derzelven is meer te vet, dan te mager.

N°. 19. De *Reiger* (Kraanvogel, Ooijevaar, enz.)
Reigers vindt men van verschillende soorten, onder

welke ook de kwaadaardige en ontembare *tijgervogel* (*Ardea Tigrina*) behoort, hebbende rosse vederen met zwarte plekken, veel met de kleur der tijgervellen overeenkomende.

Ook de magere, blaauwe *sabacoe*, gelijk ook de fraaije witte *sabacoe*, meerendeels uit veren bestaande, behooren tot het reigergeslacht. Deze vogels vertoonen zich, gelijk de roode wulpen, zeer fraai, wanneer zij aan de zeekust onder het donkergroene geboomte, waarin zij den nacht doorbrengen, zitten te slapen of te rusten.

De *Negerkop* (eene soort van *kraanvogel*), ook wel de *Surinaamsche ooijevaar* genoemd, is geheel wit, behalve aan kop en staart, welke, eveneens als de randen om de vleugels, zwart zijn. Dezelve heeft blaauwe beenen van ongeveer twee voeten lang, een' langen, gebogen' hals en kleine ronde, zwarte oogen en een' zeer dikken, langen, donkergraauwen bek, aan welks zijde voorraadzakken zijn. Hij zoekt zijn voedsel, eveneens als de *ooijevaar*, in zwampen en plassen.

Ook de in *Suriname* zijnde gespikkelde en dwarsgestreepte *zonnevogel* met twee strepen langs den kop, een' snippenbek en zeer fraaije roode oogen, is een van visch levende vogel.

N°. 22. De *Trompetter*. — De *trompetter* of *kammi-kammi* behoort tot de boschhoenders of liever steltloopers; zijnde een hoogbeenige, zwarte vogel zonder staart, welke, naar het trompetgeluid, dat hij maakt, aldus zoude zijn genoemd. Deszelfs rug is grijs, even als het grijze der in Nederland zijnde kraaijen.

De beenen zijn groen en de pooten hebben drie voorteenen en één' achterteen, even als die der hoenders; de vleugels zijn kort, zoodat de *kammi-kammi's* meer loopen, dan vliegen, loopende tevens zeer snel. On-

der den hals vindt men eenige groene, met eene purperen tint vermengde vederen; zijn korte bek is groen van kleur; zijne ongemeen schoone, groote, ronde oogen zijn zwart, en zijn even prachtige, gitzwarte, ronde kop prijkt met fluweelen vederen.

§ 3. Water- of Zwemvogels.

N°. 23. *Eenden.* — Onder de *zwemvogels* heb ik in *Suriname* in den wilden staat noch *zwanen*, noch *ganzen* aangetroffen; maar in de binnenlandsche waterplassen, vooral in de *Nickeri*, vindt men eene groote menigte wilde *doksie's* en *eenden*, welke veelal groot en vet zijn. Ook vindt men eene kleine soort van *bergeenden*, welke in *Suriname* beter onder den naam van *secroeties* bekend zijn; terwijl de *telingen* (*anaatjes* genoemd) in *Suriname* geheel niet schaars zijn. — Het is opmerkelijk, dat er in *Suriname*, een zoo waterrijk land, zoo weinige soorten van *zwemvogels* zijn, daar de verschillende soorten van *steltloopers* verre die van *Europa* overtreffen.

ZESDE HOOFDSTUK.

AMPHIBIËN.

§ 1. Schildpadden. — § 2. Kikvorschen en Padden. — § 3. Krokodillengeslacht. — § 4. Slangen. — § 5. Schaal- en Schelpdieren.

§ 1. Schildpadden.

Men vindt in *Suriname* twee hoofdsoorten van schildpadden, namelijk de *calapée* en de *carette*, of de groote en kleine schildpad.

Onder de *calapée's* treft men er niet zelden aan, die vierhonderd ponden zwaar zijn, hebbende eene platte, ovale schaal; om dezelve te vangen, behoeft men ze slechts op den rug te werpen, waardoor haar het opstaan en ontvlugten ondoenlijk wordt. Haar vleesch is veel smakelijker, dan dat der *carette* (*cauana*); deze heeft echter eene veel fraaijere schaal, ofschoon de *carett* slechts een vlies is, en niet gebruikt wordt, om welke reden men het *valsche carett* heet.

De beste tijd van vangen is, van beide soorten, van *Februarij* tot *Mei*, en vooral in de maand *April*. Zij komen alsdan op het strand, om hare eijeren te leggen, zijnde zeer vet en kogelrond met zeer dunne, buigzame schalen, welke nimmer vol zijn; zoodat men in dezen de spreuk niet bezigen kan: » zoo vol als een ei." Deze eijeren, welke zij bij groote hoeveelheden, somtijds 7 à 8 honderd stuks, in het zand, in

een zuiver rond gat met zand overdekt, begraven, alwaar dezelve door de zon uitgebroeid worden, zijn zeer voedzaam; het wit derzelven wordt door koking nimmer hard, maar wel de dooijer; een en ander heeft een' viezen, kweren smaak.

Om deze eijerkuilen te kunnen vinden, ziet men slechts, waar de *calapée* haar spoor in het zand heeft, makende een' halven cirkel, uit en in zee, aan welks bovenste gedeelte men het nest vindt. De jongen uitkomende, hoe de eijeren ook liggen, gaan dadelijk zeewaarts, alwaar de ouden tot den tijd, dat de eijeren uitkomen, zijn blijven wachten. Deze dieren schijnen, zoo in het water als op het land, eene menigte vijanden te hebben, wijl zij anders veel sterker zouden vermenigvuldigen.

Verder vindt men hier vier soorten van land- of bosch-schildpadden, welke alle bij de paring een akelig kreunend geluid geven, hetwelk men van de mannetjes zeer ver kan hooren. Men heeft in *Suriname* landschildpadden van meer dan veertig ponden (Amst.) zwaarte.

Buiten de gewone land- en moeras-schildpadden, vindt men eene zekere soort, welke den kop niet intrekken, en zich op die wijze niet, gelijk de andere schildpadden, onder de schaal verbergen kunnen, maar den kop zijdelings tegen het lijf aansluiten.

§ 2. Kikvorschen en Padden.

De *jackie* (*Rana pisces*, en bij LINN. *Rana paradoxa*) is een veelvuldig in *Suriname* gevonden wordende visch, zoo glad als een paling en, even als deze, zonder schubben; echter is dit niet die visch, welke in eenen kikvorsch verandert. Sommigen zijn van meening geweest, dat dit de *jackie* is, en geen wonder ook, daar deze in een' kikvorsch veranderende

visch veel overeenkomst (ofschoon baarden hebbende) met de *jackie* heeft, hetwelk ook welligt de oorzaak is geweest, dat Mejufvrouw DE MERIAN (*) in deze hare stelling gedwaald heeft; ook wordt niet de visch, gelijk zij beschrijft, uit den kikvorsch, maar wel de kikvorsch uit den visch voortgebragt (†).

De hier bedoelde, van een' visch in eenen kikvorsch vergroeijende visch heeft geene schubben of graten, maar een gespikkeld vel; komende uit zwarte bolletjes, welke vervolgens een' staart krijgen, voort; eindelijk een volkomen visch zijnde, gaat dezelve langzaam tot de gedaante van eenen kikvorsch over, bij welken overgang eerst de voorpooten verschijnen, terwijl de staart langzaam inkrimpt en eindelijk geheel in den kikvorsch vergroeit. Deze herschepping van visch tot kikvorsch geschiedt in drie weken, zijnde eerst graauw, en daarna bruin van kleur. Ik heb dezen *visch-kikvorsch* in al de opvolgende gedaanten op spiritus gehad.

De Heer W. M. IRELAND, welke zich een' geruimen

(*) Surinaamsche Insekten, bl. 50, pl. 71.

(†) Ieder natuurkundige weet, dat de kikvorsch en de pad na de paring eijeren leggen, welk schot in eene wolk van glid aan de oppervlakte van het water door de zon ontwikkelt; krijgende dadelijk een' staart, welke van boven en van onderen met eene vin voorzien is. Vervolgens komen de pooten te voorschijn en de staart verdwijnt, waarna de kikvorsch zijne volkomene gedaante heeft. Zoo zeer als deze overgang van visch in kikvorsch nu in *Europa* in het kleine geschiedt, heeft dit in *Suriname* (alwaar men wil, dat er padden zoo groot als eendvogels zijn) in het groote plaats. Hier treft men dus dezelfde merkwaardigheid aan, als bij sommige rupsen, welke in veel kleinere kapellen veranderen: ook deze padden zijn veel langer en grooter in den staat van visch, dan na de hervorming in dien van eene pad.

tijd in *Suriname* heeft opgehouden, heeft dit dier met de meeste naauwkeurigheid waargenomen, en zegt, dat hetzelve gedurende de periodieke standsverwisseling (drie weken) in eenen staat van diepen slaap op den bodem van het met water gevulde vat (ten dienste zijner waarneming) had gelegen; vervolgende, dat hetzelve als kikvorsch sterk en vaardig is, »kunnende zes à acht Rijnl. voeten hoog springen. Als visch is de *jackie* zes à acht duimen Rijnl. lang." Zie verder *Journal of Sciences and Arts*, *edited at the Royal Institution of Great-Britain*, N. I, p. 55—59.

Onder de *padden* verdient de groote, afzigtelijke *pipa* (*Runa pipa*) de meeste opmerking, als zijnde niet zelden zoo groot als een geropte eendvogel. Men houdt dezelve voor half kikvorsch en half padde. Niet alleen is zij door hare gedaante en donkerbruine, pokachtige huid, in welke zij tevens hare eijeren uitbroeit, afschuwelijk en ongemeen leelijk, maar zij is tevens giftig (*), doende zich daarbij op eenen verren afstand in een somber, sterk gekwaak hooren. Leelijker schepsel, dan de lompe en loome *pipa*, vooral als zij met op haren rug groeijende jongen bezwangerd is, die in miskleurige, smoddige, groene, blaauwe en gele bulten, puisten en builen huisvesten, kan men zich bezwaarlijk denken; terwijl ook deze waterzak, in welken het wijfje hare jongen op den rug draagt, een' onaangenamen reuk heeft; ook de pis van de *pipa* is zeer scherp en bijtend, en veroorzaakt, op het menschelijk ligchaam vallende, blaren. — Het *donderpadje* heet in *Suriname todde jackie* (†).

(*) Echter moet dit gift plaatselijk zijn, wijl de Indianen de achterpooten van deze padden eten.

(†) Men zie verder over de *pipa* LA CEPÈDE, T. II, p. 478; SPALLANZANI, vol. V, pag. 129; CAMPER, Verh. der Haarl. Maatschappij, D. VI, st. I, bladz. 266.

§ 3. Het Krokodillengeslacht.

Onder de Surinaamsche *Amphibiën* is de *kaaiman* (*Crocodillus Alligator Americanus*) de meest gevreesde; echter zijn die van *Guyana* op verre na niet zoo groot als die van *Java*. De grootste *kaaimans* zijn hier niet meer, dan 15 voeten lang; van *Cayenne* meldt men van *kaaimans* van 25 à 26 voeten lang; — de Surinaamsche hebben de gestalte van eene *hagedis*. Deze hebben eene bruingele, geschubde huid, zijnde onregelmatig gespikkeld, den rug zwart, de zijden groenachtig, en den buik vuil blaauw; een vervaarlijk groote muil, een fijne reuk en scherpe tanden, een staart met een' zaagvormigen kam — deze zijn de overige eigenschappen van dit dier. Men vindt deze dieren in alle rivieren dezer Kolonie, en de wijfjes leggen hare eijeren, zoo groot als een ganzenei, in het zand, alwaar dezelve door de zon uitgebroeid worden. Doch een en ander is van dit naar muskus stinkende gedierte, zoo in gedaante als in leefwijze, te veelvuldig en te juist beschreven, om er in deze korte aanhaling iets meer van te mogen mededeelen.

Verder vindt men hier den tot dit geslacht behoorenden *laguaan* of *guana*, welke half zoo groot als de *kaaiman* is, en welks vleesch en eijeren zeer gezocht zijn: een *poulet* van de *laguaan* smaakt zeer goed. Het is een leelijk, lang en dunstaartig dier, met een' kam met takken als eene kraanzaag op den rug en een' zak onder aan de zeer vurig glinsterende oogen; gevende, ofschoon volstrekt niet kwaad of vergiftig zijnde, maar door tergen boos geworden, een sissend geluid van zich. Zij heeft bij den los gekrulden staart zeer schoone kleuren op de glinsterende schubben, en is met den gekamden staart somtijds eene mans-lengte lang. Het dier leeft van en op de boomen van bladeren, wormen, insekten, enz., en legt hare eijeren aan het strand. — Ook

heeft men hier de eetbare *sapagara's*, welke door derzelver glansrijke, veelkleurige schubben tevens ongemeen schoon zijn; voorts een legio van *hagedisjes*, waarvan men wel tien à twaalf soorten telt. Nog vindt men hier drie soorten van *kameleons*, bij de Negers *agamma's* geheeten; twee soorten zijn kleiner en eene soort is grooter, dan de gewone *hagedissen*. Ik heb van deze zoogenoemde *agamma's* gezien, welke volkomen op de in onze veenen zijnde *heveltasschen* geleken, ofschoon spitser van bek en niet giftig zijnde. Dit dier leeft op boomen en heggen en is zeer loom en traag; echter weet het met de lange, levendige en kleurige tong zeer behendig insekten tot zijn voedsel te vangen: hebbende voorts een eenigzins zamengedrukt ligchaam met knobbels, maar geene schubben, een' langen staart, vier pooten, elk met vijf vingers, drie aan drie en twee aan twee vereenigd, twee groote, bedekte oogen, geene tanden en geen uitwendig gehoorgat. Het wijfje legt 9 à 12 eijeren in het zand, welke door de warmte der zon uitgebroeid worden. Van wege de spoedige en sterke kleurverwisseling van dit dier heeft men op veranderlijke menschen, of die met de wolven huilen, waarmede zij in het bosch zijn, de spreekwijze toegepast: *Hij is gelijk een kameleon; nemende eene kleur aan, welke hem in zijne kraam past.* — De zoo veelvuldig te *Batavia* zijnde *gekko's* vindt men in *Suriname* evenmin als den *salamander*.

§ 4. Slangen.

De grootste hier te lande gevonden wordende slang is de *aboma* of *boa* (*Serpens, omnium maximus*). Men vindt ze van 15 tot 30 voeten lengte. VON SACK zegt, er eene van 30 voeten lengte naar *Holland* te hebben gezonden. Deze slang is zoo dik als de zwaarste mans dij, hebbende een' vrij dikken en stomp toeloo-

penden staart. DISEVADRAISE, welke in 1825 *Cayenne* bezocht, verhaalt, dat men van daar eene gelooide *abomahuid* van 45 voeten lengte naar het museum van *Parijs* wilde zenden, welke huid hij zelf bij den heer LAMBERT aldaar gezien had. De *aboma* of *reuzenslang* is graauw van kleur, eveneens geteekend als een tijger. Ik heb er gezien, welke ongemeen fraai met ronde zwarte vlekken van eene verschillende grootte, tusschen een' *halven cent* en een' *dukaton*, bezet waren. Deze slang is niet vergiftig, en wordt bij sommige Negers (ofschoon meer algemeen de *papaslang*) voor heilig gehouden. Hare sterkte is ongeloofelijk, gelijk ook hare vraatzucht, kunnende een jong hertebeest of een' geitenbok in eens inslokken, gelijk men meermalen in hare maag gevonden heeft. Zij kaauwt hare prooi niet, maar werkt die in derzelver geheel naar binnen, kunnende een groot dier somtijds wel drie dagen half in en half uit den bek blijven zitten, in welke houding men deze slangen gemakkelijk vangen kan. Deze groote slangen leven zoo wel in het water als op het land, houdende zich vooral in verlatene trenzen op. Het wijfje legt een veertigtal kogelronde eijeren van de grootte als een ganzenei; en wil men van deze slangen iets mirakuleus lezen men leze het daarover geschrevene van STEDMAN (*), en beschouwe vooral de daarvan geleverde plaat; welke voorstelling vrij gelijk is aan den bee' van HAAFNER op *Ceilon*.

Het vet van de *abomaslang* heb ik dikwerf gebezigd, om er mijne rheumatieke pijnen mede te verzachten, maar heb er nimmer, gelijk met honderden van andere middelen, eenige baat bij bevonden.

De *ratelslang* (*Cortalus horridus*), niet zoo dik als eene *aboma*, is zelden meer dan vijftien à zestien

---

(*) D. I., blz. 134.

voeten lang; de gewone lengte der meeste *ratelslangen* is niet meer, dan zeven à acht voeten, en de dikte als een kinderarmpje; maar haar beet is zeer vergiftig. Zij schiet haar gift in het ligchaam harer slagtoffers door middel van twee lange puntige tanden, welke voor in den bek, ieder aan eene zijde, in de bovenkaak zitten. Beide tanden zijn geheel hol, welke holle pijpen met den wortel, die in eene giftblaas verborgen ligt, in verband staan; en het is zeer merkwaardig, dat deze tanden, niet gebruikt wordende, plat tegen het gehemelte liggen, en slechts in toorn nederwaarts slaan.

Men vindt de *ratelslangen* het meest in *bierie bierie*-landen. De kleur van deze slangen is morsig oranjegeel met donkerbruine en zwarte vlekken, zijnde vooral op den rug met harde schubben bedekt. Aan het einde van den staart vindt men eenige horenachtige wervels, welke bij de minste beweging ratelen, of wel een klepperend geraas veroorzaken. Fermin zegt: »Deze ratel versterkt zich alle jaren »met éénen ring; dus kan men aan het getal derzelve »zien, hoe oud dit gevaarlijk dier is" (*). Deze stelling komt mij zeer onwaarschijnlijk voor; de ratels vergrooten wel in zich zelve, maar niet in getal; men vindt er met twaalf à veertien ratels.

De *papaslang* (*Serpens singularis*) is niet lang; hebbende een' harden, stompen staart en een' grooten, breeden kop. Deze slang is met fraaije zwarte, witte en donkerroode schubben bedekt. De meeste dezer slangen zijn van acht tot tien voeten lang, en worden bij de Negers voor zeer heilig gehouden.

De *blinde slang* (*Cecula*) gaat zoo wel met den staart, als met den kop vooruit; hebbende donker-

---

(*) D. II., blz. 194.

blaauwe schubben, en is zelden meer dan twee voeten lang; zij wordt door de mieren gevoed.

De *Ameisen-könig* (*Amphisbaena*), of de slang met twee koppen, heeft een' stompen, ronden staart, welke staart zoo veel overeenkomst met het hoofdeneinde heeft, dat men niet dan met moeite kop en staart onderscheiden kan. Deze heeft om het geheele ligchaam witte ringen en is van drie tot vier voeten lang.

De *labarra* is eene slang van dezelfde lengte en scharlaken rood.

De *caruna* is ongeveer derdehalf voeten lang.

De *stompstaartige slang* doodt door derzelver beet.

De *vuurslang*, welke op het vuur afkomt, is vier voeten lang en zeer giftig.

De *comodéé-slang* leeft zoo wel in het water, als op het land; zij heeft niet zelden 14 à 15 voeten lengte, maar is niet vergiftig.

De *orokoekoe* is eene gele, niet groote, maar ongemeen giftige slang met goudgele, blinkende schubben. STEDMAN noemt haar (*) *oroucoukou* en zegt, (bladz. 67): »hoe kleiner de slang is, hoe doodelijker het » gif is." — Men vindt verscheidene soorten van *orokoekoe's*, waaronder ééne soort, welke regelmatig bruin is, hebbende een haakje aan den staart.

Verder heeft men eene menigte kleine slangen, welke men onder de *colubers* rangschikt.

De *lazuurslang* (*Coluber ahaetulla*) is niet meer, dan twee palmen lang, en heeft helderblaauwe schubben; haar beet verwekt eenen ondragelijken dorst (†).

(*) D. III., blz. 64.

(†) Dat ik over deze laatste slangen-soorten niet breedvoeriger spreek, komt door de verschillende, deswege inge-

Men vindt in *Suriname adders* van een' tot twee voeten lang. Eene niet groote *adder*, zeer veel op eene *hagedis* gelijkende en in *Suriname kwákwá* genoemd, heeft vier zwempooten, van gedaante als die van eene *eend*, waarnaar zij ook aldus genoemd wordt. De kop gelijkt meer naar dien van een' *gekko*, dan van eene *hagedis*. Haar beet is doodelijk; terwijl zij, na den beet te hebben toegebragt, een' puntigen knop, welke zij aan den staart draagt, wegwerpt.

§ 5. Schaal- en Schelpdieren.

Ofschoon wij de schaal- en schelpdieren, *kreeften*, *garnalen*, *krabben*, enz., als zeeïnsekten, op de beschrijving der insekten zouden moeten laten volgen, zullen wij dezelve, daar wij toch meer verhalenderwijze het een en ander uit het Surinaamsche dierenrijk mededeelen, dan wel eene natuurkundige beschrijving leveren, hier maar onder de amphibiën laten volgen.

Kreeften (*Astacus major*) vindt men hier in alle rivieren; hebbende ongemeen lange, dunne scharen en pooten. Over het algemeen zijn de Surinaamsche kreeften iets grooter, dan de rivierkreeften in *Europa*, en voedzaam, maar niet gezond. Zij houden zich veel in brak water op.

Garnalen of *steurkrabben*, vrij gelijk aan die, welke men in de zoete wateren van Zuid-Nederland vindt, zijn hier grooter, dan de Vlaamsche, en vooral die, welke te *Paramaribo* aan de markt gebragt wor-

---

wonnene berigten, welke in geenen deele te vertrouwen zijn; zelfs de benamingen zijn zeer uiteenloopende; en wijl ik zelf niet genoegzaam met de hier aangehaalde slangen bekend ben, om daarvan iets met voldoende zekerheid mede te deelen, zoo is het dus beter in dezen te zwijgen, dan te dwalen.

den, daarenboven zeer slap, en op verre na niet zoo smakelijk als die van onze wadden; maar vangt men dezelve versch uit zee in de *Matappica* en bijliggende kreken, dan zijn zij vast, blank van vleesch en ongemeen smakelijk. Ik heb in de *Matappica* garnalen gezien, welke, buiten de bijna even lange voelhorens, twee palmen lang waren, hebbende achter den kop 10 Ned. duimen in den omtrek. Boven op den kop bevindt zich een ongemeen sterke en scherpe stekel van vier en een' halven Ned. duim lang: de zwarte, uitpuilende oogen zijn bijna zoo groot als eene kleine erwt.

Deze overheerlijke garnalen, met komkommersla gegeten, leveren in een heet land, gelijk *Suriname*, eene der beste en verkwikkendste spijzen op.

Krabben vindt men er tevens zeer groot, en in eene oneindig grootere hoeveelheid, dan de *kreeften;* leverende tevens een' der smakelijkste en gezochtste schotels op. Gekookt zijn dezelve, even als de Nederlandsche, rood, ofschoon zulks met de witte krabben het geval niet is; derzelver visch, vooral uit de knijpers, is zeer blank en vast. FERMIN telt vier verschillende soorten van de hier zijnde *krabben* op, onder welke de blaauwe met geelachtige schaduwen de grootste is. — De *sirika-krab* is, gelijk de Nederlandsche, bruinachtig, en, ofschoon kleiner, dan de blaauwe, de beste van smaak; de blaauwe wordt niet gegeten. De bijzonderste soort van hier zijnde krabben is de zoogenoemde *Bernard l'Hermite*, welke haar zacht achtergedeelte, waar de schaal zeer dun is, in eene schelp verbergt, welk huis zij zich door moord en roof ten buit maakt. — Ook vindt men in *Suriname* de allersierlijkst geteekende *duivelskrab*, en eene spier-witte met een' langen, vooruitstekenden kop en eenige horenachtige punten gewapend.

De *oesters* (*Ostrea edulis*), die men menigvuldig

in de benedenrivieren aan de sluizen en aan de in het water hangende takken en wortels der *mangroeboomen* vindt (*), (van daar het gezegde: » in *Suriname* groeijen de oesters aan de boomen") komen de *mossels* in smaak zeer nabij. Derzelver schelpen zijn groot, terwijl de niet lekkere *oesters* zelve klein zijn, en zij moeten, wat den smaak betreft, bij geene Texelsche oesters genoemd worden, schoon dezelve ook hier eene lekkere versnapering uitmaken.

(*) Fermin noemt de *mangroe*, D. II. bl. 252, *mangels*.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

VISSCHEN.

§ 1. Inleiding. — § 2. Lijst van rangschikking. — § 3. Nadere opheldering van eenige daarin voorkomende visschen.

§ 1. Inleiding.

De Surinaamsche zee-, rivier- en zwampvisschen zijn niet zoo goed van smaak als de Nederlandsche. Vooral de hier zijnde zeevisch is veel onsmakelijker, dan die van de *Noordzee.* Daarbij is de visch in het Surinaamsche klimaat spoedig bedorven; zelfs nog levende visch, die door de zon beschenen wordt, verliest dadelijk van deszelfs waarde, moetende in smaak en hardheid niet zelden voor gestorven', maar tegen de zon overdekten visch onderdoen.

§ 2. Lijst van

SURINAAMSCHE VISSCHEN, NAAR DE RANG-

VOLGNOMM.	GESLACHT.	SOORT.	LATIJNSCHE NAMEN.	INLANDSCHE NAMEN.
1	4		Raja.	Sipari (Rog).
2	5	8	Squalus-Zygaena.	Bakkra Oeman, Pana pana.
3	»	9	» Galeus.	»
4	»	11	» Pristus.	Zaagfissi of Sarki.
5	7	2	Lophius-Vespatilio.	»
6	»	1	Piscatorius.	Lompoe.
7	11	»	Tetrodin.	Tambiako of Tamiakoe.
8	17	3	Muraena, *Conger.*	»
9	19	1	Symbranches, *Marmoratus.*	Sombo of Palmy, ook Snikki fissi.
10	»	2	» Immaculatus.	
11	21	1	Gymnotus, *Electricus.*	Praké of Nakki fissi.
12	»	3	» Brachiurus.	Logge Logge.
13	»	»	» Albifroro.	Saprapi.
14	22	1	Frichiwius, *Lepturus.*	Zilvervisch.
15	36	1	Echenus, *Neucrates.*	Zuiger of Motto motto lomp.
16	39	»	Gobius, »	Modderbieltjes.
17	40	»	Cottus.	Graauwe Monnik.
18	43	3	Zeus Galeus.	»
19	»	5	» Vomer.	»
20	44	»	Pleuronectes.	Botto of Bokki.
21	45	»	Chatodia.	Black old Wijfie.
22	»	»	» Marculatus.	Lucretia.
23	»	»	»	Kwakoe mama.
24	»	30	» Faber.	»
25	49	»	Brodranus.	Zonnevisch.

Rangschikking.

SCHIKKING VAN DEN HEER *M. E. BLOCH* (*).

AANMERKINGEN.

Houdt zich in de bovenrivieren op. Men vindt 3 à 4 zeer onderscheidene soorten van dezelve.

Eene soort van Haai.

Dat *Lomp* de bedoelde *Piscatorius* is, komt mij zeer twijfelachtig voor.

Een klein, zoetwatervischje, waarvan men 2 soorten vindt, die beide giftig zijn.

Zoetwaterpaling.

Beveraal of Siddervisch in zoet water.

Houdt zich in zwampen op.

»

»

Zoutwatervisch.

Een riviervisch, waarvan drie soorten in *Suriname*.

Groote, zeer gezochte visch.

Zoutwatervisch; hiervan drie soorten.

Zout- en zoetwatervisch; men vindt in *Suriname* vier soorten.

Zoutwatervisch.

»

»

(*) MARC. ELIESAR BLOCH, Histoire générale et particuliere des Parquis, 12 Vol., in folio, *Berlin* 1785, chez FRANÇOIS DE LA GANDR.

VOLGNOMM.	GESLACHT.	SOORT.	LATIJNSCHE NAMEN.	INLANDSCHE NAMEN.
26	54	8	Saanu Medicinalis.	Snoeko.
27	»	»	Saxatillis.	Krabbo Lompoe.
28	55	»	Perca, Saxatillis.	Matuari.
29	»	»	» 2de soort.	»
30	»	14	» Unimaculata.	»
31	58	»	Johnuis »	Jammosorsch.
32	»	»	» »	Koebie of Schelvisch.
33	»	»	» Carutta.	Ston, of Reddi teri koebi.
34	»	»	» »	Toere Toere.
35	»	»	» »	Dago fissi.
36	67	1	Anableps Tetropthalmus.	Koetoeaí of Koetai (Vieroog).
37	68	»	Silurus »	Broko Bakka.
38	»	»	» »	Tijgerkatti of Louis.
39	»	»	» »	Katvisch.
40	»	»	» »	Jenge jenge.
41	»	»	» »	Pasisi.
42	»	»	» »	Betbagger.
43	»	»	» »	Koema koema.
44	»	»	» »	Jakkie.
45	»	»	» »	Ston-nojá.
46	»	»	» »	Spiegelkat.
47	»	»	» »	Jarie-Bakka of Geelbak.
48	»	»	» »	Kodokoe.
49	»	2	» Clarias.	Kauwerie.
50	»	4	» Militaris.	Prari prari.
51	»	7	» Baggre.	Makreeli fissi.
52	»	8	» Facratus.	Kwassi mama.
53	»	9	» Hertzberges.	Koupila, Koupira.
54	»	10	» Nodasus.	Kaka of Botervisch.
55	»	12	» Galeatus.	Nojá.
56	69	1	Loricaria Plecostimus.	Wárra wárra.
57	»	2	» Maculata.	»
58	»	3	» Catapimacta.	Bassia Wiepie.

AANMERKINGEN.

Zoutwatervisch.
Zwampvisch.
»
»
»
»
»
Zoutwatervisch.
»
»
»
»
»
»
Een naam, dien de Negers aan genoegzaam alle kleine vischjes geven.
Zoutwatervisch.
»
»
»
Bovenrivieren.
»
De Gele Baggri is een Rob, levende in zout en zoet water.
» »
Zoutwatervisch.
Bovenrivieren.
»
»
»
»
Zoet water.
»
»
Zout en zoet water; wordt ook Trompetter geheeten.

VOLGNOMM.	GESLACHT.	SOORT.	LATIJNSCHE NAMEN.	INLANDSCHE NAMEN.
59	70	1	Catapthactus, Costatus.	Soké.
60	»	2	» Caliethys.	Kwi-Kwi.
61	»	»	»	Melk Soké.
62	»	»	»	Agoe Soké.
63	71	17	Salmo Frederici.	»
64	»	18	» Fasciatus.	Kona.
65	»	19	» Edentolus.	Makka fissi.
66	»	21	» Melanurus.	Morokko.
67	»	22	» Unimaculatus.	Penirs.
68	»	23	» Argostimus.	Krouw Krouw.
69	»	24	» Bimaculatus.	Siribá.
70	»	25	» Rhimbeus.	Pirijn.
71	»	28	» Falcatus.	Dago fissi.
72	»	0	» Anosturus.	Sea Ston fissi.
73	»	»	» Gibbosus.	Eije Bakka.
74	»	»	» »	Lampila.
75	»	»	» »	Kwakursi pakoeri.
76	»	»	Salmo »	Warakoe, Jamesviseh.
77	»	»	» »	Kape dirie.
78	»	»	» »	Kroe roe.
79	»	»	» »	Dam bi.
80	74	2	Esox, Bellone.	Naai, Naai fissi.
81	»	6	» Malabaricus.	Patakker.
82	»	»	» »	Heijmaar.
83	»	»	» »	Warapper.
84	»	»	» »	Matourie.
85	77	1	Gasteropelicus, Sterniela	Drij Weri, Pato Tappoe.
86	78	1	Platystacus, Cotylephorus.	Trompetter.
87	79	1	Mugel Cephalus.	Kweeri-man.
88	»	2	» Tang.	Prasie.
89	82	5	Clapea Cyprinordus.	Trapoen.
90	»	9	» Africana.	Sardijntje of de Haring.
91	»	11	» Malabarica.	Krafana.

AANMERKINGEN.

Zout en zoet water.
Moerassen.
Bovenrivieren.
»
»
»
»
»
»
»
»
Zoet water, niet eetbaar.
» »
Bovenrivieren.
»
»
»
Zoet water.
»
Bovenrivieren.
» vooral in *Para.*
» »
Zwampen en modder.
Bovenrivieren.
Zwampvisch.
»
Bovenrivieren.
Twee soorten.
Zout water.
»
»
Zout en zoet water.
»

§ 3. Nadere opheldering van eenige der vorenstaande visschen.

N°. 1. *Raja* of *Rog*, bij de Negers *Sipari* geheeten, is weinig geacht. Men vindt er met en zonder stekels, zoet- en zoutwater-rog, welke alleen door de Negers gegeten worden. Ook vindt men onder dezelve, ofschoon zeer zelden, den *zeearend* (*Raja aquila*), welke zich vooral door zijne grootte en kwaadaardigheid onderscheidt; hebbende een blaauw graauw vel met zilverglanzige vlekken. Men vangt dezen visch veelvuldig in de rivier *Coppename*, en de afbeelding vindt men in het werk van Prof. UILKENS, *Redev. over de volmaaktheden van den Schepper*, enz., D. III, St. II, bl. 256, N°. 6 op de plaat.

N°. 2. *Bakkra oeman* (blanke vrouw) is een niet groote haai met eene breede klep aan den kop, in welks uiteinden de oogen zitten. Deze heeft van onderen een' ongemeen scherp getanden bek, en zeer veel overeenkomst met de afbeelding van den *hamervisch*, voorkomende op gezegde plaat in het werk van Prof. UILKENS, fig. N°. 2.

Deze haaijen, die zich in de benedenrivieren, vooral in de *Saramacca*, veelvuldig ophouden, bekomen ten hoogste eene mans-lengte. Ik heb van een' dusdanigen haai de huid opgestopt, zijnde ruim drie voeten lang (*).

(*) De *bakkra oeman* is een ongemeen kwaadaardige visch. Men beweert, dat het deze visch was, door welken de Indiaan COURANTIJN werd aangevallen, ten gevolge waaraan deze stierf; doch men heeft daarvoor geene genoegzame zekerheid, dewijl men het watermonster niet gezien heeft. Deze Indiaan, beschuldigd van manslag, was onder de Engelsche Regering tot eene levenslange gevangenis veroordeeld; en na een twintigtal jaren in de forteres *Zeelandia* te

N°. 4. *Zaagfissi*, ook zwaardvisch geheeten, naar een plat been met tanden, hetwelk uit den kop steekt en eene verlenging van het kakebeen is. Hoe kleiner die visch en deszelfs zwaard zijn, des te meer tanden treft men in dit zwaard aan, terwijl bij den groei van een en ander het getal tanden vermindert: eene zeer merkwaardige bijzonderheid, doordien men niet zien kan, waar het meerder getal tanden gezeten heeft, blijvende de zaag zonder gaten en de tanden altijd evenredig verdeeld. Zoo heeft men hier onlangs zagen waargenomen, waarvan de eene $1\frac{1}{3}$ Amst. el lang en $\frac{3}{8}$ el breed (tot op $\frac{1}{8}$ el versmallende), wegende elf ponden (trooisch), die 35 tanden had; eene tweede, $\frac{7}{8}$ el lang en $\frac{1}{3}$ el breed (tot op $\frac{1}{16}$ versmallende), woog een pond en telde 42 tanden; en eene derde zaag, zoo groot als een gewone haarkam, had 60 tanden, zonder dat de minste sporen van vergroeijing te ontdekken waren; hetwelk grond geeft, om te gelooven, dat deze visschen op zekere tijden van zaag verwisselen; anderen beweren echter, dat de veelsoortigheid van zaagvisschen deze verscheidenheid te weeg brengt, maar dan zoude iedere visch bijna eene soort op zich zelve moeten zijn.

N°. 6. De *lomp* (bij STEDMAN *lamper*) is een leelijke, donkergraauwe moddervisch met een' ongemeen grooten, platten kop, welke visch gewoonlijk onder zware klipsteenen, boomwortels, enz. huisvest,

---

hebben gevangen gezeten, waaruit hij gemakkelijk had kunnen ontvlugten, verkreeg hij vrijheid, aan den oever op de daar liggende klipsteenen te mogen visschen, begevende zich hier dagelijks te water, om de *lompen* met de handen tusschen de steenen weg te halen; dan, op den 23 October 1829 zich onderduikende, werd hij door een' visch aangevallen, die hem een' arm wegnam en verder verschrikkelijk verminkte, ten gevolge waarvan hij dadelijk kwam te sterven.

waardoor dezelve moeijelijk te vangen is. Evenwel komt er veel *lomp* op de markt, zijnde alsdan ongemeen slijmerig. De *lomp* wordt voor een' zeer smakelijken visch gehouden.

N°. 7. De *tamiakoe*, een visch zelden boven een' halven voet lang, is door deszelfs giftigheid niet eetbaar. Hij is lichtgroen van kleur, en heeft dwars over den rug zwarte strepen; de buik is wit. Wanneer men dit vischje bij den staart pakt en heen en weer schudt, blaast het zich tot eene ronde gedaante op.

N°. 9. *Paling*. De Surinaamsche paling is meer graauw van visch, dan de Nederlandsche, zijnde tevens minder vet en niet zoo fijn van smaak. De huid is zwart gespikkeld.

N°. 11. De *beveraal* of *siddervisch* (*Gymnotus Eletricus*) heeft een bijzonder elektriek vermogen. Ik heb denzelven onderscheidene malen in de Kolonie gezien; onder anderen éénen bij Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH, liggende in eene tobbe met zoet water, zijnde meer dan een mans arm dik en ruim drie voeten lang. Bij de aanraking met den vinger of met eene ijzeren stang geeft hij een' grooten schok, verwekkende hetzelfde gevoel alsof men den conducteur eener groote elektrizeermachine aanraakt. Het mij deswege gedaan verhaal voor een sprookje houdende, ondernam ik, gezegden zwarten aal met mijne handen uit de tobbe te ligten; maar ik kreeg een' stoot in de gewrichten mijner armen, dat ik den *beveraal* onwillekeurig in de tobbe terug smeet, zoodat mij en de lagchende aanschouwers het water om de ooren stoof. Te regt zegt HARTSINCK (*): » Men » kan denzelven met de hand of met den stok niet aan- » raken, zonder een' geweldig tintelenden slag in de

(*) D. I, blz. 123.

» armen en in de schouderen te gevoelen, en iemand, » die het dier met den voet aanraakt, gevoelt geene » mindere stooting door de beenen tot in de knien, » zoodanig, dat hij er somtijds door omver geworpen » wordt. Zijne eigenschap is zeer gelijkende naar de » elektrische kracht, alzoo men voorbeelden heeft, dat » lieden, door lamheid geraakt, door het dagelijks » aanroeren van dezen visch hersteld zijn, ja zelfs » gaat deszelfs drilling tot in den derden persoon » over, als men elkander de hand geeft," enz. STEDMAN zegt: » men kan er zeer gerust van eten;" en dit kan kan ik bij ondervinding bevestigen, als er van bij de Indianen genuttigd hebbende, alhoewel het denkbeeld van zijn elektriek vermogen eenigen tegenzin bij mij verwekte. Dat men den *beveraal* met de *moké moké* bladeren zonder geschokt te worden zoude kunnen aantasten, is waarschijnlijk een sprookje, wijl men bij genomene proeven steeds het tegendeel ondervonden heeft, wanneer de *aal* niet te lang in eene tobbe opgesloten was geweest, waardoor dit vermogen, welligt uit gebrek aan het vereischte voedsel, aanmerkelijk afneemt. Ook de Indianen ontkennen, dat de bladeren der *moké moké* (echter op vuile wonden de sterkst werkende zuiveringsmiddelen, die er tot nog toe bekend zijn) deze kracht bezitten; anderen zeggen, dat men de handen en polsen der armen met derzelver vocht moet besmeren. Hoe het zij, wij zullen deze vertellingen noch aannemen, noch verwerpen, daar het zeker is, dat al wat blad is (dus niet alleen de bladen der *mokké mokké*) eene tegenwerkende kracht bezit.

N°. 16. De *modderhieltjes* zijn kleine, donkerbruine vischjes en van niet meer dan een' à anderhalven voet lang, met fijne schubben, zijnde zeer smakelijk.

N°. 17. De *graauwe monnik* is eene soort van *ka-*

beljaauw met groote schubben en, gelijk de *baars*, gestreept. STEDMAN zegt (*) er een' uit het water te hebben zien ophalen, die bij de 200 ponden woog. Hij roemt deszelfs smaak, als dien der *tarbot* overtreffende. De Heer LUDWIGS bepaalt het gewigt op 100 à 150 ponden (†).

N°. 20. *Bot* vindt men veel in de benedenrivieren. Zij is glad van schubben, zoodat ze meer *schol* dan *bot* is; echter is zij niet gevlekt. Zij is klein, en minder stevig van visch, dan de *bot* der Nederlandsche stranden, en is dwars gestreept. Men heeft er ook hier, even als in Nederland, welke regtsche en linksche bekken hebben; dat ook het geval met de hier zijnde *tongetjes* en *scholletjes* is, welke eerst genoemden niet meer dan een vinger lang zijn. Om de *bot* te ontgallen (wat ik hier echter nimmer gezien heb), regelt men zich in het Moederland naar den bek: de regtsche worden op den rug, en de linksche van onderen ontgald.

N°. 21. *Old*, of liever *blakka ouer wijfi* heeft veel overeenkomst met den *baars*; echter is deze meer plat en zelfs hooger of dieper van den rug naar den buik, dan hij lang is. Hij behoort tot de klipvisschen, zijnde zeer onderscheiden van kleur. Men brengt dezen visch tot vier soorten; evenwel vindt men er geen eene soort onder, die bij de blanken zeer gezocht is.

N°. 25. *Zonnevisch* is zeer fraai bruin gevlekt, en schijnt, zoo als het sprookje luidt, op den nek eene vergulde zon te hebben. Ik heb echter nimmer iets van die voorgewende zon, of iets, dat er naar gelijkt, gezien. Deze visch, die min of meer twee voeten lang is,

---

(*) D. II, blz. 52.

(†) D. II, blz. 67.

heeft de gedaante van een' *baars* , zijnde een niet onsmakelijke riviervisch.

N°. 26. De Surinaamsche *snoek*, die meer dan eene Nederlandsche el lang wordt, is laf van smaak en ongemeen graatrijk.

N°. 32. De *koebi* of *schelvisch* is vrij goed van smaak, iets aan den droogen kant. Men vindt twee, volgens anderen, vier soorten van *koebi's*. De blankste houden zich in het brakke water van de benedenrivieren op; de meer zwartachtige, ofschoon verreweg de smakelijkste, vindt men in de bovenrivieren. Beide vischsoorten worden veel gegeten, zijnde hoog en rond van rug. Hun vleesch is zeer stevig, maar zit ongemeen vast aan de graten. Eene andere soort van *koebi's*, roodachtig van visch, en ook ongemeen vast aan de graten zittende, wordt *ston-koebie* geheeten.

N°. 36. De *vieroogen* zijn vischjes van min en meer één' voet lang, en van kop iets dikker, dan een mans duim, loopende van dezen breeden kop af, welke op dien van een' *kikvorsch* gelijkt, zeer sterk versmallende, in den staart te niet. Het is een zeer levendig vischje met eene blaauwe huid, dat van de op het water vliegende insekten leeft, zoodat men hetzelve veelvuldig op de oppervlakte, met den kop gelijkwaters, zwemmen ziet, schietende gelijk de *garnalen* bij schokken vooruit. Sommigen houden deze vischjes, gebakken zijnde, voor zeer smakelijk; anderen hebben er tegen, omdat dezelve, even als eene vrouw, geregeld stonden hebben. Ook schieten dezelve geene kuit, maar werpen de jongen levende. Men vindt ongemeen veel van deze vischjes op de slijkoevers van de kust en in de benedenrivieren.

N°. 44. *Jakkie*'s heeft men twee soorten, namelijk die, welke van visch in kikvorsch veranderen, en de zoutwater-*jakkie*'s, welke laatsten niet alleen eetbaar zijn,

maar zelfs voor zeer smakelijk gehouden worden, zijnde eene soort van *meeraal* en zoo glad als een paling. Om de gelijkenis, welke de *jakkie's* met de jonge kikvorschen zonder pooten hebben, willen sommigen dezen visch niet eten. Met den aanvang van den droogen tijd ziet men dezelve veelvuldig aan de markt van *Paramaribo* brengen.

N°. 45. *Ston-nojá* is een klein, maar zeer smakelijk vischje.

N°. 46. De *spiegelkat*, een gespikkelde visch, zonder schubben, behoort tot de zoogenoemde *glad-* of *neger-visschen*, zijnde twee à drie voeten lang, van gedaante vrij gelijk aan den *snoek*. Gekookt, wordt deszelfs vleesch zoo geel als saffraan en is droog van aard. De inboorlingen houden dezen visch voor eene lekkernij, ofschoon anderen er een' tegenzin in hebben.

N°. 47. De *geel bakkers*, eene soort van *robben*, zouden, bij eene meerdere industrie en nijverheid, een belangrijk artikel voor den handel kunnen opleveren, aangezien men, doordien deze visschen hier geenszins schaars gevonden worden, derzelver zwambalgen of luchtblazen in grootere hoeveelheid zoude kunnen verzamelen en droogen, welke een voornaam produkt van uitvoer zouden geven, doordien deze lijm verre de zoo beroemde Russische vischlijm (*Ichtyocolla*, *colla pissicum*) in deugdzaamheid overtreft, als zijnde ongemeen wit, taai en doorschijnend, en in water en wijngeest gemakkelijk op te lossen?

N°. 50. *Prari prari*, eene soort van *makreel*, een visch zonder schubben, met een' platten kop, wordt voor zeer smakelijk gehouden.

N°. 60. De *kwi-kwi*, die zich in modderachtige zwampen en moerassen ophoudt, is veelal zeer vet en smakelijk; echter is dezelve slechts vier à vijf duimen lang. Met sterke, ringvormige schubben voorzien,

vertoonen deze zich, na de afscheiding in de soep, alsof het groote, afgesnedene nagels van handen en voeten waren; ongekookt laten deze schubben niet dan met de grootste moeite los. STEDMAN zegt (*): » Hij is van » het hoofd tot de voeten (waar of deze laatsten zitten » weet ik niet) van beweegbare ringen voorzien." Deze ringen loopen schuins over elkander, alsof het gevlochten mandwerk is, dienende hem tot een stevig harnas. Hij is in *Suriname* de meest gezochtste visch voor den aldaar zoo geliefkoosden peperpot.

N°. 67. De *penirs* of *piryn* is een zeer kwaaraardige visch met scherpe tanden en roode oogen, zijnde in zoet water een der meest vleeschvretende roofdieren, en zoo groot als een gewone schelvisch.

N°. 69. De *siriba* leeft in zoet en in zout water, zijnde een klein platachtig vischje van niet meer dan een' vinger lang, hetwelk, bruin gebakken, aangenaam van smaak is.

N°. 82. De *heymaar*, bij de Negers *adjoe mara* (bij STEDMAN verkeerdelijk *New-mara* genoemd), is een groote visch van tien à twaalf ponden. Hij is van gedaante vrij gelijk aan eenen *zalm*, en aan den disch zeer gezocht. Wij hebben, onder anderen, in September 1830, eenen in *boven-Para* gevangen, aan een' *springhoek*, zijnde grooter, dan de grootste kabeljaauw, dien ik immer gezien heb. Hij is een blanke, stevige visch met groote schubben, en de smakelijkste van alle Surinaamsche visschen.

N°. 83. *Warapper* is veelal zeer vet, en levert voor de tafel een' goeden schotel op.

N°. 86. De *trompetter* of *warra warra* laat zich in zee bij stil water op eenen geringen afstand hooren. Deze visch heeft groote schubben, maar geene vinnen,

---

(*) D. I, blz. 202.

is geelachtig van kleur, heeft eenen dunnen staart, en stekels op den rug. Niet zeer smakelijk zijnde, wordt hij weinig gezocht. Buiten en behalve de *trompetters*, welke men in de benedenrivieren vangt, vindt men in de *boven-Suriname* drie soorten van verschillende gedaante en grootte: de eene soort is donkergroenachtig van kleur, en ongemeen sterk met stekels gewapend; van de twee andere soorten (welke ik, gelijk de eerste, meermalen gezien heb) is de eene met witte, en de andere met zwarte stippen rijk versierd.

N°. 87. De *kweeri-man* is een visch van ongeveer anderhalven voet lang, en een' halven voet breed, en is voor den disch zeer gezocht.

N°. 88. *Prasie* of *harder* is een visch zonder schubben, en wordt niet zelden 15 à 16 ponden zwaar. Hij heeft een' dikken kop met lange baarden aan weerzijden; zijn vleesch is blank en smakelijk. Ook deze visch wordt in *Suriname* veelvuldig tot het bereiden van den zoo geliefden peperpot gebezigd.

N°. 89. De *trapoen* is een zeer graatrijke, niet gezochte visch, en de voorbeelden zijn niet zelden, dat men in deszelfs ruggegraat, bij zijn leven, eene menigte groote, witte wormen vindt; uit welken hoofde ik evenzeer een' tegenzin in dezen visch, als tegen het eten van raauwe, wormrijke *vijgen* en *guava*'s heb.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

INSEKTEN EN WORMEN.

§ 1. Inleiding. — § 2. Muskieten. — § 3. Monpieren. — § 4. Bijen. — § 5. Wespen. — § 6. Kevers. — § 7. Sprinkhanen. — § 8. Vuurvliegen. — §. 9. Lantaarndragers. — § 10. Kakkerlakken. — § 11. Duizendbeenen. — § 12. Schorpioenen. — § 13. Spinnen. — § 14. Mieren. — § 15. Luizen. — § 16. Vlooijen. — § 17. Kapellen. — § 18. Wormen.

§ 1. Inleiding.

Thans komen wij aan de beschouwing van de *insekten* en *wormen*, welker talrijkheid en verscheidenheid ons reeds doet duizelen, wanneer men nagaat, dat men sedert de 3060 soorten van de eerste of *gekorvene diertjes*, door LINNAEUS opgegeven, reeds meer dan 10,000 soorten beschreven heeft; om welke redenen de latere rangschikkers der natuur de twee klassen, *Insekten* en *Wormen*, van LINNAEUS tot acht klassen hebben gebragt, als: 1) *weekdieren;* 2) *geringde dieren;* 3) *korstdieren;* 4) *spinsoortige dieren;* 5) *insekten;* 6) *wormen;* 7) *straaldieren*, en 8) *plantdieren*.

Dan, daar het ons voornemen niet is, om zoo eene groote armee de revue te doen passeren, zullen wij ons ook weinig om derzelver hoofd- en onderafdeelingen, orden en klassen bekreunen, aangezien wij ons slechts tot eenige meest voorkomende soorten bepalen zullen.

LINNAEUS verdeelt de *insekten* in *gevleugelde* en in *ongevleugelde ;* de eerste in zes soorten, als:

1) *Schildvleugeligen* (*coleoptora*), *torren*, *kevers*, enz.

2) *Halfschildigen* (*hemiptera*), *kakkerlakken*, *schildluizen*, *lantaarndragers*, *sprinkhanen*, *krekels*, enz.

3) *Donsvleugeligen* (*lepidoptera*), welke wij *kapellen* noemen.

4) *Peesvleugeligen* (*neuroptera*) *juffertjes*, enz.

5) *Vliesvleugeligen* (*hymenoptera*), *bijen*, *wespen*, *mieren*, enz.

6) *Tweevleugeligen* (*diptera*), *vliegen*, *muggen*, enz.

De ongevleugelde insekten zijn:

1) *Spinnen* (draneae).

2) *Duizendbeenen* (scolopendrae).

3) *Myten* (acari), *myt*, *luis*, *vloo*, enz.

Van de *kreeften*, welke tot de *korstdieren* (*crustacea*) behooren, hebben wij reeds onder de *amphibiën* gesproken, ofschoon deze naar de rangschikking van LINNAEUS hier zouden hebben moeten volgen; maar bij eene zoo kunstmatige rangschikking zoude men ook met alle billijkheid eene breedvoeriger beschrijving kunnen verwachten; doch daar ik slechts verhalenderwijze het een en ander aangestipt heb, zal men ook deze onregelmatigheid wel willen verschoonen (*).

(*) Zij, die meer van de Surinaamsche insekten verlangen te weten, bedienen zich (behalve van de beroemde en daardoor algemeen bekende werken van LINNAEUS, DE BUFFON, BLUMENBACH, HOUTTUIN, RÖSEL, REAUMUR, FUNKE, L'ADMIRAL, SWAMMERDAM, RÖSSIG, BECKMANN en eene menigte Reisbeschrijvingen) van het werkje over de Surinaamsche insekten met fraaije afbeeldingen, door onze verdienstelijke landgenoote MARIA SYBILLA DE MERIAN.

§ 2. Muskieten.

De verbazende hoeveelheid en verscheidenheid van lastige insekten en wormen, maar tevens van prachtige kapellen, welke men in deze Kolonie vindt, maakt het leveren van eene volledige beschrijving voor dit ons kort bestek geheel ondoenlijk. Wij zullen ons dan in dezen ook maar alleenlijk tot de dagelijks voorkomende, meest lastige en veelal schadelijke insekten en wormen bepalen. Van de verbazende hoeveelheid prachtige kapellen en rupsen zullen wij niet in het bijzonder gewagen; en wilden de lastige vliegen en ander ongedierte mij slechts ongemoeid laten, volgaarne zoude ik ook van dit ontuig gezwegen hebben; — dan nu ter zake.

Niemand, die eenige koloniale kennis heeft, veelmin hij, die de koloniën bezocht heeft, zal ontkennen, dat de *muskieten* (*Culex omnium minimus*) bij de vermelding van lastige insekten eene eerste plaats verdienen. Het gesnor van deze, in zoet water geteeld wordende vliegen is bijna even onverdragelijk als hare onophoudelijke aanvallen, wier pijnlijke beten, vooral voor pas aangekomenen, brandende giftbuilen ten gevolge hebben. Zindelijkheid in de vertrekken en de daarin staande meubelen, benevens weinige wollen stoffen over de baan te hebben, zijn de beste middelen, om dezelve te weren; ook kan men veel ter verdrijving van deze en andere insekten toebrengen, door de houten wanden van de vertrekken met lemmetjessap en dram te wasschen, hetwelk tevens eene frissche en aangename lucht verwekt. — Op plantaadjen maakt men, vooral in den regentijd, wanneer men de meeste *muskieten* heeft, met zonne-ondergang (als wanneer dezelve bij geheele zwermen met eene ongemeene hevigheid aanvallen) vuren voor de stoep, bij welke men, ter ontvlugting dezer bloeddorstige langbeenen, plaats neemt.

Doch al deze aangewende vuurmiddelen vermeerderen slechts het verdriet; want neemt men bij het vuur plaats, dan zit men nog daarenboven met betraande oogen in den houtrook, terwijl alsdan de eenige en onophoudelijke bezigheid bestaat, onder een gonzend gesuis van *neef! neef!* waardoor hooren en zien vergaat, in hals en ooren, handen en voeten te krabben.

Men heeft in *Suriname* van deze giftige vliegen nog wel drie soorten, als: de kleine bruine, de groote zwarte boschmuskieten, en de allerkwaadaardigste, de bontbeenige of *makoe's*, welke men ongemeen veel in de beide *Nickeri-Distrikten* vindt.

§ 3. Monpieren.

De *monpieren* (*culex minor vulgatissimus*), bij FERMIN (*) *maringouins* genoemd, eene kleine soort van vliegen of mugjes, mag men in *Suriname* als eene tweede landplaag beschouwen, en ook deze vindt men het meest, gelijk de zwarte muskieten, bij stille kreken, zwampen en andere zoetwaterpoelen, vooral bij het opkomen van den vloed, dáár, waar weinig wind is. Dit klein ontuig, niet half zoo groot als de muskieten, valt iemand bij geheele zwermen in het haar, zoodat men in dat geval, in den letterlijken zin, weldra met de handen in het haar zit, om dit sterk jeukend gekriewel zoo veel mogelijk te verdrijven; doch het getal van deze steeds in beweging zijnde vijanden is te groot, daar derzelver hernieuwde en onafgebrokene aanvallen den armen, steeds vechtenden lijder zoo mat en vermoeid maken, dat hij weldra klets nat van zweet en tranen, ten gevolge van den nijd en den rook van het houtvuur, in booze verzuchtingen nederzijgt, tot dat hij eindelijk door het bijten der

(*) D. II, blz. 277.

monpieren, hetwelk een' pijnlijken brand verwekt, in nieuwe woede opspringt en vruchteloos te bed of in eene hangmat gaat, ten einde eenige rust te genieten. Mij is dit althans op de plantaadje *Buys en Vlijt* in de *Motkreek* tot een *memento mori!* wedervaren. Te regt zegt LUDWIGS van de *monpieren* (bij hem *moppieren* genoemd) (*): » Sie sind so klein, dasz man sie kaum » sieht, doch stechen sie viel umbarmherziger, als » obige Fliegen." — Kortom, deze zwarte stofvliegen hebben mij meer dan eens door hare giftige beten het geheele gezigt in verschrikkelijk brandende jeukbuilen doen oploopen; zoodat ik ze volgaarne met LUDWIGS voor de onbarmhartigste vliegen wil uitkrijten.

§ 4. Bijen.

De in *Suriname* zijnde *bijen*, welke veelal in holle boomen wonen, en vooral aan de zeekust, zijn veel kleiner, dan die, welke men in Europa heeft. Zij zijn geheel zwart, en hebben een' langen kwaadaardigen angel. Derzelver honig is donkerbruin en meer vloeibaar, dan de onze, gelijk ook het was, dat bijna zwart is; terwijl de zoetigheid van dezen honig door eenen bitteren nasmaak gevolgd wordt.

Deze *bijen* bouwen hare eivormige nesten van den afval der boomen, bladeren, enz., welke nesten uitwendig witachtig grijs van kleur zijn. Tamme bijen heeft men hier niet, maar men vindt in sommige boomen eene nog kleinere *bij*, dan de zwarte, welke wij boven aangehaald hebben. Deze *bij*, in de Kolonie *Wassie Wassie* genoemd, is bruinachtig van kleur, en derzelver steek veroorzaakt bij eene sterke opzwelling eene brandende pijn. Hare hangende nesten aan de

(*) Herrn JOHANN FRIEDRICH LUDWIG's *neuste Nachrichten von Surinam*, S. 72.

takken der boomen zijn door derzelver kunstige zamenstelling zeer opmerkelijk.

§ 5. Wespen.

De *wespen* (*vespa*), in *Suriname marabonsen* genoemd, zijn hier veel grooter en kwaadaardiger dan die, welke men in *Europa* heeft, zijnde wel vier Nederlandsche duimen lang; terwijl zij de *bijen* in het kunstig zamenstellen van hare woningen nog overtreffen.

Men vindt onderscheidene soorten van wespennesten. Sommigen zijn als met dun graauw papier omgeven; anderen zijn open. Men treft ook eene kleine soort van nesten aan, die, geheel van klei gemaakt, de grootte van een' knikker hebben, waar zij de jongen weder uitdragen, en elders uitbroeijen. — Het is merkwaardig, dat sommige *marabonsen* hare jongen met ééne soort van groene rupsen voeden; andere brengen éénsoortige *spinnen*, en weder andere drie verschillende soorten, die men buiten de marabonsennesten moeijelijk vinden kan.

De kleine zwarte *wesp* is wel de kwaadaardigste en haar angel zeer vergiftig, ten gevolge van welks steek eene pijnlijke opzwelling ontstaat; doch de ondervinding heeft mij geleerd, dat de opzwelling en de smartelijke brand dadelijk zakken, wanneer men de ontstokene plaats terstond met versche bladeren wrijft; waartoe het vereenigde vocht van de *zuring* en de *mokké mokké*, een boomblad, onder elkander wel het heilzaamste is. Ook bezigt men in de *Nederlanden* het zuringblad tegen de steken der honigbijen.

§ 6. Kevers.

Kevers vindt men in eene groote verscheidenheid in *Suriname*. De *rhïnoceroskever* is wel eene palm

lang; de *meikever* is zoo dik als een vinger, en vele anderen, welke mede uit grondrupsen (hier wormen genoemd) voortgebragt worden.

Ook heeft men hier verschillende soorten van *krekels* met vier vleugels, en eene zaag, waarmede zij de takken en koffijboomen van meer dan een duim in middellijn geheel kunnen afzagen, zoo als ik meer dan een' boom gezien heb. Onder de *kevers* behoort ook de lange groene *Spaansche juffer*, welker groote kop als met een fijn draadje aan het lange en smalle ligchaam verbonden is. Men vindt hier onder deze soort van *kevers*, welke men *wandelende bladeren* heet, eene zeer groote verscheidenheid. — Van de tot de krekels of liever tot de halfschildige kerfdiertjes behoorende *kotte kotte's* hebben wij reeds onder het lastige ongedierte, in de beschrijving der Kakau, blz. 302, 1ste deel, gesproken. Zij worden in *Zeeland*, alwaar zij op het eiland *Walcheren* onder den naam van *veenmollen* als eene groote tuinplaag bekend zijn, in groote menigte gevonden; telende door een legio van eijeren voort, welke zij in nesten van klei in den grond leggen. Doch daar deze onze korte aanstipping van het Surinaamsche dierenrijk geene meerdere breedvoerigheid, veel min herhaling gedoogt, zullen wij tot het vermelde, onder de benaming van *ongedierte*, in het eerste deel heen wijzen.

§ 7. Sprinkhanen.

Sprinkhanen heeft men in *Suriname* van eene ongemeene grootte en in de meeste verscheidenheid, zoo wel in ligchamelijke hoedanigheden, als in kleur. Men heeft er onder, wier vleugelen zoo volmaakt gelijk aan boombladeren zijn, zoo in zenuwen, kleur, als gedaante, dat zij bijna niet uit de bladeren te vinden zijn. Doch hij, die van de Surinaamsche insekten eene breedere

omschrijving en vooral van de *sprinkhanen* verlangt, verschaffe zich het meergemelde Werkje van Mejufvrouw DE MERIAN, *Historie der Insekten van Suriname*, hetwelk met fraaije afbeeldingen verrijkt is.

§ 8. Vuurvliegen.

De pas uit *Europa* aangekomene ziet zich hier des avonds, vooral bij grasrijke, opene plaatsen, waarop water gevonden wordt, door een legio van hem omzwevende lichtgevende insekten als verrast; zijnde eene zekere soort van *vuurvliegen* (*lampyrus*), welke men des avonds met een flikkerend phosphoriek licht om de wallen van de forteres *Nieuw Amsterdam*, de kerkhoven van *Paramaribo*, en vele andere vochtige, opene plaatsen vliegen ziet; zijnde dezelfde vliegen als die, welke men zoo veelvuldig op de Chinesche graven buiten *Batavia* vindt (*).

§ 9. Lantaarndragers.

De *lantaarndragers* (*laternaria*) zijn sikaden, welke men het meest op de schors van de *simaruba-kwassie* vindt, doordien de bast van dezen boom een zoet sap in zich bevat, waarop de *lantaarndragers* azen. Mej. DE MERIAN heeft dezelve afgebeeld, maar zeer abusivelijk beschreven; want dit insekt geeft, niettegenstaande zij, en de minder geloof verdienende STEDMAN en anderen dit stellig beweren, *geen licht;* geen een *Surinamer* heeft van dit bedoelde insekt ooit eenig licht gezien, ja de Indianen ontkennen deze aan haar toegekende eigenschap eenparig, en beschrijven de insekten, welke zulk een groot licht van zich geven, als torren van verschillende grootte, be-

---

(*) Zie *de Vruchten mijner Werkzaamheden*, enz., D. II, Stuk I, blz. 267.

hoorende tot de *knikkoppen* of *kniktorren*, en het is zeer waarschijnlijk, dat men het sterke phosphorieke licht van deze *torren* met den naam van *lantaarndrager* verward heeft. Ook zijn het juist deze torren, welke 's nachts zulk een brommend geraas maken, door hetwelk Mejufvrouw DE MERIAN ontwaakt was; schrijvende: »Des nachts ontwaarde ik een buitengewoon geraas; ik stond op, stak licht op, en »bemerkte, dat de toon uit de doos met insekten »voortkwam. Ik opende deze en ontstelde niet weinig, »toen ik dezelve als geheel in vlam zag staan," enz. Men vindt in de Kolonie *Suriname* lantaarndragers (namelijk de bij Mej. DE MERIAN groote en langkoppige nachtkapellen, of liever *sikaden*, en niet de lichtgevende torren) van meer dan eene palm lengte, hebbende bruin gespikkelde en bladerige vleugels met twee bleekgele en ronde plekken; terwijl uit derzelver kop, volgens de meergemelde verhalen, een zeer sterk licht voortkomen zoude. Mejufvr. DE MERIAN zegt (*), dat derzelver licht zoo sterk is, dat één eenig insekt haar genoeg was, om er de figuren bij te schilderen, welke in haar werk gegraveerd zijn. Ook de verhalen van STEDMAN komen mij zeer onwaarschijnlijk voor; althans ik heb zulk een licht, »dat als eene vlam uitberst en sterk »flikkert, en waarbij men alles doen kan" (†), niet alleen van de niet lichtgevende lantaarndragers nooit bemerkt, ofschoon verscheidene malen lantaarndragers gezien hebbende, maar ook nimmer in dien hoogen graad van de sterk lichtgevende kniptorren. Het mag in die dagen, toen men het wonderbare en mirakaleuze zoo zeer zocht, voor waarheid hebben kunnen

---

(*) Mej. DE MERIAN, *Surin. Insekten*, blz. 37, plaat 49.

(†) STEDMAN, *Reis naar Suriname*, D. II, blz. 257.

doorgaan; thans, nu men meer naar de zuivere onopgesmukte waarheid zoekt, vindt men dit niet meer.

Ik heb echter zeer sterk lichtgevende *kniptorren* gezien van twee à drie Nederlandsche duimen lang, welke $\frac{1}{3}$ van deze lengte breed waren, hebbende een' kleinen kop aan een breed voorlijf. Dezelve hebben zes pooten, vier aan de borst en twee aan het achterlijf, tusschen welke laatsten men onder het lijf bij het tergen een nog rooder vuur ziet, dan dat op den rug. Deze torren hebben twee niet zeer lange, geringde voelhorens, groote, ronde, zwarte oogen, en een' zwarten snuit met twee scharen. Het geheele dier is vuil bruin van kleur met een' doffen glans; het vooreinde iets donkerder, dan het achtereinde; aan den buiten kant, of wel op de achterhoeken van het voor-ruggeschild zijn twee witte, ronde vlekken, zoo groot als een ganzenhagel, bij dag geelachtig wit: terwijl deze vlekken (welke de geheele breedte der tor of ongeveer een Nederlandsche duim van elkander zitten) in het donker een zoo sterk phosphoriek licht geven, dat men er misschien met een paar goede oogen stukswijze de Courant bij zoude kunnen lezen; onder de bruine schalen liggen tweezwarte vliesvleugels verborgen.

Ik ken er drie soorten van lichtgevende *kniptorren.* De grootste, welke ik hierboven omschreven heb, ving ik op de plantaadje *la Rencontre*, vliegende des nachts met haar spookachtig licht door mijne slaapkamer.

Deze soort van lichtgevende torren, welke de Negers *adsejé* heeten, kunnen niet alleen den omtrek dezer lichtgevende vlekken verkleinen, maar het licht tevens naar willekeur doen versterken of verflaanwen, ofschoon het nimmer geheel onzigtbaar wordt.

Degene, welke de zoo merkwaardige Surinaamsche torren wil leeren kennen, begeve zich boschwaarts naar rottende ligchamen, en doorwroete met bijl en spade oude, vermolmde boomstammen, meststoffen, enz.

§ 10. Kakkerlakken.

De *kakkerlakken* (*Blatta Orientalis*), ook *broodmotten* genoemd, zijn zeer afzigtelijke, stinkende schaaldieren, behoorende tot de gekorvene of bloedelooze insekten. Zij zijn in beide *Indiën* ongemeen veelvuldig, zoo aan boord van de schepen, als in de huizen, alwaar zij alle hoeken en gaten doorkruipen. Niet zelden bederven zij, eenparig met de hier zijnde *mot* en *mijt*, wanneer men door afwezigheid geene voorzorgen nemen kan, geheele koffers met boeken en kleedingstukken.

Men vindt *kakkerlakken*, die wit, of liever geelachtig wit door ouderdom zijn, welker lijf wel eene halve palm lang is, zijnde ovaal rond en plat van gedaante, van eene donkerbruine, glimmende kleur, even als de *duizendbeenen*. Zij hebben zes pooten en twee zeer lange voelhoorns aan een' driekantigen kop. Hare zeer donkerbruine eijeren, of liever huisjes, waar de eijeren in besloten zijn, zijn iets kleiner, dan eene duivenboon; welke langwerpige eijeren aan beide einden even dik zijn. Deze eijeren hebben aan de eene zijde eene strook of een' scherpen kant, door welken zij dezelve overal aan vasthechten, broeijende van zelve uit.

§ 11. Duizendbeenen.

De *duizendbeen* (schoon slechts *veertig* beenen hebbende) heeft in de Surinaamsche bosschen niet zelden eene lengte van bijna drie palmen, en is zoo dik als eene mans-pink. Dit insekt heeft over het ligchaam eene glimmende, bruine kleur, terwijl de pooten lichtgeel zijn. Het heeft een' afzigtelijken kop, aan het achtereinde twee sprieten, en is met twee vervaarlijke slagtanden gewapend. Deszelfs beet zoude, volgens som

mige schrijvers, doodelijk zijn (*); doch ik heb bij ondervinding, dat op een' morgen, bij het aankleeden, een der grootste *duizendbeenen* mij in het vleezigste gedeelte mijner dij beet; veroorzakende, wel is waar, bij eene spoedige opzwering en eenen geweldigen brand, eene blaauwe plek, maar daarmede liep het ook af; zoodat ik den beet wel voor pijnlijk, maar niet voor doodelijk houde.

§ 12. Schorpioenen.

Schorpioenen, welke onder het geslacht van de *Arachniden* behooren, heeft men in *Suriname* van eene ongemeene grootte. Men vindt er, waarvan lijf en staart ieder in het bijzonder wel derdehalve Nederlandsche duimen lang zijn. Er zijn hier twee soorten, de eene bruin waterachtig, en de andere geheel zwart; echter is geene van beide zoo groot, als die van de *Oostindiën*. Zij hebben acht pooten en twee scharen of knijpers aan het voorhoofd, een ringvormig achterlijf en eenen knobbeligen, ledematigen staart, welke gewoonlijk in eene kromme, boogvormige bogt naar de regterzijde en in toorn opwaarts staat, hebbende eene kromme, hoornachtige punt.

Zij houden zich meestal onder steenen en hout op donkere plaatsen op, en leven van insekten, spinneneijeren, enz.

De mannetjes hebben twee roeden en de wijfjes twee scheeden, welke in de baarmoeder uitloopen.

De schorpioenen hebben eene rosachtig gele kleur; derzelver giftige steek verwekt sterke pijnen en opzwelling; bij nacht zijn zij groote vervolgers van de *kakkerlakken;* maar wanneer zij met de groote huis-

---

(*) Villaume, Tom. V, § 69.

spinnen in oorlog komen, is de strijd meer gelijk en zeer hardnekkig.

In mijne ziekte te *Paramaribo*, in 1828, heb ik eens met alle oplettendheid gezien, dat een stoute, ondernemende hoop mieren (hoe klein iedere mier ook op zich zelve was) zich van beide de vechtende partijen meester maakte, en zoo wel den *schorpioen* als de groote lichtgrijze *spin* levende de leden afzettede en beide in stukken en brokken naar hare magazijnen van levensmiddelen bragt, niettegenstaande er eenige honderden mieren het leven bij inschoten.

§ 13. Spinnen.

Onder de *spinnen* is voorzeker de *Surinaamsche boschspin* (*Aranea maximus*) eene van de grootste soort, die van *Borneo* uitgezonderd. De hier zijnde heeft een onderlijf van bijna drie Nederlandsche duimen lengte, zijnde eivormig van gedaante. Van boven is dit leelijke, ruige dier geheel zwart, iets blaauwachtig, hebbende de haren grijze puntjes; onder aan den buik is zij olijfkleurig.

Door eene dunne vereeniging zijn kop en borst aan den grooten, eivormigen buik verbonden, zijnde wel zoo groot als een gewoon duivenei. Ook hare acht dikke, veelledige en lange pooten zijn zeer grof en geheel met zwarte borstels begroeid, even als de twee kortere voorpooten. Op de ondereinden dezer tien pooten groeit een weinig vleeschkleurig haar. Het voorste gedeelte van den romp of het vierkante borststuk, voor hetwelk de afzigtelijke kop weder geheel op zich zelven geplaatst is, heeft eveneens als de binnenzijden der pooten eene donkergroene tint. Zij heeft van achteren twee ruige sprieten, welke zij intrekken kan; voor aan den kop heeft zij twee zwarte knijpers, met zeer lange en scherpe, gitzwarte, krom-

me nagels voorzien. Geheel onder den kop vindt men den bek, welke met oranjekleurig haar omgeven is. Hoog op den kop zitten hare ronde, zwarte oogen; hare afzigtelijke pooten zijn zoo lang als de pink van eene mans-hand. STEDMAN zag er eene, die acht duimen Rijnlands overspannen konde (*). Ieder van deze pooten is met twee gele klaauwen gewapend. Ik heb een' geruimen tijd eene zeer groote boschspin op mijne kamer in eene kooi gevoed, welke zich een nest van wit rag spon, dat zij in hare gevangenis met de meeste zorgvuldigheid onder den buik droeg, zijnde zoo groot als een eendenei. In dit zacht, sterk zamengeweefd nest, hetwelk ik haar met veel moeite ontnam, had zij honderd eenendertig eijeren gelegd, zijnde geelachtig wit van kleur, doorschijnende en inwendig grijs gestipt, zoo als welligt alle jongen, die in dit waterachtig vocht drijven. Deze eijeren hebben eene tint, alsof het paarlen waren, zijnde kogelrond en elk zoo groot als een eendenhagel. Men verhaalt, dat haar beet hevige koortsen veroorzaakt, en ik durf er bijvoegen, dat ik dezelve reeds begon te gevoelen, toen ik deze gedrogten voor het eerst zag; doch deze koortsen zijn kort van duur, en loopen slechts met eene rilling over het lijf af (†). — Ook de lichtgrijze (eene ongemeen groote *huisspin*, waarvan wij boven, onder de beschouwing der *schorpioenen*, reeds gesproken hebben) heeft een zeer afzigtelijk voorkomen; dragende haar wit nest met gele eijeren onder den buik. Zij is de gevreesde vijand van de *kakkerlakken*.

(*) D. III, blz. 11.

(†) Hier spottenderwijze over de koorts gesproken, kan ik mij niet onthouden van aan te merken, dat de meeste inboorlingen bij iedere kleine ongesteldheid, hoofdpijn, vermoeidheid, enz. voorgeven, dat zij de koorts hebben; waarvan vele werkelijk niet zoo erg zijn, als de hier bedoelde rilling.

§ 14. Mieren.

Mieren (*Formices*) vindt men in de Kolonie in legio. Zoo op de klei- als op de zandgronden, boomen en planten, huizen en schepen wemelt het van dit ijverige ongedierte. In allerhande gedaante en kleuren en andere eigenschappen, heb ik ze dikwerf, gelijk zekere dame eene mol, in den grond verwenscht. In mijne ziekte, wanneer ik eenzaam, door de jicht bevangen, op mijne kamer lag, verstrekten dezelve mij tot aangename bespiegelingen, over welke wij thans niet zullen uitwijden; maar met genoegen konde ik haar met vliegen en andere insekten voeden. Had slechts eene patrouillerende mier deze prooi gevonden, dan keerde zij in allerijl naar het verscholen legerkamp terug en maakte van deze hare vinding rapport; waarna de mieren bij duizenden, door hare officieren (die veel grooter zijn) vergezeld, kwamen uitrukken; kunnende men duidelijk zien, dat de gaande en komende elkander iets te kennen geven. Wie toch zoude hare eensgezindheid, bij eenen ongeloofelijken ijver en eene bewonderenswaardige werkzaamheid, niet doen verbazen? Ik heb althans dikwerf hare geregelde maatschappelijke werkzaamheden met stille bewondering beschouwd.

De *zwarte mier* (*Formica rufa*) behoort tot de grootste soort en is meer dan een Nederl. duim lang. Men ziet dezelve, vooral bij lichte maan, bij millioenen, langs vaste paden door het gras, op groote afstanden van de eene naar de andere plaats loopen. Deze grondmieren leven van het plantenrijk en kunnen geheele bladeren wegsjouwen. Op den houtgrond *l'Inquiétude*, in *boven-Para*, op welker savanes dezelve zeer veelvuldig gevonden worden, heb ik gezien, dat ze in éénen nacht alle bladeren van eenen

boom wegnamen, staande dezelve 's morgens geheel kaal, alsof de winter hem rust verschafte. Zij bewonen groote, door haar zamengebragte aardhoopen, welke zij in regelmatige kamers verdeeld hebben, en weten hare aanvallers een' pijnlijken beet toe te brengen. Ook vindt men in *boven-Para* de afzigtelijke *paardenmieren*, zijnde ongemeen groot, zwart van kleur en geheel met borstels begroeid. Haar beet is sterk brandende.

De *witte mieren* (*Formica minima alba*) of *fermes*, welke men in *Suriname houtluizen* noemt, zijn veel grooter dan, en bijna even vernielend als de witte mieren van *Batavia*. Zij sjouwen geheele hoopen aarde langs bedekte gangen (om de vogels te ontwijken), onder de boomschors, of eigen gemaakte gewulven door, tot boven op de boomen, en bouwen op derzelver takken niet zelden nesten van eenige voeten in omtrek, welke graauw van kleur zijn. Ook gaan zij door het zachte hart van sommig gebintwerk (posten) der huizen tot naar boven; kunnende een onbewoond huis in weinige dagen totaal vernielen.

Hare groote, sponsachtige, op de boomen gebouwde nesten nemen de Negers af; zijnde niet zelden veel grooter, dan een bijenkorf. De nesten plaatsen zij op stokken in vijvers of slooten, en slaan er dagelijks in het bijzijn van kippen en eenden een stuk af, welke ongemeen veel van het eten dezer mieren houden, en er zeer vet van worden.

Dit schadelijk gedierte vermenigvuldigt zich ongemeen sterk, en verwoest niet zelden in weinige oogenblikken een' schat van kostbare boeken en papieren; en heeft men het ongeluk (waarvan ik de sterkste voorbeelden gezien heb), dat men ze in een' koffer met kleederen, hetzij wollen-, zijden-, linnen- of katoenen stoffen, krijgt, dan zijn dezelve in éénen

nacht niet alleen in alle deelen doorvreten, maar zoo geheel vernield, dat er geen stuk of brok meer van te gebruiken is. Het beste verdedigingsmiddel is, dat men in hare ontdekte gangen hier en daar met eene schrijfpen een weinig *arsenicum* strooit.

Omtrent nieuwjaar kunnen zij vliegen, komende alsdan met zeer lange, grijze vleugels onder den naam van *nieuwjaarsvliegen* te voorschijn, en vliegen niet zelden bij geheele zwermen in de kaars. — Eene tweede, nog meer verslindende soort van *houtluizen* heet men, om derzelver talrijkheid en levendigheid, *cras-loeso.* Deze zijn bruin met zwarte koppen en veel kleiner, dan de witte houtluizen; gevende bij haar ongeloofelijk vernielend vermogen een' ondragelijken stank van zich. Ook deze behooren tot het geslacht der mieren.

De *huismieren* zijn bruinachtig en veel kleiner, dan de twee voornoemde soorten, en zijn groote beminnaars van al wat zoet is; zoetemelksche kaas is zoo wel als suiker hare geliefkoosde spijs. Ofschoon niet de grootste, zijn zij de ijverigste en stoutste dieven van de geheele Kolonie.

De *vuurmier* (*Formica liphalotes*) is eene kleine, zwarte mier, en wordt aldus genoemd naar haar scherp en brandend vocht, dat eene zeer heete, pijnlijke jeukte, even als het steken der brandnetelen, veroorzaakt. Ik vrees dit tuig meer, dan de vonken, die in eenen smids winkel van het gloeijende ijzer afspatten; want deze vonken dooven uit, maar de hitte van dit mierenvocht niet. Komen zij iemand in den slaap overvallen, dan ontwaakt men in eene trilling over het gansche ligchaam, even alsof men met kokend water gebrand werd.

De *papamier* heeft drie witte streepjes op den kop.

Dan, in eene beschrijving van de Natuurlijke His-

torie zoude men, behalve van vele andere mieren, eenige vellen papier behoeven, om de geaardheid leefwijze en hoedanigheden van de donkergele *trek-mieren*, of *wakka-wakka-mieren*, die bij legioenen door de bosschen reizen, naar waarde te beschrijven. Komt eene plantaadje of een ander huis in hare marschroute, dan kan geene levende ziel er in achterblijven; het geheele huis is als bezaaid en wemelt van mieren. *Duizendbeenen*, *kakkerlakken*, *schorpioenen*, *spinnen* en al dat gespuis komen met angst en schrik achter kisten, spiegels en schilderijen wegvallen en worden weldra verslonden. Al wat vleesch heeft moet zich bergen: *ratten*, *muizen*, *hagedissen*, en zelfs *katten* en *honden* nemen zoo wel als *menschen* de vlugt; en na eenige uren haren marsch weder vervolgende, is het huis niet alleen schoon van al het ongedierte, maar er is ook geen enkele mier achtergebleven, en het is zelfs zeer merkwaardig, dat men noch in noch buitens huis zelfs geen een eenige dezer mieren, hetzij dood of levend, meer vinden kan.

§ 15. Luizen.

Luizen heeft men in *Suriname*, behalve die soorten, welke den mensch in *Europa* eigen zijn, in de meeste verscheidenheid. De lastigste van allen zijn de kleine, bijna onzigtbare *patatterluizen*, (zoo lang zij nog niet door het gezogen bloed rood en dik geworden zijn, kan men ze niet zien,) zoo fijn als de punt van eene naald, welke iemand bij het wandelen door het hooge gras in het vel der voeten en beenen kruipen, en eene razende jeukte veroorzaken, waardoor men wel eens zoo verre gebragt wordt, dat men de beenen openkrabt, die alsdan soms (vooral in *Suriname*) beginnen te zweren. Het beste middel ter

verdrijving is, om, zoodra men te huis komt, de voeten met zand te schuren; hierdoor loopen deze luizen uit de poriën naar buiten, alwaar zij onder het schuren vergruid worden; daarna wascht men de verhitte deelen met vet zeepsop; vervolgens laat men de beenen met lemmetjes wrijven en met dram nawasschen, waardoor men bij de zuivering van zweet en ongedierte veel verkoeling ontwaren zal, aangezien door de verdelging der *patatterluizen* de pijnlijke hitte ophoudt.

De *scrapatluizen* (*Ricinus minutissimus*), bij FERMIN (*) *teekten*, bij anderen *krapá* genoemd, zijn weinig minder lastig. Deze houden zich veelvuldig op de savanes op, hebben meer dan vijftig malen de grootte van de *patatterluizen*, vrij gelijk aan eenen speldeknop, en zijn bloed rood, met eene glinsterende stip in het midden. Zij hechten zich, wanneer men door het gras wandelt, aan de huid der menschen (ofschoon sommigen voor al dit ongedierte meer, en anderen veel minder vatbaar zijn) vast, en veroorzaken eene hevige jeukte. Dan, de grootste en afzigtelijkste luizen zijn de *couparie's*, waarvan in de Kolonie de niet wel opgepaste, of met halsbanden geplaagde honden den meesten last hebben. Het is dezelfde soort van luizen, welke men in de Nederlanden op de schapen vindt, en ook naar dezen genoemd worden.

§ 16. Vlooijen.

De gewone Europesche *vlooijen*, welke de Vriesche boerinnen met roode en blaauwe rokken beweren, dat dezelve van de honden afkomstig zijn, vindt men (ofschoon ik nimmer op derzelver jagt geweest ben) in *Suriname* niet; maar men heeft hier onder het ge-

(*) D. II, blz. 281.

slacht der vlooijen een zeer lastig insekt, dat men hier den naam van *tschike* (*Pulex penetrans*) geeft, zijnde eene soort van zandvloo (*), welke den wandelaar ongemerkt, voornamenlijk aan de teenen, door het vel in de voeten kruipt, en niet zelden tot onder de nagels.

Dit insekt is nog kleiner, dan de kleinste speldeknop, vrij gelijk van grootte als eene fijne koolzaadkorrel, en zwart van kleur. In het vleesch doorgedrongen zijnde, verwekken zij eene jeukte, die sommigen verklaren eene aangename, wellustige kitteling te zijn; dan, weldra legt zij eene groote hoeveelheid eijeren in het vleesch, waardoor dit in een blaasje besloten nest weldra de grootte van eene erwt bekomt, zoodat, wanneer men dit diertje niet bij tijds laat uitgraven, hetwelk de Negerinnen overheerlijk verstaan, de jonge *tschike's* of *chieke's* weldra boosaardige zweren doen ontstaan. Het uitgegraven nest ziet er uit alsof het *zultspek* ware.

Ik heb, ten gevolge van verwaarloosde tschike's-wonden, bij eene menigte Negerkinderen leelijke, rottende beenen gezien, en er zijn zelfs voorbeelden, dat er dien ten gevolge beenen afgezet zijn.

§ 17. Kapellen.

De onnavorschbare verscheidenheid en het aantal van dag- en nachtkapellen of vlinders en uilen is in de Kolonie *Suriname* ongeloofelijk groot. Wie toch zoude in zulk een beperkt bestek de prachtige kleuren en schoonheden van zulk eene ontelbare menigte soorten van merkwaardige kapellen en rupsen (uit welke laatste zij, na in eene *pop* te zijn ingeweven, te voorschijn

---

(*) LUDWIGS noemt deze zandvloo, blz. 73, *Schiken*, FERMIN, D. II, blz. 278, *Chique*, en STEDMAN, *Chiques*.

komen) kunnen schetsen, of er een flaauw schaduwbeeld van kunnen daarstellen!

Sommige liefhebbers hebben hier kostbare verzamelingen, door aankoop van de Negers en door eigene moeite bijeen gebragt; onder welke verzamelingen van kapellen de *paauw* en de *spiegeldrager* de twee grootste en tevens ongemeen prachtig zijn, hebbende wel twee palmen vlugt. Ofschoon FERMIN ook ter loops van eenenvijftig soorten van vlinders gewaagt, is ook deszelfs beschrijving slechts zeer oppervlakkig en weinig beduidende; en daar de beschrijving van den Surinaamschen Landbouw mijn hoofddoel was, zal ik dit uitgestrekte veld niet intreden, en de beschrijving van de kapellen en rupsen, enz. overlaten aan hen, die zich meer de Natuurlijke Historie tot een hoofddoel maken.

§ 18. Wormen.

Wormen (niet *rupsen*, welke men ook in *Suriname* met dien naam bestempelt) zijn kruipende insekten zonder wervelbeenen of beenderen zonder voeten. In alle drie rijken der Natuur vindt men wormen, zoo wel bij menschen en dieren, planten en vruchten, als in verscheidene mijn- of delfstoffen, ja, men kan zeggen, dat deze soort van insekten genoegzaam *in alles* aanwezig is, zoo wel in het water als in de aarde.

De benedenrivieren en de reede van *Paramaribo* krielen van *water-houtwormen* (*), welke ongemeen

(*) Dit was reeds vroeg bekend; want men vindt in het octrooi van Hunne Hoog Mog., d. d. 's Hage den 23 September 1682, onder eenige opgenoemde voordeelen, deze zonderlinge uitdrukking: » Dewelke (Koloniale voortbrengselen) van daar in retouren herwaards gebracht, ende » gemanufactureerd wesende, wederom in andere landen ge-

31

veel schade aan waterwerken en niet gekoperde schepen veroorzaken. Dezelve zijn wel anderhalve palm lang en doorboren in een' korten tijd vooral greenen en vuren hout; zoodat men wel eene pink in de ronde door hen uitgevretene gaten kan steken, makende het een en ander zoo hol als eene zeef. Deze van het hout levende en in het hout wonende wormen vindt men ook in ons Vaderland. Men werd dezelve het eerst in het jaar 1730 in het paalwerk onzer zeedijken gewaar, vooral in de provincie *Zeeland;* echter is het kwaad, dat deze zeehoutwormen aan onze waterwerken uitrigten, sedert 1752 veel verminderd, maar geenszins geheel opgehouden. Te *Batavia* heeft men, om dit schadelijk ongedierte zoo veel mogelijk af te weren, de palen der zoo kostbare zeehoofden geheel en al met breedkopte spijkers beslagen. — De reuk dezer slijmerige wormen is gelijk aan dien der *oesters*, *mosselen* en dergelijke schelpdieren.

Men vindt in *Suriname* zoo wel de zoet- als zoutwater-houtwormen.

Bij sommige Kolonisten is de dikke *kabbesworm*, in *Cayenne groegrok* geheeten, eene gezochte lekkernij, schoon ik voor mij langen tijd aan het gezigt dier witte, madeachtige wormen met een' afzigtelijk bruinen kop reeds genoeg had (*); dan, eenmaal de oogen gesloten

---

» debiteerd, ende verhandeld werden, door den continuelen » aanbouw, en de reparatie van schepen derwaards varende » en *van de worm aldaar opgegeten werdende*, door het aan» queeken van zeevarend volk, en het" enz. enz.

(*) De *kabbesworm* wordt van eene zwarte *snuitter* voortgebragt (zie WET over de *kevers*); zoodat dezelve eigenlijk niet te dezer plaats, maar bij de *kevers* had behooren vermeld te worden. Men legt deze wormen in melk, zuigende zich daardoor zoo dik als een vinger, en somtijds als een mans-duim; vervolgens bakt men dezelve tot eene

en dezelve knappende geproefd hebbende, heb ik deze naar specerij smakende boommaden werkelijk lekker bevonden: echter schijnt het meer in den aard en den loop der natuur te liggen, dat de wormen de menschen en niet de menschen de wormen eten. Maar in *Suriname* wordt de mensch reeds vóór zijn overlijden bij levenden lijve door de ongeduldige wormen aangetast, zoo wel in het uit-, als het inwendige; want in het eerste geval vindt men hier niet zelden tusschen vel en vleesch de lange *guinea-wormen*, de ruige *muskieten-wormen*, enz., terwijl ook het inwendige ongedierte in dit vruchtrijke land van kindsbeen af bij de menschen gehuisvest is; — dan, dewijl dit meer tot de Genees- dan tot de Landbouwkunde behoort, zullen wij verder daarover zwijgen.

Ziedaar dan de mij voorgenomene taak volbragt! — En daar ik datgene, wat hier van de Natuurlijke Historie dezer Kolonie vermeld staat, voor geene meerdere uitbreiding bestemd had, moet dit gedeelte dus slechts als eene toegift beschouwd worden, en heb ik dit werk met de verslindende *wormen* geëindigd. Daarmede toch zullen de werkzaamheden van het geheele menschdom ten einde loopen; en waarom zoude dit boek dan eene uitzondering op den algemeenen regel maken?

Welligt echter zullen wij menschen, nadat wij als eene pop ingesponnen en bezorgd zijn, van tusschen deze (slechts het omkleedsel vernielende) wormen als

---

knappende hardheid in de koekepan; hebbende wel iets van *kanen* (ook *korens* genoemd — uitgebraden reuzelbrokken). Men vindt dezelve het meest aan de *Marippapalmen*, die men, benevens de *Mauriesiepalmen*, in de bovenrivieren vallen laat, en in welker stam men gaten kapt, zoo groot als een hoedskap, in welke de dauw achterblijft, en die de beste kweekputten voor deze wormen zijn.

kapellen verrijzen, en voor onze nakomelingen onzigtbaar over dood en graf tusschen de na ons levenden rondzweven, de daden en gangen van de naneven altijd en overal bespieden, en steeds buiten hun weten onder hen verkeeren, zonder dat zij met ons verkeering hebben.

Door deze gedachte te verlevendigen, kan men nimmer alleen zijn, en het denkbeeld, dat de overledene vrienden en naastbestaanden, van wien wij zoo vele heilige lessen ontvangen hebben, ons hooren en zien, geeft ons eene sterkte en kracht, om ook in het afgezonderde de verleidingen te kunnen weerstaan en de deugd getrouw te zijn.

EINDE.

DRUKFEILEN

EN

AANMERKINGEN

OP HET

TWEEDE DEEL.

Bladz. 3, reg. 2, staat: *Flottebrug;* lees: *Fiottebrug.*

- 6, - 27, - *Sarawacca;* - *Saramacca.*

- 78, - 14, - welke alleen met kakau; lees: welke, behalve met koffij, alleen met kakau.

Tabel B, 1e kolom, onder aan, staat: E 2e; lees: D 2e.

Bl. 106, reg. 21, staat: *Ponteweidestraat;* lees: *Pontewerfstraat.*

- 130, - 29, - Ik heb *kankantrieboomen* gezien, welke, meerendeels uit vogeldrek opgeschoten, met allerhande soorten van planten begroeid waren; lees: Ik heb *kankantrieboomen* gezien, met allerhande soort van planten begroeid, welke laatste meerendeels uit vogeldrek opgeschoten waren.

- 136, - 7, - DE MERA; lees: DE MEZA.

- 213 (noot), - *kreeft;* - *krabbe.*

- 221, odo 98, - kort; - kost.

- 221, - 100, - *hanti;* - *kanti.*

- 227, - 158, - gemeenlijk; - gemakkelijk.

- 238, - 271, - *Drongroe;* - *Dongroe.*

- 243, reg. 24, - Horse sicsie's; - Horse pesie's.

- 337, - 11, staat: § 11; - § 10, en vervolgens van § 12—§ 21 op bladz. 250, moet zijn § 11—§ 20.

- 365, - 6, - *puispompen;* lees: *puispompons.*

- 369, - 5, - dood geboren worden; lees: doet geboren worden.

Bl. 398,	reg. 14,	staat:	*Dulsie's;*	lees:	*Duksie's.*
- 420,	3e kolom,	-	8.	-	28.
- 421,	reg. 22,	-	*Nilleër;*	lees:	*Vultur.*
- 421,	- 26,	-	ovale;	-	vale.
- 428,	- 30,	-	*Trotjo's;*	-	*Tjotjo's.*
- 468,	- 19,	-	*simaraba;*	-	*simaruba.*

Digitized by Google

Digitized by Google